

7031583/3

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

Föglein Gizella

ÁLLAMFORMA
ÉS
ÁLLAMFŐI JOGKÖR
MAGYARORSZÁGON

1944 - 1949

NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ
1993

JATE Egyetemi Könyvtár

J000099655

Lektorálta:

KOROM MIHÁLY

a történelemtudomány doktora

MEZEY BARNA

az állam- és jogtudományok kandidátusa

TO 31589/3

A kiadásért felelős:

az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja

Megjelent a Nemzeti Tankönyvkiadó műszaki gondozásában

Felelős osztályvezető: Héjjas Zoltán

Műszaki szerkesztő: Görög Istvánné

Megrendelve: 1993. május. Megjelent: 1993. június. Példányszám: 1530

Készült: kisofszet eljárással, az MSZ 5601-59

és az MSZ 5602-55 szabványok szerint,

17,9 (A/5) iv terjedelemben

Készült a Délmagyarországi Könyv- és Lapkiadó Kft. nyomdájában

Felelős vezető: Surányi Tibor igazgató

Munkaszám: 141-93

Tartalomjegyzék

I. ALKOTMÁNYJOGI KÉRDÉSEK AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS DEBRECENI MEGALAKULÁSA IDEJÉN	5
II. A NEMZETI FŐTANÁCS LÉTREJÖTTE	11
III. VITÁK AZ IDEIGLENES ÁLLAMFŐI TESTÜLETRŐL; A NEMZETI FŐTANÁCS HATÁSKÖRÉNEK KIEGÉSZÍTÉSE	16
IV. AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS BUDAPESTI ÜLÉSSZAKA AZ ÁLLAMI FŐHATALOMRÓL	28
V. A NEMZETGYŰLÉS AZ ÁLLAMHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL; AZ 1945:XI. TÖRVÉNYCIKK MEGALKOTÁSA	32
VI. AZ ÁLLAMFORMA KÉRDÉSE 1945-1946 FORDULÓJÁN ..	39
VII. TÖRVÉNYTERVEZETEK AZ ÁLLAMFORMA ÉS AZ ÁLLAMFŐI JOGOK RENDEZÉSÉRŐL 1946 ELEJÉN ..	52
VIII. TÖRVÉNYTERVEZETEK BŐL - TÖRVÉNYJAVASLAT ...	60
IX. A KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYJAVASLAT A NEMZETGYŰLÉS KÖZJOGI- ÉS ALKOTMÁNYJOGI BIZOTTSÁGÁBAN	67
X. A KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYJAVASLAT NEMZETGYŰLÉSI VITÁJA	75
XI. AZ 1946:I. TÖRVÉNYCIKK A KÖZTÁRSASÁGRÓL ÉS AZ ÁLLAMI FŐHATALOMRÓL	87

XII. A DEMOKRATIKUS ÁLLAMREND ÉS A KÖZTÁRSASÁG BÜNTETŐJOGI VÉDELME; AZ EMBERI ALAPJOGOK VÉDELME	93
XIII. KÖZTÁRSASÁG, KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKI INTÉZMÉNY MAGYARORSZÁGON /1946-1949/	107
Jegyzetek	123
Dokumentumok	183
Rövidítések	204

I.

ALKOTMÁNYJOGI KÉRDÉSEK AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS DEBRECENI MEGALAKULÁSA IDEJÉN

Az államfő és az államforma kérdése az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásának előkészítésekor, 1944. december első felében, Debrecenben felmerült. Az államfő intézményét Juhász Nagy Sándor, a debreceni Nemzeti Bizottság pártunkívüli elnöke vetette fel. A pénzügyigazgatósági palotában tartott megbeszélésen többek között Miklós Béla, Faraghó Gábor, Gerő Ernő, Juhász Nagy Sándor, Nemes József, Révész Imre, gróf Teleki Géza, Vásáry István, Vörös János volt jelen. "Gerő Ernő vitte a szót, a debreceniek részéről pedig Juhász Nagy Sándor és Vásáry István vettek részt a tárgyalásokon." - írta Révész Imre debreceni református püspök naplójában.¹ Juhász Nagy Sándor kérdésére - ti. "hogya állunk Horthyval és felvettetik-e az államfői kérdés" - sajátos módon Miklós Béla és Gerő Ernő teljesen azonosan reagált, valószínűleg már korábban kialakított nézetet képviselve.² Horthy Miklós kormányzó hollétééről nem tudni, ezért ezt a problémát az Ideiglenes Nemzetgyűlésben még csak érinteni sem lehet: "az államfői kérdés pedig semmiféle formában nem fog felvettetni". Az államjogi kérdések rendezését, tekintettel a rendkívüli állapotokra, kommunista kezdeményezésre későbbre halasztották. Hallgatólagosan olyan megállapodás született, hogy csak akkor térnek vissza reá, ha az ország a hitleri megszállás és a nyilas uralom alól teljesen felszabadul és összeülhet a teljes nemzetgyűlés; vagyis az "egész ország képviselőinek kell meghagyni", akik a "nép akaratát" képviselik majd. Addig is azonban több, átmeneti intézkedés született különböző fórumokon.

A második világháború után újjáalakuló magyar államiség megteremtéséhez a belső és a nemzetközileg elismert legitimitást a Debrecenben, 1944. december 21-én létrejött Ideiglenes Nemzetgyűlés volt hivatott biztosítani. A 230 fős Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjait többségében a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front "bemondás" alapján megmérettetett pártjai delegálták a következő összetételben:

Magyar Kommunista Párt	90	39,13%
Független Kisgazdapárt	56	24,35%
Szociáldemokrata Párt	43	18,69%

Nemzeti Parasztpárt	16	6,96%
Polgári Demokrata Párt	13	5,56%
pártonkívüli	12	5,22%
összesen:	230	100,00%

A Magyar Kommunista Párt és szövetségeseinek túlsúlyát alapvetően a Vörös Hadsereg jelenléte motiválta, ennek ellenére a nemzetgyűlés legitimitását nemcsak a szövetséges nagyhatalmak, hanem az ország lakosságának döntő többsége is elismerte. A még "csonka" Ideiglenes Nemzetgyűlést kétszer kiegészítették: 1945. április 2-án Budapesten 108, július 24-én pedig a Dunántúlon /valamint Salgótarjánban és Zemplénben/ 160 fővel. Ezáltal az immár "teljes", 498 fős Ideiglenes Nemzetgyűlésben az arányok némiképpen módosultak:

Magyar Kommunista Párt	167	33,53%
Független Kisgazdapárt	123	24,70%
Szociáldemokrata Párt	126	25,30%
Nemzeti Parasztpárt	42	8,43%
Polgári Demokrata Párt	21	4,22%
pártonkívüli	19	3,82%
összesen:	498	100,00%

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés fennállása alatt mindössze kétszer ülésezett: 1944. december 21-22-én Debrecenben és 1945 szeptemberében Budapesten.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés első ülésén magát a nemzeti akarat kifejezésére egyedül hivatottnak és a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselőjének nyilvánította *"A Nemzetgyűlés Szózatát"*--ban. Az első jogalkotásnak is tekinthető dokumentum egyik központi gondolatként kifejezésre juttatta, hogy *"a magyar nép, a magyar nemzet, a magyar állam nevében cselekszik"*; egyúttal ünnepélyesen kijelentette, hogy *"kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését, mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar állami szuverenitás birtokosa"*; az Ideiglenes Nemzetgyűlés *"a nemzeti akarat letéteményese, az állami főhatalom jogszerű birtokosa és gyakorlója"*. A Szózat az államhatalom központi törvényhozó testülete mellett a végrehajtó hatalomról is szólt, amennyiben *"Ideiglenes Nemzeti Kormányt teremtünk, hogy legyen újra felelős központi végrehajtó hatalom"*. Az államhatalommal kapcsolatban a továbbiakban azonban nem tett említést.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 22-én szentesítette az *Ideiglenes Nemzeti Kormány* megalakulását. A koalíciós Ideiglenes Nemzeti Kormány összetételét lényegében Moszkvában határozták meg. A kormányban - éppen szovjet nyomásra - érvényesült a kontinuitás igénye

/sokkal inkább mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés esetében/, így jelentős arányban kerültek be Horthy hadseregének magas rangú tisztjei is. A miniszterelnök Miklós Béla /pkv/ vezérezredes lett, a hadügyek élén Vörös János /pkv/, Horthy utolsó vezérkari főnöke állt, a közellátásügyi miniszter Faraghó Gábor /pkv/, a csendőrség felügyelője lett. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élére az egykori miniszterelnök fia, gróf Teleki Géza /pkv/ került. Rajtuk kívül 3 kommunista /földművelésügyi miniszter: Nagy Imre, kereskedelemügyi miniszter: Gábor József, népjóléti miniszter: Molnár Erik/ 2 szociáldemokrata /igazságügyminiszter: Valentiny Ágoston, iparügyi miniszter: Takács Ferenc/, 2 kisgazda /külügyminiszter: Gyöngyösi János, pénzügyminiszter: Vásáry István/ és 1 parasztpárti /belügyminiszter: Erdei Ferenc/ tagja volt az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak.

A koalíciós összetételű Ideiglenes Nemzeti Kormány programja, a *"Nyilatkozat"* az államhatalmi, államjogi kérdésekkel kapcsolatban szűkszavú volt, mindössze annyit mondott, hogy *"Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a magyar nép egyetlen törvényes képviselői szerve megalakította Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányát. ... A magyar szabadságharc győzelmének, függetlenségünk és államiságunk helyreállításának elengedhetetlen feltétele Magyarország demokratikus átalakítása."*⁶

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés debreceni, első ülésszakán azonban nemcsak a központi törvényhozó hatalom és a kormány született meg, de az új államhatalom egyúttal több, határozott lépést tett a régi államformával, a *"király nélküli királysággal"* való szakításra és kíséreltet tett pl. az államfőt megillető jogok kodifikálására. Már önmagában az új államiság létrehozása, a demokratikus hatalom intézkedései a királysággal mint államformával való *"de facto"* szakítást és ugyanakkor lényegében a köztársaság melletti egyértelmű állásfoglalást jelentették.

Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés* 1944. december 21-én képviselőinek soraiból megválasztotta 3 tagú *Elnökségét*, melynek elnöke - a *"hivatalos"* jelölttel⁶ szemben - Zsedényi Béla pártonkívüli ügyvéd, miskolci jogakadémiai tanár, a két alelnök pedig Juhász Nagy Sándor pártonkívüli, debreceni tanár és Sántha Kálmán pártonkívüli, debreceni egyetemi ideg-orvos tanár volt.⁷

Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés* 1944. december 22-i ülése - előzetes pártközi megállapodás alapján - *"az ideiglenes kormány megalakítása céljából"* 23 /22+1/ tagú *Politikai Bizottságot* választott a soraiból.⁸ A koalíciós összetételű Politikai Bizottságban 5 kisgazdapárti /Balogh István, Gyöngyösi János, Öry István, Váczy József, Vásáry István/, 4-4 kommunista és szociáldemokrata párti /Gerő Ernő, Nagy Imre, Révai József, Schimmer István, illetve Kovács János, Németh István, Pozsgay Gyula, Valentiny Ágoston/, 3 nemzeti parasztpárti /Erdei Ferenc, Nagy Zoltán, Szula András/, 2 polgári demokrata párti /Molnár Kálmán, Órley Zoltán/ és 5 pártonkívüli /Bánáss László, Juhász Nagy Sándor, Miklós Béla, Révész Imre, Zsedényi Béla/ képviselő volt. Elnöke az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, Zsedényi Béla lett. A Politikai Bizottság azonban

hamarosan kibővítette eredetileg megállapított hatáskörét és 1944. december 23-tól 1945. szeptember 6-ig /azaz az INGY újbóli összehívásáig/ tulajdonképpen az Ideiglenes Nemzetgyűlés feladatát látta el.

A Politikai Bizottság az Ideiglenes Nemzetgyűlés ülései közötti időben ellenőrizte a kormányt, közreműködött a kormányzati tevékenységben, s mint "kiszegítő szerv elvégezte azokat az elkerülhetetlenül sürgős feladatokat, amelyek nemzetgyűlési határozatokat követeltek, azzal a vállalt kötelezettséggel, hogy meghozott határozatait tudomásulvétel és jóváhagyás végett a nemzetgyűlés elé terjeszti".⁹ A PB politikai előkészítő szerepe mellett így egyidejűleg a legfőbb államhatalmi szerv munkáját testesítette meg, pontosabban mintegy kisajátította.

A Politikai Bizottság ügyrendje¹⁰ szerint a PB elnöke az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, akadályoztatása esetén annak alelnöke /Juhász Nagy Sándor/; tagjai pedig az INGY által választott tagok voltak. Az elnök a Politikai Bizottságot bármikor összehívhatta; a minisztertanács kívánságára, vagy a PB tagok fele részének hozzá benyújtott írásbeli kérelmére pedig köteles volt a bizottságot összehívni.¹¹ A bizottság határozatképes volt, ha a tagok 50 százalékban megjelentek. A határozatképtelenség miatti, másodszori összehívásnál azonban a bizottság a megjelent tagok létszámától függetlenül határozatképes lett! A bizottság határozatait szótöbbséggel hozta meg. /Eltekintve azoktól az esetektől, amelyekben az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatai szerint a bizottság egyhangú döntése volt szükséges./ Szavazategyenlőség esetén az elnök döntött. Személyi kérdésekben a szavazás titkos volt és akkor is, ha azt legalább 3 jelenlévő tag indítványozta. A PB elé kerülő ügyek előadója alkotmányjogi kérdésekben az igazságügyminiszter, egyéb ügyekben az illetékes szakminiszter volt.¹²

Sajátos módon az Ideiglenes Nemzetgyűlés egyes bizottságait /Alkotmányjogi, Földbirtokpolitikai, Gazdasági, Mentelmi és Véderő Bizottság/, illetve azok tagjait mind a Politikai Bizottság alakította és választotta meg.¹³ E bizottságok létrehozására az Ideiglenes Nemzetgyűlés rövid, debreceni ülásszaka idején már nem kerülhetett sor, ugyanakkor a PB rendkívül széles hatáskörébe ez mintegy "beletartozott".

A Politikai Bizottság önmaga jellegét és hatáskörét a következőkben látta: "nem más, mint egy kis nemzetgyűlés", "a nemzetnek felelős nemzetgyűlés kicsinyített mása", "a nemzetgyűlés jogát gyakorolja", "szuverén nemzetgyűlést helyettesítő szerv" stb.¹⁴ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága - széleskörű politikai döntéselőkészítő és ellenőrző, valamint törvényalkotói jogainál fogva - a parlamentáris demokrácia gyakorlásában hatékony féknek bizonyult. Tulajdonképpen háttérbe szorította, mintegy "kiiktatta" a parlamentet, ezáltal jelentősen szűkítette - korlátozta annak tényleges politikai hatalmát és funkcióját.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a Politikai Bizottság egyhangú állásfoglalása alapján - még ugyancsak 1944. december 22-én - határozatot hozott az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlásáról.

A debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés a háborús körülményekből adódóan, önmagát korlátozva, még nem hozott legmagasabb szintű jogszabályokat, vagyis törvényeket, csak határozatokat; mivel a budapesti és a dunántúli képviselők, azaz a teljesség híján még "csonka" volt. Így törvényalkotásra tulajdonképpen még nem is volt jogosult, pontosabban nem jogosította fel önmagát. A törvényhozó funkciót majd csak az 1945 szeptemberi, immár "teljes", budapesti, második ülásszak és az utána következők gyakorolták. A debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés, minthogy "hiányoztak soraiból a még fel nem szabadított országrészek képviselői, törvényi rendelkezéseit ekkor nem törvények, hanem nemzetgyűlési határozatok formájában hozta meg".¹⁵

Az államfőt megillető kinevezési jogkörrel szóló határozatot Molnár Kálmán /PDP/ képviselő, a Politikai Bizottság tagja, pécsi legitimista jogász professzor készítette. Az INGY Politikai Bizottsága által egyhangúan jóváhagyott tervezetet Balogh István /FKGP/ miniszterelnökségi államtitkár, szintén a Politikai Bizottság tagja terjesztett be, amelyet az Ideiglenes Nemzetgyűlés egyhangúan elfogadott.¹⁶

A határozat az államfőt megillető kinevezési jogkörrel ruházta fel az Ideiglenes Nemzetgyűlés 3 tagú Elnökségét, valamint a miniszterelnököt és a szakminisztereket.¹⁷ Az INGY Elnökségét illetve - minisztertanácsi előterjesztésre - a politikai államtitkároknak, továbbá a magyar Királyi Kúria, a Közigazgatási Bíróság és a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökeinek a kinevezése. Ugyancsak az Elnökség volt jogosult - az INGY Politikai Bizottságának egyhangú előterjesztése alapján - egy esetleges új miniszterelnök megbízására; ha viszont az egyhangú előterjesztés hiányzott, a megbízás adására csak maga az Ideiglenes Nemzetgyűlés volt hivatott. Szintén az Elnökség nevezhette ki a honvédség tábornokait - a miniszterelnök, a honvéd vezérkar főnöke, a honvédelmi miniszter és a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára együttes előterjesztésére. Az államfőt megillető kinevezési jogkört az V. fizetési osztálytól kezdődően - az illetékes szakminiszter előterjesztésére - a miniszterelnök gyakorolta, a VI. fizetési osztályig bezárólag pedig az egyes szakminiszterek.¹⁸

Ezzel a határozattal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége törvényesen is kezébe kapott bizonyos államfői jogokat, bár a fentebbi jogkörmegoszlás következtében a kormány, illetve a miniszterelnök is részesült azokból. Ugyanígy tulajdonképpen ezzel a határozattal vált állandó szervé az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága is, amely - kiegészítve hatáskörét - olyan határozatot hozott, amelyben kijelentette, hogy miután "a Nemzetgyűlés nem ülhet össze és mivel a Politikai Bizottságot a Nemzetgyűlés a politikai pártokból alakította, a Bizottság ideiglenesen átvette a nemzetgyűlés feladatát és rendelkezéseivel a szuverén nemzetgyűlés működését pótolja".¹⁹

A minisztertanács első, 1944. december 23-i ülése a minisztériumok hivatalos pecsétjeinek feliratáról tárgyalt. Vörös János /pkv/ honvédelmi és Faraghó Gábor /pkv/ közellátásügyi miniszterek a régi, "magyar királyi"

jelző megtartása mellett érveltek. Nagy Imre /MKP/ földművelésügyi miniszter azonban mindkettő jelzőt törölni kívánta. A minisztertanács végül abban állapodott meg, hogy a "királyi" jelzőt törli, de a "rég, angyalos, koronás" címet megtartja.

A minisztertanács 1945. január 12-i és január 25-i ülésén az államfőt megillető kegyelmezési jog kérdésével foglalkozott - a népbíráskodás ügyével összefüggésben. A január 12-i minisztertanácson Valentiny Ágoston /SZDP/ igazságügyminiszter, egyúttal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja, ún. kegyelmi tanács felállítását javasolta. Ennek tagjai az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, a miniszterelnök, valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának egy, kormányon kívüli tagja lenne. A kegyelmi tanács összetételével kapcsolatosan Erdei Ferenc /NPP/ belügyminiszter, INGY PB tag, Faraghó Gábor /pkv/ közellátásügyi miniszter és Vásáry István /FKGP/ pénzügyminiszter, INGY PB tag tiltakoztak az ellen, hogy Zsedényi Béla /pkv/ házelnök és egyúttal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának az elnöke a kegyelmi tanácsban résztvegyen. Vásáry István ezt azzal indokolta: "ezzel is meggátolják azt, hogy a Nemzetgyűlés államfői jogokat formáljon magának".²¹ A minisztertanács az igazságügyminiszter javaslatára kimondta, hogy a kegyelmi tanács 3 tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségének esetenként delegált tagja, tehát nem minden esetben a házelnök; továbbá a miniszterelnök és az INGY Politikai Bizottságának egy, nem miniszter tagja lesz.

E döntésre Zsedényi Béla levélben válaszolt, melyet a minisztertanács következő, január 25-i ülésén Miklós Béla miniszterelnök ismertetett. Zsedényi kifejtette, hogy a népbíráskodás ügyét a nemzetgyűlés elé kellett volna vinni; emellett érintette a kegyelmi tanács összetételét is. Ennek hatására az igazságügyminiszter ezen intézményt kihagyta a népbírási rendeletről, mivel az "külön alkotmányjogi rendeletben lesz deklarálva".²²

II.

A NEMZETI FŐTANÁCS LÉTREJÖTTE

A népbíráskodásról szóló 81 / 1945. M.E. számú rendelet 1945. január 25-én született meg, de csak február elején látott napvilágot.²³ A kegyelmi ügyekkel kapcsolatban megállapította, hogy a népbíráskodás által kiszabott halálbüntetés kegyelmi úton életfogytiglani, vagy 10-15 évig terjedő, határozott tartalmú fegyházbüntetésre változtatható át. A rendelet ezzel összefüggésben csakugyan nem tett említést a kegyelmi tanácsról, azonban kimondta, hogy: "A kegyelmezés joga a Nemzeti Főtanácsot illeti. A Nemzeti Főtanács határozatát az igazságügyminiszter javaslatára hozza meg." A Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartozott a ki nem töltött büntetés elengedése is, ha az elítélt a büntetésének kétharmad részét még nem töltötte le.

Sajátos módon azonban e rendelet csupán megnevezte azt, de nem tett említést a Nemzeti Főtanács intézményéről, összetételéről stb. Ez valójában nem is tartozott a jogszabály körébe; másrészt viszont a Nemzeti Főtanács felállítására január 25-ig, a népbíráskodásról szóló rendelet megszületéséig még egyáltalán nem is került sor! Mindez sejtetni engedte azt, hogy a Nemzeti Főtanács hatáskörét a kegyelmezési jognál szélesebben szándékoztak megvonni.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága első, 1945. január 26-i ülése a kegyelmezési és más, az államfőt megillető hatáskörökről tárgyalt.²⁴ Az ülésen a PB 23 tagjából mindössze 13-an jelentek meg.²⁵ Zsedényi Béla /pkv/ a Politikai Bizottság elnöke bejelentette, hogy egy új alkotmányjogi berendezkedés keretében a kormány vállalja a felelősséget a rendeletalkotásokért, azért, hogy "csupán utólagos bejelentéssel kérjen ezekre a szuverén nemzetgyűléstől szankciót".²⁶ Zsedényi a Politikai Bizottság közjogi deklarációjával megoldhatónak vélte a kegyelmezés kérdését, viszont Valentiny Ágoston a kegyelmi tanács összetételét eredeti javaslata szerint adta elő /ti. a tanács egyik tagja maga az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke lett volna/. Az igazságügyminiszter ezen túlmenően a kegyelmi tanács hatáskörét - a Politikai Bizottsággal egyetértésben - kiterjesztette más, az államfőt megillető jogokra is. Így e testület jogai kiterjedtek volna a rendes bíróságok által elítéltek kegyelmi ügyeire, valamint mindazon "közhivatali és más tisztségekre való kinevezésekre",

amelyek a fennálló törvények értelmében "a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a nemzetgyűlés jogkörébe utalva nincsenek". A tervezet alapján e testületet illetné meg a miniszterek kinevezése "a miniszterelnök javaslatára a Politikai Bizottság szótöbbséggel hozott határozata alapján", és a kormány tagjainak felmentése. Emellett két, kisebb jelentőségű hatáskört is kapott a tanács, nevezetesen a házassági akadályok alóli felmentést, továbbá a honvédséghez tartozóknak az állampolgárság kötelekéből való elbocsátás jogát.

A tervezett testület heterogén és túlságosan nagy felelősséggel járó hatáskörét többen - Juhász Nagy Sándor, Révész Imre, Révai József - vitatták. Juhász Nagy Sándor pl. helytelenítette, hogy a miniszterek kinevezését elválasszák a miniszterelnökétől, aki az INGY Elnökségétől, vagy magától az Ideiglenes Nemzetgyűléstől kaphatta volna megbízatását, míg a miniszterek az államfői jogkörrel rendelkező testülettől.²⁷

A korábbiakhoz képest meglehetősen kibővült hatáskörre tekintettel, Valentiny Ágoston a legfőbb tanács elnevezést javasolta, Juhász Nagy Sándor pedig a főtanács nevet indítványozta. Az új, ideiglenes államfői testület végül a Nemzeti Főtanács nevet kapta, Révész Imre debreceni református püspök kezdeményezésére.²⁸

A *Nemzeti Főtanács felállításáról* szóló 59/1945. Eln. számú - az INGY Politikai Bizottsága és az Ideiglenes Nemzeti Kormány által létrehozott - *rendelet* Debrecenben, az INGY PB 1945. január 26-i ülésén született meg, de nyilvánosságra csak február 10-én került.²⁹ A kibocsátó testületek megkettőződésének nyilvánvalóan a nagyobb politikai nyomaték volt az oka. Rendeleti jogalkotásra egyébként csak az Ideiglenes Nemzeti Kormány volt felhatalmazva az Ideiglenes Nemzetgyűléstől, a Politikai Bizottság nem. Ezt később, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának 1945. június 7-i szakértői értekezletén egy kigazdapárti képviselő szóvá is tette: "miután a nemzetgyűlést nem lehetett összehívni, a nemzetgyűlés politikai bizottsága - amelyet úgy tekintettünk, mint egy kis nemzetgyűlést - egyszerűen vette magának a jogot és rendelkezett az államfői jogok bizonyos további kategóriáinak gyakorlása felől. A nemzeti kormánnyal egyetértésben ez év februárjában kiadott egy közjogi deklarációt, amellyel felállította a magyar nemzeti főtanácsot."³⁰

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a Politikai Bizottság javaslatára határozatok, majd a nemzetgyűlés, később pedig az országgyűlés törvények sorozatával adott az általa megválasztott kormánynak igen széleskörű *felhatalmazást*³¹ az ország ügyeinek vitelére, azaz olyan kérdések rendeltével történő szabályozására, amelyek egyébként törvényhozási útra tartoztak volna! A felhatalmazás alapján megszületett kormányrendeleteket "utólagos jóváhagyás céljából" a parlament legközelebbi ülésén kellett bemutatni, ahol is sürgősséggel - azaz előzetes bizottsági tárgyalás nélkül - törvényerőre emelkedtek. /1945 ősze és 1947 nyara között pl. a parlamentben 52 törvényt tárgyaltak, ebből 14-e sürgősséggel. Ily módon vált törvénné az 1945:III. törvénycikk a Nemzeti Főtanácsról, az 1945:V.

törvénycikk a fegyverszüneti egyezményről, az 1945:VI. törvénycikk a földosztásról, az 1946:XIII. törvénycikk a szénbányászat államosításáról stb./ Ez a jelenség egészen az alkotmány meghozataláig volt érvényben, utána pedig gyakorlatilag az Elnöki Tanács funkcionált így, törvényerejű rendeleteket alkotva. 1949-ig tehát tulajdonképpen két, párhuzamos vágyon futott a legmagasabb szintű jogalkotás: az egyik a parlamenti úton megszületett törvény, a másik pedig a felhatalmazás alapján kibocsátott kormányrendelet, amely utólag emelkedett törvényerőre.

Az 59/1945. Eln. számú rendelet bevezetője hivatkozott az Ideiglenes Nemzetgyűlés által adott felhatalmazásra, emellett - a Politikai Bizottság január 26-i határozatának megfelelően - megállapította, hogy "Addig, amíg a magyar nép az államfői hatalom gyakorlásának módja felől nem dönt, az államfőt megillető egyes jogokat az ezennel felállítandó háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolja". Ez volt az első nyilvános bejelentés arról, hogy az államfői hatalom gyakorlásáról - illetve burkoltan az államformáról is - "a magyar nép" fog dönteni.

A Nemzeti Főtanács - a Politikai Bizottság döntése értelmében - a következő tisztségviselő tagokból állott: az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke vagy helyettese, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke vagy helyettese, valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által választás útján kiküldött politikai bizottsági tag, illetve póttag, aki nem tagja a kormánynak. A Nemzeti Főtanács ilyen hivatali összetétele egészen 1945. december 7-ig, az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945:XI. törvénycikk megszületéséig volt érvényben.

Ami pedig a személyi és politikai összetételt illeti, a Nemzeti Főtanács tagja lett Zsedényi Béla /pkv/ és Miklós Béla /pkv/, valamint Gerő Ernő /MKP/. Zsedényi helyettese az ideiglenes államfői testületben Sántha Kálmán lett, Miklós Béla helyetteséről viszont úgy döntöttek, hogy esetenként jelölje ki. Bár az 1945. január 26-i politikai bizottsági ülés végül is azzal az indokkal, hogy "sokan hiányoznak" /köztük maga Gerő Ernő is - F.G./ és különben sem érkezett még el az ideje a Nemzeti Főtanács "akcióba lépésének", elhalasztotta a harmadik tagnak és helyettesének a megválasztását.³² Így Gerő Ernőt harmadik tagként és Révai Józsefet /MKP/ póttagként csak az INGY Politikai Bizottsága második, 1945. március 12-i ülésén választották meg ideiglenes jelleggel.³³ A PB ekkor úgy határozott, hogy a Nemzeti Főtanács harmadik tagjának végleges kijelölése "csak a Nemzetgyűlés /az INGY-ről van szó - F.G./ kiegészítése után történjék". Gerő Ernő nemzeti főtanácsbeli tagságát kereskedelmi és közlekedési miniszterré történt kinevezéséig töltötte be. Utóda 1945. május 11-től Révai József lett, Révai helyettese pedig Kádár János /MKP/.³⁴

A Nemzeti Főtanács végül is csak 1945. április 17-én, Budapesten tudott "megalakulni", illetve munkáját csak ekkor kezdhette el.³⁵

Az ideiglenes államfői testület, a Nemzeti Főtanács jogkörébe tartoztak a közhivatali és más tisztségekre vonatkozó azon kinevezések, amelyek "a kormány, vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és

a nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek", ezen kívül a miniszterek kinevezése a Politikai Bizottságnak a miniszterelnök javaslatára hozott határozata alapján. A Nemzeti Főtanács joga volt még a kormány tagjainak felmentése s a honvédség állományába tartozóknak az állampolgársági kötelekből való elbocsátása s a házassági akadályok alóli felmentés megadása. Különféle kegyelmi ügyek szintén a Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartoztak, de általános kegyelmet /amnesztia/ csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhatott.

Az államfőt megillető jogok ilyen mértékű megosztását tulajdonképpen semmi sem indokolta. Azaz minden bizonnyal "csupán" hatalmi-politikai okokra, illetve célokra vezethető vissza. A koalíción belül a kommunista párt az államhatalmi szervekben minél nagyobb befolyásra kívánt szert tenni, illetve a polgári erők minél nagyobb arányú megosztását akarta elérni.

Bár az Ideiglenes Nemzetgyűlésben a Magyar Kommunista Párt és szövetségesei abszolút többségben voltak, de az hosszú hónapokon keresztül nem ült össze. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányban viszont a polgári erők képviseltek abszolút többséget; csakúgy mint az INGY Elnökségében és Politikai Bizottságában. Sőt, az INGY Elnöksége csupa pártonkívüli politikusból állott, a 23 tagú Politikai Bizottságban pedig az MKP-SZDP-NPP 48%-ban, 11 fővel volt képviselve; a szövetséges pártok esetében részben "centrista", vagy "jobboldali", részben pedig az MKP utasításai alapján eljáró tagokkal.

Továbbá mind az Ideiglenes Nemzeti Kormány, mind pedig az Ideiglenes Nemzetgyűlés, illetve annak Elnöksége és Politikai Bizottsága élén pártonkívüli politikusok voltak, Miklós Béla és Zsedényi Béla személyében. Ezen túlmenően azonban az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke és a miniszterelnök, illetve a két államhatalmi szerv között is éles versengés indult meg az elsőbbség megszerzéséért. Ebben a helyzetben - a kommunista párt nyomására - előtérbe került egy harmadik, mind az Ideiglenes Nemzetgyűlés, mind pedig az Ideiglenes Nemzeti Kormány vezetésétől elkülönülő és az államfői jogok egy részét önállóan intéző szerv megteremtésének a gondolata. Az államfői jogkör megosztottságával-megosztásával a kommunista párt és szövetségesei arra törekedtek, hogy ne összpontosuljon még ideiglenesen sem túl nagy hatalom egy személy, illetve egy fórum kezében, s hogy ezzel is elősegítsék a koalíción belüli és kívüli polgári erők megosztását. Bár a Nemzeti Főtanács elnöke is hivatalánál fogva Zsedényi Béla /pkv/ lett és helyet kapott benne a miniszterelnök, Miklós Béla /pkv/ is, a Magyar Kommunista Párt a 3 tagú ideiglenes államfői testületben Gerő Ernő, majd Révai József révén a minimálisan és maximálisan megszerezhető 33%-ot megszerezte.

Az államfői jogkör szétforgácsolása, illetve az államfői jogkör szabályozásának az ideiglenes "félmegoldásai" azt mutatják, hogy az államhatalmi, államjogi kérdések a politikai küzdelmek egyik lényeges terepévé váltak a koalícióban. Ezt bizonyítja közvetve az is, hogy az államformát

az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek sem a debreceni, sem pedig a budapesti ülésén nem érintették /lévén ideiglenes felhatalmazás/. Kezdetben az államforma kérdésében is részmegoldások születtek, mert a politikai pártok az "ideiglenességen" túlmenően kül- és belpolitikai okok miatt sem kívánták ezt az ügyet rendezni.

III.

VITÁK AZ IDEIGLENES ÁLLAMFŐI TESTÜLETRŐL; A NEMZETI FŐTANÁCS HATÁSKÖRÉNEK KIEGÉSZÍTÉSE

Még meg sem alakult a Nemzeti Főtanács, amikor hatáskörét Vörös János /pkv/ honvédelmi miniszter és egyúttal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a tagja már bővíteni igyekezett. Az általa 1945. február 19-én aláírt és a március 8-i minisztertanácsi ülésen tárgyalta szolgálati szabályzat módosítás nem kevesebbet javasolt, mint azt, hogy a kormányzót mint legfőbb hadurat korábban megillető vezérleti, vezényleti és belső szervezeti jogkört az Ideiglenes Nemzetgyűlés által kinevezett honvéd főparancsnok és a Nemzeti Főtanács megosztva gyakorolja. A minisztertanács Valentiny Ágoston /SZDP/ igazságügyminiszter és INGY PB tag, Vásáry István /FKGP/ pénzügyminiszter és INGY PB tag, Erdei Ferenc /NPP/ belügyminiszter és INGY PB tag, valamint gróf Teleki Géza /pkv/ vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzászólása nyomán - a közelinek tűnő újabb nemzetgyűlési ülészsakra hivatkozva - a kérdést levette a napirendről. Teleki Géza indítványára, aki különösen hangsúlyozta, hogy "minden államfői jog gyakorlását kizárólag a Nemzetgyűlés van hivatva eldönteni", a minisztertanács elhatározta egy alkotmány- és törvény-előkészítő bizottság létrehozását.³⁶

Az 1945. március 8-i minisztertanácsi ülésre Vörös János az 1939:II. törvénycikk szerinti Legfelső Honvédelmi Tanács újjászervezését is elő akarta terjeszteni.³⁷ Az újjászervezendő Legfelső Honvédelmi Tanács elnökekül az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökét, tagjaiul pedig a Nemzeti Főtanács több tagját, a miniszterelnököt, a minisztereket, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkárát, valamint a honvédség főparancsnokát jelölte. Miklós Béla miniszterelnök azonban nem engedte előhozni az ügyet azzal az indoklással, hogy "alkotmányjogi átdolgozás van tervbe véve, várni ezzel".³⁸ A miniszterelnöknek és a házelnöknek inkább személyes, mint politikai rivalizálására utal, hogy a miniszterelnök módosítása szerint önmagát gondolta e testület elnökének.

E minisztertanácsi ülésen csupán a miniszterelnök hagyta jóvá az államhatalom gyakorlásával kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 539/1945. M.E. számú rendeletet, amely március 24-én került nyilvánosságra.³⁹ E rendelet az 1944. december 23-i minisztertanácsi állásfoglalás

szellemében kimondta, hogy "Mindaddig, amíg a nép az ország alkotmányos berendezése és az állam formája kérdésében nem határoz, az állami hivatalok/bíróság, honvédség, pénzügyi és egyéb közigazgatási hatóságok/címében a 'királyi' jelzõt, vagy annak rövidítését mellőzni kell. Ugyanez alkalmazandó az állami hivatalok pecsétjeivel kapcsolatban is." Az állami bíróságok pedig határozataikat - a népbíróságok kivételével - "a Magyar Állam Nevében" hozzák". Mivel az ügyészi szervek megnevezéséből az állami jellegre utaló "királyi" jelző elhagyása félreértésre adhatott okot /figyelemmel a törvényhatóságok tisztí ügyészségeire/, az igazságügyminiszter javaslatára a minisztertanács 1945. július 11-i ülésén a királyi ügyészséget államügyészségre, a királyi főügyészséget főállamügyészségre, a koronaügyészséget pedig Legfőbb Államügyészségre keresztelte át.⁴⁰

Az államhatalom gyakorlásával kapcsolatos egyes kérdésekről szóló rendeletnek sokat mondó volt az a kijelentése, hogy mindez csak addig szól, "amíg a nép az ország alkotmányos berendezkedése és államformája tekintetében nem határoz".

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának 1945. március 12-i ülése alkotmányjogi kérdéseket is megvitatót.⁴¹ Az ülésen a Politikai Bizottság 5 tagja még mindig nem jelent meg,⁴² de Rákosi Mátyás /MKP/, Tildy Zoltán /FKGP/ és Szakasits Árpád /SZDP/ pártvezetők tanácskozási joggal már részt vettek. Az ülés megtárgyalta a Politikai Bizottság átszervezését és újráválasztását, a Nemzeti Főtanács még meg nem választott harmadik tagjának az ügyét, valamint az államformának és az államfői jogok újra szabályozásának problémáját.

Napirenden kívül és előtt kért szót Gerő Ernő.⁴³ Javaslatára szerint az "Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága az Ideiglenes Nemzetgyűlés után újráválasztandó". Időközben ugyanis a pártoknak "oly vezetői kerültek elő - mondotta indoklásul -, akik a Politikai Bizottság megalakulásakor még nem lehettek a Politikai Bizottság tagjai, viszont most szükségesnek látszik az, hogy ezek is részt vegyenek a Politikai Bizottság ülésein mint rendes tagok". Indítványozta továbbá a PB taglétszámát 22-ről 35-re felemelni.⁴⁴ Ezt azzal magyarázta: "amikor a Politikai Bizottság megalakult, hatásköre szűk volt, azonban ez most állandóan kibővül. A kibővítésre szükség van azért is, mert az Ideiglenes Nemzetgyűlés új tagok behívásával fog bővülni, továbbá azért, mert ha az Ideiglenes Nemzetgyűlés nem ülésezik állandóan, szükség van olyan szervre, amely állandóan ülésezik és ez a Politikai Bizottság." Végül azt hangsúlyozta, hogy azon Politikai Bizottsági tagok, akik egyúttal a kormánynak is tagjai, a jövőben ne mint "rendes tagok" szerepeljenek, hanem csak tanácskozási joggal vegyenek részt a PB ülésein.

Gerő Ernő javaslatával azt a kommunista párti igényt juttatta kifejezésre, hogy az 1944 végén politikai úton, ideiglenes jelleggel életre hívott Politikai Bizottság "végleges" legyen; s hogy a kibővített jogkörű és létszámú "kis nemzetgyűlés"-ben az erőviszonyok elmozduljanak a polgári

erők befolyásának csökkenése felé, illetve az MKP és szövetségesei pozíciójának növekedése irányába.

Ezt látszott alátámasztani Révai József felszólalása is: "Nem jó az - mondotta -, ha egy politikai testület elnöke a Nemzetgyűlés elnöke is." Fontosnak tartotta, hogy a PB elnöke "politikai személy és nem pártatlan személy legyen. Ez nem bizalmatlanság az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke iránt - fűzte hozzá -, de egyidőben a Nemzetgyűlés elnöke nem lehet a Politikai Bizottság elnöke is." Zsedényi Béla, akit személyében is érintett Révai felszólalása, ezt azzal igyekezett elhárítani, hogy a PB tulajdonképpen nem más mint egy "kis nemzetgyűlés" és ennek nem igen lehetne más elnöke mint az Ideiglenes Nemzetgyűlésé, mert "ellenesetben nem lehetne tisztán elvi szempontból áttekinteni és összefoglalóan vezetni".

A Politikai Bizottság kisebb vita után úgy határozott, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés számára javaslatot tesz a PB-ről abban a szellemben és formában, ahogyan az Gerő Ernő betérjesztésében elhangzott.

A Politikai Bizottság szóban forgó ülésén Juhász Nagy Sándor az államfői jogok szétforgácsolását zűrzavarosnak tartotta, ezért is szükségesnek vélte "az államfői hatalomról véglegesen gondoskodni", sőt azt is, hogy "Magyarország államformája is rendezést nyerjen". A *köztársaság mint államforma az ő megfogalmazásában került először jegyzőkönyvbe*.⁴⁵ Javasolta, hogy a végleges döntésig "állíttassék valamely biztos szervezet az államfő helyébe". A Nemzeti Főtanácsot csak akkor tekintette volna erre alkalmasnak, ha mindazokat a kinevezési hatásköröket is megkapná, amelyeket a kormány és az INGY Elnöksége gyakoroltak. Utalt arra is, hogy ezen államfői testületbeli tagsággal összeférhetetlen a kormánytagság.

Gerő Ernő ennek kapcsán mutatott rá először arra a kommunista igényre, hogy el kell választani egymástól az államfői jogokat és a kormány által gyakorolt végrehajtó hatalmat.⁴⁶

Ezen a Politikai Bizottsági ülésen alakult meg az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága* azzal a feladattal, hogy dolgozzon ki javaslatot "az államfői jogok gyakorlásának mikéntjére".⁴⁷ A Politikai Bizottság úgy határozott - Zsedényi Béla indítványára, Gerő Ernő és Szakasits Árpád egyetértésével -, hogy az Alkotmányjogi Bizottságnak tagja legyen az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöke /Zsedényi Béla/, a miniszterelnök /Miklós Béla/, a belügyminiszter /Erdei Ferenc/, valamint az igazságügyminiszter /Valentiny Ágoston/⁴⁸ és a koalíciós pártok egy-egy vezető tagja. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának a koalíciós pártokat képviselő tagjai voltak: Kovács Imre /NPP/, Gulácsy György /FKGP/, Farkas Mihály /MKP/, Ries István /SZDP/, Horváth Barna /PDP/.⁴⁹ Emellett a testület szakértőket is meghallgatott véleményadás céljából. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságába bejelentett szakértők voltak: Feri Sándor /MKP/, Bibó István /miniszteri tanácsos, Belügyminisztérium/, Török Pallaghy Áttila /Honvédelmi Minisztérium/, Bölöny József /egyetemi tanár/, Molnár Kálmán /egyetemi tanár/, Sebes-

tyén Pál /képviselő, külügyminisztériumi osztályfőnök/, Vicián Rezső /Miniszterelnökség/, Joanovich Emil /NPP/.⁵⁰

Az Alkotmányjogi Bizottság az igazságügyminiszter felkérésére, Bölöny József pártonkívüli legitimista jogász, pécsi egyetemi magántanár bevonásával el is készített egy törvénytervezetet, illetve annak módosított változatát, amely 1945. március 27-én és 29-én a pártok szakértői elé került.

Az ún. *Bölöny-féle tervezet* első változata /A/ "Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről" címet viselte,⁵¹ csakúgy mint a második, módosított /B/ változaté.⁵² Mindkét tervezet III fejezetből és 17 §-ból állott.

Az I. fejezetek /1-6.§/ a törvényhozó és a végrehajtó hatalom gyakorlásával kapcsolatban megállapították, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője, de egyúttal arra is utaltak, hogy a törvényhozó hatalom gyakorlása "átmenetileg szünetel" /A/; illetve "az Ideiglenes Nemzetgyűlés működésének tartama alatt szünetel" /B/. A törvényhozási útra tartozó halaszthatatlan rendelkezéseket ezalatt az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatai tartalmazzák, "ideértve a törvények hatályon kívüli helyezését és módosítását is" /B/.

A tervezet első változata a végrehajtó hatalomról kimondta, hogy azt az "Ideiglenes Kormányzótanács" az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek felelős Ideiglenes Nemzeti Kormány által gyakorolja. A módosított változat szerint viszont ezt a funkciót a "Nemzeti Kormányzótanács" tölti be.

Az első tervezet az Ideiglenes Nemzeti Kormányt csak arra hatalmazta fel, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés további rendelkezéséig megtehesse azokat az intézkedéseket, amelyek az államhatalmat 1944. október 16-tól "bitorolt szervek rendelkezéseivel létesített állapot megszüntetésére és a jogrend helyreállítására szükségesek". A módosított tervezet viszont az eltérő idő-határ - 1944. március 19. - következtében árnyaltabban fogalmazott. Eszerint az Ideiglenes Nemzetgyűlés felhatalmazza az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy "az 1944. március hó 19. napjától október hó 15. napjáig kibocsátott rendelkezéseket az alkotmány keretében saját felelősségére ideiglenesen hatályban tarthassa, vagy helyettük új rendelkezéseket állapíthasson meg, amennyiben ez a jogrend és jogbiztonság érdekében szükséges". Addig is, azonban, amíg az Ideiglenes Nemzeti Kormány e tárgyban intézkedik, "ideiglenesen alkalmazásban maradnak ezek a rendelkezések, amennyiben tartalmuknál fogva az alkotmánnyal, a fennálló törvényekkel és a törvényerejű szokásjoggal nem ellenkeznek, vagy törvényes felhatalmazás körében keletkeztek és még megszüntetve nem lettek". Az 1944. október 16. utáni időszakra vonatkozóan viszont az első tervezettel megegyezően foglalt állást.

Mindkét tervezet II. fejezetének címe: "A halaszthatatlan államfői teendők ideiglenes ellátása" volt /7-13.§/, de az új, ideiglenes államfői testület elnevezésére, létszámára és összetételére nézve alapvető eltérések mutathatók ki.

Az első tervezet szerint az Ideiglenes Nemzetgyűlés a saját működésének tartamára, az államfői teendők ellátására 3 tagú Ideiglenes Kormányzótanácsot állít fel, s ezzel egyidejűleg a Nemzeti Főtanács megszűnik. Az Ideiglenes Kormányzótanács tagjai az Ideiglenes Nemzetgyűlés mindenkori elnöke; az Ideiglenes Nemzetgyűlés által, Politikai Bizottságának tagjai közül titkos szavazással, kétharmados szótöbbséggel megválasztott tag; valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által "a tudományok művelése terén kitűnt magyar állampolgárok sorából titkos szavazással, kétharmad szótöbbséggel megválasztott tag". A tervezetben megkötés volt, hogy az Ideiglenes Kormányzótanács tagjai nem lehetnek kormánytagok, választott tagjai pedig nem lehetnek parlamenti képviselők sem.

A módosított tervezet viszont 5 tagú, ún. Nemzeti Kormányzótanács létrehozását rendelte el, s ezzel egyidejűleg a Nemzeti Főtanács megszűnne. A Nemzeti Kormányzótanács tagjai az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke; az Ideiglenes Nemzetgyűlés pártjai közül "képviselőtagjaik számára" nya szerint legnagyobb három párthoz /MKP, SZDP, FKGP--F.G./ tartozó ideiglenes nemzetgyűlési képviselők által pártonként külön-külön, titkos szavazással saját kebelükből megválasztott egy-egy, összesen három tag"; valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés által "a nagykorú magyar állampolgárok sorából titkos szavazással megválasztott egy tag". E módosított tervezet is kikötötte, hogy az államfői testület tagjai nem lehetnek egyidejűleg kormánytagok, a választott tagjai pedig ideiglenes nemzetgyűlési képviselők.

Mindkét tervezet előírta, hogy a Kormányzótanács összehívásáról az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke gondoskodik, tanácskozásain ő elnököl és határozatait a Kormányzótanács nevében ő írja alá. Érvényes határozat hozatalához az Ideiglenes Kormányzótanács esetében legalább 2 tag, a Nemzeti Kormányzótanács esetében pedig legalább 3 tag jelenléte szükséges. A Kormányzótanács minden rendelkezése és intézkedése csak akkor érvényes, ha azt az illetékes felelős miniszter ellenjegyezte.

Mindkét tervezet azonos, illetve hasonló jogkört kívánt adni a Kormányzótanácsnak: kinevezi és felmenti a miniszterelnököt, mégpedig "alkotmányos szokás szerint a vezető politikusok és esetleg egyéb kimagasló közéleti tényezők véleményének meghallgatása után"; a miniszterelnök előterjesztésére pedig kinevezi a minisztereket. Miniszterelnökké, illetve miniszterré azonban csak az nevezhető ki, akinek kinevezéséhez az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága hozzájárul. Az első tervezet az alsóbb szintű kinevezési jogokat is számba vette, míg a módosított változat szerint a Nemzeti Kormányzótanács "egész terjedelmében gyakorolja az államfőt megillető kinevezési jogkört. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. évi december hó 22-i határozatának ezzel ellentétes rendelkezései hatályukat veszítik."

Kimondta mindkét tervezet, hogy a Kormányzótanács képviseli Magyarországot nemzetközi téren; a külhatalmakkal szövetségeket és egyéb

szerződéseket azonban csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazása alapján köthet. Hadüzenethez vagy a hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazásához és a békekötéshez az Ideiglenes Nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges szintén. Háború vagy mozgósítás esetén az Ideiglenes Nemzeti Kormány előterjesztésére határoz a honpolgári kötelekből való elbocsátás kérdésében. A Kormányzótanács gyakorolja a kegyelmezési jogot, általános kegyelmet azonban csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhat.

Az első tervezet szerint az Ideiglenes Kormányzótanács tagjai csak akkor gyakorolhatják tisztüket, ha az Ideiglenes Nemzetgyűlés előtt esküt tesznek; a módosított tervezet viszont az eskü mellett fogadalmat is említ, ha az eskütétel a tagok meggyőződésével ellenkeznék.

A III. fejezet /14-17.§/ egyebek között a határozat kötelező erejéről és hatályba lépéséről intézkedett.

Az 1945 márciusában elkészült alkotmányjogi tervezetek legitimitásukat az Ideiglenes Nemzetgyűléstől eredeztették, pontosabban abból kívánták eredeztetni. Erre nemcsak a címbeli formulák - ti. "az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata" - utaltak, de a tervezetek bevezetői azzal a megfogalmazással éltek, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés "az időközben felszabadított területek képviselőivel kiegészítve, az 1945. április hó 5. napján Budapesten az országgyűlés képviselőházának helyiségeiben egybegyűlt és 1945. évi április hó ... napján tartott ülésében a következő határozatot hozta".

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésén határozatban kérte fel az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlést április 1. és 5. között lehetőleg Budapestre hívja össze. Egyúttal felkérte az INGY Elnökségét és az Ideiglenes Nemzeti Kormányt arra is: a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál eszközölje ki, hogy Ideiglenes Nemzetgyűlés budapesti összehívását tegye lehetővé.⁵³ /Bár az Ideiglenes Nemzetgyűlést 1945. április 2-án 108 budapesti képviselővel kiegészítették, a dunántúli képviselők azonban még hiányoztak belőle./ Mivel az Ideiglenes Nemzetgyűlés Budapesten az előzetes tervekkel ellentétben, április 5-én mégsem ülhetett össze, így a Kormányzótanács kérdése egyelőre lekerült a napirendről.

Bár a tervezetek elkészülte idején, 1945 márciusában Magyarország államformája de jure még királyság volt, mindazonáltal a Bölöny-féle tervezetekben az államfői testületnek Horthy Miklós kormányzó státusára emlékeztető elnevezése és a Kormányzótanácsnak a "királyi hatalomban foglalt" jogaira történő hivatkozásai anakronisztikusak voltak. Nem is beszélve arról, hogy az újabb államfői testület, a *Kormányzótanács - csakúgy mint az általa megszüntetendő Nemzeti Főtanács - ideiglenes jelleggel funkcionált volna, ami az államhatalom és politikai közélet stabilizálása szempontjából legalábbis megkérdőjelezhető volt.*

1945. április 27-én született meg és május 1-én került nyilvánosságra az 1440/1945. M.E. számú rendelet, amely a népbíráskodásról szóló

81/1945. M.E. számú rendeletet módosította, illetve kiegészítette.⁵⁴ Ez a jogszabály a Nemzeti Főtanács kegyelmezési jogáról hasonló módon és szellemben szól mint az előző rendelet, csak némiképp kiegészítette azt: "A kegyelmezés joga a Nemzeti Főtanácsot illeti."

A Nemzeti Főtanács határozatát az igazságügyminiszter javaslatára hozza meg. Az igazságügyminiszter a kegyelmi ügyekben javaslatát az iratok hozzáérkezésétől számított két nap alatt teszi meg; a Nemzeti Főtanács a kegyelmi kérvény felett érkezésétől számított öt nap alatt határoz."

A Bölöny-féle tervezet/ek/ről az elkövetkező hetekben több koalíciós napilap is hírt adott. A *Népszava* 1945. május 1-i számában "Fontos politikai nyilatkozatok Magyarország demokratikus megújulásáról" címmel összeállítást közölt.⁵⁵ Valentiny Ágoston "Az államfői jogokat testület fogja gyakorolni" c. nyilatkozatában felhívta a figyelmet, hogy a közjog terén már elkészültek "a demokratikus átalakítást célzó javaslatok". Eszerint az államfői jogokat testület fogja gyakorolni, melynek neve "valószínűleg államtanács lesz" - mondotta az igazságügyminiszter. S noha a Bölöny-féle tervezetek az államforma kérdését nem érintették, a szociáldemokrata politikus - valószínűleg pártjának köztársasági hagyományából is fakadóan - utalt a királyság intézményének anakronosztikus volta és burkoltan a köztársasági államformára tett célzást: "Ezzel megszűnik az a 25 éves fikció, melyet a külföld sohasem tudott megérteni, hogy Magyarország királyság. A királyság megszűnésével természetesen egész közjogunk átalakul. Ebben az irányban az első lépés már megtörtént: rendelet jelent meg, amely közhivatalok és közintézmények nevéből eltörli a 'királyi' szót."

A *Kis Újság* 1945. május 5-i szerkesztőségi cikkének címében pedig arról informált, hogy "Öttagú tanács lép a Nemzeti Főtanács helyébe. Az öttagú kormányzótanács gyakorolja az államfőt megillető jogokat".⁵⁶ A kisközpárti napilap röviden áttekintette az államfői jogkör második világháború utáni megosztottságát a különféle intézmények között. A Nemzeti Főtanácsról szólva pedig külön is rámutatott bizonyos, kétségtelenül meglévő ellentmondásokra, anomáliákra. Így pl. arra, hogy a Nemzeti Főtanácsban "résztvesz a miniszterelnök is, ugyanakkor viszont a lemondó miniszterelnöknek a felmentést szintén a Nemzeti Főtanács adja meg". Ismertette a Bölöny-féle tervezetet, majd hangsúlyozta, hogy azt a pártok tárgyalási alapul már elfogadták. A lap értesülése szerint a kormányzótanácsról várhatóan a "közeljövőben összeülő nemzetgyűlés" fog dönteni és ezzel "rendeződik az államfői jogok gyakorlásának a kérdése is".

Május 10-én a *Kis Újságban* megszólalt maga Bölöny József is, aki "Az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezése" c. vezércikkben ismertette tervezetét, pontosabban annak módosított változatát.⁵⁷ A pécsi legitimista jogász professzor a tervezetét egyenesen úgy minősítette, értékelte, mint ami az államhatalom "törvényes/kiemelés eredetiben -F.G./

gyakorlásának az alapjait fekteti le" - az eddigi jogi szabályozások legitimitását leglábbis kétségbe vonva. Emellett rámutatott arra, hogy a tervezet nem csupán az államfői jogkör gyakorlását szabályozza, hanem az valójában magának az államhatalom gyakorlásának az "ideiglenes rendezéséről" szól. Utalt arra, hogy a közeljövőben kiegészítendő és így teljessé váló Ideiglenes Nemzetgyűlésnek a "legelső feladata" lesz e törvény megalkotása. Amit azért tartott fontosnak, mert "ezzel fogja tulajdonképpen legalizálni a saját működését és mindazoknak a szerveknek az eddigi és jövőbeni ténykedését, amelyek tőle származtatják az államhatalom gyakorlását". Bölöny májusi vezércikke a márciusi tervezetéhez képest tehát lényeges, sőt, alapvető módosulást hozott a jogforrását, legitimitását tekintve. A tervezet ugyanis még csak a "csonka" Ideiglenes Nemzetgyűlés határozataként említette a leendő jogszabályt; a vezércikk viszont már a "teljes" Ideiglenes Nemzetgyűlés törvényeként. Ez a változás-módosulás nemcsak és nem is elsősorban az idő előrehaladtával hozható összefüggésbe, hanem sokkal inkább a tervezettel kapcsolatos viták és ellenvélemények következményeinek tudható be.

A Bölöny-féle tervezet nyilvánosságra hozatala a sajtó útján éppen ekkor nem volt véletlennek tekinthető, mivel másnap tartotta soron következő ülését az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága.

Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának 1945. május 11-i, immár budapesti ülésén*⁵⁸ Zsedényi Béla elnök bejelentette, hogy az Alkotmányjogi Bizottságot a "Debrecenből való elköltözésünk és a Nemzetgyűlés április 5-re tervezett összehívásának elmaradása" és más, gazdasági-technikai akadályok következtében eddig nem hívhatta össze. Egyúttal ígéretet tett arra, hogy az Alkotmányjogi Bizottságot a közeljövőben összehívja, az Ideiglenes Nemzetgyűlés öt politikai pártját egy-egy képviselőjüknek a delegálására felkéri és a szakértők meghallgatásáról is intézkedni fog. "Teszem ezt az igazságügyminiszter úrral egyetértve, aki ebben a tekintetben előkészítő tárgyalást folytatott."

Ezen az ülésen Erdei Ferenc belügyminiszter a kérdéssel kapcsolatos hiányérzeteit, kifogásait juttatta kifejezésre. "A Nemzetgyűlésre vonatkozó bizottságban és minden állandó bizottságban a Belügyminisztérium is képviselve volt. - mondotta - Itt kerül ugyanis szóba a szakértők megjelölése. Az ilyen és efféle dolgokba kérem az én bekapcsolásomat is."

A belügyminiszter felvetésére Zsedényi Béla válaszolt: az igazságügyminiszterre azért történt hivatkozás, mert ő készítette az előterjesztést, de "Természetesen köszönettel vesszük mindkettőjük, tehát a belügyminiszter úr bekapcsolódását is."

Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának szakértői értekezlete 1945. június 7-én ült össze*⁵⁹ és megvitatta a Bölöny-féle tervezetet az államfői jogokról. Hosszú vita után a többség az 5 tagú Kormányzótanácsot fogadta el, kimondván, hogy a három legnagyobb pártot /FKGP, MKP, SZDP/ megilleti ugyan 1-1 tagság, ám őket nem a saját parlamenti frakcióik, hanem e pártok 3-3 jelöltje közül az Ideiglenes

Nemzetgyűlés tagjai választják. A testület tagjai fokozott büntetőjogi védelem alatt álltak volna.

Tehát a leendő Kormányzótanács hatáskörébe kerültek volna azon államfői jogok, amelyek addig a kormányt, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét és a Nemzeti Főtanácsot illették. Sőt, ezek némileg ki is bővültek, pl. a külügyi jogokkal /nem esett szó viszont a hadúri jogokról/. Sebestyén Pál külügyi szakértő javaslatára az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának szakértői úgy határoztak, hogy csak azon nemzetközi szerződések megkötéséhez kell igényelni az Ideiglenes Nemzetgyűlés hozzájárulását, amelyek "törvényhozói hatáskörbe tartoznak". Az INGY előzetes hozzájárulása szükséges hadüzenethez, békekötéshez, valamint minden olyan elhatározáshoz, amely hadiállapotot idézhet elő.

A szakértői értekezlet végül is elfogadta az ideiglenes államfői testületre vonatkozó tervezetet, bár többen megállapították, hogy a kérdés végleges rendezése a leendő alkotmányozó nemzetgyűlésre vár.

A Kormányzótanács tervével kapcsolatban *széleskörű vita bontakozott ki* különböző fórumokon.

Bibó István nemzeti parasztpárti közjogász a Bölöny-féle tervezettel legalábbis két ponton polemizált: az egyik az állami főhatalom kérdése, a másik pedig az egész államhatalom legitimitása.

Bibó már az Alkotmányjogi Bizottság június 7-i szakértői értekezletén abból indult ki, hogy a demokratikus magyar kormányzat törvényességét aligha akarná bárki is komolyan kétségbe vonni; mégis "alapvető közjogi berendezéseinket az ideiglenességnek, rögtönzöttségnek, mondhatjuk nyugodtan, a formátlanságnak atmoszférája lengi körül". Nyugtalanlansággal töltötte el, hogy az eddig ismeretes tervek tovább akarják folytatni az "ideiglenességnek és formátlanságnak" eddigi rendszerét. "Ha továbbra is ideiglenességekkel és határozatokkal dolgozunk, amelyek nagyon jó expedienst jelentettek addig, amíg másképpen nem lehetett, de kodifikálásra nem alkalmasak, akkor az a veszély fenyeget - mutatott rá -, hogy latens legitim tényezők fognak előkerülni a múltból, vagy pedig politikai szétesés következik be."⁶⁰

Később, "A demokratikus Magyarország államformája" c., 1945. június 10-i, Szabad Szó-beli vezércikkében⁶¹ azt vetette fel, hogy egy olyan "személyes tekintélyekhez szokott országban, mint Magyarország, semmi sem veszedelemesebb, mint az államfői hatalmat személytelenné, névtelenné tenni, s az államfői funkciót soktagú pártbizottságokra ruházni". Egyik intő példaként az 1795-1799. évi 5 tagú francia direktóriumot hozta fel, amely Franciaországot "a nagy forradalomból a nagy diktatúrába vezette". A weimari köztársaság bukásának is egyik fontos tényezője volt a demokratikus személyes tekintély hiánya, mert ezért "a németek ott kerestek maguknak személyes tekintélyt, ahol találtak és így találták először Hindenburgot és azután Hitlert". Bibó szerint Magyarországnak vannak olyan "feltétlenül demokratikus szellemű és feltétlenül tekintéllyel bíró emberei, akiket a nemzet személyes tisztelete körülvehet és tekintéllyel övezhet

anélkül, hogy félni kellene e férfiak diktatúrás terveitől". Bibó tehát a leghelyesebbnek azt tartotta, hogy az államfői hatalom - még ha az ideiglenes és átmeneti lenne is - egy személyre ruháztatnék.

Ami pedig az államhatalom legitimitásának a kérdését illeti, jogilag és politikailag egyaránt veszélyesnek tekintette a közjogi berendezések ideiglenességének a fenntartását. "Ha nincs mögötte szándék, akkor jogász aprólékosságnak, ha pedig van mögötte szándék, akkor bizonyos jogi formákkal visszaélő jogász reakciónak kell neveznünk." Bibó úgy vélte, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely magát a nemzeti szuverenitás kizárólagos letéteményesének nyilvánította és felhatalmazást adott az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak a fegyverszünet megkötésére, "nyugodtan bátorságot vehet magának ahhoz is, hogy ezeket az elhatározásait a magyar nemzet törvényei közé iktassa, ezt követően is a magyar nemzet számára törvényeket alkosson". A közjogi kérdések rendezésének nem az a feladata, hangsúlyozta Bibó, hogy a demokratikus magyar kormányzat ideiglenességét aláhúzza /mint a Bölöny-féle tervezet - F.G./, hanem az, hogy "a demokratikus magyar kormányzatnak a nemzet közmeggyőződésében már meglévő törvényességét lerögzítse, formákba öntse és a nemzet politikai gondolkodása számára megfoghatóvá tegye" - azaz törvényeket alkosson.

Hegymegi Kiss Pál, a Független Kisgazdapárt képviselője "Az államfői jogkör" c., 1945. június 14-i, Magyar Nemzet-beli vezércikkében⁶² az újabb, ideiglenes államfői testület felállítását ellenezte, többek között azért, mert a Kormányzótanács "gyengíti a minisztérium súlyát, sőt elvesz az eddigi miniszterelnöki jogkörből". Az egykori ellenzéki politikus az 1848:III. törvénycikknek megfelelő független, felelős minisztériumra, tehát a kormányra kívánta ruházni az államfő hatáskörét is, mivel szerinte "nem az államfői jogkör ideiglenes gyakorlását kell rendezni, mert ezt ma nem gyakorolhatja más, mint a felelős minisztérium". Ez a felfogás a kormány, illetve a miniszterelnök felelősségét húzta alá, azaz Miklós Béla politikai súlyát igyekezett volna erősíteni.

Bölöny József "Az államfői jogkör kérdéséhez" c., a Kis Újságban, 1945. június 21-én megjelent nyilvános válaszában⁶³ - éppen az 1848-1849. évi megoldásokra hivatkozva - cáfolta a bírálót. Jogi és történeti tényeket sorakoztatott fel: 1848-ban az államfői jogkört a király gyakorolta, ő szentesítette a 48-as törvényeket is. A "független magyar felelős minisztérium alakításáról" szóló 1848:III. törvénycikk 2. §-ában arról rendelkezik, hogy a király távollétében /tehát ideiglenesen/ a nádor, mint királyi helytartó gyakorolja a végrehajtó hatalmat, nem pedig a minisztérium. 1849-ben, amikor gondoskodni kellett az államfői jogkör ideiglenes gyakorlásáról, a törvényhozó testület ezt Kossuthra mint kormányzó elnökre ruházta, nem pedig a kormányra. "A 48-as törvények szellemének éppen a miniszteri felelősség teljes fenntartása felel meg - hangsúlyozta Bölöny -, ami pedig nemcsak a törvényhozó testülettel szemben fennálló jogi és politikai felelősséget foglalja magában, hanem az államfői jogokat gyakorló ténye-

zövel szemben fennálló politikai felelősséget is!" Mindezt Bölöny megtoldta azzal, hogy épp a közelmúlt szolgáltatott negatív példákat az államfői és kormányfői jogkörnek egy kézben való egyesítésére /Szálasi, Hitler és Franco uralmát említette/.

Hegymegi Kiss Pál álláspontja mellett kitartva, "Az államfői jogkör ideiglenes gyakorlása" c. válaszát eljuttatta az Igazságügyminisztériumba,⁶⁴ ahol - Bölönyt mintegy támogatva - ad acta tették azzal, hogy e tervezetet az Alkotmányjogi Bizottság értekezlete állapította meg. Kormányzótanácsra valójában nem volt szükség, ugyanakkor a minisztertanácsot ténylegesen erősíteni kellett volna; azonban nem oly módon, hogy az államfőt megillető jogokat e fórum gyakorolja.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának 1945. július 21-i ülésén tovább folytatódott az alkotmányjogi kérdésekkel kapcsolatos vita.⁶⁵ Zsedényi Béla elnök jelentést tett a szakértői értekezletről, megemlítve azt is, hogy az Alkotmányjogi Bizottság összehívása ügyében hiába kereste meg a miniszterelnököt, nem kapott tőle választ.

Erdei Ferenc /NPP/ elmondta, hogy a szakértői értekezleten a tervezettel kapcsolatban három lényegbevágó pontban nem jött létre megegyezés. Az egyik az 1920:I. törvénycikk alapján működött főhatalmi szervek működésének megszűnése, illetve ennek kimondása; a másik, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés törvényeket alkosson-e, vagy határozatokat hozzon; a harmadik pedig az, hogy a Kormányzótanács tagjai közvetlenül vagy pedig pártokhoz kötötten legyenek-e választhatók. A belügyminiszter hiányolta, hogy a szakértői értekezleten "igen lényeges faktorok nem vettek részt"; s a Bölöny-féle tervezethez a Nemzeti Parasztpárt és a Magyar Kommunista Párt szakértői, a Belügyminisztérium kiküldöttjével egyetemben - kellő tájékoztatás hiányában - nem járultak hozzá. A belügyminiszter azt indítványozta, hogy a szakértői értekezlet megegyeszenüljön össze és a javaslat csak ezután kerüljön az Alkotmányjogi Bizottság elé. Erdi Ferenc indítványához csatlakozva Juhász Nagy Sándor /pkv/ a tervezetet "nagyon rossz"-nak minősítette, Szakasits Árpád /SZDP/ pedig úgy vélte, hogy "az új alkotmányjogi tervezet még egy újabb szakértői értekezletet".

Hogy az újabb szakértői értekezletre sor került-e, pontosan nem tudni, annyi azonban bizonyos, hogy a Bölöny-féle tervezet többé nem került szóba. Valentiny Ágoston igazságügyminisztert pedig - aki a Bölöny-féle tervezetet előterjesztette, illetve akinek felkérésére maga a tervezet is elkészült - a Nemzeti Főtanács 1945. július 21-én felmentette.⁶⁶ Utóda az Ideiglenes Nemzeti Kormányban a Szociáldemokrata Párt pártügysze, Ries István lett.

A Nemzeti Főtanács hatáskörének kiegészítéséről szólt az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának és az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak az 1814/1945. E. számú rendelkezése, amely 1945. július 21-én született, de csak szeptember 5-én került nyilvánosságra.⁶⁷ A rendelet a házasságon kívül született gyermekek kegyelmi úton való törvényesítését, va-

lamint a nyugellátás kegyelmi úton történő engedélyezését is a Nemzeti Főtanácsra ruházta. E jogszabály megszületése azt bizonyítja, hogy ekkorra már valójában nem volt valóságos alternatíva a Nemzeti Főtanács helyébe egy újabb, ideiglenes jellegű államfői testület létrehozása, hanem a már meglévő intézmény hatáskörének a kibővítése.

Az 1945. augusztus 31-i pártközi értekezlet a kommunista párt javaslatára arról határozott, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának az államfői jogok ideiglenes gyakorlásáról szóló tervezetét az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945 őszi ülésszaka tárgyalni nem fogja.⁶⁸ Noha néhány nappal korábban, az augusztus 29-i minisztertanácsi ülésen Balogh István /FKGP/ miniszterelnökségi államtitkár még megemlítette az államfői hatalom ideiglenes gyakorlására vonatkozó korábbi javaslatot.⁶⁹ A pártközi értekezlet egyidejűleg arról is döntött, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés kiegészítése után a Politikai Bizottságot újra kell választani és tovább kell működtetni.⁷⁰ Ehhez kapcsolódóan a minisztertanács szeptember 4-i ülése azt kérte, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés erősítse meg az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak és minisztereinek rendeleteit, s vita nélkül emelje törvénnyé a legfontosabbakat.

IV.

AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS BUDAPESTI ÜLÉSSZAKA AZ ÁLLAMI FŐHATALOMRÓL

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szeptember 6-i, immár budapesti ülésén a *Politikai Bizottság újjáalakult* az augusztus 31-i "pártközi pártvezetői értekezleten történt megállapodásnak megfelelően".⁷¹ A Politikai Bizottság "újjáalakulása" nem egyszerűen csak létszám emelkedést jelentett a korábbi 23 /22+1/ fő helyett 31 /30+1/ taggal,⁷² de a tagság jelentős részének kicserélését is, azaz tulajdonképpen őrsváltást.

Az immár "teljes" Ideiglenes Nemzetgyűlés "teljes" Politikai Bizottságában a kommunista pártnak és szövetségeseinek lényegesen növekedett az arányuk és befolyásuk a korábbi PB-hez képest. A Politikai Bizottságban az MKP-SZDP-FKGP 6-6, az NPP-PDP 3-3, a szabad szakszervezetek 2 és a pártonkívüliek 5 fővel képviseltették magukat. A "megújult", de valójában új Politikai Bizottságból kimaradt pl. Nagy Imre, Schimmer István /MKP/, Kovács János, Németh István, Pozsgay Gyula, Valentiny Ágoston /SZDP/, Erdei Ferenc, Nagy Zoltán, Szula András /NPP/, Balogh István, Gyöngyösi János, Öry István, Váczy József, Vásáry István /FKGP/, Bánáss László, Révész Imre /pkv/. Változatlanul a Politikai Bizottság tagja maradt viszont pl. Gerő Ernő, Révai József /MKP/, Molnár Kálmán, Örley Zoltán /PDP/, valamint Miklós Béla, Juhász Nagy Sándor, Sántha Kálmán, Zsedényi Béla /pkv/. Ennél sokkal jellemzőbb volt azonban az, hogy szinte valamennyi párt és politikai irányzat e bizottságban vonultatta fel vezető politikai személyiségeit, illetve "erős" embereit. A Politikai Bizottság új tagja lett Farkas Mihály, Kádár János, Rajk László, Rákosi Mátyás /MKP/,⁷³ Faragó László, Kéthly Anna, Kisházi Ödön, Szakasits Árpád, Szeder Ferenc, Takács Ferenc /SZDP/, B.Farkas Ferenc, Kovács Imre, Sz.Szabó Pál /NPP/, Dobi István, Kovács Béla, Nagy Ferenc, Sulyok Dezső, Tildy Zoltán, Varga Béla /FKGP/, Szent-Iványi Sándor /PDP/, Kossa István, Pintér János /szsz/, Szent-Györgyi Albert /pkv/. A pártonkívüliek arányát növelte, hogy a Politikai Bizottságnak hivatalból változatlanul tagjai lettek az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségének tagjai és a miniszterelnök, azaz Zsedényi Béla /a PB elnöke/, Juhász Nagy Sándor, Sántha Kálmán és Miklós Béla.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának összetétele arra enged következtetni, hogy e bizottságnak a korábbiaknál is jóval nagyobb politikai szerepet szántak. *Tevékenységeinek politikai jelentősége tovább nőtt*, s a hatalmi-pártpolitikai csatározások egyik elsőrendű fórumává vált, a parlament szerepe pedig ezzel tovább csökkent.⁷⁴

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szeptember 6-i ülése törvényerőre emelte két debreceni határozatát. Az 1945:I. törvénycikk a magyar állami szuverenitás gyakorlásáról címet viselte,⁷⁵ s az 1944. december 22-i határozata alapján az Ideiglenes Nemzetgyűlést a magyar állami szuverenitás kizárólagos birtokosának nyilvánította. Az 1945:II. törvénycikk pedig az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlásáról szólt,⁷⁶ s ugyancsak az e tárgyban kiadott 1944. december 22-i ideiglenes nemzetgyűlési határozatot emelte törvényerőre, kiegészítve azt az 539/1945. M.E. számú rendeletnek megfelelően.⁷⁷

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés szeptember 6-i ülése alkotott egy harmadik törvényt is, az 1945:III. törvénycikket, a Nemzeti Főtanácsról.⁷⁸ Ez a törvény nemcsak összegezte a Nemzeti Főtanácsról és annak jogköréről szóló 59/1945. El. számú, valamint az azt kiegészítő 1 814/1945. E. számú rendelkezéseket, de újabb kiegészítésekkel tovább bővítette az ideiglenes államfői testület hatáskörét. Így, részben a kialakult gyakorlatnak megfelelően a Nemzeti Főtanács hatáskörébe került a "címek adományozása, továbbá rendjelek és kitüntetések alapítása, illetőleg adományozása", valamint a külhatalmakkal szembeni képviselő joga. Pfeiffer Zoltán kizsugdapárti képviselő indítványára került a Nemzeti Főtanács jogkörébe: "1. a követek küldése és a külállamok követeinek elfogadása; 2. a konzulok kinevezése és az idegen konzulok részére a működési engedély megadása; 3. a Magyarország nevében külállamokkal létesítendő nemzetközi szerződések aláírására jogosító felhatalmazás megadása és az aláírt nemzetközi szerződések megerősítése azzal, hogy a törvényhozás hatáskörét érintő nemzetközi szerződések megerősítéséhez az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai bizottságának előzetes hozzájárulása szükséges."⁷⁹

Az 1945:II. és az 1945:III. törvénycikkek még a kiegészítésekkel sem küszöbölték ki az államfői jogkör megosztottságát, gyakorlásának széttagoltságát, sem pedig azt az anomáliát, hogy a Nemzeti Főtanácsnak továbbra is tagja maradt a miniszterelnök.

Mindhárom törvényt 1945. szeptember 16-án hirdették ki, csakúgy mint a népbíráskodás tárgyában kibocsátott korábbi kormányrendeletek törvényerőre emeléséről szóló 1945:VII. törvénycikket is.⁸⁰ E jogszabály törvényerőre emelte - egyebek között - a 81/1945. M.E. számú rendeletet a népbíráskodásról, megismételve ezzel kapcsolatosan a Nemzeti Főtanács kegyelmezési jogát.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. szeptember 27-i ülésén személyi kérdésekben döntött. Miután a Politikai Bizottság 1945. március 12-i ülésének határozata értelmében Révai József megbízá-

sa lejárt, a Nemzeti Főtanács harmadik tagjául megválasztotta Rákosi Mátyást, póttagként pedig Szakasits Árpádot.⁸¹

Az 1945. október 24-i minisztertanácsi ülés *a kormányzói kabinet-irodát* - amely a háború után természetesen már nem működött - *megszüntette*.⁸² E rendelkezés mint a 10 120/1945. M.E. számú rendelet, november 27-én került nyilvánosságra.⁸³

Az 1945. november 4-én megtartott nemzetgyűlési választásokon 4 730 409 érvényes szavazatot adtak le.⁸⁴ A szavazatok és a nemzetgyűlési mandátumok száma, illetve aránya - a választójogi törvény, az 1945:VIII. törvénycikk alapján - a következőképpen oszlott meg:

	Szavazat		Mandátum	
Független Kisgazdapárt	2 697 508	57,03%	245	58,2%
Szociáldemokrata Párt	823 314	17,41%	69	16,4%
Magyar Kommunista Párt	802 122	16,95%	70	16,6%
Nemzeti Parasztpárt	325 284	6,87%	23	5,5%
Polgári Demokrata Párt	76 424	1,62%	2	0,5%
Magyar Radikális Párt	5 757	0,12%	-	-
	4 730 409	100,00%	409	100,00%

A nemzetgyűlés tagjainak száma összesen 421 fő volt, ami abból adódott, hogy a nemzetgyűlés első ülése az ország közéleti és szellemi vezető személyiségei közül 12 képviselőt választott tagjai sorába.

A nemzetgyűlési választások eredményeinek ismeretében - immár új politikai erőviszonyok között - rögtön megindultak a kormányalakítási tárgyalások. A nemzetgyűlési választások azonban nemcsak azt tisztázták, hogy az egyes pártok milyen erővel rendelkeznek, de azt is, hogy sem az egyik, sem a másik fél nem vállalhatja a bukás veszélye nélkül a kormányzással járó felelősséget. A nemzetközi körülmények és a belső nehézségek tehát továbbra is arra ösztönözték a politikai feleket, hogy fenntartsák a koalíciót. Bár a választások alapján a kisgazdapárt - abszolút többsége birtokában - elméletileg egyedül is kormányt alakíthatott volna /stratégiai szempontból pedig a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt is megfelelő koalíciós partnernek látszott/. A kommunista párt részvételét a kormányban, illetve kormányzati kulcspozícióikat mindennekelőtt a Szovjetunió támogatása, a Vörös Hadsereg jelenléte, s nem utolsósorban a pártnak a háború befejezése óta kiépített hatalmi pozíciói, egy-séges, jól mozgatható szavazó tábora motiválta.

A pártok részesedésével és a személyi kombinációkkal kapcsolatos pártközi viták elhúzódása következtében csak 1945. november 15-én alakult meg a Tildy Zoltán /FKGP/ vezette kormány. A 14 tárcát a kisgazdapárt, illetve az MKP-SZDP-NPP egymás között "megfelelte".⁸⁵ Az MKP megkapta a rendőrség s az egész közigazgatás szempontjából döntő kér-

déssé vált belügyminiszteri tárcát /Nagy Imre/. Emellett megszerezte a közlekedési tárcát /Gerő Ernő/, melynek fontossága nyilvánvaló volt. Az MKP számára a népjóléti minisztérium megszerzése /Molnár Erik/ is lényegessé vált, a népszerűség elnyerése szempontjából. Az SZDP az iparügyi /Bán Antal/, a kereskedelem- és szövetkezetügyi /Rónai Sándor/, valamint a különleges helyzetben nagyon fontos igazságügyi tárcát /Ries István/ kapta. Az NPP-nek a kultusztárca jutott /Keresztury Dezső/. Az FKGP-nek a kevésbé fontos, illetve kevésbé népszerű tárcák maradtak, valamint azok, amelyek Magyarország fegyverszüneti státusából adódóan csak igen korlátozott lehetőségekkel bírtak: földművelésügy /Kovács Béla/, hadügy /Tombor Jenő/, közellátásügy /Báranyos Károly/, külügy /Gyöngyösi János/, pénzügy /Gordon Ferenc/, tájékoztatásügy /Balla Antal/, újjáépítési /Antall József/. Államminiszterként bekerült a kormányba Rákosi Mátyás /MKP/, Szakasits Árpád /SZDP/ és Dobi István /FKGP/. Rákosi és Szakasits azonban nem sokkal később miniszterelnök-helyettesek lettek.

Az 1945. novemberi nemzetgyűlési választásokat követően a kisgazdapárt - a képviselői mandátumok abszolút többsége birtokában - minde-nekelőtt a parlament útján akarta érvényre juttatni politikai céljait. A kommunista párt és szövetségesei viszont - lényegében ugyanezen oknál fogva és azért is, mert ők viszont a kormányban lettek "erősebbek" - elsősorban parlamenten kívüli eszközöket vettek igénybe politikai céljaik érdekében.

A kormányváltással a maga ellentmondásosságában megnyilvánult az államfői jogkör rendezetlensége és megosztottsága is. Miklós Bélát kormányfői tisztségéből - az INGY Politikai Bizottsága javaslatára - a Nemzeti Főtanács mentette fel /melynek maga a miniszterelnök is tagja volt!/. Tildy Zoltánt a miniszterelnöki teendők ellátásával és a kormányalakítással viszont az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége bízta meg; az új kormány tagjait pedig - az INGY PB javaslatára - a Nemzeti Főtanács nevezte ki.⁸⁶ A kormány-váltással azonban nemcsak az állami főhatalom körüli anomáliák jutottak kifejezésre, de a parlamentarizmus hiányos volta is. Minthogy a nemzetgyűlés összehívása 1945. november 29-ére - a választásokat 25 nappal, a kormányalakítást pedig 2 héttel követve - elhúzódott, így a törvényhozás tulajdonképpen még formálisan sem kapott jogot arra, hogy a kormány tagjait "megválassza".

A nemzetgyűlési választások, illetve a kormányalakítás után tovább folytatódott, s bizonyos értelemben kiéleződtek az állam- és alkotmányjogi kérdésekkel kapcsolatos politikai csatározások és felgyorsultak a jogalkotási munkálatok.

V.

A NEMZETGYŰLÉS AZ ÁLLAMHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL; AZ 1945:XI. TÖRVÉNYCIKK MEGALKOTÁSA

Az "egyik", megosztott jogkörű ideiglenes államfői testület, az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége* 1945. november 15-ével befejezte működését, amikor is Tildy Zoltánt megbízta a miniszterelnöki teendők ellátásával és a kormányalakítással. A "másik" államfői testület, a *Nemzeti Főtanács* azonban tovább funkcionált, bár megváltozott személyi összetételben. A miniszterelnök változás folytán - az 1945:II. törvénycikk 2.§-ának /2/ bekezdése értelmében - a Nemzeti Főtanács új tagja hivatalánál fogva Tildy Zoltán lett⁸⁷ /Miklós Béla helyett/.

Az immár nem "ideiglenes", hanem "végleges" törvényhozó hatalom, a *nemzetgyűlés legelső*, 1945. november 29-i ülésén megválasztotta elnökét, Nagy Ferencet /FKGP/ és a nemzetgyűlési bizottságokat, köztük a *Politikai, valamint a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságot*.⁸⁸ A házelnök megválasztásával a Nemzeti Főtanács személyi összetétele is módosult, ugyanis hivatalánál fogva Nagy Ferenc az államfői testület tagja lett /Zsedényi Béla helyett/.

A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának létszáma ekkor 36 /35+1/ főre növekedett. A korábbiakhoz hasonlóan koalíciós összetételű volt, de benne a Független Kisgazdapárt, nemzetgyűlési választási eredményei, illetve parlamenti mandátumai folytán, nagyobb befolyással rendelkezett mint előzőleg. Ugyanakkor a kommunista párt és szövetségeseinek a befolyása csökkent, annak ellenére, hogy politikai bizottsági tagjaik létszámában és személyi összetételében nem, vagy szinte alig történt változás. Az MKP és az SZDP 1-1 fővel növelte tagságát és némi személycserére is sor került; az NPP-nél 1 személycsere volt azonos létszám mellett; az FKGP viszont több mint kétszeresére, azaz 16 főre növelte korábbi 6 fős létszámát! A PDP 3 fős tagsága 1-re csökkent, személycserével egybekötve; a pártok kívülieket 2 tag képviselte; a szabad szakszervezeteket viszont már senki sem.

A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának személyi összetétele a következő volt:⁸⁹ Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Kossa István, Rajk László, Rákosi Mátyás, Révai József /MKP/; Faragó László, Justus Pál, Kéthly Anna, Kisházi Odön, Szakasits Árpád, Szeder Ferenc, Vajda Imre

/SZDP/; B.Farkas Ferenc, Kovács Imre, Veres Péter /NPP/; Balogh István, Dobi István, Gyöngyösi János, Kovács Béla, Nagy Ferenc, Oltványi Imre, Rácz Lajos, Sulyok Dezső, Szabó Árpád, B.Szabó István, Taksonyi János, Tildy Zoltán, Varga Béla, Vásáry István, Virágh József, Vörös Vince /FKGP/; Szent-Iványi Sándor /PDP/; Bölöni György, Moór Gyula /pkv/. A Politikai Bizottság elnöke - a PB ügyrendje szerint - Nagy Ferenc házelnök lett.

A nemzetgyűlés Politikai Bizottságában tehát az FKGP 16; az MKP és az SZDP 7-7; az NPP 3; a PDP 1; a pártok kívüliek 2 fővel képviseltették magukat. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a Politikai Bizottságban *kényes egyensúly* alakult ki a koalíció két pólusa, pontosabban a szóba jöhető szövetséges pártok között, sőt még az egyes pártokon belül is. Az MKP és szövetségeseinek aránya viszont a PB-ben még így is kedvezőbb volt mint a nemzetgyűlésben. A Politikai Bizottságban meglévő kényes egyensúlyt a pártközi megállapodások azonban időről-időre fenntartották, s ha kellett "korrigálták".⁹⁰

A Politikai Bizottság - eredeti szerepkörét meghosszabbítva - a parlament "ideiglenességének" megszűnte után is létezett, sőt, létszámában jelentősen megnövekedve "újjaalakult". Mindez azt látszik bizonyítani, hogy a parlamentet, mint az államhatalom legfontosabb szervét, a politikai küzdelmek fórumát a "kis nemzetgyűlés" útján tulajdonképpen továbbra is bármikor ki lehetett iktatni a politikai és közéletből; ami a parlamentáris demokrácia radikális szűkítését-csorbitását jelentette - sőt, időnként annak tényét is megkérdőjelezte - Magyarországon a második világháború után.

A nemzetgyűlésben ugyancsak november 29-én újjáválasztott 21 tagú Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság szintén koalíciós jellegű volt, bár már létszámánál fogva sem vonultatott fel olyan sok "nagy" nevet mint a Politikai Bizottság. A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságban az MKP és az SZDP 4-4 /Kállai Gyula, Orbán László, Rajk László, Révai József, illetve Bechtler Péter, Faragó László, Kis Roland, Valentiny Ágoston/; az NPP 2 /Erdei Ferenc, Kondor Imre/; az FKGP 10 /Auer Pál, Bencze Imre, Dessewffy Gyula, Erőss János, Jékely László, Kovács István, Nagy Vince, Pfeiffer Zoltán, Révész László, Varga Béla/; a pártok kívüliek 1 fővel /Zsedényi Béla/ képviseltették magukat. A bizottságnak polgári demokrata párti tagja nem volt. A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága nemcsak politikai funkciót töltött be, hanem elsősorban szakmai feladatok ellátására jött létre, ezért az egyes pártok a legtekintélyesebb közjogi és alkotmányjogi szakértőiket delegálták ide. A bizottság 1945. december 5-i ülésén elnökének megválasztotta Erőss Jánost, alelnökének pedig Kállai Gyulát.⁹¹

A nemzetgyűlésben megválasztott parlamenti bizottságok közül csupán a Politikai, valamint a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság volt ilyen nagy létszámú, a többi 10-14 fő közötti volt. Ez arra enged következtetni,

hogy különösen a Politikai Bizottság, nem csupán egy volt a sok közül, hanem szinte "külön közjogi szervezet" volt.

A nemzetgyűlés még ugyancsak 1945. november 29-i ülése jegyzőkönyvben örökítette meg Zsedényi Bélának, az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Nemzeti Főtanács egykori elnökének érdemeit. Nagy Ferenc házelnök méltató szavaiban hangsúlyozta, hogy Zsedényi Béla mint "a Nemzeti Főtanács elnöke, nagy jogi tudását mindenkor a legtisztább szándéktól vezérelve alkalmazta a legmagasabb helyen, mindenkor megtalálta a módját annak, hogy a jogszerű igazságot és a rendkívüli idők által megkövetelt törvényalkalmazást szerencsésen egyeztesse össze. ... Eredményes építő, puritán közéleti szereplésével kiérdemelte úgy a saját maga, mint munkatársai, Juhász Nagy Sándor és Sántha Kálmán alelnökei számára a nemzet halálját és köszönetét".⁹²

A legsürgősebb alkotmányjogi kérdéseket rendező törvényjavaslat már 1945. november 29-ére megszületett.

Ennek elkészítése a Ries István /SZDP/ vezette Igazságügyminisztériumra várt, melyhez rendelkezésre álltak a Bölöny-féle "előmunkálatok" is. Az igazságügyminiszter a nemzetgyűlés 1945. december 5-i ülésén nyújtotta be az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslatot,⁹³ melyet még aznap a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság megtárgyalta.

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság december 5-6-i ülésén heves vita bontakozott ki a törvényjavaslatban /is/ szereplő, 36-ra megnövelt létszámú Politikai Bizottságról. Auer Pál /FKGP/ e bizottságot szívesebben tekintette volna egynek a többi nemzetgyűlési bizottság közül, nem pedig "külön közjogi szervezet"-nek. "Szó van a javaslatban a Politikai Bizottság létesítéséről. - mondotta - Nem tartom helyén valónak ennek a bizottságnak a Ház többi bizottságaitól ilyen módon való megkülönböztetését, mert így az a látszat, mintha egy külön közjogi szervet létesítenénk."⁹⁴ Zsedényi Béla /pkv/ és Pfeiffer Zoltán /FKGP/ elegendőnek tartották volna a Politikai Bizottság eddigi, "törvényalkotó" jogkörét. Révai József /MKP/ azonban ragaszkodott a korábbi pártközi megállapodás szerinti formulához, hogy ti. a korábbi hatáskörökön túl a Politikai Bizottsághoz tartozzon "fontos politikai döntések előkészítése is". Faragó László /SZDP/ előadó koalíciós készséggel igyekezett a Politikai Bizottságnak a törvényjavaslatba való megmásíthatatlan beiktatását megindokolni: "A Politikai Bizottság valóban minden más bizottságtól különbözik egyfelől strukturálisan, másfelől hatásköri szempontból. Strukturálisan különbözik abban, hogy amíg a Ház minden egyéb bizottsága egy bizonyos tárcával vagy egy bizonyos adminisztratív feladatkörrel kapcsolatos, addig a Politikai Bizottság valóssággal előkészítője a nemzetgyűlésnek, hatásköri szempontból pedig különbözik annyiban, hogy a nemzetgyűlés a Politikai Bizottságra az eddigi állapotoknak megfelelően bizonyos jogokat ruház. Ezek a szempontok indokolták a Politikai Bizottság kiemelését és ebbe a törvényjavaslatba foglalását." A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság kisközpárti tagjainak

nemcsak a Politikai Bizottság "státusának" a megváltoztatását nem sikerült elérniük, de azt sem, hogy a PB tagsággal összeférhetetlennek nyilvánítsák a miniszteri státust.

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságban a Nemzeti Főtanácsról is vita alakult ki, amelynek eredményeként jelentős módosítás született: az ideiglenes államfői testületnek a miniszterelnök a továbbiakban már nem lehetett tagja.

A nemzetgyűlés 1945. december 6-i ülésén Dulin Jenő /FKGP/ előadó beterjesztette a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság jelentését az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslatról.⁹⁵ A december 7-i nemzetgyűlésben pedig Faragó László /SZDP/ előadó, a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság tagja ismertette a törvényjavaslatot.⁹⁶

Az előadó bevezetőjében rámutatott arra, hogy immár megszűnt az az ideiglenesség, amelyet az Ideiglenes Nemzetgyűlés, az Ideiglenes Nemzeti Kormány és az eddigi Nemzeti Főtanács jelentett. Ennél fogva szükségesnek tartotta, hogy addig is, amíg "a nemzetgyűlésnek módja nem lesz Magyarország államformáját megszabni", míg módja nem lesz az alkotmányt "ott és annyiban, ahol és amennyiben szükséges" módosítani, "rendeztessenek mindazok a kérdések, amelyek az állami főhatalom gyakorlásával szükségképp egybe vannak kötve". Így fontosnak vélte az állami főhatalom intézményeinek újbóli szabályozását, azt ti., hogy a Nemzeti Főtanácsnak már ne lehessen tagja a miniszterelnök. A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának különleges helyét és szerepét abban látta, hogy a javaslat "instituílja a nemzetgyűlés Politikai Bizottságát", míg a nemzetgyűlés többi bizottságának létesítéséről a házszabály tervezet gondoskodott. A javaslat a Politikai Bizottságnak "bizonyos közjogi funkciókat adott", pl. ez az intézmény tett elsősorban előterjesztést a Nemzeti Főtanácsnak a miniszterelnök személyére.

Korábban az állami főhatalom gyakorlásában négyes megoszlás volt érvényben: a parlament elnöke, a Nemzeti Főtanács, a miniszterelnök és a miniszterek gyakoroltak bizonyos államfőt megillető jogokat. "Ez az állapot ma megszűnik - mondotta az előadó - és az államfőnek fenntartott jogok a Nemzeti Főtanácsot illetik meg." Végül Faragó László az egész törvényjavaslatot úgy értékelte, mint ami "lecölöpöli, s lerakja az alapjait annak az alkotmány tervezetnek, amelyre azután az új magyar alkotmány mutatis mutandis felépülhet".

A törvényjavaslatnak a felhatalmazásra vonatkozó része igen széleskörű törvényhozási jogokat biztosított a kormánynak a parlamenttel szemben. /A felhatalmazás értelmében minden rendeletet utólagos jóváhagyás céljából be kellett mutatni a nemzetgyűlés legközelebbi ülésén./ Nagy Ferenc házelnök a képviselők előtt ismertette a felhatalmazási javaslat tárgyalási módját: "pártközi értekezlet jött létre oly irányban, hogy a javaslatot a t. Nemzetgyűlés vita nélkül fogja megszavazni. Miután a nemzetgyűlésnek még ügyrendje nincs, ragaszkodnom kell a pártközi

értekezlet határozatához.⁹⁷ S bár Nagy Vince /FKGP/ sérelmezte, hogy "A Közjogi Bizottság határozatát megváltoztatták!", illetve, hogy "A Közjogi Bizottság többségi módosítását nem hozták ide!" - a nemzetgyűlés a törvényjavaslatot vita nélkül elfogadta.

Az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945:XI. törvénycikk december 16-án került nyilvánosságra.⁹⁸ A törvénynek "A Nemzetgyűlés"; "A Nemzeti Főtanács"; "A magyar felelős minisztérium" c. fejezetei tartalmazták e három államhatalmi szerv felépítését és rendezték egymáshoz való viszonyát.

Ajogszabály a nemzetgyűlésről kimondta, hogy az a "magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője", s hogy a nemzetgyűlés "állapítja meg Magyarország alkotmányát és államformáját". A nemzetgyűlés tagjai részére ugyanazt a mentelmi jogot biztosítja, mint aminőben az országgyűlés tagjai részesültek. A nemzetgyűlés, annak bizottságai és tagjai, valamint működésük ugyanabban a büntetőjogi védelemben részesülnek, mint amelyet a büntetőtörvények az országgyűlés, annak bizottságai és tagjai részére, valamint működésük védelmére biztosítanak. A nemzetgyűlés által alkotott törvények kihirdetésére az 1945:I. törvénycikk 2.§-ának /2/ bekezdésében foglalt rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

A nemzetgyűlés tagjai sorából 36 tagú Politikai Bizottságot választ. A Politikai Bizottság hatáskörébe tartozik "fontos politikai döntések előkészítése, úgyszintén a jelen törvény és más jogszabályok szerint reáruházott egyéb feladatok ellátása".

A második fejezet a Nemzeti Főtanácsról intézkedett. A Nemzeti Főtanács - a törvény értelmében - a nemzetgyűlés elnökéből és a nemzetgyűlés által választott két tagból, valamint két póttagból áll. A tagok és póttagok egyike sem lehetett azonban egyidejűleg kormánytag, tehát a miniszterelnök sem lehetett az államfői testület tagja. Ezzel a *Nemzeti Főtanács a kormánytól személyileg is elhatárolódott*. A Nemzeti Főtanácsra vonatkozó, ezzel ellentétes rendelkezések hatályukat veszítették és a Nemzeti Főtanács újjáalakulásával a régi tagok tisztsége megszűnt. A Nemzeti Főtanács tagjai a nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tettek, ezen túlmenően a nemzetgyűlés elnöke gondoskodott a Nemzeti Főtanács ülésének összehívásáról és vezette annak tanácskozásait. /A Nemzeti Főtanács szótöbbséggel határozott./ A Nemzeti Főtanács azonban nemcsak a nemzetgyűléssel volt kapcsolatban, de a kormánnyal is: ugyanis az államfői testület "rendelkezései és intézkedései" csak akkor voltak érvényesek, ha azokat a miniszterelnök ellenjegyezte.

A *Nemzeti Főtanács jogköre a korábbiakhoz képest úgy módosult, hogy egyidejűleg bővült és szűkült*. A törvény értelmében a Nemzeti Főtanács nevezi ki és menti fel a "miniszterelnököt a Politikai Bizottság kétharmad többségű határozata, ilyen hiányában pedig a nemzetgyűlés határozata alapján". A Nemzeti Főtanácshoz kerültek tehát az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét korábban megillető kinevezési jogok, illetve azok a kinevezések, amelyek "a fennálló törvények szerint a kormány vagy

a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják": így a politikai államtitkárok, a Magyar Kúria, a Közigazgatási Bíróság, a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökeinek a kinevezése. A honvéd tábornokok kinevezése azonban csak a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter együttes előterjesztésére történhetett. Bár a Nemzeti Főtanács jogköre a fentebbiek alapján kétségtelenül bővült, azok tényleges érvényre juttatását, gyakorlati hatékonyságát a miniszterelnöki ellenjegyzés szükségessége valójában nagymértékben csökkentette.

A Nemzeti Főtanács tagjai ellen tisztségük betöltésének ideje alatt egyáltalában nem, tisztségük megszűnése után pedig az annak gyakorlásával kapcsolatos cselekedeteik vagy mulasztásaik miatt nem lehetett bűnvádi vagy fegyelmi eljárást indítani vagy folytatni. A tisztségük gyakorlásával kapcsolatban ellenük elkövetett bűncselekmények olyan elbírálás alá esnek, mintha az államfő ellen követték volna el azokat. A Nemzeti Főtanács tagjait az alkotmány vagy a törvények megszegése esetében a nemzetgyűlés felelősségre vonhatja. A felelősségrevonást a nemzetgyűlés összes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. A bíraskodást a nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. törvénycikk 34.§. szerint szervezett bíróság gyakorolja.⁹⁹

A harmadik fejezet bevezetőül megállapította, hogy a kormány a nemzetgyűlés megalakulásától kezdődően mint magyar felelős minisztérium működik tovább. A magyar felelős minisztérium a miniszterelnökből, három államminiszterből /akik közül kettő miniszterelnök helyettes/, továbbá belügy-, pénzügy-, külügy-, vallás- és közoktatásügyi, honvédelmi, földművelésügyi, kereskedelem- és szövetkezetügyi, közlekedésügyi, igazságügyi, iparügyi, közellátásügyi, népjóléti, újjáépítési és tájékoztatásügyi miniszterből áll. A minisztérium, úgyszintén annak tagjai a nemzetgyűlésnek felelősek. A miniszterek felelősségrevonása felől az 1848:III. törvénycikkben meghatározott esetekben a nemzetgyűlés határoz; a bíraskodást a nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. törvénycikk 34.§. szerint szervezett bíróság gyakorolja. Az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvény a kormány felhatalmazását is tartalmazta; e felhatalmazás alapján az állam főhatalmi szervezetét vagy annak működését érintő rendelkezéseket kibocsátani nem lehetett. A kiadott rendeleteket a nemzetgyűlés legközelebbi ülésén utólagos jóváhagyás céljából be kellett mutatni. A törvény a kihirdetés napján lépett hatályba.

A szervezetileg újjáalakult Nemzeti Főtanácsba a nemzetgyűlés - előzetes pártközi megállapodás alapján - 1945. december 7-én az alábbi tagokat választotta képviselői sorából: Rajk László /MKP/ és Varga Béla /FKGP/, póttagként pedig Szeder Ferenc /SZDP/ és Szabó Pál /NPP/.¹⁰⁰ Nagy Ferenc mint házelnök tulajdonképpen már november 29-től hivatalból, automatikusan tagja volt a Nemzeti Főtanácsnak. Varga Béla a Nemzeti Főtanács 1946. január 4-i ülésén azonban bejelentette főtanácsi tagságáról való lemondását.¹⁰¹ Ezt a koalíciós sajtó azzal hozta összefüggésbe, hogy "mint római katolikus pap, nem írhat alá halálos ítéletet,

amelyhez egyébként kizárólag csak a pápa adhat engedélyt".¹⁰² A Nemzeti Főtanács a lemondást a nemzetgyűlés tudomásulvételéig feltételesen tudomásul vette és egyúttal elrendelte, hogy a megüresedett főtanácsi tagságra a nemzetgyűlés által megválasztott első póttagot, Szeder Ferencet /SZDP/ kell behívni. E személyi változással a Nemzeti Főtanácsban valóban "őrségváltás" ment végbe; ugyanis a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt az államfői testületben abszolút többségre /66%/ tett szert. A Nemzeti Főtanács mindhárom tagja egyúttal a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a tagja is volt.

Az a tény, hogy az államhatalom "ideiglenes" gyakorlásának törvény útján való rendezése ekkor létrejött, legalábbis arra utalt, hogy a kormány az államforma és az államfői jogok kérdésében 1945 december elején még nem szánta el magát a "végleges" lépésre. E kérdés rendezése tulajdonképpen határidő nélküli alkotmányos program lett a nemzetgyűlés számára.

VI.

AZ ÁLLAMFORMA KÉRDÉSE 1945-1946 FORDULÓJÁN

A felemás alkotmányjogi helyzet felszámolásához az utolsó, döntő lökést 1945 végén - 1946 elején elsősorban külpolitikai motivációk adták. 1945 decemberében a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai értekezlete határozott arról, hogy a hitleri Németország volt európai szövetségeseivel, így Magyarországgal is meg kell kötni a békét, s e célból mielőbb békekonferenciát kell összehívni.¹⁰³ A magyar kormány és a pártok vezetői e tényből azt a következtetést vonták le, hogy a békekonferencia előtt - azaz még a békeelőkészítés időszakában - erélyes kézzel kell hozzányúlni a régi államforma, a "király nélküli királyság" felszámolásához, illetve tovább kell lépni az államszervezetben még meglévő ideiglenesség, s az államfői jogok gyakorlása körüli tisztázatlanság és rendezetlenség megszüntetése terén. Ez a kétségtelenül jelentkező külpolitikai háttér azonban találkozott az egyes politikai pártok már korábban is meglévő, ilyen irányú közjogi és alkotmányjogi elképzeléseivel és politikai szándékaival is. Annál is inkább, mert a kisgazdapártnak az 1945 novemberi nemzetgyűlési választások után megindított ún. "arányosítási" törekvései ellensúlyozására a kommunista párt és szövetségesei, hatalmi-politikai céljaikkal és érdekeikkel is összhangban, az államforma ügyének végleges rendezését szorgalmazták.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai közül a kezdeményezés - történelmi-politikai okok és előzmények folytán - a Szociáldemokrata Párté volt. Az SZDP a két világháború között és a második világháború után is következetesen vállalta az 1918. évi polgári demokratikus forradalom örökségét. Nem véletlen, hogy a párt már az 1945. augusztus 18-20-án megtartott XXXIV. kongresszusának határozatában célként megfogalmazta: "1. Magyarország államformája: köztársaság. 2. A köztársaság elnökét három évre választják."¹⁰⁴ Az 1945 őszi kormányalakítási tárgyalások idején az SZDP központi napilapja "Tanulságok és feladatok" c. vezércikkében az új nemzetgyűlés és a koalíciós kormány elsőrangú feladatai közé sorolta az államformáról való döntést; s ebben a köztársaságot, pontosabban a népköztársaságot említette mint államformát.¹⁰⁵ A Tildy-kormány parlamenti vitája során, 1945. december 1-én pedig

Szeder Ferenc, a párt vezérszónoka, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja kifejtette: "Ennek a parlamentnek a feladata azonban az ország államformájának a meghatározása is. A Szociáldemokrata Párt a leghatározottabban a köztársasági államforma mellett foglal állást. Szabad népi köztársaságot akarunk és ennek a parlamentnek a feladata, hogy ezt meg is valósítsa. Nem kétséges, hogy ez a felfogásunk egyezik a magyar nép összességének a felfogásával."¹⁰⁶

A nemzetgyűlés 1945. december 4-i ülésén Révai József, az MKP szónoka, a nemzetgyűlés Politikai, valamint Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságának is tagja, nyomban támogatta pártja nevében az SZDP álláspontját; "mi, kommunisták is ugyanolyan határozottsággal, mint amilyen határozottsággal testvérpártunk, a szociáldemokratapárt vezérszónoka, Szeder Ferenc elvtárs tette ezt, megmondjuk nézetünket az államforma kérdésében. Teljes mértékben egyetértünk azzal, amit itt a szociáldemokratapárt álláspontjaként Szeder Ferenc kifejtett: Magyarországon más nem jöhet és nem lesz, mint népköztársaság."¹⁰⁷ Az MKP szónoka tehát csatlakozott az SZDP véleményéhez anélkül, hogy valójában mást, vagy többet mondott volna. A nyilvánvaló ismétlést azonban egy ponton tudatosan "meghaladta", ti. nem köztársaságot, hanem "népköztársaságot" említett; viszont az új államforma létrehozásának időpontjáról Révai, a szociáldemokrata képviselőhöz hasonlóan, hallgatott.

1945. Karácsonya előtt az MKP a kisgazdapárttal kapcsolatos véleményét is kifejezésre juttatta az államforma ügyében: "Mindenesetre furcsa lenne, ha a kisgazdapárt jelenlegi 57%-os nemzetgyűlési többségét tekintenők az alkotmányos újjárendezés kiindulópontjául és alapjául."¹⁰⁸ E kijelentés egyértelműen érzékeltette a kommunista párt hatalmi pozícióit és ambícióit, illetve azt, hogy az alkotmányjogi rendezés során mit fog szem előtt tartani.

Az MKP 1946. január 5-6-i nagybudapesti pártértekezletén Révai József - már *mintegy kisajátítva a kezdeményezés jogát* - bejelentette, hogy a kommunista párt az államforma kérdését a nemzetgyűlés januári ülészakán mindenképpen dűlőre viszi. A pártértekezlet határozatában követelte, hogy "A januárban összeülő nemzetgyűlés hozzon törvényt Magyarország államformájáról - a köztársaságról."¹⁰⁹

Veres Péter, a Nemzeti Parasztpárt elnöke, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja, 1945. december 4-i parlamenti felszólalásában ugyan nem tett konkrét említést az államformáról, de a Habsburg- és Horthy-időket elítélő szavai nyilvánvalóvá tették, hogy ebben a kérdésben hol áll, mi a véleménye.¹¹⁰ Később az NPP hivatalosan is kiállt a köztársaság mellett. Darvas József a Szabad Szó 1946. újrólévi számában "Új döntések előtt" c. vezércikkében kifejtette, hogy olyan döntéseket is hozni kell, amelyek "nemcsak e nehéz idők átvészelését biztosítják, hanem alapot raknak az új nemzeti életformának". Ezek közül elsődleges fontosságúnak tartotta az államforma mielőbbi rendezését. "Az ideiglenesség állapotának ezen a téren is meg kell szűnnie, s nem szabad engedni, hogy a király

nélküli királyság torz formája után az elnök nélküli köztársaság bizonytalansága merevedjék ránk. ...a Nemzeti Parasztpárt köztársaságot akar." Január 13-án ugyanitt vezércikk üdvözölte a köztársaság mielőbbi bevezetésének a gondolatát, azzal indokolva, hogy "nálunk az államforma kérdése nem közjogi és parlamenti, hanem társadalmi kérdés. ...A legtisztább hagyomány, a legkomolyabb demokratikus érdek, jövőbeni nemzeti közti súlyunk, mind a köztársaság mellé szólít."¹¹¹

A köztársasági államforma a koalíción kívüli Magyar Radikális Párt és a Polgári Demokrata Párt körében egyaránt kedvező visszhangra talált, még Révai december 4-i parlamenti felszólalása előtt.

A Magyar Radikális Párt lapja, a Haladás, 1945. november 17-i, "A Magyar Negyedik Köztársaság elé" c. cikkében a köztársasági államforma mellett foglalt állást. A magyar történelem köztársasági fejezeteiről és hagyományairól szóló írás azt fejtegette, hogy a hitleri megszállás és a nyilas uralom felszámolásának tényével lényegében kezdetét vette a magyar köztársaság újabb története; s a választások után összeülő nemzetgyűléstől ennek a realitásnak a törvényesítését várta.¹¹²

Kende Zsigmond /MRP/ "A demokrácia mint államszervezési elv és mint világnézet" c. december 8-i cikkében a köztársaságot igyekezett népszerűsíteni a közvélemény előtt és egyúttal azt is hangsúlyozta, hogy a "polgári radikalizmus képviselői támogatják a köztársasági államforma megteremtésével kapcsolatos terveket."¹¹³

Még a Tildy-kormány parlamenti bemutatkozását megelőzően a polgári demokrata párti Világ hasábjain Supka Géza foglalt állást az állam "stabilizálása" mellett. "A huszonötéztendőnyi kétértelműségek korszakát kell ezzel a munkával végérvényesen felszámolnunk. Fokozná ez a munka - állapította meg - a belső biztonság érzését, megkönnyítené igen sok tekergős politikai és adminisztratív munka és eljárás leegyszerűsítését, s általában a külföld felé a végérvényesség bélyegét nyomná rá állami életünkre."¹¹⁴ Supka Géza tehát úgy belpolitikai mint külpolitikai szempontból kívánatosnak és szükségesnek tartotta az államforma ügyének rendezését. December végén ugyanő már "első számú feladatnak" minősítette az államforma feletti végleges döntést. Sőt, a "haladó polgárságot" arra szólította fel, hogy számára a legsürgősebb feladat az lenne, ha "minden aktuális erejét a demokrácia alapjainak - az államforma és az alkotmánytörvény - kiépítésébe" fektetné, mert szerinte ezzel soha többé vissza nem térő alkalom kínálkozik "a radikális érzésű polgári elemek részére, hogy cselekvőleg vegyék ki részüket hazánk új épületének megalakításában".¹¹⁵

Horváth Barna /PDP/ jogtudós 1946. újrólévi nyilatkozatában szintén félre nem érthető módon fogalmazott. Nézete szerint aligha vitatható, hogy "a modern demokráciának a köztársasági államforma felel meg. A királyság megférhet ugyan a demokráciával, de abban csak a történeti ornamentum szerepét játszhatja."¹¹⁶ Egyidejűleg azonban arra is utalt, hogy a köztársasági berendezést illetően ő elsősorban az 1920-as osztrák és cseh-

szlovák példákra gondol. Horváth Barna egyúttal jogi és politikai érvekkel alátámasztva voksolt az egyszemélyes elnöki intézmény mellett. "Ha az elnöki megbízás tartamát négy évben szabjuk meg, egyízbeni újraválasztás lehetőségével, továbbá a megválaszthatóság előfeltételévé tesszük a betöltött 35. életévet, a passzív választójogot és születés óta magyar állampolgárságot; ha a választás módjaként a törvényhozás tagjainak abszolút többségét követeljük meg; ha az alkotmány félretételéért vagy az ország súlyos megkárosításáért az elnök felelősségrevonását a törvényhozás vád alá helyező határozata alapján az alkotmánybíróságra bízuk; ha hatáskörét pedig a kormány javaslataitól és ellenjegyzésétől, a nemzetközi jog tiszteletben tartásától és a törvényhozás 60 tagjának kezdeményezésére gyakorolható legfelsőbb bírósági ellenőrzéstől tesszük függővé, - akkor nyugodtak lehetünk afelől, hogy az államfői hatalom nem válhatik egyeduradalmi törekvések melegágyává."

A Magyar Radikális Párt és a Polgári Demokrata Párt vezetőinek fentebbi állásfoglalásában - a bel- és külpolitikai helyzet mérlegelése mellett - kétségtelenül szerepet játszott az a tény is, hogy *ők már hagyományosan is "köztársaságpártiak" voltak*. A demokráciáról vallott felfogásuk mellett erre kötelezte őket pártjaik történelmi múltja is.

A kisgazdapárt államformával kapcsolatos megnyilatkozásait jóval megelőzték a *legitimizmus hívei* - élükön Mindszenty József hercegprímással. A frissen kinevezett esztergomi érsek 1945 szeptemberében Nagy Töhötöm jezsuita szerzetesnek kifejtette, hogy a magyar alkotmány szerint ő az ország legfőbb közjogi méltósága és ebben a pozíciójában kötelességének tartja, hogy a jogállam restaurálását végrehajtsa. Mindszenty József ebbéli szándékáról Nagy Töhötöm naplójában így ír: "Magyarország királyság, örökös királya, Habsburg Ottó él és a legkevesebb, amit ő, Mindszenty mint első lépést a nagy ügy érdekében megtehet, a hódolat kifejezése örökös királya iránt. Ennek érdekében el akar küldeni engem Habsburg Ottó Őfelségéhez egy megbízólevéllel, hogy közöljem vele terveit, amelyek pillanatnyilag arra irányulnak, hogy megakadályozza a köztársaság kikiáltását."¹¹⁷ Néhány nap múlva - Nagy Töhötöm és Pallavicini György őrgróf útján - a hercegprímás el is küldte a levelet: "Felséges Uram! Mély hódolatomat jelentem örökös királyomnak, mint a Szentséges Atyától legkegyesebben kinevezett esztergomi érsek, mint az ország primása és ezzel a ténylegesen államfőtlen ország első közjogi méltósága.

A mai állami berendezésben nem könnyű ezt a közjogi méltóságot már csak boldogult elődöm halálával bekövetkezett megszakítás miatt is teljes mérvben érvényesíteni, de ami a Felségedhez való hűségemet illeti, a mégoly nehéz viszonyok sem változtathatják meg..."¹¹⁸

A jezsuita pátert megdöbbsentette Mindszenty József fentebbi megnyilatkozása. "Megdöbbsentett, hogy ma, amikor az orosz csizma nehezedik teljes súlyával fél Európára, ennek az embernek első gondja az, hogy lépéseket tegyen a Habsburg-dinasztia restaurálására, vagy legalábbis kifejezze hódolatát Ottó trónörökös mint törvényes királya előtt."¹¹⁹ A

szélesebb hazai közvélemény Mindszenty József álláspontjáról akkor természetesen még nem szerezhette tudomást, de a kisgazdapárt vezetői hamarosan megismerték azt.

A Tildy-kormány hivatalba lépését követő napon, 1945. november 16-án a miniszterelnök a kisgazdapárti ügyvezető alelnök, Varga Béla kíséretében hivatalos látogatást tett Mindszenty Józsefnél Esztergomban. A találkozón a hercegprímás határozottan a köztársaság megteremtése ellen foglalt állást. Sőt, Mindszenty József Tildy Zoltánnak és Varga Bélának azt javasolta, hogy az új államformát szorgalmazókkal szemben hivatkozzanak arra: a választásokon egyetlen párt sem vetette fel az alkotmány módosításának szükségességét, ezért a parlamentnek az állampolgároktól nincs erre felhatalmazása. Ha viszont a kommunisták és szövetségeseik az alkotmány megváltoztatását követelik és mindenképpen döntést akarnak ebben az ügyben, akkor meg kell kérdezni az állampolgárokat népszavazás, azaz referendum útján. A hercegprímás hangsúlyozta, hogy "a kommunisták a köztársaság bevezetését azért követelik, mert újabb helyzeti előnyhöz akarnak jutni". Mindszenty József szerint Tildy Zoltán és Varga Béla ekkor támogatásukról biztosították őt.¹²⁰

1945. november 30-án a hercegprímás Rómába utazott, hogy a Habsburg-házzal kapcsolatos elképzeléseinek a Vatikánt megnyerje. Terveinek támogatására azonban végül is nem tudta megszerezni a Szentszék hivatalos beleegyezését.¹²¹ Hazatérve viszont minden erejét latba vetette, hogy az államforma ügye végleg lekerüljön a napirendről; vagy legalább Magyarország fegyverszüneti jogi státusának a megszűnése, azaz a békeszerződés életbe lépése utánra halasszák a kérdés rendezését. Ennek ellenére az 1945. december 20-i püspökkari értekezlet az államformával kapcsolatban csupán azt mondta ki, hogy "ebbe a kérdésbe nem szól bele" és a halasztás/dilata/ elve alapján áll.¹²² Mindebből kitűnik, hogy legalábbis a püspökök többsége nem állt ki egyértelműen a királyság intézménye mellett.

Mindszenty József 1945. december 31-én Tildy Zoltán miniszterelnökhöz és Varga Bélához - aki időközben az ideiglenes államfői testület, a Nemzeti Főtanács tagja lett - fordult levélben, s emlékeztetve őket a november 16-i, esztergomi megbeszélésükre, a királyság mellett emelt óvást: "Úgy értesülök, hogy a nemzetgyűlés a közeljövőben napirendre szándékozik tűzni az alkotmányreformokat, köztük a köztársaság behozatalát, az ezeréves magyar királyság megszüntetésének tervét. Ha ez a hír megfelel a valóságnak s ha nem is kaptam erről hivatalos tájékoztatást, a magyar primások több mint 900 éven át állandóan gyakorolt közjogi tisztéből folyóan óvást emelek eme tervek ellen."¹²³ Mindszenty József próbálkozása azonban hiábavalónak bizonyult; a kisgazdapárt támogatását ekkor már nem tudta megszerezni. A hercegprímás *kísérlete inkább kétségbeesett próbálkozás volt, semmint hathatós fellépés.*¹²⁴

Mindszenty József a királyság melletti nyílt kiállásra a választások után újjáalakult Demokrata Néppártot sem tudta megnyerni. Annyit

sikerült elérnie, hogy Slachta Margit, a Polgári Demokrata Párt listáján mandátumhoz jutott "párton kívüli" képviselő majd 1946 január végén a parlamentben egymagában nyíltan védelmébe vegye a királyság intézményét,¹²⁶ sőt a Habsburg uralkodó házat is. A hercegprímás próbálkozásaival a katolikus közvélemény egy részében bizonyos mértékig felélesztette a királyság intézménye iránti szimpátiát. Erről Nagy Töhötöm - a való helyzetet némileg eltúlozva - a következőket írta: "ezekben a napokban Magyarországon az egyetlen kérdés, amely a közvéleményt érdekelte, az volt, hogy az ország, amelynek 24 éve nem volt királya, királyság marad-e, vagy átalakul köztársasággá. A hercegprímás egész erkölcsi tekintélyével belevetette magát a küzdelembe. Önmagát is felülmúlva egészen odáig ment el, hogy a hivatalos katolikus párttól megtagadta annak katolikus jellegét, mert nem vallotta magát a királyság hívének."¹²⁶ Mindez azt jelentette, hogy a legitimista körök, Mindszenty József hercegprímással együtt, gyakorlatilag már akkor elszigetelődtek, mielőtt még a nemzetgyűlés véglegesen döntött volna az államforma kérdésében.

A koalíció legnagyobb, illetve a nemzetgyűlés többségi pártjában, a *Független Kisgazdapártban* kezdetben nem alakult ki egységes vélemény az államforma ügyében.

A párt vezetői és képviselőcsoportja kezdetben nem helyeselték az államforma megváltoztatásának napirendre tűzését. Az volt a véleményük, hogy az államforma ügye zavart kelthet a pártok közötti együttműködésben, s végső soron gátlólag hatna az ország előtt álló gazdasági feladatok megoldásában; ezért az elhalasztás mellett foglaltak állást. Ezt szem előtt tartva a kisgazdapártnak sikerült elérnie, hogy az államforma a Tildy-kormány programjában ne szerepeljen. A kormányprogram parlamenti vitájában a párt hivatalos szónoka, a polgári-módos paraszti szárny egyik képviselője, B.Szabó István helyeselte, hogy Tildy Zoltán miniszterelnöki expozéjában szándékosan nem hozta szóba az államforma kérdését. "A miniszterelnök úr nagyszabású expozéjából helyeslem azt is - amit bizonyára szándékosan nem említett, aminek felvétele mindenképpen az erősödő egységet veszélyeztetné s az újjáépítésre fordítandó erőket forgácsolná és az elsőrendűen fontos dolgokról a figyelmet elterelné - mondom, helyeslem, hogy nem vetette fel az államforma kérdését, mielőbb még egy olyan kialakult belső helyzet lenne, amely biztosítaná azt, hogy ebben a kérdésben az ország olyan egyforma álláspontot fog tudni elfoglalni, amely lehetővé teszi a további szükséges bölcs együttműködést."¹²⁷ Azt azonban már nem sikerült elérnie a kisgazdapártnak, hogy ez a kérdés az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945:XI. törvény-cikkből is kimaradjon.

Az államforma ügyének elhalasztása mellett állást foglaló képviselők közül Sulyok Dezső, Farkas György és Hajdú Németh Lajos december elején széles körű agitációt fejtek ki, aláírásgyűjtő akciót indítottak, amelynek során a képviselők közel felét sikerült megnyerniük. Több mint száz kisgazda képviselő 1945 Karácsonya előtt memorandumban követelte

a pártvezetőktől az államforma kérdésének napirendről való levételét és a békeszerződés megkötése utáni időre való halasztását.¹²⁸ A köztársaságot elutasító képviselők azonban nemcsak a parlamenti frakcióban szervezkedtek, hanem a vidéki szervezeteket is igyekeztek maguk mögé állítani. Ez azonban jobbra csak ott sikerült, ahol személyes kapcsolataik révén komoly befolyással rendelkeztek. Így elsősorban a Szabolcs vármegyei, a Debrecen városi és a pápai járási kisgazdapárti nagyválasztmányok hoztak olyan határozatokat, amelyek a köztársaság kikiáltásának elhalasztását követelték.¹²⁹

A köztársasági államformát a kisgazdapárti legitimisták kis csoportja /Varga Béla, dr.Kiss István teológiai tanár és mások/ utasította el a leghatározottabban. Bár agitációjuk feltűnést keltett, de komolyabb hatást valójában nem váltott ki. Ugyanis nemcsak a kommunista párt és szövetségesei voltak más véleményen, illetve fordultak ellenük, hanem még a katolikus egyházi köröktől sem kaptak kellő támogatást. /A királyság mellett nem állt ki egyértelműen az 1945. december 20-i püspökkari értekezlet./

A szövetséges nagyhatalmak külügyminisztereinek 1945. decemberi moszkvai értekezlete, valamint a kommunista párt és a Szociáldemokrata Párt egybehangolt fellépése azonban hamarosan megváltoztatta a helyzetet és benne a kisgazdapárt, illetőleg a kisgazdapárt egyes csoportjainak és képviselőinek magatartását.

A Független Kisgazdapárt részéről elsőnek 1945. december 21-én a szegényparaszti csoport elnöke, az MKP-hoz közel álló Dobi István foglalt állást a köztársasági államforma mellett. Dobi saját nevében, de a Politikai Bizottság megbízásából tett sajtónyilatkozatot a Magyar Nemzetben, nem pedig a párt lapjában, a Kis Újságban. "A demokratikus államrend szervezeti biztosítására és fejlesztésére is gondolnunk kell. Ez már nem meggyőzés dolga, hanem jól megalapozott, okosan átgondolt és hatásosan működő intézményeké. Ilyen intézménynek tartom legelső sorban a köztársasági államforma megteremtését. Lehetséges, hogy másoknak más a véleménye. Lehetnek királypártiak, mint ahogyan vannak, ha nem is sokan; s lehetnek emberek, akiket félrevezetnek ügyes okoskodók, hogy 'az államforma kérdésének rendezése nem időszerű'. Én időszerűnek tartom a rendezést és szükségesnek a köztársaság törvénybeiktatását. ... Rendezzük az államformát olyképpen, hogy a rendezés megfeleljen a magyar nép igényeinek, az egészséges történelmi fejlődés követelményeinek és biztosítéka legyen elnyert szabadságjogainknak. ..."¹³⁰

Ezt követően Tildy Zoltán pártvezér és miniszterelnök csatlakozott Dobi véleményéhez a kormány lapjaként számon tartott Független Magyarországon, nem pedig a kisgazdapárt sajtójában. "Dobi állásfoglalása pozitív irányba tereli a meglehetősen meddő vitát, ami az államforma körül kialakulóban van... érvelése megerősít véleményemben - nyilatkozta Tildy -, hogy az államforma rendezésének hatalmas népi táborra van, s ez

a tábor az idők követelte hidegtárgyilagossággal szemléli a szükségleteket és lehetőségeket.¹³¹

Tildy Zoltán 1945 karácsonyi, Világosság-beli nyilatkozatában - anélkül, hogy említést tett volna róla, de lényegében válaszul a kisgazdapárti képviselők memorandumára - egyértelműen az államforma kérdésének mielőbbi lebonyolítása mellett voksolt és elutasította az államformarendezéssel szembeni ellenvetéseket. "A Független Kisgazdapártban ez a kérdés ilyen formában még nem került napirendre, de meggyőződésem, hogy a koalíción belül ebben a kérdésben sem fognak ellentétek felmerülni. ... Magyarország jövő államformájáról a nemzetgyűlés fog dönteni. ..."¹³² Tildy Magyarország külpolitikai helyzete szempontjából is "döntő fontosságú"-nak tekintette az "államforma megválasztását"; a köztársaság kifejezést azonban nem használta.

A kisgazdapárt egyes képviselői tehát csatlakoztak ugyan az MKP és szövetségesei javaslatához, de az ő megnyilatkozásaik azonban még nem jelentették "a" kisgazdapárt állásfoglalását. A párt centruma és polgári-módos paraszti szárnya egyelőre még nem foglalt egyértelműen állást e kérdésben, sem a köztársaság mellett, sem ellene. Noha 1946 január elején már a Kis Újság is az államforma feletti döntés időszzerűséről írt, anélkül, hogy a köztársaság mellett szavazott volna.¹³³ "Az országépítés szerves munkájához tartozik, hogy megoldjuk az államforma kérdését és megalkossuk az új Magyarország végleges alkotmányát. Az utolsó két évtized szemléltetően megmutatta, hogy az államforma rendezetlensége, a király nélküli királyság mennyi viharos helyzetnek, bajnak indítéka volt. Tiszta, világos helyzetet kell teremtenünk ezen a téren. Szabad akaratunkból meg kell választanunk azt az államformát, amely véglegessé teszi nemzetközi viszonylatban is a magyarság helyzetét. Félmegoldásra nincs mód, de nincs is szükség. Köztársaság, vagy királyság - ez lehet egyedül a holnap felvetendő kérdés lényege." A vezércikk ezután - hazai történelmi tapasztalatok alapján - számba vette a "két választás" lehetőségét, hangsúlyozva az államforma feletti döntés felelősségét. "A választás során a történelmi magyar gondolat ugyanannyi jogot és lehetőséget biztosít a köztársaságnak, mint a királyságnak. ... A magyar radikalizmus, függetlenségi és szabadságharcaink nagyszerű kincsestárában ugyanannyi történelmi érvet találunk a köztársasági államforma számára, mint a királyságéra. A demokratikusan és szabadon választott magyar népképviselő minden pillanatnyi szemponttól és befolyástól mentesen kell, hogy eldöntse a magyar államforma kérdését. És miként a megújult demokratikus Magyarország sohasem szakadhat el az Árpádok, szabadsághőseink, a reformkor és a 48-49-es Magyarország lelki és szellemi tartalmától, történelmi hagyományaitól, ugyanúgy a magyar nép által választott államforma - legyen az köztársaság vagy királyság - szervesen fog belekapcsolódni történelmi múltunkba..."

A kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának egyik vezető személyisége, Sulyok Dezső pápai ügyvéd, a nemzetgyűlés Politikai Bizottsá-

gának tagja 1946 újrakezdésében óvatos körültekintéssel és taktikusan kijelentette: "Pártunkon belül oda fogok hatni, hogy ezt a kérdést egyelőre vegyük le a napirendről, de ha a párt többsége úgy döntene, hogy a kérdés ma is megoldható, alávetem magam a többség döntésének és alávetem magam annak is, ha a többség akár a királyság, akár a köztársaság mellett nyilatkozna meg és arra kérek mindenkit, hogy ezen kérdés eldöntésébe nyugodjanak bele."¹³⁴ Sulyok azonban kifejezte ragaszkodását azzal kapcsolatosan, hogy ha a "köztársasági államforma mellett döntünk... a megválasztandó államfő a kisgazdapárt soraiból kerüljön ki". Amennyiben viszont a többség a királyság mellett foglalna állást, úgy "a választás híve vagyok, mert a legitimizmus, mint ilyen, elveszítette létjogosultságát". Sulyok a véleményét osztók közül Fillér Lászlót, Halter Bélát, Nagy Vincét, Nagyiván Jánost, Némethy Jenőt, Oberschall Ilonát, Veér Imrét és Vásáry Istvánt nevezte meg.¹³⁵

Vásáry István, Debrecen korábbi polgármestere, az Ideiglenes Nemzeti Kormány pénzügyminisztere, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja - noha meggyőződéses köztársaságpártiként volt ismert - 1946 elején is úgy nyilatkozott, hogy az államforma kérdésében "csakis népszavazás dönthet és csakis a békekötés után, illetve akkor, amikor a nemzet szuverenitásának teljes birtokában lesz".¹³⁶

A Sulyok Dezső-Vásáry István vezette kisgazdapárti polgári-módos paraszti szárny idegenkedése az államforma napirendre tűzésétől arra volt visszavezethető, hogy - hasonlóan a katolikus egyházhoz - attól tartott: a köztársaság kikiáltásával politikailag a kommunista párt és szövetségesei nyernek, s idővel az új köztársaság teljesen az ellenőrzésük alá kerülhet, ami a Szovjetunió magyarországi befolyásának növekedését is maga után vonhatja. Sulyokék természetesen tudták, hogy önmagában az államforma jogi rendezése nem elsőrendű jelentőségű lépés, s a maguk részéről nem is igen helyeztek túl nagy súlyt rá. Az államforma rendezését ők elsősorban azért szerették volna elodáztatni, hogy ezzel megghiúsítsák az MKP-SZDP látványos politikai győzelmét. Az államforma feletti döntés békekötés utáni elhalasztására azt az indokot hozták fel /Mindszenty József korábbi érveléséhez közelítve/, hogy Magyarország, fegyverszüneti státusából adódóan, nincs függetlensége birtokában, s a nemzetgyűlésnek nincs felhatalmazása az államforma kérdésének megoldására.

1946 elején Csorba János, a Közigazgatási Bíróság kisgazdapárti elnöke, Budapest háború utáni első polgármestere a Kis Újságban csak belpolitikai szempontból értelmezte az államforma kérdését. Ezek szerint "tehát a nemzetre visszaszáll az a feladat, hogy véglegesen és minden befolyástól mentesen hozza meg döntését abban a tekintetben, hogy milyen államformában akar élni".¹³⁷

Ugyanitt Gajzágó László jogász professzor szakértői nyilatkozatában külpolitikai szempontból vizsgálta, pontosabban kérdésessé tette az államforma feletti döntés időszzerűségét. "Ezidő szerint csak ideiglenesen de facto ismerték el a magyar kormányt, kivéve azokat a hatalmakat,

melyek diplomáciai kapcsolatot is felvettek országunkkal. Ha hajlandók a végleges elismerést a jelenlegi államforma mellett is megadni a magyar kormánynak a többi országok, akkor ezt a jelenlegi államformánkat is meg lehetne hagyni és elébe lehetne nézni a békeszerződés megkötésének. Ha azonban a nagyhatalmak és a nemzetközi vélemény a békekötést más államformától teszi függővé - folytatódik a nyilatkozat -, akkor az államforma rendezés a békekötést előmozdítja, ha sikerül olyan államformát találjunk, ami megfelelő elsősorban az Egyesült Nemzetek főhatalmainak.¹³⁸

Mindez akkor hangzott el, amikor a lap ugyanezen száma már arról tudósított, hogy pártközi megállapodás alapján törvényjavaslat készül az államformáról a nemzetgyűlés elé. A Kis Újságban másnap megszólaltatott Moór Gyula, a Pázmány egyetem rektora, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának pártonkívüli tagja viszont már pozitívabban nyilatkozott az új államformáról és megállapította, hogy a vitatott kérdésben a nemzetgyűlés illetékes dönteni, "az a szerv, amely közönséges törvények alkotására jogosult ..., az alkotmány megváltoztatására is jogosultnak tekinthető. Egy másik, a királyságnál is régibb alapelve alkotmányunknak, hogy minden jog forrása a nemzet".¹³⁹

A Kis Újságban és másutt megjelent nyilatkozatok és cikkek inkább csak érzékeltették azt a tényt, hogy a kigazdapártban még nem alakult ki egységes vélemény a köztársaságot illetően.

A kigazdapárt vezetőinek nem volt könnyű a helyzete. Ha ugyanis nem akartak a "reakciósság" gyanújába keveredni, nem térhettek ki a köztársasági kihívás elől, ugyanakkor mégsem asszisztálhattak az MKP és szövetségesei esetleges sikeréhez.¹⁴⁰ Viszont az ellenzéki pártok pozitív állásfoglalása után nem igen vállalkozhattak arra, hogy a legitimistákkal lépjenek szövetségre. Először tehát a saját pártjukon belül kellett rábírnunk nemcsak a polgári-módos paraszti szárny, hanem a centrum képviselőit a köztársaság elfogadására. A párt vezetőinek a közelgő békekötéskor éppen az államforma-változtatás révén megszerezhető kedvezőbb pozíció volt a fő érvük a köztársaság mellett. Ugyanis az 1945 őszi választási győzelem után azzal a biztos kilátással, hogy az első köztársasági elnököt ez a párt fogja adni, meg kellett kísérelni számára minél szélesebb hatáskört "kihasználni".

A kigazdapárti centrum - amely a polgári demokrácia feltétlen hívének vallotta magát, ennél fogva - elvileg nem kifogásolhatta a köztársasági államformát. Annál is kevésbé, mert ez azt jelentette volna, hogy még a koalíción kívüli Polgári Demokrata Pártnál is konzervatívabb lenne, amit hivatalosan nem vállalhatott. Ezen kívül számolnia kellett az államformával kapcsolatos álláspontjának a szomszédos országokban keletkező visszhangjával. Ismeretes, hogy az első világháború után a környező államoknak nem kis szerepük volt abban, hogy a Habsburg uralkodóház jogfolytonossága "megszakadt" a magyar királyi trónon; a második világháború után kialakult helyzetben pedig teljes képtelenségnek tűnt annak

bármilyen formában való felújítása. Ilyen körülmények között a kigazdapárti centrum a "köztársaságellenes" állásfoglalásnak egyetlen lehetséges módját választotta, ti. tagadta a köztársasági államforma törvénybeiktatásának időszerűségét s a döntést egy későbbi időpontra, esetleg a békekötés utánra akarta halasztani. Ezt az álláspontot Nagy Ferenc később azzal indokolta, hogy "A kigazdapárt jelentékeny részének, bár a párt túlnyomó többsége a köztársasági államforma mellett foglalt állást, az volt a véleménye, hogy a megalakítandó köztársasági államforma erősebb lesz, ha teljes szuverenitásunk birtokában, a megszállás megszűnése után alkotjuk meg".¹⁴¹

A kigazdapárti centrum álláspontjának módosulásában, a köztársasági államforma elfogadásában, mielőbbi bevezetésének szorgalmazásában komolyan esett latba, hogy erre a nyugati nagyhatalmak részéről is ösztönzést kaptak. Nagy Ferencék ugyanis még az 1946. január 9-ére összehívandó kigazdapárti képviselői értekezlet előtt érintkezésbe léptek az Egyesült Államok és Nagy-Britannia budapesti követségeivel; s mindkét helyről azt a választ kapták, hogy "nem tennének észrevételeket a magyar köztársaság kikiáltása ellen".¹⁴²

A tekintélyesebb kigazdapárti politikusok és a megyei vezetők részvételével 1946. január 7-én bizalmas értekezletet tartottak, amely elé a párt vezetői két pontos határozati javaslatot terjesztettek. Eszerint: 1./ az államforma rendezése és az alkotmányreform időszerű és sürgősen elintézendő kérdés; 2./ a kigazdapárt a magyar köztársaság mellett foglal állást. A határozati javaslatról élénk vita bontakozott ki, amelyben többek között felszólt Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Dobi István, Rácz Lajos. A megyei vezetők értekezlete - hosszas vita után - egyhangúan elfogadta a határozati javaslatot az államforma rendezés időszerűségéről, a köztársaság bevezetéséről.¹⁴³ A köztársaság mielőbbi bevezetése mellett egyhangú állásfoglalásban fontos szerepet játszott az a tény, hogy a kigazdapárt tiszántúli tagjai körében jelentős szabad királyválasztó hagyományok éltek, s számukra a királyság restaurálása eleve elképzelhetetlen volt. A dunántúli birtokos parasztság véleménye pedig legalábbis megoszlott a köztársaság-királyság kérdésében; túlnyomó többségük nem kívánta vissza a monarchiát.

A független kigazdapárt 1946. január 9-11. között tartotta meg az államforma ügyében összehívott képviselői értekezletet.¹⁴⁴

Hogy e kigazdapárti fórum határozata végül is döntő módon befolyásolhatta - befolyásolta az egész államforma ügyét, azt közvetve bizonyítja az is, hogy az MKP épp a kigazdapárti képviselői értekezlet napjára vezércikket időzített a Szabad Népből. A lap a magyarországi legitimisták lehetséges támogatóinak a táborát latolgatva - nem kevés gyanakvással - utalt arra: "Segítenek ebben a Habsburg lakájoknak azok, akik el akarják halasztani a köztársaság kikiáltását a békekötés utáni időre. ...Ráérünk a döntéssel! Hátha időközben történik valami! ... Azért nem akarnak

"elsietett" döntést az államforma kérdésében, mert nyitva szeretnék hagyni a visszavonulás útját a demokráciától a régi rendszerhez."¹⁴⁵

A több napos, vitákban bővelkedő kisgazdapárti fórumon a párton belüli ellenzék véleményét Nagy Vince fejtette ki. Felszólalásában utalt arra, hogy ő már 1918-ban is a köztársaság oldalán állt, de most nem helyesli, ha ezt a kérdést a nemzetgyűlés sürgősen napirendre tűzné. Sulyok Dezső korábbi véleményéhez hasonlóan azt javasolta, hogy ezt a döntést halasszák el arra az időre, amikor az ország lakossága függetlenül dönthet ebben a kérdésben népszavazás útján.¹⁴⁶ Nagy Vince azonban felszólalásával nem tudta a maga oldalára állítani a kisgazdapárti képviselőket. A vita során még a legitimista Varga Béla is azt a kijelentést tette, hogy ő, bár "neveltetésénél fogva királypárti volt egész életében, de felismerve Magyarország helyzetét és jövődjének alakulását, a köztársasági megoldás mellett van"¹⁴⁷ és kérte a képviselőcsoportot, hogy ilyen döntést hozzon.

A kisgazdapárt vezetőinek sikerült megfordítani a képviselőcsoport hangulatát, s a maga oldalára állítani a "honatyák" többségét. Különösen Nagy Ferenc pártelnök beszéde talált egyetértésre. "Elmondottam - írja Nagy Ferenc visszaemlékezéseiben -, hogy Magyarországot a két háború között gyakran azon az alapon vádolták kétszínűséggel és revízionizmussal a szomszéd államok, hogy gyakorlati cél nélkül fenntartotta a királyság államformáját, mintha állandóan fenyegetőzni akart volna az esetleges restaurációval. Most békekötés előtt állunk. Egyes szomszédainkkal vitáink lesznek a béketárgyalások folyamán. Nem engedhetjük meg, hogy hasonló gyanúval illessenek bennünket a béketárgyalásokon. Demokráciánk mellett bizonyítékokat kell szolgáltatnunk az egész világ számára."¹⁴⁸ Nagy Ferenc később leszögezte: "A párt nem akar és nem fog visszafordulni, hanem halad előre a maga útján és modern, demokratikus, népi alkotmányt, köztársasági államformát akar."¹⁴⁹

A pártelnök beszéde után a képviselőcsoport - 2 fő kivételével - megszavazta a pártvezetőség javaslatát.¹⁵⁰ Ezzel a köztársaság megteremtése mellett foglalt állást a centrum, élén Nagy Ferencel, de elfogadta a köztársasági államformát a Sulyok Dezső, Vásáry István vezette szárny, sőt a legitimista Varga Béla is.¹⁵¹

A Kis Újság tudósítása szerint maga Nagy Ferenc válaszolt az értekezleten az összes felmerült problémára és ennek eredményeként a kisgazdapárt nemzetgyűlési képviselőinek tanácskozása "egyhangú bizalmat szavazott" a pártvezetőségnek és a miniszterelnöknek ebben a kérdésben.¹⁵² A Független Magyarország pedig azt írta az értekezletről, hogy ott "Tomboló lelkesedéssel döntöttek a köztársaság azonnali megvalósítása mellett."¹⁵³

A kisgazdapárti képviselői értekezlet gyakorlatilag elutasította a polgári-módos paraszti szárny több képviselőjének, köztük Vásáry Istvánnak a javaslatát is, aki az FKGP Hajdú megyei szervezete nevében foglalt állást a köztársaság ellen.¹⁵⁴ Vásáryék tehát kudarcot vallottak, javasla-

taik megvitatását pedig elnapolták.¹⁵⁵ Ezután a kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának már nem volt lehetősége arra, hogy tiltakozását a köztársaság kikiáltása ellen a kisgazdapárt hivatalos álláspontjaként hangoztassa. Elégedetlenségük a képviselői értekezlet után sem szűnt ugyan meg, de ez esetben is - mint korábban annyiszor - formálisan követték a centrumot és nem vállalkoztak önálló fellépésre. Már csak azért sem, mert egyelőre a koalíción és a párton belül kívánták politikai elképzeléseiket megvalósítani, s ezt a köztársaság esetleges kikiáltása után sem tartották kilátástalannak.

A kisgazdapárt képviselői értekezletének határozatát Tildy Zoltán és Nagy Ferenc beszámolója után - alig két héttel később - a párt nagyválasztmánya is elfogadta. "Jóváhagyta a kisgazdapárt nagyválasztmánya a képviselő csoportnak az államformáról szóló döntését."¹⁵⁶ - adta hírül a Kis Újság.

A Független Kisgazdapárt képviselőcsoportjának, majd nagyválasztmányának döntésével az államforma kérdésének rendezése "zöld utat" kapott.

VII.

TÖRVÉNYTERVEZETEK AZ ÁLLAMFORMA ÉS AZ ÁLLAMFŐI JOGOK RENDEZÉSÉRŐL 1946 ELEJÉN

A pártok vezetőinek 1946 újrnyi nyilatkozatai egyértelműen azt mutatták, hogy ez az év az államforma rendezésének az esztendeje lesz. A pártok vezető testületei, illetve a kormány különféle közjogi- és alkotmányjogi előkészítő bizottságok kiküldésével és szakértők bevonásával, kisebb-nagyobb fáziseltolódással, 1946 elején hozzákezdtek a tervezetek, javaslatok kimunkálásához, melyek január közepére lényegében el is készültek.

Elsőnek a *Magyar Kommunista Párt tervezete* készült el.¹⁵⁷ Az MKP Jogi Osztálya Rákosi Mátyás megbízására foglalta írásba a törvénytervezetet, amelynek készítője Kádár Miklós vagy Beér János lehetett.¹⁵⁸

A tervezet¹⁵⁹ a sietség nyomait viselte magán, valamennyi tervezet közül a legkidolgozatlanabb volt. Csak néhány alapelv leszögezésére, s az államfői jogkör nem túlságosan precíz körülírására szorítkozott. A törvénytervezet abból indult ki, hogy Magyarország államformája köztársaság, az "állami szuverenitás kizárólagos birtokosa a magyar nép". Képviselője az általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog alapján megválasztott nemzetgyűlés; tehát az államhatalom legmagasabb szerve a nemzetgyűlés. A másik államhatalmi ágról, a végrehajtó hatalomról - nem véletlenül - nincs is szó a tervezetben; pontosabban a végrehajtó hatalom két legfontosabb eleme, az államfő és a kormány közül csak az előbbiről. Ez összefüggésben állt a korabeli kommunista jogfelfogással, miszerint az államfői hatalmat és a végrehajtó hatalmat szét kell választani. A végrehajtó hatalmat a kormány, nem pedig a mindenkori elnök gyakorolja a kormány útján; az államfői jogokat pedig ettől függetlenül kell kodifikálni.¹⁶⁰

A tervezet az államfői jogokat jelentősen korlátozta mind a kormány, mind pedig a nemzetgyűlés vonatkozásában. A köztársasági elnök a kormányzásban közvetlenül nem vehetett részt. Az államfő a miniszterelnököt csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának kétharmados többséggel hozott határozata alapján, a minisztereket és a követeket pedig a miniszterelnök javaslatára a PB abszolút többséggel hozott határozata alapján nevezhette ki. Állami főtisztviselőket a minisztertanács határozata alap-

ján, a szakminiszter előterjesztésére bízhatott csak meg. A kormány tagjait viszont jogában állt felmentenie az államfőnek.

A nemzetgyűlés által hozott törvényeket az államfő csak kihirdethette, de nem volt szükség az aláírására és hozzájárulására; s nem állt módjában egyszer sem visszaküldeni a nemzetgyűléshez újabb megfontolás céljából. A nemzetgyűlést csak a Politikai Bizottság kétharmados többséggel hozott előterjesztése alapján oszlathatta fel, de arra már nem kapott jogot, hogy a nemzetgyűlést össze is hívja, vagy az ülésszak időtartamát, menetrendjét megállapítsa, berekesztéséről vagy elnapolásáról intézkedjen.

Az MKP erősen korlátozni szándékozott az államfőnek a külföldi hatalmakkal kapcsolatos képviselői jogát is. Így nemzetközi szerződéseket önállóan nem kezdeményezhetett, hanem csupán aláírhatta a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által már ratifikált nemzetközi egyezményeket és követeket fogadhatott. Nem volt módjában viszont hadat üzenni vagy békét kötni; mindkettőhöz ugyanis a nemzetgyűlés által kétharmados többséggel hozott törvény kellett.

Nem foglalkozott a tervezet a köztársasági elnöknek a hadsereggel, az egyházzal, a bírói hatalommal és a közigazgatással való kapcsolatával, ami azt mutatja, hogy e területen az MKP semmiféle jogokat nem kívánt adni az államfőnek.

Megadta viszont a köztársasági elnöknek a címek adományozásának, továbbá a rendjelek és kitüntetések alapításának és adományozásának jogát, valamint a honvédség állományába tartozók állampolgári kötelekből történő elbocsátásának a jogát. Emellett meghagyta a tervezet az államfő számára a házassági akadályok alóli felmentés megadásának, a házasságon kívül született gyermek kegyelemből való törvényesítésének, a nyugellátás kegyelmi úton való engedélyezésének és az elítéltek kegyelemben való részesítésének a jogát is. Ezek a jogok azonban hatalmi-politikai szempontból nem jöhettek számításba.

A kommunista tervezet szerint az államfő valamennyi intézkedésének érvényesítéséhez - kivéve a miniszterelnök kinevezését - a miniszterelnök ellenjegyzése volt szükséges. A kormányfő kinevezését viszont a nemzetgyűlés elnöke ellenjegyezné. A miniszterelnöki ellenjegyzés az elnök felelősségét és jogát azonban nagymértékben csökkentette.

Az MKP az elnök hivatali idejét 4 évre korlátozta; a titkos megválasztáshoz a képviselők kétharmados szavazata volt szükséges, de újraválasztást nem engedett meg. A tervezet súlyt helyezett arra, hogy a köztársasági elnököt alkotmányos úton felelősségre lehessen vonni, ha a törvényességet megsérti. A felelősségre vonást a nemzetgyűlés, képviselői háromnegyed részének szavazatával mondhatja ki.

A kommunista párt a leendő köztársasági elnök jogkörét radikálisan korlátozni kívánta, s az elnököt teljesen alá szándékozott rendelni a nemzetgyűlésnek, pontosabban a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának, nagyobb mértékben mint ahogy az az ideiglenes államfői testület, a Nem-

zeti Főtanács esetében volt. Ezzel az MKP nemcsak azt akarta elkerülni, hogy a leendő köztársasági elnök szinte korlátlan személyi hatalmat építsen ki, de elejét szándékozott venni annak is, hogy a végrehajtó hatalom a törvényhozó hatalom fölé kerekedhessen. E *"jogkorlátozás"* egyik konkrét oka mindenesetre a kiskgazdapárt szerepének, illetve a leendő kiskgazdapárti elnök jogkörének a szűkítése volt. Miután ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy csak a legerősebb parlamenti párt, az FKGP soraiból választható államfő, a kezdetektől nagy hatalommal rendelkező kommunista párt kifejezetten "gyenge" elnököt akart, s mindent megtett - jórészt sikerrel - az elnöki jogkör korlátozásáért, azért, hogy az államfő csupán reprezentáljon, de tényleges politikai hatalmat ne gyakorolhasson. E szándékot a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság 1946. január 28-i ülésén Rákosi Mátyás úgy fejezte ki, hogy az MKP olyan köztársasági elnököt akar, aki "nem uralkodik, de nem is kormányoz".¹⁶¹ Az MKP terveze tehát az ún. *parlamentáris kormányzati formán belül, radikálisan korlátozott jogkörű elnöki tisztséget tartott kívánatosnak.*

A *Független Kiskgazdapárt terveze*¹⁶² 1946 január közepére készült el. Tildy Zoltán megbízására a kiskgazdapárt törvényelőkészítő bizottságában a párt legtekintélyesebb jogász képviselői: Auer Pál, Eröss János, Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső, Vásáry István vettek részt,¹⁶³ akik egyúttal a nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi, illetve Politikai Bizottságának is tagjai voltak, politikailag pedig a párt polgári-módos paraszti szárnyához tartoztak. Sajátos módon tehát éppen azok a képviselők vettek részt a törvényelőkészítő munkában, akik korábban szemben álltak a szűkebb vezetőség alkotmányjogi felfogásával, illetve akik a köztársaság napirendről való levételét és a békekötés utánra történő halasztását akarták elérni. Sulyok és Vásáry felkérésével a pártvezetők mintegy az ellenállásukat kívánták leszerelni. Bekapcsolódtak a törvényelőkészítő munkába a párt vezetői, Nagy Ferenc elnök, Kovács Béla főtitkár, Varga Béla ügyvezető alelnök is.¹⁶⁴ A kiskgazdapárt törvénytervezetét egyébként Auer Pál és Sulyok Dezső készítette.¹⁶⁵

Ez a törvénytervezet is abból indult ki, hogy "Magyarország államformája a köztársaság", hogy az állami, illetve a nemzeti szuverenitás birtokosa a magyar nép, s elfogadta, hogy az állami főhatalom legmagasabb szerve a nemzetgyűlés.

A kiskgazdapárt terveze - szemben a kommunista pártéval - a *polgári, demokratikus köztársaságok parlamentáris kormányzati formájának megfelelő, teljes jogkörű elnöki tisztség létrehozását szorgalmazta.* Az FKGP - *lévén a saját soraiból kikerülő elnökről szó* - a hagyományos hatalom megosztási felfogás szerint tehát szélesebb jogú államfőt kívánt a köztársasági elnöki posztra, olyant, aki a végrehajtó hatalmat az általa kinevezett kormány útján gyakorolja. A tervezet világosan elkülönítette egymástól az egyes államhatalmi ágakat, s az elnöki jogkört nemcsak önmagában, hanem az államhatalmi ágakkal való kapcsolatában is igyekezett megvilágítani.

A tervezet szerint a végrehajtó hatalom feje a köztársasági elnök, "ő gyakorolja a végrehajtó hatalmat a felelős magyar minisztérium útján". Emellett az államfőt számos más jog is megillette. Így például a köztársasági elnök "nevezi ki és menti fel a magyar miniszterelnököt, a minisztereket és a politikai államtitkárokat",¹⁶⁶ valamint a hatáskörébe tartozó állami főtisztviselőket és diplomatákat. A miniszterelnök kinevezéséről és felmentéséről az államfő megkötések nélkül dönthetett, vagyis nem kellett figyelembe vennie a koalíciós pártoknak és a nemzetgyűlésnek, vagy a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a véleményét. A többi esetben azonban a kinevezés és a felmentés "a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter előterjesztése alapján történik".

A kiskgazdapárt a honvédség feletti bizonyos jogokat is biztosítani kívánt a leendő államfő számára; eszerint "az elnök gyakorolja a honvédelmi miniszter útján a magyar hadsereg felett a főfelügyeleti jogot és ő nevezi ki a hadsereg főparancsnokát".¹⁶⁷

A tervezet igen lényeges része az volt, amely a köztársasági elnök számára adta volna a feudális eredetű főkegyúri jogot. Ez alapján a köztársasági elnök gyakorolja "ugyanabban a mértékben és ugyanazon törvényes keretek között, amint ezt a magyar király gyakorolta, a főkegyúri jogot".¹⁶⁸ A kiskgazdapárt e privilégium biztosításával elejét kívánta venni annak, hogy a Vatikán a magyar kormányt még egyszer olyan kész helyzet elé állítsa, mint ahogyan az Mindszenty József esetében történt. XII. Pius pápa ugyanis a pártok, illetve az Ideiglenes Nemzeti Kormány határozott kívánsága ellenére nevezte ki Mindszenty Józsefet hercegprímássá 1945 augusztusában.¹⁶⁹ A kiskgazdapárti tervezetben megfogalmazott főkegyúri jog még Horthy Miklós kormányzót sem illette meg a két világháború között. A Vatikán és a magyar állam között az 1920-as évek végén kötött megállapodás értelmében ugyanis a főpapi kinevezéseknél a Szentszék előzetesen kikérte a magyar kormány véleményét, sőt, a kormány a saját jelöltjét is előterjeszthette, de a kinevezés a Vatikán joga volt.¹⁷⁰

A kiskgazdapárti tervezet szerint a köztársasági elnököt illette meg a kegyelmezés joga, emellett jogot kapott volna a bíróságok kinevezésére, ami az igazságszolgáltatásra való befolyás kiterjesztését jelentette volna. Azonban a bíróságok függetlenségéről alkotott és a kormányzat /közigazgatás/ hatáskörét a bírói tevékenység gyakorlásától szétválasztó magyar törvények érvényességét a tervezet nem érintette.

A köztársasági elnök külföldi hatalmakkal kapcsolatos képviseleti jogát a kiskgazdapárt szélesebben vonta meg mint a kommunista párt. Eszerint az elnök képviseli Magyarországot a külföld felé, kinevezi és fogadja a követeket. Bár az FKGP fenntartotta, hogy nem az államfő, hanem a nemzetgyűlés köt nemzetközi szerződéseket, de azok az elnök hozzájárulása és kihirdetése nélkül nem lennének érvényesek. "Hadüzenet és békekötés a nemzetgyűlés hatáskörébe tartozik" - szögezte le a

tervezet; s ebben a megállapításban a háborús tapasztalatok minden bizonnyal belejátszottak.

A tervezet alapján a köztársasági elnök gyakorolta még "a rendjelek és kitüntetések adományozásának jogát" is. Más, hatalmi-politikai szempontból semleges jogról a dokumentum nem tett említést.

A leendő köztársasági elnöknek a nemzetgyűléssel való kapcsolatát az FKGP jóval tágabb körben szabályozta mint az MKP. Az államfőt illetve meg "a nemzetgyűlés összehívása, az ülésszakok megállapítása és annak feloszlata". A parlamentarizmus védelmében bizonyos korlátokat szabott: 30 napon túli elnapolás csak a képviselők többségének hozzájárulásával lehetett, s a nemzetgyűlés feloszlata után a választásokat olyképpen kellett kiírni, hogy az új nemzetgyűlés 60 napon belül összeülhessen. "A törvényeket a nemzetgyűlés alkotja"¹⁷¹ - állapította meg a tervezet, de az államfőnek nemcsak a törvények ellenvetés nélküli kihirdetése lett volna a joga /mint az MKP tervezetben/, hanem azok hatályba lépéséhez feltétel volt az elnök hozzájárulása és aláírása is. Sőt, egy ízben jogában állt volna a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elnökéhez 15 napon belül visszaküldeni újbóli tárgyalás végett. Azonban az "elnök jogkörét érintő törvények visszaküldésének" nem volt helye.

Az államfő széles jogkörét és felelősségét csökkentette, hogy "minden rendelkezésének érvényességéhez a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter ellenjegyzése" volt szükséges.

A köztársasági elnök a nemzetgyűlés kétharmados többségével, titkos szavazás útján, 4 évre volt választható. A kommunista tervezettel szemben az FKGP az elnök egyszeri újraválasztását is lehetővé kívánta tenni. /Jelen esetben a saját soraiból kikerülő elnökről volt szó! Az elnök személye sérthetetlen volt és ugyanazon büntetőjogi védelem illetné meg, mint "az erre vonatkozó jogszabály értelmében a magyar királyt megillette". Azonban, ha az elnök törvényes hatáskörét túllépve "alkotmányellenesen és a nép érdekei ellen jár el", őt a nemzetgyűlés háromnegyedes szótöbbséggel felelősségre vonhatja.

A kisgazdapárti tervezete sokkal kimunkáltabb, szakszerűbb volt mint a kommunista párté. Emellett nem csupán az államfői hatalom szabályozásával foglalkozott /mint az MKP/, de pontosan kitért az államhatalmi ágak: az államfő, a kormány és a törvényhozás kapcsolatára is. A kisgazdapárti tervezet a hatalom megosztás "klasszikus", alapjában véve polgári követelményeit fogalmazta meg. Sőt, a törvénytervezet *valójában kisebb alkotmánytervezet volt*, amely a hatalom megosztás, a hatalmi egyensúly biztosításán túl egyfajta nemzeti közmegegyezésre helyezte a hangsúlyt. Ez utóbbit különösképpen a tervezet első és utolsó fejezetei - mintegy keretként - látszanak alátámasztani.

Az első fejezet az emberi és polgári szabadságjogok törvénybe iktatását tartalmazta. A tervezet a "magyar állam minden polgárát szabadnak és egyenlő jogúnak" ismerte el, akiknek "természetes és elidegeníthetetlen" jogai: "a személyes szabadság, a vallásos meggyőződés szabad nyilvá-

nításának és a vallás szabad gyakorlásának joga, a gondolat és vélemény szabad kinyilvánításának joga, az egyéni tulajdon, a személy biztonsága, az elnyomástól, félelemtől és nélkülözéstől való függetlenítése, az államirányításban való részvétel joga, a munkához és emberi megélhetéshez való jog". E jogok írásba foglalásának történeti-eszmei előzményei a francia polgári forradalom alaptörvényére, "Az ember és polgár jogainak deklarációja"-ra,¹⁷² valamint az Atlanti Charta¹⁷³ és az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmánya¹⁷⁴ bizonyos részeire vezethetők vissza. Politikai előzménye pedig az volt, hogy a két világháború között ellenzékben lévő kisgazdapárt - különösen a választások idején - közvetlenül is tapasztalta a polgári demokratikus szabadságjogok hiányát. Bár a kisgazda felsorolás "foghíjas" volt, hiszen hiányzott belőle pl. a sajtószabadság, a gyülekezési és egyesülési jog, az állampolgári jogegyenlőség, a kisebbségi jogok stb. Mindazonáltal az összes tervezet közül egyedül ez tett szélesebbkörű, átfogó kísérletet az "emberi és polgári jogok" törvénybe iktatására, kimondván egyidejűleg azt is, hogy a megnevezett jogok "csak a törvényes keretek között és csak abban a mértékben gyakorolhatók, ameddig mások hasonló jogait nem sértik".

A kisgazdapárti tervezet záró fejezete a magyar történelem jelképére, a Szent Koronára való hivatkozással kísérelte meg kifejezni a második világháború után igencsak megtépázott nemzeti tudat és nemzeti önbecsülés ébrentartásának és ápolásának szándékát. "A Magyar Szent Koronát ... a magyar nép továbbra is kegyelte tárgyának és a nemzet egysége jelképének tekinti, egy olyan történelmi gondolat külső kifejezésének, amely hosszú időn keresztül egybekapcsolta mindazokat, akik a magyar nemzethez tartozónak vallották magukat."¹⁷⁵ A nemzeti öntudat ápolásának igyekezete akkor is tiszteletre méltó volt, ha a maga idejében bizonyos anakronisztikus jelek is megmutatkoztak benne.

*A tervezetek sorában mintegy "közbulső" helyet foglalt el a Szociáldemokrata Párté.*¹⁷⁶ Az SZDP pártvezetősége már az 1945. december 16-i, kibővített ülésén határozott arról, hogy az alkotmányjogi reform, illetve az államforma rendezésének előkészítésére 5 tagú bizottságot hozzon létre. A Szociáldemokrata Párt ún. alkotmányjogi bizottsága 1946 január elején alakult meg Szalai Sándor sürgetésére, Buchinger Manó, Faragó László, Hébelt Ede, Kéthly Anna, Ries István, Szávai István és mások részvételével.¹⁷⁷ A párt sajtója január 10-én arról számolt be, hogy a bizottság már dolgozik a párt alkotmányjogi javaslatán, melynek "tenge-lyében a kormányforma kérdése áll".¹⁷⁸ Január közepén pedig arról adott hírt, hogy elkészült az SZDP tervezete az államforma kérdéséről.¹⁷⁹

A Szociáldemokrata Pártnak mindazonáltal valószínűleg nem volt külön, önálló törvényjavaslata, azon oknál fogva, hogy a pártvezetőség Ries István igazságügyminisztert bízta meg a köztársasági törvényjavaslat kidolgozásával, aki viszont az Igazságügyminisztérium Törvényelőkészítő Bizottságát kérte fel erre. Bizonyára ezt a tervezetet vitatta meg

és hagyta jóvá a párt alkotmányjogi bizottsága és azután azt küldték meg a koalíciós pártok számára is, már mint az Igazságügyminisztérium törvénytervezetét.¹⁸⁰

Az SZDP az MKP-hoz és az FKGP-hez hasonlóan szintén abból indult ki, hogy "Magyarország köztársaság", s hogy az "államhatalom kizárólagos forrása a magyar nép, amely a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján összeült nemzetgyűlés útján gyakorolja".¹⁸¹

Az államfő és a végrehajtó hatalom kapcsolatát illetően úgy foglalt állást - összhangban a kisgazdapárt véleményével és a korabeli polgári jogfelfogással -, hogy azt az elnök "a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolja".

A tervezet szerint az államfő kizárólagos, tehát megkötések nélküli joga volt a miniszterelnök kinevezése és felmentése /csakúgy mint az FKGP-nél/, de a miniszterek kinevezéséhez és felmentéséhez a kormányfő, az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó közhivatalnokok és más állami főtisztviselők kinevezéséhez pedig az illetékes szakminiszterek előzetes javaslata, illetve előterjesztése volt szükséges.

A Ries-féle tervezet "hadúri" és főkegyúri jogot nem kívánt adni a leendő köztársasági elnöknek /csakúgy mint az MKP/. Megillette viszont a kegyelmezés és az "államfő részére fenntartott felmentés" joga. Háború vagy mozgósítás esetén a felelős minisztérium előterjesztésére az elnök "a honpolgári kötelékből való elbocsátás kérdésében" határozhatott. Az államfő joga volt még az érdemrendek és "egyéb kitüntetések" alapítása és adományozása.

Ami a köztársasági elnök külhatalmakkal kapcsolatos jogát illeti, ő "képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban"; követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki, illetve ad számukra működési engedélyt. Az MKP és az FKGP tervezetétől eltérően az elnök külhatalmakkal szerződéseket köthet a felelős minisztérium útján, de ha a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, jóvá kell azt hagyatni a nemzetgyűléssel. A másik két tervezethez hasonlóan ez is leszögezte, hogy "Hadüzenetre és békekötésre csak a nemzetgyűlés jogosult."

Az államfőnek a nemzetgyűléssel szemben gyakorolható jogkörét az SZDP tervezet az MKP-nál bővebben, az FKGP-nél viszont szűkebben vonta meg. A nemzetgyűlést össze nem hívhatta, a feloszlatásához pedig csak akkor volt joga, ha az "tartósan munkaképtelenné" vált; s 30 napnál hosszabb időre csak egy ízben napolhatta el. A feloszlátott nemzetgyűlés újbóli összehívásáról viszont már a feloszlátó rendeletben intézkednie kellett. A nemzetgyűlés által alkotott törvényeket a köztársasági elnök köteles volt 30 napon belül aláírni, kihirdetni és záradékkal ellátni. A visszaküldés jogával a köztársasági elnök csak egy alkalommal élhetett.

Ez a tervezet is minden elnöki rendelkezéshez és intézkedéshez előírta a miniszteri ellenjegyzés szükségességét.

A köztársasági elnök a nemzetgyűlés kétharmados többségével, titkos szavazás útján, 4 évre volt választható. A tervezet az újraválasztás lehetőségét nem zárta ki, de az egymás utáni választást megtiltotta. Kimondta az elnök személyének sérthetetlenségét, akinek büntetőjogi védelméről külön törvény gondoskodna. Szigorú megkötés volt, hogy az államfő elnöksége idején más hivatalt nem viselhet és nem lehet tagja sem a nemzetgyűlésnek, sem pedig politikai pártnak! Az elnök tisztségéről csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával mondhat le; ha az elnök "az alkotmányt vagy a törvényt megszegi", a nemzetgyűlés a képviselők kétharmadának jelenlétében felelősségre vonhatja /legalább 100 képviselő írásos indítványa alapján/.

A tervezet záró paragrafusában történelmi-politikai előzményként, mintegy jogforrásként említi az 1918. november 16-án létrejött magyar köztársaságot, egybekapcsolva a demokratikus szabadságjogok némelyikének deklarálásával: "A magyar nemzet huszonöt éves elnyomás után visszakapta önrendelkezési jogát és feltámasztja a lelkekben soha meg nem szűnt Magyar Köztársaságot. Ez a köztársaság biztosítja az állampolgároknak rendre /Sic!/; valószínűleg: nemre - F.G./, fajra, vallásra való tekintet nélküli jogegyenlőségét, védelmezi a szabadságot és biztosítja a félelemtől és ínségtől való mentességet."¹⁸² Az SZDP tehát a polgári demokratikus hagyományokat felelevenítve próbálta kialakítani a köztársaság elnökének hatáskörét.

Az államfő jogállását tekintve a Szociáldemokrata Párt tervezete a kommunista párt és a kisgazdapárt álláspontja között helyezkedett el, illetve egyfajta kettősség volt megfigyelhető. Noha a tervezet az FKGP-nél jóval szűkebb jogkört kívánt adni a köztársasági elnöknek, mégis, a hatalom megosztás polgári elvének fenntartásában azzal lényegében közös nevezőn volt. Bár politikai szempontból a kinevezések s a külhatalmakkal való szerződéskötés joga valóban fontosak voltak, de az államfő a nemzetgyűlést már nem hívhatta össze, hadúri jog, főkegyúri jog nem illette meg; csupán olyan, részben reprezentatív funkciók mint a követek küldése és fogadása, érdemrendek, kitüntetések adományozása stb. Mindezek pedig arra engednek következtetni, hogy az SZDP az államfői hatalom túlsúlyának kialakulását kívánta megakadályozni; közvetlen politikai célként pedig a kisgazdapárt soraiból kikerülő köztársasági elnök hatalmi súlyának növekedését megghiúsítani. Ebben a vonatkozásban viszont az MKP-val vallott közös nézeteket az SZDP.

A Nemzeti Parasztpárt és a kisebb pártok nem készítettek önálló törvénytervezetet az államforma rendezésére.

VIII. TÖRVÉNYTERVEZETEKBŐL - TÖRVÉNYJAVASLAT

A tervezetek elkészülte után, 1946. január 16-án pártközi értekezlet¹⁸³ vitatta meg a benyújtott javaslatokat, melynek alapjául az SZDP-Ries-féle tervezet szolgált. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjait 3-3 taggal képviselő értekezlet az államformáról, illetve bizonyos kérdésekben az elnöki jogkörrel tudott dönteni, más kérdésekben viszont vita alakult ki. Abban megállapodtak, hogy a köztársasági elnököt a nemzetgyűlés választja meg és népszavazást ebben az ügyben nem rendeznek, s abban is, hogy a köztársasági elnöki tisztség elsősorban reprezentatív jellegű lesz, semmint tényleges hatalmi-politikai funkció. Döntés született arról is, hogy a törvényjavaslat biztosítani fogja az emberi szabadságjogok érvényesülését. Vita az elnökválasztás és a miniszterelnök kinevezésének mikéntjében bontakozott ki. A kommunista párt vezetői azt vetették fel, hogy a leendő államfőt a parlamentben nyilvánosan, ne titkosan válasszák meg, továbbá - ragaszkodva eredeti javaslatukhoz -, hogy a miniszterelnököt csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának meghallgatása után nevezhesse ki a köztársasági elnök.¹⁸⁴ A pártközi tanácskozásról a sajtó elég rendszeresen beszámolt, s egyúttal tájékoztatást adott arról is, hogy milyen megállapodások születtek.¹⁸⁵

A sajtónak 1946. január 19-én Tildy Zoltán nyilatkozott az államformáról.¹⁸⁶ A miniszterelnök rámutatott arra, hogy miután a koalíciós pártok már állást foglaltak a köztársaság mellett, így a döntés nem kétséges. "Legfeljebb részletkérdésekről lehet vita - mondotta -, azonban ennek a valószínűségét is minimumra csökkentik az alkotmányreform minden problémáját felölelő pártközi tárgyalások." Az államformaváltás történelmi-politikai szükségszerűségeit hangsúlyozó kisgazdapárti miniszterelnök az új, leendő köztársaságot az 1848-1849-es hagyományokból mint jogforrásból eredeztette: "Magyarország ma, amikor a köztársasági államforma törvénybeiktatásával és egy modern alkotmányreformmal megteremtí az egészséges demokratikus fejlődésének alapjait, egyidejűleg az 1848/49-es szabadságharc és Kossuth Lajos politikai eszmekörének hagyományait, az 1849-es köztársasági irányú fejlődésbe kapcsolódik."

Még az 1946. január 16-i pártközi értekezlet megbízta Ries István /SZDP/ igazságügyminisztert, hogy öntse végleges formába a törvényjavaslatot. A koalíciós pártok jogi szakértőit összehívták, hogy az Igazságügyminisztérium munkatársaival közösen foglalják javaslatba a három korábbi tervezetet. Ebben a munkában többek között Faragó László /SZDP/ és Sulyok Dezső /FKGP/ vettek részt. A törvényszerkesztés azonban egy másik szalon is megkezdődött, ti. Pfeiffer Zoltánnak, az Igazságügyminisztérium kisgazdapárti politikai államtitkárának a vezetésével felállítottak egy, főként *neves jogászokból* - Bibó István /NPP/, Bölöny József /pkv/, Faragó László /SZDP/, Moór Gyula /pkv/, Szabó Imre /MKP/ - álló, ún. *szakértői bizottságot*. Ennek pedig az volt a feladata, hogy a pártok jogi szakértői által elkészített, immár egyeztetett javaslatot a jogi szakszerűség szempontjából ellenőrizze és véglegesítse.¹⁸⁷

Az *egyeztetett törvényjavaslat*¹⁸⁸ magán viselte a koalíciós kompromisszum jegyeit. Szociáldemokrata, illetve kommunista indítványra a bevezetőbe bekerült a "két forradalomra" /1918., 1919./ való utalás. Ugyanitt az emberi szabadságjogokról szóló bekezdés viszont szó szerint megegyezik a kisgazdapárti tervezet erre vonatkozó részeivel, kiegészítve azt az egyesülési és gyülekezési joggal.

A köztársasági elnöki jogkör minden lényeges pontban a Ries-féle tervezetet követte, sőt, számos paragrafus még szó szerint is megegyezett vele. Az egyeztetett javaslat kisebb-nagyobb módosításokat is tartalmazott: a nemzetgyűlés elnapolása alatt a nemzetgyűlés elnöke 100 képviselő írásbeli előterjesztésére köteles összehívni a Házat; a nemzetgyűlés hozzájárulása nélkül a hadsereget az ország határain kívül tilos bevetni.¹⁸⁹ Nem tartalmazta viszont a javaslat a miniszterelnök kinevezésénél a titkosság, vagy a nyílt szavazás, illetve a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága meghallgatásának a kérdését.

Az elnökválasztási eljárásnál új mozzanatként bekerült a jelölés bevezetése, s az elnök hivatali idejének és újraválasztásának korlátozása /4 év, illetve egymás után két ízben elnökké senki sem választható/. Ezzel elejét szándékoztak venni annak, hogy a leendő köztársasági elnök valamiféle dinasztikus politikát folytathasson.

A véghezvitt, vagy az éppen véghez nem vitt módosítások azt bizonyították, hogy végül is sem a kommunista párt, sem pedig a kisgazdapárt nem tudta érvényesíteni akaratát és elfogadtatni saját elképzeléseit az államfői jogkör radikális szűkítésére, illetve bővítésére a törvényjavaslatot előkészítő pártközi tárgyalásokon.

Az ún. szakértői bizottságban az államforma változtatás kapcsán politikai és alkotmányjogi aggodalmak is felmerültek. Részben ezzel is magyarázható, hogy több tárgyalásra került sor, míg a szükségesnek ítélt módosításokat megtették. Moór Gyula - bár elvileg helyeselte a köztársaság bevezetését, mindazonáltal - felvetette a halasztás szükségességét, amíg "a nemzet nem rendelkezik a szuverén elhatározás képességével".

Pfeiffer Zoltán viszont éppen a közelgő békekonferenciára, mint kényszerítő külpolitikai okokra hivatkozva vetette el ezt az álláspontot.¹⁹⁰
A szakértői bizottság törvényjavaslata¹⁹¹ több ponton is módosítást hajtott végre a pártközi értekezleteken kidolgozott, egyeztetett törvényjavaslaton - noha felépítésük, logikájuk lényegében megegyezett. Kommunista indítványra bekerült a bevezető emberi szabadságjogai közé "a szabad művelődéshez való jog". A köztársasági elnök megválasztásának módjához pedig a titkosság mellett a nyílt szavazás lehetősége is /ugyan csak kommunista követelésre/: "a nemzetgyűlés legalább száz tagjának írásbeli indítványára". További módosítás volt, hogy az államfő 15 napon belül aláírja és a kihirdetést elrendelő záradékkal látja el a nemzetgyűlés által alkotott törvényeket - szemben az egyeztetett javaslat 30 napos időszakával. A nemzetgyűlés elnapolásának esetében kimaradt a "tartós munkaképtelenség" mint ok. Bekerült viszont a javaslatba a köztársasági elnök sérthetetlenségével kapcsolatban, hogy "büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja"; míg a korábbi javaslat csak azt tartalmazta, hogy az "államfőt megillető büntetőjogi védelemben részesül". Új mozzanat volt a hatálybalépés meghatározása: "Ez a törvény meghozatalával azonnal hatályba lép." A szakértői bizottság törvényjavaslata 1946. január 23-án készült el, melyet a Kis Újság némileg rövidítve hozott nyilvánosságra.¹⁹²

Közben - január 22-24. között - a koalíciós pártok parlamenti csoportjai is megvitatták a pártok jogi szakértői által készített, egyeztetett törvényjavaslatot,¹⁹³ de azt anélkül hagyták jóvá, hogy a felmerült vitás kérdések tisztázódtak volna.

A kommunista párt képviselő csoportjában a köztársaság bevezetésének időpontjáról, a köztársasági elnök személyéről és az államfő jogköréről tárgyaltak.¹⁹⁴ Rákosi Mátyás a politikai helyzetről adott referátumában félre nem érthető módon jelölte meg az új államforma bevezetésének időpontját: "a köztársaságot a jövő héten törvénybe kell iktatni és a jövő héten meg kell választani a köztársasági elnököt is".

A köztársasági elnök személyéről, illetve a szóba jöhető lehetséges jelöltekről viszont már Révai József beszélt. "Valószínűleg Tildy mellett foglalunk állást." - mondotta. Hogy az MKP milyen megfontolások és személyi kombinációk alapján tartotta Tildyt a legmegfelelőbbnek, Révai erre is kitért: "Célszerűség szempontjából jobb volna, ha Tildy miniszterelnök maradna, mert vele lehet dolgozni, a legértelmesebb kiscgazda és tényleg baloldali demokrata. Nagy Ferenc nem olyan értelmes, sokkal jobban alá van vetve a reakció befolyásának. Ő jobban megfelelne tehát elnöknek, mint miniszterelnöknek. A baj csak az, hogy a Kiscgazda Párton belül a helyzet úgy alakult, hogy ha nem Tildy lesz az elnök, akkor ez kifelé a balszárny vereségét jelentené. Mindszenty is Tildy ellen és Nagy Ferenc mellett foglalt állást. A Kiscgazda Párton belüli monarchista reakció rá akarja bírni Nagy Ferencet, hogy ne mondjon le Tildy javára. ..."¹⁹⁵ Révai a legjobbnak azt találta volna, ha nem kiscgazdapárti elnöke lenne a magyar köztársaságnak. "De egy párton kívüli, valóban megbízható de-

mokratát Magyarországon még lámpással sem lehet találni. Persze olyant, akit mindenki ismer." Károlyi Mihály esetleges jelölését viszont egyértelműen elvetette: "Károlyiról sokat beszéltek. Lehetetlen. Nem megy keresztül a Kiscgazda Pártnál. Az, hogy 70 éves, még nem játszana nagy szerepet. De nem jött vissza, pedig már régen nemzetgyűlési képviselő. Nem ismeri a mostani Magyarországot, ez viszont elengedhetetlen. Így Károlyi jelöltségét el kellett ejteni. ..." Révai ezután a három legmagasabb közjogi méltóság: az államfő, a miniszterelnök és a házelnök politikai hovatartozását, illetve személyi kombinációit tekintette át, nem kevés cinizmust sugalló, tudatosan hamis logikával. "Még nem tudjuk, ki lesz a miniszterelnök. Lehetséges, hogy Nagy Ferenc. Mindenesetre koalíciós kormányban nem jól fest, ha az elnök, a miniszterelnök és a házelnök is kiscgazda. Felmerült tehát, hogy adjuk mi a nemzetgyűlés elnökét. Még nincs döntés, de azt hiszem, nem is ezen múlik a dolog. Bizonyos szituációkban, a Kiscgazda Párton belüli harc kiélesítése érdekében nekünk egyenesen jó, hogy mindhárom állás az övék: viseljék ők a felelősséget egy csomó dologért, amit az országnak le kell majd nyelni és ami nem lesz majd túl kellemes. Így mindenki látja majd, hogy a három legfontosabb közjogi állás kiscgazda kézben volt, amikor pl. alá kell írni a békeszerződést. ..." ¹⁹⁶ /Kiemelések tőlem - F.G./

Révai József a törvényjavaslat ismertetésekor mutatott rá az MKP kritikai észrevételeire. Elutasította azokat a paragrafusokat, amelyek az elnök kizárólagos jogaként ismerték el a nemzetgyűlés felosztatását és a miniszterelnök kinevezését. Pártja nevében kijelentette, "ha a képviselők 40%-a előterjesztést tesz az elnöknek, akkor jogosult felosztatni a Házat. De ha a kormány tesz előterjesztést, akkor köteles felosztatni." A leendő államfő számára a miniszterelnök kinevezéséhez csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának "szótöbbséggel hozott előterjesztésére" kívánt jogot adni az MKP.

A Szociáldemokrata Párt képviselő csoportjában is több észrevétel hangzott el pl. a nemzetgyűlés elnapolásával és összehívásával kapcsolatos elnöki jogokat illetően, de a javaslat szövegén nem módosítottak.¹⁹⁷

Károlyi Mihály köztársasági elnökké való jelölését Faragó László vetette fel, javasolva, hogy a frakció helyezkedjen 1918 október jogfolytonosságának álláspontjára és "arra a legitim állásfoglalásra, hogy nekünk van köztársasági elnökünk, Károlyi Mihály, akit a párt feltétlenül jelöljön erre a tisztségre". Szakasits Árpád főtákar mintegy válaszként utalt a köztársasági elnök személyével kapcsolatos, a kiscgazdapártnban meglévő belső harcokra, közelebből a Nagy Ferenc és Tildy Zoltán személye körüli vitákra, továbbá arra, hogy Mindszenty József hercegprímás is beleszólt az államfői kérdésbe és "Tildy ellen foglalt állást". A frakció tagjainak közbeszólására, hogy ti. Károlyi legyen az elnök, Szakasits sajátos módon már inkább koalíciós szellemben, a kompromisszum keresés jegyében fejtette ki álláspontját: "ez lehetetlen, mert Károlyi nem jött haza, az itthoni viszonyokról tájékozatlan és ezért a KP /kommunista párt - F.G./

sem helyesli jelölését. Előfordulhatna az az eset, hogy ha jelölik, elenyésző kisebbséget kapna a szavazatoknál, ami semmiképpen sem kívánatos és az államfő megválasztásánál ezzel Mindszenty jelöltje kerülne többségbe Tildyvel szemben. Egyébként az államfő személyére még pártközi megálapodás nincs. ... Tildy bírja a szövetségesek bizalmát is, szemben Nagy Ferencel." ¹⁹⁸ /Kiemelések tőlem - F.G./ Ugyanezen az ülésen Buchinger Manó kifejezte azt a véleményét, hogy ilyen nyilvánvaló körülmények között Károlyi megválasztása lehetetlen, de egyúttal azt javasolta, hogy a parlamenti frakció "valamilyen formában az egész világ előtt demonstrálja, hogy ő Károlyi Mihályt nem ejtette el és nem felejtette el." ¹⁹⁹

A kisgazdapárt frakció ülésén néhány képviselő /Fillér László, Nagy Vince/ a népszavazás mellett voksoltak, kétségbe vonva a nemzetgyűlés illetékességét, illetve az államforma feletti döntést a békekötés utánra kívánták elhalasztani. A kisgazdapárti képviselők többsége azonban megszavazta a törvényjavaslatot azzal a határozattal, hogy a titkosságot mindig fenn kell tartani az elnökválasztás módját illetően. ²⁰⁰ A Nemzeti Parasztpárt nem emelt kifogást a törvényjavaslat ellen.

A minisztertanács 1946. január 23-án tárgyalta a Pfeiffer-féle bizottság javaslatát. ²⁰¹ Vita különösen a javaslat azon pontjával kapcsolatban alakult ki, hogy "a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a miniszterelnököt". A kommunista párt a leendő köztársasági elnök jogkörének szűkítését, ugyanakkor a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága hatáskörének bővítését követelte; vagyis azt, hogy az államfő csak a PB állásfoglalása után nevezhesse ki a kormányfőt. Rákosi Mátyás ezt a következő sajátos érveléssel szándékozott indokolni és elfogadtatni: "a Politikai Bizottság közbeiktatásánál jelentős szempontok merültek fel. Demokráciánk még fiatal és fel kell készülni a különböző lehetőségekre. A Politikai Bizottság szerepe azért is fontos, mert a bizottság tagjai elmondhatják szabadon véleményüket. Megtörtént a múltban, hogy a kormány az új kormány kinevezéséről csak a lapokból értesült és ezeket a jelenségeket ki kell kapcsolni. Igaz, hogy érinti az elnök jogait a Politikai Bizottság szerepe, és megköti, de ez biztosítékot jelent a demokrácia szempontjából." /Kiemelés tőlem - F.G./ Rákosi Mátyás nem értett egyet a törvényjavaslat azon részével sem, mely szerint az elnök gyakorolja a végrehajtó hatalmat, mert azt a kormány feladatának tartotta. A köztársasági elnök jogait már tulajdonképpen biztosítottának vélte általa, hogy többször is feloszthatja a nemzetgyűlést. Kifogásolta még azt is, hogy az elnök közvetlenül - a miniszterelnök megkerülésével - érintkezhet az egyes szakminiszterekkel.

Tildy Zoltán elutasította a kommunista követeléseket, mivel "Ez illuzóriássá tenné a köztársasági elnök hatáskörét." A vitában a "megoldás" Szakasits Árpád kompromisszumos javaslata volt. Az SZDP főtitkára azt indítványozta, hogy az elnök a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának "meghallgatása" után nevezze ki a miniszterelnököt. Ily módon a PB befolyásolhatja a köztársasági elnököt, de ugyanakkor megmarad az elnök

döntési joga is. A minisztertanács kisebb módosításokkal jóváhagyta a törvényjavaslatot, melybe belekerült Szakasits Árpád formulája.

A törvényjavaslatot Tildy Zoltán miniszterelnök 1946. január 24-én terjesztette be a kormány nevében a nemzetgyűlés elé, egyebek között a következő szavak kíséretében: "A magyar hagyományoknak megfelelően a nemzetgyűlés van hivatva dönteni e törvényjavaslat tárgya, az államforma kérdése felett. Hadd fejezzem ki bizalmamat abban, hogy ez a szélesen kiterjesztett jogok alapján tisztán és szabadon választott nemzetgyűlés, az egész nemzet igazi képviselője, egységben és méltó formák között hozza meg a maga történelmi döntését. El a hit bennem, hogy az e törvénnyel is megszilárdított demokratikus államrendünk biztosítani fogja népünk jogait, gazdasági, szellemi és szociális fejlődését és majd 1949-ben, amikor a debreceni köztársasági határozat kimondásának százados emlékünne-pét tartjuk, súlyos sebeiből meggyógyult, békés, belső munkában élő és a szabad nemzetek társaságában megbecsült helyet nyert, boldogabb magyar nép hódolhat az első elnök, Kossuth Lajos emléke előtt." ²⁰² A miniszterelnök kérte a nemzetgyűlést, hogy előzetes megtárgyalás céljából adja ki a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságának.

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság ülése előtt a koalíciós pártok különböző fórumokon a köztársasági törvényjavaslatról, illetve az elnök személyéről tárgyaltak.

Az 1946. január 24-i pártközi értekezleten a pártok többsége úgy határozott, hogy Tildy Zoltán miniszterelnököt jelölik az államfői tisztre. ²⁰³ A kommunista párt és a Szociáldemokrata Párt január 25-i, ún. összekötő bizottsági ülésén egyeztették álláspontjukat a köztársasági törvényjavaslatot illetően, s megállapodtak abban is - a képviselőcsoportjaik korábbi döntése értelmében -, hogy Tildy Zoltánt javasolják közösen az elnöki tisztségre. ²⁰⁴

A kisgazdapárt politikai bizottságának 1946. január 25-i ülése ²⁰⁵ Tildy Zoltán mellett foglalt állást a másik esélyes elnökjelölttel, Nagy Ferencel szemben; s elhatározta azt is, hogy a pártválasztmánynak olyan értelmű javaslatot tesz, amellyel Tildy Zoltánt ajánlja köztársasági elnöknek. ²⁰⁶ E politikai bizottsági döntés azonban korántsem volt ilyen "sima" ügy.

A párton belül kezdettől fogva Nagy Ferenc élvezett nagyobb bizalmat és népszerűséget. Nagy Ferenc /és az őt támogató centrum és a polgári-módos paraszti szárny/ elégedetlen volt Tildy "kompromisszumkész" politikai magatartásával: az MKP-val és szövetségeseivel szemben határozottabb, következetesebb kisgazdapárti politikát követelt tőle; ²⁰⁷ ugyanakkor tisztelte is őt. Ezzel szemben Tildy nem tartotta egyenrangú partnerének elnökjelölt vetélytársát. ²⁰⁸ Az elnökjelöltségért indított verseny szembekerülésüket egyre nyilvánvalóbbá tette.

A két politikus körül kialakult táborok között megkezdődött a küzdelem, amely a párt felső vezetését is csaknem megbénította és a vidéki

szervezeteket is mozgásba hozta. A Felső-Magyarországi Csoport megyei értekezletet hívott össze Miskolcra, ahol Nagy Ferenc támogatására szólították fel a jelenlévőket.²⁰⁹ Az 1946. január 16-i, szegedi kisgazdapárti értekezleten a helyi vezetők tiltakoztak Tildy ellen, mert szerintük "Magyarországon csak keresztény katolikus ember lehet államfő".²¹⁰ A bajai pártelnök Csongrádban és részben Pest megyében irányította a Tildy elleni hangulatkeltést. Amikor Tildy Zoltán miniszterelnök január 24-én beterjesztette a köztársasági törvényjavaslatot a nemzetgyűlésben, táviratban tiltakoztak a kisgazdapárt Országos Központjában, s hasonló lépésre ösztönöztek más pártszervezeteket is.²¹¹

Bár mindkét politikus államfő szeretett volna lenni, úgy tűnik, hogy Tildy inkább ragaszkodott a jelöléséhez. Amikor a köztársasági elnök személye először került a kisgazdapárt politikai bizottsága elé, Tildy állítólag azzal fenyegetőzött, ha a párt nem őt jelöli elnöknek, visszavonul minden politikai szerepléstől.²¹² Tildy Zoltán későbbi, saját bevallása szerint, a köztársasági elnöki tisztséget közéleti pályafutása csúcsának tekintette, s úgy érezte, hogy - miután betöltötte 56. életévét - utolsó alkalom volt számára ezen ambíciója megvalósításához.²¹³

A kisgazda vezetők hatalmi vetélkedését azonban nem a párton belüli erőviszonyok döntötték el. "Nem tudom, hogyan történt - írta egy kortárs visszaemlékező -, végül a kisgazdapárt politikai bizottsága egyhangú határozattal jelölte Tildy Zoltánt."²¹⁴ Noha a kisgazdapárton belül Nagy Ferenc volt az esélyesebb, Tildy Zoltánt viszont a koalíciós partnerek tartották megfelelőbbnek /az MKP-SZDP közös elnökjelöltje volt/, de ő bírta a Szovjetunió bizalmát is.²¹⁵ Ez a tény eldöntötte a két kisgazdapárti vezető közötti vetélkedés kimenetelét is: az FKGP politikai bizottsága Tildy Zoltán mellett foglalt állást. A párt képviselőcsoportja azonban még nem döntött az elnökjelölt személyéről.

Sajátos módon, még a kisgazdapárti képviselői értekezlet előtt, "a kommunisták ... bedobták Szakasits Árpád és Veres Péter nevét mint esélyes elnökjelöltekét" - írta Kovács Imre visszaemlékezésében.²¹⁶ E tényt látszik alátámasztani - némileg eltérő személyi felállásban - a Magyar Közvéleménykutató Intézet január 27-i sajtójelentése is. Eszerint "Arra a kérdésre, hogy nevezzék meg a három legnépszerűbb közéleti személyt /valójában három megadott politikus 'rangsorolásáról' volt szó az államfői posztra -F.G./, több ezer budapesti lakos 61,2%-a Tildy Zoltánt említette 1. helyen, 2. és 3. helyen Rákosi Mátyást és Szakasits Árpádot nevezték meg."²¹⁷ Hogy e "rangsor" mennyire lehetett "célrányos", bizonyítani nem igen lehet; az azonban valószínűsíthető: az adott helyzetben az államfői tisztre valójában nem esélyes két politikus felvetésével az lehetett a nyilvánvaló cél, hogy az ő "másod"- és "harmadrangúságukkal" - indirekt módon - Tildy Zoltán elnöki esélyei növekedjenek.

IX.

A KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYJAVASLAT A NEMZETGYŰLÉS KÖZJOGI- ÉS ALKOTMÁNYJOGI BIZOTTSÁGÁBAN

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság 1946. január 28-án tárgyalta a javaslatot Erőss János /FKGP/ elnökletével, Sulyok Dezső /FKGP/ előadásában.²¹⁸ A bizottsági ülésen kibontakozott vita²¹⁹ a pártpolitikai csatározások színhelye lett; s tulajdonképpen ez - az előzetes pártközi tárgyalások sorozatával együtt - a leendő jogszabály feletti politikai döntés meghozatala szempontjából jelentősebb volt, mint a törvényjavaslatnak a nemzetgyűlés teljes ülésén, január 29-31-én tartott általános és részletes tárgyalása.²²⁰

A köztársaság melletti elvi nyilatkozatok után a szociáldemokrata párti Faragó László Károlyi Mihály jelölését vetette fel köztársasági elnök-ként. E megnyilatkozás azonban inkább elvi tiszteletadás volt 1918 öröksége és Károlyi Mihály előtt, semmint megvalósítható gyakorlat,²²¹ különösen az MKP-SZDP 1946. január 25-i, ún. összekötő bizottsági ülésének állásfoglalása ismeretében. E helyzetben lényegében nem változtatott az sem, hogy a Magyar Radikális Párt²²² és a Polgári Demokrata Párt²²³ kezdettől fogva Károlyi Mihály hazahívását és köztársasági elnökké történő megválasztását szorgalmazta.

Nyilvánvaló volt, hogy - a szigorú jogi szempontokon túl - a Magyar Kommunista Párt és a Független Kisgazdapárt ellenállása, pontosabban átmeneti érdekazonossága, valamint a Szovjetunió Tildyt támogató politikája következtében a Londonban élő politikus újraválasztására nem volt lehetőség. A kommunista párt és a kisgazdapárt átmeneti érdekazonosságát viszont gyökeresen eltérő szempontok motiválták. Az MKP "október" /1918./ időszerűségének hangoztatásában mindenekelőtt "március" /1919./ tagadását látta, azaz a háború után megindult politikai fejlődés "megállítását" - mielőtt az még újabb "márciusba" torkollott volna. Ez viszont a kommunista párt hosszabb távú politikai terveibe semmiképp sem illett bele. Másrészt, Károlyi jelölésének azért sem volt realitása, mert a többségi kisgazdapárt mindenképpen saját jelöltjét kívánta köztársasági elnöknek.

Az általános vita során a pártonkívüli Zsedényi Béla fűzött legtöbb megjegyzést a javaslathoz.²²⁴ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés volt elnöke és a

Nemzeti Főtanács egykori tagja helytelenítette a bevezetőnek a történelmi múltra való utalásait, hiányolta az elnök jogkörét a parlament összehívásával kapcsolatosan, sőt, a nemzetgyűléssel és a kormánnyal szemben az államfőnek javasolta volna adni a hadsereg feletti rendelkezést is. Kifogásolta, hogy a javaslat szerint nincs a leendő elnöknek címadományozási joga. Legfontosabb észrevételként azt tette szóvá - szemben a javaslat "alternatív" lehetőségeivel -, hogy az államfőt mindenképpen titkosan kell választani.

A kisgazdapárti *Bencze Imre*, osztva Zsedényi észrevételeinek többségét, mindenekelőtt az elnök házfelosztási és "hadúri" jogaihoz, illetve azoknak a javaslatba való beiktatásához ragaszkodott. A titkos elnökválasztást illetően pedig konkrét indítványt is előterjesztett.²²⁵ Javaslatát pártjának történelmi tapasztalataival indokolta: "Amikor pártom évtizedekig harcolt az általános, egyenlő, titkos választójogért, akkor elképzelhetetlennek tartja, hogy e harc eredményeként titkos szavazás alapján összeülő parlamenti népképviselőt éppen a legmagasabb magyar közjogi méltóságra választasson nyilvánosan és nyíltan és legyen esetleg befolyásolva a nyilvánosság különböző befolyásolási tényezői által."²²⁶

Faragó László elvileg maga is a titkos szavazást helyezte, de ugyanakkor hivatkozott arra: "számolni kell azzal, hogy a titkos szavazás egy nem kívánatos demonstrációt tehet lehetővé". Ugyanakkor érzékeltette, hogy hivatalos álláspontot képvisel, amelyet a szociáldemokrata párt még a január 24-i, pártvezetőségi ülésén alakított ki. /Ezen az ülésen a titkos és a nyílt szavazás kérdésében éles vita volt az SZDP-n belül. Az egyik - a kommunista követeléssel azonos - érv így hangzott: a szociáldemokrata párt nem teheti ki magát annak, hogy titkos szavazás nyomán az elnök személyét illetően meglepetések ériék. *Ries István* a nyílt szavazás fenntartását azzal indokolta, hogy "a mai állapotok nem nyújtanak elég lehetőséget a titkos szavazásra. A kisgazdapárt tele van rakciós elemekkel... A külföld előtt igen kellemetlen helyzetbe kerülnénk, ha az egyes szavazó cédulákra nemkívánatos nevek kerülnének."²²⁷ Ekkor szavazásra került sor, amelyen végül is az SZDP vezetősége a nyílt szavazásra is módot adó passzus megtartása mellett döntött. /

Rákosi Mátyás újabb érvekkel igyekezett alátámasztani Faragó - nyilvánvalóan a kommunistákkal egyeztetett - véleményének az indokoltságát: "a mi fiatal és még ki nem forrott viszonyaink mellett a titkosság gyakran a legálisan és nyíltan megkötött szerződés vagy megegyezés be nem tartására vezetett"²²⁸ és most is hallunk hasonló terveket. Nem kell itt zsákban macskát árulni. Mi akkor ezt persze nem tudtuk. Nekünk kötelességünk a demokrácia rendjének megvédése szempontjából nyitvahagyni azt a lehetőséget, hogy a képviselők ilyen fontos kérdésekben nyíltan és bátran megmondják a véleményüket pro és kontra és ne bújjanak a titkos szavazás adta lehetőségek mögé."²²⁹ /Egyébként a frissen elfogadott házszabályok is lehetőséget adtak a nyílt szavazás alkalmazására. / Rákosi emellett szembehelyezkedett azzal a kisgazdapárti elképze-

léssel is, amely a hadsereg feletti rendelkezést a köztársasági elnök részére kívánta fenntartani.

Révai József az elnöki jogkörrel kapcsolatban megjegyezte, az semmiképpen sem szűkítheti a nemzetgyűlés jogkörét: "A mi véleményünk az, hogy a demokratikus követelményeknek leginkább az felel meg, hogy az elnöki jogkör ne szűkítse a nemzetgyűlés jogkörét, vagy úgy is ki lehet fejezni ugyanezt, hogy az elnöki jogkör lehetőleg szűk legyen."²³⁰ Ezzel összefüggésben elvetette azt az indítványt, hogy az elnöknek is joga legyen a nemzetgyűlés összehívására. Módosításként javasolta, hogy a kormány kezdeményezésére az elnök "legyen köteles" a nemzetgyűlést felosztatni. Emellett korlátozni kívánta az elnök kinevezési jogkörét is, mely szerint az államfő a miniszterlenőket a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának javaslatára nevezze ki. Mindezeket azzal szándékozott alátámasztani, hogy az MKP a kormányt a nemzetgyűlés és nem az elnök kormányának tekinti: "A demokratizmus lényegéből folyik, hogy a kormány ne az elnök, hanem a nemzetgyűlés kormánya legyen." A titkos szavazást illetően pedig Rákosihoz hasonlóan vélekedett: "Ha a titkosságot általános és minden egyéb lehetőséget kizáró procedúraként iktatnánk törvénybe, akkor ajtót, kaput nyitnánk a párthatározatok /ti. pártközi megállapodások -F.G./ és a pártfegyelem elleni lázadásnak, mindenféle következmény nélkül. Morálisan és politikailag lehetetlen atmoszférát jelentene ez a demokrácia számára. ... Én tehát nem arra hivatkozom - folytatta a későbbiekben -, hogy erre nézve pártközi megállapodás van, hanem hivatkozom a következőkre: célszerű és helyes a demokrácia szempontjából az elnökválasztás esetére a nyílt szavazás lehetőségét - hangsúlyozom - a lehetőségét fenntartani. ... Azt akarjuk előmozdítani, hogy a képviselőknek az a csoportja, amely nem ért egyet saját pártjának határozatával, ezt az ország előtt nyíltan mondja meg. Ez is érdeke a demokráciának."²³¹

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságban a törvényjavaslat részletes vitája során a legtöbb függő kérdést sikerült tisztázni, anélkül azonban, hogy az álláspontok ténylegesen közeledtek volna egymáshoz. A két legfontosabb vitatott pont itt is az elnökválasztás módja és az államfő jogköre volt.

A választás kérdésében - a különféle vélemények elhangzása után - szavazásra került sor, melyen a bizottság 9:6 arányban a titkosság elvét és gyakorlatát fogadta el. A szavazást megelőzően azonban - minthogy ekkor még "kétesélyes" volt a köztársasági elnök személye a kisgazdapárti Nagy Ferenc és Tildy Zoltán személyében - Révai József, majd hozzá csatlakozva Szakasits Árpád is kilátásba helyezte kisebbségi vélemény benyújtását a nyílt elnökválasztásról, amennyiben a többség a titkos szavazás mellett döntene. Miután ez bekövetkezett, Révai azonnal kisebbségi véleményt jelentett be, melyhez a szociáldemokrata párt részéről Kis Roland csatlakozott.²³²

Amint az várható volt, az elnöki jogkörre vonatkozóan bontakozott ki a legnagyobb vita, melynek középpontjában a végrehajtó hatalom gyakor-

lásának a kérdése állt. A kommunista párt - Révaival és Rákosival az élen - most is az elnöki jogkör szűkítésére törekedett; a szociáldemokraták és Tildy Zoltán valamiféle közbülső megoldást javasoltak; míg a kisgazdapárt, illetőleg annak polgári-módos paraszti szárnya, Sulyok Dezsővel és Pfeiffer Zoltánnal az élen, az elnöki jogkör bővítését szorgalmazták.

A kommunisták álláspontja azt volt, hogy a végrehajtó hatalom feje nem a köztársasági elnök, hanem a nemzetgyűlésnek felelős kormány; s az államfő nem önállóan, hanem a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a javaslatára nevezi ki, illetve menti fel a miniszterelnököt. A kommunista párti politikusok többszöri felszólalásaikban jogi, történeti és főleg politikai érvekkel igyekeztek alátámasztani véleményük helyességét. *Rákosi Mátyás* pl. a következőkkel indokolta álláspontját: "A mi pozíciónk lényege az, hogy valóban a nemzetnek felelős parlament és a parlamentnek felelős kormány kormányozzon és az elnökre minimális kormányzási gondot rójunk. Ha valamit tanultunk az utolsó két évtized történetéből, az az, hogy az egyes ember ítélete, még ha köztársasági elnök is, vagy zseniális vezető, végeredményben a nemzetre romlást hoz." ²³³ Példaként Hitlert és Mussolinit említve folytatta: "A mi demokráciánk azonban fiatal és ha már alkotmányt csinálunk, akkor ebben az alkotmányban pontosan le legyen fektetve az az elv, ami a kezdetén már megvolt, hogy a népszuverenitás képviselője a parlament és ennek megfelelően a kormányzást a parlamentnek felelős kormány végezze."

Révai József, bár más szavakkal, de a lényegét tekintve ugyanazt mondta, mint Rákosi: "A fasizmust megelőző politikai áramlatokban és a gyakorlatban az volt a jellegzetes, hogy mindenhol bővíteni akarták a végrehajtó hatalom jogkörét a törvényhozó hatalom rovására, de ez Európa legtöbb országában a reakciónak és a fasizmus előkészítésének volt a jele. Rosszul állott a fasizmus elleni harc és a demokrácia ügye, amikor arra az útra készültek, hogy az elnöki jogkört, a végrehajtó hatalom jogkörét kezdték bővíteni, szélesíteni a törvényhozó hatalom szuverenitásának rovására." ²³⁴ Annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a belpolitikai feszültségek, illetve az alkotmányválság felszámolásának a feltétele semmi esetre sem a végrehajtó hatalom súlyának a növelése a törvényhozó hatalom, a nemzetgyűlés szuverenitásának terhére: "Mi tehát azt céloztuk, hogy a végrehajtó hatalom feje, az elnök, ne gyakorolja a minisztérium által a végrehajtó hatalmat, hanem gyakorolja azt a kormány, amely a törvényhozó hatalomnak van alárendelve és annak tartozik felelősséggel. Ez felel meg a demokratizmusnak. ... Az alapelv az kell legyen, hogy a nemzetgyűlés szuverenitását ne korlátozzuk."

A kommunista logikai és érvrendszer egyik sajátossága mindenestre az volt, hogy bár szavakban a nemzetgyűlés, a központi törvényhozó hatalom szuverenitását feltették és a demokrácia szükségességét hangsúlyozták, valójában azonban a parlamentarizmusra hivatkozva nem e fórumnak, a nemzetgyűlésnek, hanem a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának kívántak főként biztosítani az elnöki hatalommal szemben. Ebből is adódott, hogy

a kommunista párt számára a kisgazdapárt javaslata - mely lehetővé tette volna, hogy a köztársasági elnök a parlamentáris elveknek megfelelően nevezné ki a kormányfőt - teljességgel elfogadhatatlan volt, mert túlságosan széles kinevezési jogot adott volna az államfőnek, még a miniszteri ellenjegyzés ellenére is.

Tildy Zoltán - aki akkorra már az MKP és szövetségesei közös elnökjelöltje volt, de az FKGP végleges támogatását még nem kapta meg - érezhető elkeseredéssel tette szóvá az államfői hatáskör megnyírbálását. Az elnöki jogkörnek azt a "maradék részét", hogy a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a "meghallgatása után" nevezhesse ki a kormányt, feltétlenül meghagyandónak tartotta. ²³⁵

A vitához kapcsolódva *Pfeiffer Zoltán*, az Igazságügyminisztérium kisgazdapárti államtitkára is a törvényhozó és a végrehajtó hatalom kapcsolatát boncolgatta, a polgári jogfelfogás értelmében: "A felelős minisztérium mindenkor a nemzetgyűlés bizalmának van alárendelve. Azonban az államfő is egy szerve a nemzeti szuverenitásnak, amit magából kibocsát, mint ahogy a felelős minisztériumot. Tehát a felelős minisztérium mellett külön szervként jelentkezik az államfő. Ha az államfőt kiűtjük ebből a hármasságból /ti. a parlament, a felelős minisztérium és az államfő -F.G./, akkor megszűnt az államfői jogkör és minőség, akkor csak kertészeti kiállításokat nyit meg. Ez pedig nem szolgálja a demokráciát, ha létesítünk egy államfőt minden jogkör, minden tekintély nélkül. Kívánjuk, hogy az államfő is belefolyjék a fiatal demokrácia kiépítésébe. Ugyanakkor kivesszük kezéből mindazokat a jogait, amelyekkel tényleg befolyást gyakorolhat a politikai életre. Ez nem is igaz, nem is helyes és nem is demokratikus. Ugyanakkor, amikor hivatkozunk a parlamentáris rendszerre, akkor nem lehet az államfői jogokat kikapcsolni." ²³⁶

Pfeiffer Zoltán a későbbiekben megvilágította azt a "klasszikus", polgári hatalom megosztási elvet, hogy mit jelent az államfőnek az a joga, amellyel a végrehajtó hatalmat a felelős minisztérium útján gyakorolja: "Azt, hogy valójában a minisztérium fungál, cselekszik, de az államfő ellenőrzése alatt és az államfő hozzájárulásával. Sem az államfő nem ténykedhetik a minisztérium nélkül, sem a minisztérium az államfő nélkül." Az érvényben lévő felhatalmazási törvényre /1945:XI. tc./ hivatkozva pedig rámutatott a "klasszikus" hatalom megosztás, illetve a parlamentarizmus hiányának-hiányosságainak a lehetséges következményeire. "Ha pedig azt mondanánk, hogy a felelős minisztérium gyakorolja a végrehajtó hatalmat, akkor ez azt jelenti, hogy az államfő megkérdése nélkül egy diktatúrát akarunk létesíteni a parlamentarizmus ellen, mert esetleg nincsen összehíva a nemzetgyűlés és akkor a felelős minisztérium ilyen felhatalmazás mellett azt teszi és azt csinálja, azt rendeli el, amit akar. ... A kormány olyan rendeleteket hoz - folytatta -, amelyek a nemzetgyűlés hatáskörébe vannak utalva. Ez olyan diktatúra, amelyet egyikünk sem kíván elérni, ezzel a megfogalmazással pedig valósággal elősegítjük. ... Ha fikciónak tűnik is fel, ez nagyon komoly valóság és a parlamentarizmus

összes elemeit magában foglalja. Ettől ne térjünk el - mondotta végezetül, mert végzetesek lesznek a kihatásai.²³⁷

Sulyok Dezső kisgazdapárti előadó az ellentétes nézeteket próbálta "előrelátóan" egyeztetni; úgyis mint a törvényjavaslat kijelölt parlamenti előadója, de úgy is mint a Tildy Zoltán elnökségével megüresedő miniszterelnöki tisztség egyik lehetséges várományosa. Sajátos, és tőle eléggé szokatlan "koalíciós készséggel" a kommunista párt álláspontját támogatta abban a kérdésben, hogy a kormány gyakorolja a végrehajtó hatalmat. Az elnök kinevezési jogkörével kapcsolatban viszont új megfogalmazást terjesztett elő: "A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolja. A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján a minisztereket..."²³⁸ A kinevezési jogkörrel is szavazást tartottak, ahol a bizottság a Sulyok-féle formulát fogadta el 8:6 arányban.

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság ülésén más, az elnöki jogkörre vonatkozó kérdéseket - pl. a nemzetgyűlés összehívásának és felosztatásának joga, "hadúri" jog - is megvitatták.²³⁹

A nemzetgyűlés összehívásának jogát illetően Zsedényi Béla /pkv/ helyesebbnek tartotta volna, ha "az országgyűlés működtetésével kapcsolatos három eminens jog, az összehívás, az elnapolás és a felosztatás közül éppen ezt a leginkább formai jogot nem vennék ki az elnök kezéből, mert ez megbontaná azt a hármas egységet, amelyet az eddigi magyar alkotmány mindig egy kézbe tett le." A kisgazdapárti Bence Imre kész javaslatot terjesztett a bizottság elé ez ügyben. "A felosztatás után a választások kiírására úgy kell intézkedni, hogy az új nemzetgyűlés 60 napon belül összeülhessen." Javaslatát azzal indokolta, hogy ezzel mind a kormány, mind pedig a köztársasági elnök rendelkezést kap a következő parlament összeállításának és összehívásának határidejére vonatkozóan. Ries István szociáldemokrata párti igazságügyminiszter is hiányolta, hogy a nemzetgyűlés összehívásának a joga hiányzik a törvényjavaslatból: "ha a köztársasági elnököt a sokkal fontosabb elnapolási és még fontosabb felosztatási jogkörrel felruházzák, akkor nem tudom megérteni, miért nincs meg a nemzetgyűlés összehívási joga..."²⁴⁰

Kis Roland szociáldemokrata párti belügyminisztériumi államtitkár a nemzetgyűlés házszabályaira²⁴¹ hivatkozva viszont kategorikusan elutasította azokat az indítványokat, amelyek a köztársasági elnöknek a nemzetgyűlés összehívására vonatkozó jogaira irányultak. Sőt, felszólította a jelen lévő bizottsági tagokat, hogy azokat ne is szavazzák meg.

Kommunista indítványra a bizottság végül is elfogadta azt a tételt, hogy az elnöknek ne legyen kizárólagos joga a nemzetgyűlés összehívása, illetve, hogy ezt a részt hagyják ki a törvényjavaslatból. Révai József ezt sajátosan azzal magyarázta, hogy "ha az összehívás jogát átruházzuk az elnökre, akkor ebből következik az is, hogy csak /az - F.G./ a nemzetgyűlés

gyűlt össze jog szerint, amelyet az elnök hívott össze. Ez meglehetősen kitágítása lenne az elnöki jogkörnek és felvetné a kérdést, mi lenne, ha az elnök történetesen ilyen vagy olyan okból nem hívná össze a nemzetgyűlést. ... Félő, és azt hiszen nem volna kíváncsi, hogy az elnöknek ilyen jogot adjunk, amely azt a veszélyt rejtene magában, hogy alkotmányos vacuum keletkezzék - nem keletkeznék okvetlenül, de az alkotmány megadná erre a lehetőséget."²⁴²

A nemzetgyűlés felosztatásának jogával kapcsolatban is módosítást terjesztett be Révai. Javaslatára szerint "A köztársasági elnök köteles a nemzetgyűlést felosztatni, ha az iránt a kormány előterjesztést tesz, jogsúlt a nemzetgyűlést felosztatni, ha ezt a nemzetgyűlési képviselők legalább kétötöd része felterjesztésben kéri."²⁴³ E módosítások-korlátozások mögött kettős politikai szándék húzódott meg. Egyrészt a kormánynak, másrészt pedig a nemzetgyűlés kisebbségének is törvényes alapot kívánt adni ahhoz, hogy a parlament felosztatását kérje, ha elégedetlen annak munkájával. Ez utóbbival az MKP azt akarta biztosítani, hogy képviselői adott körülmények között az SZDP és az NPP képviselőivel együtt elérhessék a kisgazdapárti többségű nemzetgyűlés felosztatását. Végül - mivel Révai visszavonta indítványát - maradt az eredeti passzus, miszerint az elnök jogában áll /nem pedig köteles/ a nemzetgyűlést felosztatni, akár a kormány terjeszti azt elő, akár a képviselők 40%-a kéri azt.

A "hadúri" jog biztosítására, pontosabban arra, hogy a köztársasági elnök "az ország fegyveres erőinek legfőbb parancsnoka" legyen, a kisgazdapárti Bence Imre tett javaslatot. Ezt azonban a bizottság - a kommunista, a kisgazda és a pártonkívüli ellenvélemények következtében - leszavazta.

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság által benyújtott törvényjavaslatba még két új paragrafus is bekerült. A 18.§. kimondta, hogy "A bíróságok a bírói hatalmat a köztársaság nevében gyakorolják és ítéleteiket, valamint egyéb ügydöntő határozataikat 'A Magyar Köztársaság nevében' hozzák." A 19.§. pedig érvénytelenítette a "királyságra és a kormányzói intézményre vonatkozó" összes régi jogszabályokat.

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság 1946. január 28-i ülésén megszületett tehát a pártok közötti megállapodás a köztársasági törvényjavaslatról²⁴⁴ - kivéve a nyílt szavazás kérdésében benyújtott kisebbségi véleményt.²⁴⁵

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság jelentését a "Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslat tárgyában"²⁴⁶ 1946. január 29-én terjesztette elő a nemzetgyűlésben Sulyok Dezső, a törvényjavaslat kisgazdapárti előadója.

1946. január 29-én az FKGP képviselőcsoportja is döntést hozott a párt elnökjelöltjéről: végül Tildy Zoltán mellett foglalva állást. A kisgazdapárti törvényhozók többsége, mint ismeretes, nem rokonszenvezett Tildy köztársasági elnökjelöltségével. A párton belüli helyzet pedig kifejezetten feszültté vált azáltal, hogy az FKGP január 25-i politikai bizottsági döntése

után, de még a képviselőcsoport ülése előtt, a pártnak az MKP-hoz közel álló ún. "0" csoportja²⁴⁷ sajtónyilatkozatot tett közzé. A Független Magyarország - nem pedig a párt hivatalos lapja - január 28-i számában, a címdalon nyilvánosságra hozták, hogy Tildy Zoltán a koalíció közös elnökjelöltje.²⁴⁸ A nem ok nélkül felháborodott kisgazda képviselők lecsillapítására a frakcióülésen maga Nagy Ferenc vállalta, hogy a képviselő előtt ő jelenti be a párt politikai bizottságának határozatát és egyúttal ő maga javasolta Tildyt a párt elnökjelöltjének.²⁴⁹ A pártban állítólag Dernői Kocsis László²⁵⁰ feladata volt, hogy ilyen értelemben beszéljen Nagy Ferencel. Végül sikerült vele megállapodnia, hogy a párt belső személyi ellentéteit nem viszik a nyilvánosság elé, a képviselői értekezleten pedig Nagy Ferenc indítványozza Tildy Zoltánt elnökségé.²⁵¹ Nagy Ferenc a képviselő csoport ülésén mondott beszédére így emlékezett vissza: "Beszédem alatt a megdöbbenés és a meghatottság érzései váltakoztak a képviselőkben, s mikor azt mondtam, hogy a magyar köztársaság fejlődése nem kezdődhet azzal, hogy a lerongyolódott és szenvedő nép feje fölött a vezetők a hatalomért viaskodjanak, mint sokszor történelmünk során, hanem szeretnék példát mutatni a demokrácia egész jövődjére a tekintetben, hogyan kell tudni gyakorolni a lemondást, amikor a nemzet érdekei ezt megkívánják - képviselőtársaim percekig tombolva ünnepeltek. Beszédem befejezése után a képviselői értekezlet sok tagja sírt, és egyhangúlag kimondták, hogy Tildy Zoltánt jelölik köztársasági elnöknek."²⁵² Többek szerint Nagy Ferencnek ez volt élete legtaktikusabb beszéde.²⁵³ A képviselőcsoport tehát végül is hosszas belső frakcióharcok után - a Szovjetunió intencióinak megfelelően, a kommunista párt és szövetségesei megelégedésére - Tildy Zoltánt választotta a kisgazdapárt elnökjelöltjének. E döntéssel Tildy az államfői tisztség egyedüli várományosa lett.

Még ugyancsak január 29-én pártközi értekezletre is sor került,²⁵⁴ amelyen a politikai pártok megegyeztek abban, hogy az immár egyetlen elnökjelöltet, Tildy Zoltánt a parlamentben közfelkiáltással, nem pedig szavazással fogják megválasztani.²⁵⁵

Amikorra tehát a kisgazdapárti többségű nemzetgyűlésnek a köztársasági törvényjavaslatról döntenie kellett volna, addigra a koalíciós pártok vezetői gyakorlatilag már minden lényeges pontban megállapodtak. Így a törvényjavaslat valójában mintegy "letárgyalva" került a parlament elé.

X.

A KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYJAVASLAT NEMZETGYŰLÉSI VITÁJA

A Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslatnak a nemzetgyűlésben 1946. január 30-án lezajlott általános vitája már inkább formális volt, azt ugyanis nem annyira az alapos eszmecsere, hanem jobbra a historizáló politikai nyilatkozatok jellemezték. A tényleges viták, a parlamenti módosítások lehetőségét egyébként jelentősen korlátozta az új házszabályoknak az a rendelkezése, hogy a képviselőknek az újabb javaslatokat már az általános vitában elő kellett terjeszteniük - a részletes vitában ugyanis már csak az előadó, vagy a kormány képviselője tehetett újonnan felmerült módosító javaslatot.

Sulyok Dezső /FKGP/ előadói beszédében²⁵⁶ lényegében a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság ülésén kialakított pártközi megegyezést képviselte. A törvényjavaslat általános vitájában a koalíciós pártok vezérszónokai - Erőss János /FKGP/, Rajk László /MKP/, Kéthly Anna /SZDP/, Darvas József /NPP/ - is a megállapodáshoz tartották magukat, bár az általuk képviselt álláspontok közötti különbségek nyilvánvalóak voltak, csakúgy mint az ellenzéki pártok szónokai - Eckhardt Sándor /DNP/ és Szent-Iványi Sándor /PDP/ - esetében.

Sulyok Dezső előadói beszédének bevezető részében historizáló áttekintést kívánt nyújtani arról, hogy "Az egyén és az állam küzdelme tulajdonképpen az emberi szabadság története." Ez a motívum kísérté végig előadói beszédének a történelmi korokon és korszakokon átfutó mondanivalóját, melyek összegzéseként kiemelte: "ha a jót erkölcsi szempontból használjuk, akkor a királyság és a köztársaság államformája egyformán lehet erkölcsös és hasznos is. Se morális, sem pedig a hasznossági szempontok nem utalnak kifejezetten sem az egyik, sem a másik megoldás felé, a királyságban éppen úgy megtalálhatja boldogulását valamely nép, mint a köztársaságban. Legjobb példa erre éppen az egymás mellett, fej fej mellett haladó két angolszász világhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Brit Királyság példája. Amerika köztársaság, Anglia történelmi alapon nyugvó királyság. Egyik állam fejlődését, hatalmának kifejlesztését sem akadályozta meg államformája."²⁵⁷

A köztársasági államforma melletti egyhangú állásfoglalást az előadó azzal indokolta, hogy meg kell szüntetni és le kell vezetni azt a "bizalmi válságot", amely Magyarország életét kül- és belpolitikai tekintetben egyaránt megnehezíti. A külpolitikai feszültség az, hangsúlyozta Sulyok, amely "köztünk, a legyőzött államok és tegnapi ellenfeink, az egyesült és szövetséges hatalmak, az Egyesült Nemzetek között van. Az Egyesült Nemzetek bennünk még ma is azt látják, hogy mi voltunk esztelen, lekiismeretlen és ostoba vezetőink intézkedései folytán az utolsó ország, amely a hitlerizmus mellett kitartott. Hiába mondjuk, hogy mi radikálisan megváltoztunk és a tegnapi félfasiszta vagy fasiszta rendszerű államból demokrata állammá alakultunk át, ezt szavakkal bizonyítani és erősíteni nem elég. ... Egy ilyen cselekedet, amely az egész világ felé félremagyarázhatatlanul dokumentálja a mi demokratikus elszánásunkat, a köztársasági államforma törvénybeiktatása. ... Nekünk be kell bizonyítanunk kifelé, a világ felé, hogy a múlt után nemcsak betettük az ajtót, hanem be is falaztuk. ..."²⁵⁸ A köztársasági államforma törvénybe iktatásával első sorban az Egyesült Nemzetek felé irányuló, tettekben megnyilvánuló dokumentumot kívánt adni arra vonatkozóan, hogy "igenis demokraták vagyunk és nem is akarunk mások lenni, mint demokraták".

A köztársasági államforma megteremtésének szükségességét a belpolitikai tekintetben is meglévő feszültség, bizalmatlanság leküzdésében látta: "befelé is van ilyen feszültség - mondotta -, amelyet szintén meg kell szüntetni, mégpedig a munkáspártok és az úgynevezett polgári alapon álló többségi párt között van egy természetes bizalmatlanság. Ennek letagadása vagy elkendőzése nem volna jó szolgálat a magyarság fejlődése szempontjából. Be kell vallani, van ilyen bizonyos bizalmatlanság, de ezt a bizalmatlanságot is ki kell küszöbölnünk magunk közül és meg kell győznünk egymást arról, hogy becsületesen, jó szándékkal és fenntartás nélkül a demokráciát akarjuk megvalósítani."²⁵⁹ Sulyok szerint a köztársasági törvényjavaslattal demonstrálni kell "a magyar nemzet egységét ebben a kérdésben és meg kell teremteni a belső megnyugvás elindításához a legszükségesebb alapot".

Az előadó ezután ismertette a törvényjavaslat egyes pontjait, anélkül, hogy megjegyzést vagy magyarázatot fűzött volna hozzájuk. Beszédének befejező részében viszont az előzetes koalíciós megállapodásokat mintegy figyelmen kívül hagyva - az MKP elleni támadásként - sajátosan utalt arra "a történelmi küzdelemre, amely ennek a javaslatnak itt való előterjesztését megelőzte". Az 1918. évi októberi forradalom "kudarcat" azzal magyarázta, hogy a munkásság és a polgárság egységének hiányában egy kisebbség vette át a hatalmat, amelyről "27 év távlatában, szenvedélymentesen és tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy nem fejezte ki az ország többségének az akaratát". Szerinte a tanácskormány a belső feszültség levezetésére és saját belső szilárdságának megerősítésére volt kénytelen katonai vállalkozásba kezdeni, és "első ízben csinált fegyverrel alátámasztott irredenta politikát". Az előadó koalíciós együttműködési készsége

ekkorra tehát jobbra csak arra koncentrált, hogy a köztársasági államforma megteremtésének elkerülhetetlenségét tudomásul véve, olyan koalíciós együttműködést hirdessen, amely a polgári demokrácia keretein belül marad.

Sulyok Dezső előadói beszédét követően Révai József visszavonta a munkáspártoknak a Közjogi- és Alkotmányügyi Bizottság ülésén bejelentett kisebbségi indítványát, miszerint a köztársasági elnököt nyílt szavazással válasszák meg. "A kisebbségi javaslat benyújtásával az volt a célunk - mondotta Révai -, hogy biztosítsuk a demokrácia szempontjainak érvényesülését. Minthogy ezt sikerült időközben más úton elérnünk, tisztelettel bejelentem, hogy kisebbségi véleményünktől elállunk."²⁶⁰ A visszavonás tényleges oka az volt, hogy - mint ismeretes - időközben már csak Tildy Zoltán "maradt" az egyetlen elnökjelölt; sőt, ezen kívül a pártok megegyeztek abban is, hogy az államfőt közfelkiáltással választják meg.

A kisgazdapárti Erőss János - Sulyok Dezsőhöz kapcsolódva, aki szerinte az általános szempontokat "igen klasszikusan és érthetően fejezte ki" - arról beszélt, hogy az FKGP milyen feltételek mellett foglalt egyhangúan állást a beterjesztett törvényjavaslat mellett. A választható államformák közül a köztársaságot és a királyságot véve, Sulyok Dezső előadó elvi megállapításait kiegészítendőnek tartotta azzal, hogy "csak azok a királyságok váltak be államformaként, amelyek elnevezésükön túl, szellemükben a nép uralmára és a népi akaratra épültek fel. Miután pedig a magyar nemzet most megélt változásaiban nem szükséges, hogy a hagyományok kedvéért az elnevezéseknél maradjon, a szellem mellett a köztársasági államforma elnevezésével is szükséglete és igénye lehet a mai magyar államnak. ... nem kívánunk és nem akarunk szakítani dicsőséges magyar múltunkkal, és nem akarjuk őseink és atyáink hagyományait sem félretenni. A múlt vétkeivel és bűneivel kívánunk szakítani!"²⁶¹

Végül pedig a kisgazdapártnak a köztársaságra vonatkozó, jövőbeni céljait és szándékait vázolta fel: "Szeretném leszögezni pártunknak azt az álláspontját is, hogy az új irányvétellel célunk az, hogy valahogyan magyar sorsunknak azt a mulasztását, a magyar élet méhének azt a szegénységét, amely az utolsó félévszázadon át nem tudta a nagy eseményekhez és nagy idők által követelt szükségletekhez a megfelelő nagy embereket kitermelni, s ahogyan a Bethlenek, Bocsikay /sic! -F.G./, Rákóczi, Kossuth hozzá tudtak a nagy eseményekhez születni, az utolsó időkben nem tudtunk idáig eljutni, hogy tehát az új életforma választással a magyar élet általános színvonalát, népünk művelődésének és felemelésének széleskörű biztosítását szeretnénk és akarjuk elérni, hogy végre jusson oda a magyar élet, hogy a nagy székekben ne kis emberek, hanem kis székekben nagy emberek ülhessenek a mi népünk soraiból!"²⁶²

Sulyok Dezsőnek a Tanácsköztársaság szerepével kapcsolatos nézeteit a kommunista párt nevében Rajk László élesen utasította vissza: "mi kommunisták sok szempontból nézzük és bíráljuk az 1919-es eseményeket, de egy tény és minden vitán felül áll, az, hogy az 1919-es háború nem

irredentizmus, hanem a magyar nemzet jogos önvédelmi harca volt, az egyetemes magyar nép, a magyar állam önállóságaért, függetlenségéért és szabadságáért harcolt."²⁶³ A köztársaság pedig lényegében olyan keret, mondta, ahol még nincs biztosítva eleve, hogy ebben melyik "osztály" érdekei érvényesülnek. Emellett leszögezte azt is, hogy az MKP a köztársasági államformát nem kiteljesedésnek, hanem kiindulópontnak tartja. Pártja nevében helyeselte és üdvözölte, hogy a javaslat törvénybe iktatja "az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogait"; ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az állampolgári jogokat a törvényjavaslat "csak az államrend demokratikus keretein belül biztosítja az állampolgároknak. A demokratikus állampolgári jogok tehát nem illethetik meg a nemzet belső ellenségeit." Mint leendő belügyminiszter programként követelte, hogy "Az emberi és állampolgári jogokat biztosító törvényt éppen ezért sürgősen ki kell egészítenie a demokrácia, a köztársaság védelméről szóló törvénynek."²⁶⁴

Kéthly Anna a törvényjavaslat vitájában azokat a vádakát cáfolta meg, amelyek a köztársasági államforma megteremtésére vonatkozóan megpróbálták a nemzetgyűlés illetékességét kétségbe vonni, és amelyek a köztársaságot úgy állították be, mint amely ellentétben álló lenne a királyságnak a magyar nép "lelkében élő" ideáljával. Kéthly Anna kitért az SZDP-nek az 1918-as októberi forradalommal kapcsolatos álláspontjára és azt az első komoly kísérletnek tekintette "a magyar nép történelmi felszabadítására". A szociáldemokrata képviselő személy szerint senkivel sem szállt vitába, de megnyilatkozásaiból kitűnt, hogy főleg a parlamenten kívüli "jobboldali jelenségek" aggodalommal töltötték el őt. A köztársaságot ő is kiindulópontnak tartotta: "Tiszta közéletet és szociális államot fogunk teremteni a néptől kapott felhatalmazás alapján a néppel a népért, amint ezt a demokrácia klasszikus írásaiból megtanultuk. Én nem hiszem, t. Nemzetgyűlés, hogy tévedünk ebben az elhatározásunkban, de ha úgy is volna, bízunk a világ népeinek a háború tapasztalatain alapuló bölcsességében, bízunk saját népünk gyógyulásában, abban az életerőben, amely évszázadokon át fenntartotta és megmentette a magyar népet a történelmi viharok alatt."²⁶⁵

A Nemzeti Parasztpárt nevében felszólaló Darvas József egyfelől azokkal vitázott, akik a köztársaság kikiáltását a békekötésig akarták halasztani, másfelől pedig azokkal, akik a parlamentben és azon kívül - a magyar nép védelmére hivatkozva - a királyságot a jövő számára át szerették volna menteni. A köztársaságot ő sem befejezésnek, hanem a politikai küzdelmek újabb alapjának tekintette: "azzal, hogy a köztársasági államformát megalkotjuk, s hogy ezen az államformán belül mi a leglényegesebb és a valóságos tartalom, tulajdonképpen még nem dőlt el semmi. ... Számunkra, nemzeti parasztpártiak számára az az igazság és az a meglátás, hogy a magyar nép felszabadulási harca ezzel a törvényjavaslattal és ennek törvénybeiktatásával még nem ért és nem ér véget,

legfeljebb egy új alap teremődik arra, hogy ezt a harcot tovább folytassuk és győzelmesen befejezzük."²⁶⁶

Az ellenzéki pártok képviselői közül Eckhardt Sándor a Demokrata Néppárt nevében²⁶⁷ arról beszélt, hogy magából az államforma milyenségéből pártja "nem óhajt pártkérdést csinálni". Azonban mégis megismételte a kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyán álló képviselőknak a királyságról hangoztatott nézeteit azzal a kiegészítéssel, hogy nyíltan helytelenítette az államforma ügyének a nemzetgyűlésben való eldöntését: "kívánatosnak tartanám - szögezte le végső következtetésként -, ha a t. Nemzetgyűlés nem zárkóznék el egy ilyen, a demokratikus életben rendkívül fontos formai aktus végrehajtásától, és egyelőre félretéve az előttünk fekvő tervezetet, amelyet különben teljes szívemből helyeslek, előbb közvetlen, de országos jelentőségű népszavazással szerezne tapasztalatot afelől, vajon a nép nagy többsége egyetért-e a javaslattal."²⁶⁸

Szent-Iványi Sándor, a Polgári Demokrata Párt elnöke viszont szemben Eckhardttal, pártja nevében határozottan és minden fenntartás nélkül támogatta a törvényjavaslatot. Sőt, a legitimistáknak szánva megjegyzését, azt is hangsúlyozta, hogy ő a királyság helyett a köztársasági államformát már csak azért is jobbnak tartja, mert abban a 3-4 évenkénti szavazással az ország népe politikai tájékozottságra tehet szert, és egyúttal számot is vethet magával, hogy kiket küld a nemzetgyűlésbe és azok milyen nézeteket képviselnek majd. Végül örömmel üdvözölte azt a tényt, hogy "a Rajnán innen is törvénybe foglalták valahol az emberi jogokat", amit pártja programjában már korábban is követelt.²⁶⁹

A nemzetgyűlésben egyetlen képviselő, a párton kívüli Slachta Margit nyíltan védelmébe vette a királyság intézményét. Sajátos módon azonban a felszólalására nem január 30-án, a köztársasági törvényjavaslat általános vitájának napján, hanem 31-én, a részletes tárgyalás napján került sor. Slachta "áthelyezésének" nyilvánvalóan nem annyira időbeli,²⁷⁰ hanem sokkal inkább politikai oka volt. A törvényjavaslat általános vitájának napját ugyanis nem lett volna éppen szerencsés az egyetlen elutasító állásponttal zárni; célszerűbbnek mutatkozott tehát másnapra, a részletes tárgyalás elé tenni.

Slachta Margit azonban nemcsak a királyság intézményét, hanem a Habsburg uralkodó házat is védelmébe vette. Az állandó zajjal és közbekiáltásokkal kísért felszólalásában Sulyokra való hivatkozással külön is felhívta a figyelmet Mária Teréziára és II. Józsefre, majd azt szorgalmazta, hogy a törvényjavaslatban a Szent Koronára vonatkozóan is történjen intézkedés. Ezután egyes kisgazdapárti képviselőkhez és Eckhardt Sándorhoz hasonlóan arra hivatkozott és egyúttal indítványozta is, hogy a nemzetgyűlés halassza el az államforma feletti döntést a békekötésig és akkor bocsássa népszavazásra. Külpolitikailag ezt azzal igyekezett alátámasztani, hogy szerinte egyik nagyhatalom sem igényli azt, hogy Magyarország köztársaság legyen: "kik vennék szívesen? Anglia, amely királyság? Amerika, amely mellett oly kicsinyek vagyunk, hogy ezzel a kérdéssel az

Egyesült Államok valóban nem törődnek, vagy pedig talán a Szovjetunió, amikor Sztálin nemrégén küldött a román királynak győzelmi rendjelet? Tehát akkor a békét kötő, a békéről tárgyaló felek közül melyiknek olyan fontos, hogy mi köztársaság legyünk?"²⁷¹ Belpolitikai és jogi érvekkel is igyekezett indokolni és bizonyítani a törvényjavaslat feletti elnapolási szándékát: "visszavárunk magyar területeket, amelyek lakosságának abban az esetben, ha most döntünk, lehetetlenné tesszük, hogy ők is beleszóljanak, már pedig a demokratikus elv megkívánja, hogy mindenkinek legyen erre lehetősége. Azon kívül azt is tekintetbe kell vennünk, hogy sokan nincsenek itthon: deportáltak, hadifoglyok és keletre elvittek."²⁷² Jogilag pedig Sulyok Dezső előadó szavait ismételte meg lényegében: "a köztársaság is lehet arisztokratikus, sőt átmehet a parancsuralomba, és a királyság nem ellentétes a demokráciával, mint ahogyan itt van Dánia, vagy itt van Anglia példája. ... Minden attól függ, hogy milyen szellemmel töltjük meg az alkotmánykeretet."

Végül pedig az államforma feletti döntést a képviselők felelősségével hozta összefüggésbe, s a törvényjavaslatot a maga részéről nem fogadta el: "A nemzetgyűlés most határozni fog, a történelem pedig ugyanúgy fog ítélni a mi elhatározásunk felett, mint ahogyan mi ítélünk az előző politika felett. ... Ehhez talán még hozzá tehetem: hogyan fog ítélni egész eljárásunk felett a sajátmagunk lelkiismerete és mindent egybevetve: hogyan gondoltuk át, mik a motívumai ennek, mi a helyzetünk, mit mond a történelem, a múlt tanulsága, mit mond a jelen történelme, mit mond Európa helyzete, mit diktál a saját önérzetünk nekünk népképviselőknek, hogy szabadon szavazhassunk és úgy mehessünk a szavazóink elé; hogy ne azt mondhassuk nekik, amit a párthatározat diktál, hanem amiről mi meg vagyunk győződve. ... Egy ezeréves megszentelt múlttól szakítjuk el az országot. Ajövő felelőssé fog tenni minket elhatározásunkért. A törvényjavaslatot a magam részéről nem fogadom el."²⁷³

A nemzetgyűlés Slachta Margit indítványait elutasította és a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta.

A törvényjavaslat részletes vitája - amelyen felszólalt: Parragi György /FKGP/, Szabó Imre /MKP/, Kisházi Ödön /SZDP/, Hegyesi János /NPP/, Némethy Jenő /FKGP/, Drózdly Győző /FKGP/, Gróh József /FKGP/, Faragó László /SZDP/, Révai József /MKP/, Sulyok Dezső /FKGP/²⁷⁴ - tulajdonképpen a kisczardapárt és a kommunista párt közötti politikai csatározások fórumává vált, különösen, ami a bevezetőt, azaz az emberi jogokat illeti.

Parragi György /FKGP/ képviselő az általános vitában felszólalt Rajk Lászlóval egyetértve kifejezte, hogy az emberi jogok deklarálása önmagában még nem biztosítja a személyes jogok teljes érvényesülését. Ezért szükségesnek tartotta, hogy az "emberi jogokat megfelelő törvényekkel bástyázzuk körül". A képviselő a törvényjavaslat lényegét abban látta: "ezen túl nem lehet büntetlenül véteni sem a személyes szabadság, sem a szellemi szabadság ellen. Nem lehet ezen túl büntetlenül megsérteni a legalapvetőbb emberi jogokat, csak a magyar alkotmány megsértésével és

csak a megfelelő büntetés árán." Az egyéni, állampolgári politikai és szabadságjogok kapcsán elvetette, elutasította a kollektív felelősség elvét és gyakorlatát, "akár pártról, akár fajról, akár felelekezetről, akár társadalmi osztályról van szó és szembenállunk minden faji és felekezeti gyűlölettel, amely a nemzetet vallás, osztály, nemzetiség szerint meg akarja bontani."²⁷⁵ Az emberi jogok kodifikálását a "magyar demokrácia épületének" alapkövetéti ünnepeéhez hasonlította, melynek a felépítéséhez azonban a demokratikus pártok részéről még sok "köz munkára" van szükség, azaz a pártok együttműködésének, a koalíció fenntartásának "történelmi szükségességét" hangsúlyozta. A koalíciós együttműködést "nem változó politikai taktikának", hanem "a magyar sorsnak a parancsa"-ként minősítette, amelyet, "ha nem követünk, megbukik ez a demokrácia és vele a magyar nép biztos, boldogabb és szabadabb jövője".

Szabó Imre /MKP/ rövid és a többihez képest kevésbé markáns hozzászólásában a köztársaság bevezetését történelmi korszakot lezáró aktusnak tekintette. A kommunista pártba belépett nincstelen parasztok és újjazdák nevében a köztársaságtól elsősorban azt várta, hogy a földreform körüli jogbizonytalanság megszűnjék, hogy "eltűnjenek a közéletből és a közigazgatásból azok, akik elősegítik a kiosztott földek elleni támadást. ... Egyszerűen azt várjuk, hogy a köztársasági államforma szilárdítsa meg azokat a vívmányokat és eredményeket, amelyeket eddig a demokráciának sikerült elérnie."²⁷⁶

Kisházi Ödön /SZDP/ a köztársasági törvényjavaslat kapcsán a szervezett ipari munkásság XX. századi politikai küzdelmeit vázolta fel, melyek középpontjában az általános, titkos és egyenlő választójog állt. "Ezért fogadjuk örömmel azt a napot - mondotta -, amikor a titkos választójog alapján megválasztott magyar nemzetgyűlés már részleteiben tárgyalja a köztársasági államformáról szóló törvényjavaslatot". Beszédének második részében Slachta Margit képviselőnő két világháború közötti parlamenti tevékenysége és előző napi felszólalása felett tört pácát. Végezetül a köztársaságtól nemcsak a belpolitika megszilárdulását várta, hanem "a szomszédállamokkal, a Duna medence népeivel is a baráti összefogást".²⁷⁷

A részletes vita legmegindítóbb, emberileg legkarakteresebb beszédét a füzesgyarmati szegénysorsú parasztképviselő, Hegyesi János /NPP/ tartotta, személyes élettapasztalatával hitelesítve mondanivalóját. "A magyar parasztság történelmi távlatokban méri le a hagyományokat. ... Igenis tiszteli a hagyományokat - hangsúlyozta -, de helyes jogérzéssel, helyes ösztönrel megérzi, melyek azok a hagyományok, amelyek megérdemlik az ő tiszteletét... ha bementem az Alföldre bármelyik parasztházba, képet láttam a falon. De milyen képeket? Rákóczi, Kossuth, Petőfi és a 13 aradi vértanú képeit. Sehol sem találkoztam a király képével. Azt bizonyítja, hogy a mi népünk ... nem a császárt, nem a királyt tisztelte és nem azt értékelte nagyobbra, hanem azt, aki a szabadságért mártíromságot szenvedett."²⁷⁸ Az első parlamenti beszédét tartó Hegyesi János záró gondolatként kifejezte azt a véleményét, hogy a magyar parasztságnak

semmi oka nincs arra, hogy még csak vitázzon is arról: akarja-e a királyság intézményét fenntartani vagy sem.

A kisgazdapárti *Némethy Jenő* néhány jogi vonatkozású szövegmódosítást indítványozott. Közülük pl. az 1918. november 13-ára utaló mondatokkal kapcsolatban felhívta a figyelmet, hogy IV. Károly ún. Eckhart-sau-i nyilatkozata /melyben felfüggesztette a magyar trón feletti jogainak gyakorlását/ nem jelentette egyúttal azt, hogy Magyarországon megszűnt a királyság intézménye. A törvényjavaslat azon passzusát, amely szerint a köztársaság "a magyar nép számára biztosítja a rendezett együttélést és a más népekkel való együttműködést" - pontosítani javasolta olyképpen, hogy "A köztársaság a magyar nép számára biztosítja a rendezett együttélést és előmozdítja a más népekkel való békés együttműködést."

Az állampolgárok jogairól szóló részt *Némethy Jenő* a javaslaton belül más helyre kívánta tenni, némi szövegmódosítással egybekötve. Ugyanakkor a módosító javaslatából - a kisgazdapárti képviselők nem csekély meglepetésére - kifejejtette a vallásszabadságot. A kisgazdapárti képviselő leglényegesebb észrevétele az volt, hogy az állampolgárok "természetes és elidegeníthetetlen jogai"-nak deklarálása még nem jelenti azok biztosítását is. Ennélfogva egy külön bekezdés bevételét indítványozta a törvényjavaslatba: "A nemzetgyűlés az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen fentebb felsorolt jogait külön törvényben is biztosítani fogja."²⁷⁹ Felszólalásának végén *Némethy Jenő* maga is elismerte, hogy javaslatai mindössze "jogász kívánta változtatások" és "más jogi csoportosítások", hiszen azok többségükben lényegében már a törvényjavaslat eredeti szövegében is bennefoglaltak; kivéve az állampolgári jogok biztosítására vonatkozó passzust.

Drózy Győző kisgazdapárti képviselő a törvényjavaslathoz fűzött mondanivalóját az elnöki jogkörre vonatkozó kérdés-sorozattal és annak sajátos megválaszolásával indította: "vajjon a kormányhatalmat, a főhatalmat ezután a törvény után Magyarországon ki fogja voltaképpen gyakorolni? Mert azok a jogok, amelyeket ez a törvényjavaslat az új köztársasági elnök számára kodifikál, nagyon minimális jogok... Eszemágában sincs javaslatot tenni az elnöki jogok kiterjesztésére, ellenben le akarom szegezni, hogy a jövőben a főhatalomnak és a végrehajtó hatalom egy részének gyakorlása nem a köztársasági elnök kezében lesz."²⁸⁰ Majd ezt a gondolatmenetet tovább követve aggodalmainak, kétségeinek - bizonyos pártokkal, elsősorban az MKP-val szembeni fenntartásainak - adott hangot: "nem szeretném, ha a főhatalom gyakorlásában a pártrendszer kerülne túlsúlyba és a pártok hegemoniája, uralma a nemzetgyűlésen érvényesülve az egész országban jobban megerősödne és még több visszaélésre vezetne, mint ahogyan ezt eddig a párturalmakkal kapcsolatban tapasztaltuk."

En ma a magyar államot némileg a pártok foglyának tekintem. Én nem akarok célzásokat tenni. Vannak pártok, amelyek olyan jogokkal vagy vélt jogokkal fegyverzik fel magukat, amelyek vagy a törvényhozást, vagy

a végrehajtó hatalom más szerveit illetik meg. Valóságos kisajátítás folyik a nemzet jogait illetően az egyes pártok részéről."²⁸¹ A képviselő a főhatalmat a parlament számára követelte.

Bírált a rendőrség működését, a sajtószabadság maradéktalan érvényesülésének az akadályozását. A szabadságjogokkal kapcsolatban - a házszabályok ellenére - módosító indítványt kívánt beterjeszteni.²⁸² Továbbá "a sajtószabadság megvédésének nyílt, világos és szabatos kifejezését"-t, valamint a "pártszervezési jog"-nak a törvényjavaslatba való felvételét indítványozta.

Az ugyancsak kisgazdapárti *Gróh József* viszont a törvényjavaslat bevezető részéből kihagyni szándékozott azt, hogy "Négyszázestendő harc, az ónodi gyűlés, az 1849-es debreceni határozat, két forradalom kísérelte és az ezt követő elnyomatás után a magyar nép újra szabadon határozhat államformájáról." Ezt azzal indokolta, hogy a történelmet a maga egészében kell vállalni, mivel mindaz, amit a magyarság átélt, a magyarság elhatározásának az eredménye volt. "Ne ítéljünk tehát - fejezte be felszólalását -, hogy ne ítéltsünk. Ezért én ennek a mondatnak kihagyását vagy a benne foglalt egy-két szónak olyan átalakítását kérem az előadó képviselő úrtól, amely mellett nemzeti múltunknak ez a megpecsételése nem fog belekerülni ebbe a mondatba."²⁸³

A kisgazdapárti képviselők felszólalásaira *Faragó László* /SZDP/ és *Révai József* /MKP/ válaszoltak, egyfajta "munkamegosztással".

Faragó László mindenekelőtt *Némethy Jenő*nek és *Gróh József*nek címezte mondanivalóját; azt igyekezvén világossá tenni, hogy a történelmi múlt mely vonatkozásait lehet és kell vállalni, illetve melyektől szükséges feltétlenül és félreérthetetlenül elhatárolódni. "Méltóztassék tudomásul venni - és ezt akár deklarációnak is tekinteni -, hogy soha és semmiféle formában ez az én pártom hozzájárulni ahhoz nem fog, hogy az októberi forradalom tisztasága és tisztessége, eszményei és ideáljai elsikkadjanak és elkallódjanak."²⁸⁴

Révai József felszólalása nem annyira a törvényjavaslat egyes pontjaihoz kapcsolódott, hanem az a kisgazdapárti képviselők felszólalásaira adott válasz volt. Miután *Révai* elítélte az FKGP képviselőit, amiért az előzetes pártközi megegyezést - hogy ti. a vitát "egyhangúsággal fogjuk lefolytatni" - felrúgták; kifejtette konkrét észrevételeit *Drózy Győző* és *Parragi György* mondanivalójával kapcsolatban. "Csodálkozom - mondotta *Révai* -, hogy *Drózy* képviselőtársam, aki elvégre szintén egy pártnak, Magyarország mai legnagyobb pártjának a tagja, hogyan izgathat a pártrendszer ellen. ... Tiltakozunk az ellen a beállítás ellen, t. Nemzetgyűlés, mintha a mi pártunk bármilyen területen is monopolizálni törekednék az állami funkciókat."²⁸⁵ Konkrétan a rendőrség, a gazdasági élet és a közigazgatás kérdésére tért ki, meglehetősen lakonizmussal: "Azt hiszem, hogy itt most nem a rendőrség kérdése, hanem a Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslat van napirenden. ... a gazdasági életet és annak csúcsállásait talán mégsem a mi pártunk, és - azt hiszem - a szociáldemok-

rata párt sem monopolizálja és hadd emlékeztessen Drózdy Győző képviselőtársamat arra is, hogy a közigazgatásban sem igen van a munkáspártnak monopóliuma."²⁸⁶

Parragi Györgynek a kollektív felelősség elvét elutasító álláspontját csak részben fogadta el, amennyiben "a nemzeteknek, az országoknak kollektív felelősségük nemigen van". Majd nyomban hozzáfűzte saját magának és tulajdonképpen a kommunista pártnak a kollektív felelősségről vallott nézetét: "de vigyázzunk az igazságnak a túlzásba vivésétől. Van kollektív felelősség is! Kollektíve felelős Magyarország romlásáért a Horthy rendszer és annak támaszai. Rendszert és nemcsak egyéneket teszünk felelőssé azért, ami hazánkkal történt.

Aki a kollektív felelősség elvét eleve ki akarja zárni a felelősségrevonás munkájánál, vigyázzon: ezzel felmentést ad egy egész bűnös rendszernek. ... Mi a Horthy rendszerrel, a nagybirtokos osztállyal szemben igenis a kollektív felelősség elvét valljuk és nem értelemezzük úgy az alkotmányt, hogy ezt a rendszert, ennek az osztálynak a tagjait ez alól a felelősség alól felmentjük."²⁸⁷ Az emberi jogokat kizárólag e szemlélet jegyében kívánta érvényesíteni: "az emberi jogok megvalósításának vannak politikai feltételei és az egyik politikai feltétel a demokrácia ellenségeinek megsemmisítése..."²⁸⁸

Sulyok Dezső kisgazdapárti előadó sajnálatát fejezte ki, hogy a három felszólalás pártja részéről a törvényjavaslat bevezetőjéhez elhangzott, mert csak arra volt alkalmas, hogy "bizonyos szenvedélyeket korbácsoljon fel, anélkül, hogy az úgy érdemét előbbre vittük volna". Sulyok azután tulajdonképpen egyensúlyozó, "békéltető" szerepet vállalt a koalíció két pólusa, a kisgazdák és a kommunisták között. Szavai a kompromisszumos törekvéseket hangsúlyozták: "Nincs ebben a házban egy oldal sem, amely abszolút mértékben ráoktrojálhatná a maga akaratát a másikra. Csak akkor lehet üdvös és eredményes munkát végeznünk, ha ezek az akaratok kölcsönösen engedelkenységet tanúsítanak egymással szemben."²⁸⁹ Meggyőződését fejezte ki, hogy nem egy ilyen, "alapjában véve jelentéktelen stiláris szövegmódosítás", de sokkal nagyobb kérdések is csak kölcsönös jóakarattal és megértéssel lesznek szabályozhatók a törvényhozásban.

A benyújtott módosító indítványokat a maga részéről nem fogadta el. A bevezető eredeti szövegének elfogadását kérte, egyetlen stiláris módosítással, a törvényjavaslat szövegében található germanizmus "jog az elnyomatás-, félelem- és nélkülözésmentes emberi élethez" kiküszöbölésével; helyette a "jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez" formulát javasolta. A nemzetgyűlés Sulyok módosítását magáévá tette.

A képviselők - *Futó Dezső* kisgazdapárti jegyző felolvasása után - egyhangúan elfogadták a törvényjavaslat 1-12. §-ait. Révai József a 13.§. /1/ bekezdésének eredeti szövege helyett a következőket indítványozta: "A végrehajtó hatalmat a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium gyakorol-

ja."²⁹⁰ Indoklása a korabeli kommunista jogfelfogást fejezi ki: "ez tisztára elvi kérdés. ... Módosításom azt célozza, hogy a nemzetgyűlés jogkörét kibővítsük; azt a célt szolgálja, hogy expressis verbis és félreértés lehetősége nélkül legyen leszögezve a törvényjavaslatban, hogy az állami főhatalom képviselője, megtestesítője az állami funkciók minden ágában a nemzetgyűlés. ... Az eredeti szövegből nem derül ki, hogy a végrehajtó hatalom is alá van rendelve a népfelség megtestesítőjének, a nemzetgyűlésnek. Az eredeti szöveg szerint úgy lehet érteni a dolgot, hogy az elnök az, aki kormányoz és nem a kormány. Kormányozni pedig csak a kormány kormányozhat, az a szerv, amely a nemzetgyűlésnek felelős."²⁹¹ Az előadó elvileg egyetértett ugyan Révai módosító javaslatával, mivel azonban már a Közgigi- és Alkotmányjogi Bizottságban is vita folyt arról és ott a többség az eredeti szöveg mellett foglalt állást, így Sulyok az újból elhangzott módosítás elutasítását kérte. Egyúttal azonban rávilágított Révai, illetve a kommunista párt álláspontjának "bizonyos mértékig téves voltára". A törvényjavaslat 13.§. /1/ bekezdése szerint a végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja, tehát a felelős minisztérium a nemzetgyűlésnek felelős. Ezzel a nemzetgyűlés ellenőrző és bírálatai joga már kodifikálva van. Mivel a javaslat megszünteti az elnök, illetve az államfő felelőtlenségének elvét és a 16.§. /2/ bekezdése módot ad a nemzetgyűlésnek arra, hogy bizonyos körülmények fennforgása mellett az elnököt is felelősségre vonhatja, tulajdonképpen a nemzetgyűlés felügyeleti, ellenőrzési, bírálati joga ezen a téren az elnök személyére is kiterjed. Tehát voltaképpen a nemzetgyűlés számára a szuverenitás gyakorlása teljesen és korlátozások nélkül biztosítva van. A nemzetgyűlés többségi szavazattal a törvényjavaslat eredeti - Sulyok által támogatott - szövegét fogadta el.

Ezután *Sulyok Dezső* előadó a 14.§. /1/ bekezdésének szövegébe /amely a köztársasági elnök kinevezési jogkörét tartalmazta/ felvenni kérte a "fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes ítélőbírakat" kifejezést, amely valamilyen tévedés folytán maradt ki belőle; végül összevonni javasolta a 19. és 20.§-okat. Ezek megszavazását követően *Kossa István* elnök a Magyarország államformájáról szóló törvényt "kihirdettné" jelentette ki. Ezzel az 1946:I. törvénycikk²⁹² életbe lépett.

A nemzetgyűlés soron következő, 1946. február 1-i ülésén a képviselők közfelkiáltással *Tildy Zoltánt* választották meg Magyarország köztársasági elnökévé.²⁹³ Ezzel egyidejűleg 7 tagú küldöttség alakult a köztársasági elnök meghívására a nemzetgyűlésbe. A küldöttség tagjai voltak: Eckhardt Sándor /DNP/, Prieszol József /MKP/, Rácz Lajos /FKGP/, Szabó Pál /NPP/, Szeder Ferenc /SZDP/, Szent-Iványi Sándor /PDP/, Tamási Áron /pkv/. A küldöttség vezetője Bartha Albert /FKGP/ lett. Bejelentették továbbá a Tildy-kormány lemondását és felolvasták az ideiglenes államfői testület, a Nemzeti Főtanács átiratát a kormány felmentéséről. Ezt követően a köztársasági elnök letette az esküt,²⁹⁴ majd Nagy Ferenc házelnök

üdvözlő beszéde után Tildy Zoltán már mint köztársasági elnök szólt a képviselőkhez.

Az államfő rövid beszédében a köztársasági törvény megszületését demokratikus hagyományaink jeles örökségeként méltatta, nem nélkülözve az ünnepélyesség és a retorika elemeit sem. "Nem sok példa van múltunkban, de más népeken sem, hogy törénelmi nagy elhatározások ilyen felemelő egységben szülessenek meg, mint amilyen egységben a nemzetgyűlés ezt a törvényt megalkotta. Nagy biztosíték ez a tény e mostani elhatározás szilárdságára és én őszinte szívvel köszönöm meg azt a komoly és mély felelősségtudatot, amely a nemzetgyűlés pártjait ebben a sorsdöntő kérdésünkben egységbe kovácsolta."²⁹⁵

A köztársaság kikiáltása és Tildy Zoltán beiktatása ünnepélyes keretek között történt. Az aktust végig nézte az orosz tábornoki és diplomáciai kar, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselői, a nyugati katonai és diplomáciai missziók teljes létszámában.²⁹⁶ A Parlament előtti téren, sokezres népgyűlés előtt, maga a volt elnökjelölt vetélytárs, Nagy Ferenc házelnök hirdette ki a köztársaság bevezetését.²⁹⁷

XI.

AZ 1946:I. TÖRVÉNYCIKK A KÖZTÁRSASÁGRÓL ÉS AZ ÁLLAMI FŐHATALOMRÓL

Az 1946:I. törvénycikk életbe lépésével - 1946. február 1-ével - *államjogi és politikai szempontból egyaránt alapvető változások történtek Magyarországon.* Az államforma "de jure" megszűnt királyság lenni és egyidejűleg hatályukat veszítették a királyságra és a kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok is. Magyarország államformája köztársaság lett: "Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot."²⁹⁸

A köztársaság megteremtése azonban elsősorban nem közjogi, hanem politikai kérdés volt. Kül- és belpolitikailag egyértelműen demonstrálta, hogy a háború utáni Magyarország mindenféle jogfolytonosságot megszakított a korábbi, Horthy-rendszerrel. Belpolitikai téren a köztársaság bevezetése azonban több dolgot is nyilvánvalóvá tett. Egyrészt a legitimizmus hívei súlyos politikai vereséget szenvedtek; másrészt a köztársasági államforma bevezetését leghatározottabban követelő kommunista párt és szövetségesei politikailag egyértelműen nyertek. A kisgazdapárt esetében korántsem volt ilyen tiszta a képlet; annak ellenére sem, hogy a múlttal való végleges szakítást szükségesnek tartották, a köztársaság bevezetését ők is támogatták, sőt, a köztársasági elnököt is ők adták. E kérdésben a "vízválasztó" nem annyira az állam "formájának" az ügye volt, hanem - annak valódi tartalmaként - az állami főhatalom, illetve az államfői jogkör szabályozása és tényleges gyakorlása volt.

*Az 1946:I. törvénycikk létrehozta a köztársasági elnöki intézményt;*²⁹⁹ *ugyanakkor megszüntette az államfői jogok gyakorlására lényegében ideiglenesen életre hívott testületet, a Nemzeti Főtanácsot.*

A Nemzeti Főtanács működésének egy esztendeje alatt pl. az alábbiakban gyakorolta törvény adta jogait: 1945. május 11-én felmentette Gábor József kereskedelmi és közlekedésügyi minisztert és helyébe Gerő Ernőt nevezte ki; ugyanakkor Újjáépítési Minisztériumot létesített Nagy Ferenc vezetésével. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának javaslata alapján június 1-én Bán Antalt iparügyi miniszterré nevezte ki, július

15-én pedig Farkas Mihályt belügyi államtitkárrá. Július 21-én minisztereket mentett fel és nevezett ki: Faraghó Gábor közellátásügyi, Valentiny Ágoston igazságügyi, Vásáry István pénzügyminiszter helyébe Rónai Sándort, Ries Istvánt és Oltványi Imrét.³⁰⁰ A Nemzeti Főtanács november 2-án a Szovjetunió budapesti követének, G.N. Puskin meghatalmazott miniszternek a jelentkezését tudomásul vette; egyidejűleg a magyar külügyminiszter előterjesztésére Moszkvában magyar követség felállítását engedélyezte, melynek vezetésével Szekfű Gyula rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg.³⁰¹ A Nemzeti Főtanács - a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának javaslatára - 1945. november 15-én kinevezte a Tildy-kormányt, illetve a miniszterelnök előterjesztése alapján kinevezte annak tagjait.³⁰² Az államfői testület december 20-i ülésén a szovjet-magyar gazdasági együttműködési egyezményt "aláírásával és pecsétjével megerősítette".³⁰³ 1946. január 16-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Kodály Zoltán zeneszerzőt, ny. zeneművészeti főiskolai tanárt a Magyar Művészeti Tanács elnökévé nevezte ki.³⁰⁴ A Nemzeti Főtanács 1946. február 1-i, utolsó ülésén - az 1945.XI. törvénycikk 9.§. 1/ bekezdésében biztosított jogainál fogva, a miniszterelnök kérelmére és a nemzetgyűlés határozata alapján - felmentette Tildy Zoltán miniszterelnököt, valamint kormányának tagjait. A miniszterelnöki teendők ellátásával a további intézkedésig Rákosi Mátyás államminisztert, az ügyek továbbvitelével pedig a lemondott kormányt bízta meg.³⁰⁵ Az államfői testület fennállásának egy esztendeje alatt nemcsak a kinevezési és felmentési jogát gyakorolta, de a 24 alkalommal tartott ülései³⁰⁶ majd mindegyikén kegyelmi ügyek sokaságával foglalkozott. A Nemzeti Főtanács létrejötté és tevékenysége azokat az erőfeszítéseket dokumentálja, amelyek a háború utáni politikai és közéletet - bár ideiglenes jelleggel - a jogszerűség alapján próbálták folytatni és megújítani.

Az 1946:I. törvénycikk³⁰⁷ - amint azt a törvényjavaslat formálódása, valamint közjogi- és alkotmányjogi bizottsági, illetve parlamenti vitája is mutatta - *kompromisszumos módon szabályozta és több oldalról radikálisan korlátozta az államfői jogokat. A köztársasági elnöki intézmény "klasszikus", polgári jogfelfogás szerinti funkcióját, hogy ti. a végrehajtó hatalmat a kormány útján gyakorolja, a parlamenti egyensúlyt megteremtse és a párt ellenőrzést megvalósítsa, a köztársasági törvény a körülményekből adódóan nem, vagy csak részben biztosította.*³⁰⁸

Az elnök funkciója nem a kiskgazdapárti tervezetben megfogalmazott parlamentáris kormányzati forma teljes jogkörű elnöki pozíciójához közelített; hanem annál lényegesen szűkebb hatáskörrel rendelkezve - tulajdonképpen a kommunista párt tervezetének megfelelően - a parlamentáris kormányzati forma egyfajta szűkített jogkörű elnöki rendszerének felelt meg. Ez a tény, illetve ez a helyzet viszont a Független Kiskgazdapárt/leginkább annak centruma és polgári-módos paraszti szárnya/ számára korántsem jelentett politikai győzelmet; sőt, sokkal inkább egyfajta politikai tudathasadásos állapotot idézett elő. Bár e legmagasabb közjogi

méltóságot e párt egyik, a koalíció mellett mindvégig kitartó, vezető személyisége töltötte be; ám az elnöki jogkör valódi hatalom nélküli tisztség lett, jobbára csak reprezentatív funkciókat jelentett, semmint tényleges főhatalmat.³⁰⁹

Az 1946:I. törvénycikk³¹⁰ az elnök hivatali idejét 4 évben szabta meg. Jelölés előzte meg a köztársasági elnök parlament útján történő megválasztását. A jelölés érvényességéhez a nemzetgyűlés legalább 50 tagjának írásbeli ajánlására volt szükség; a nemzetgyűlés minden tagjának csak egy elnökjelölt ajánlási joga volt. Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, úgy ő a képviselők kétharmad részének jelenlétében, közfelkiáltással elnökké volt választható. Több jelölt esetén a törvény szavazást írt elő, s a szükséghez képest többszöri szavazást rendelt el. Eszerint az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az a jelölt, aki az összes képviselők legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri. Ugyanilyen feltételhez kötötte a törvény a második szavazás érvényességét is - eredménytelen első szavazás esetén. A harmadik szavazást a korábbiakhoz képest két szempontból eltérő feltételekkel lehetett megtartani - sikertelen második szavazást követően. Csak az a két jelölt indulhatott, akik az előző szavazáson a legtöbb szavazatot kapták. Emellett a köztársasági elnökké választáshoz elegendőnek nyilvánította a törvény a szavazatok többségének elnyerését, tekintet nélkül a szavazásban résztvevő képviselők számára. A szavazási eljárást legfeljebb három, egymást követő napon be kell fejezni. A köztársasági elnök újraválasztásának a lehetőségét a törvény megadta azzal a szigorítással, hogy egymás után két ízben e tisztséget nem lehet betölteni. A köztársasági elnök a nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz.³¹¹

A köztársasági elnököt alkotmányos úton felelősségre lehetett vonni, ha "az alkotmányt vagy a törvényt megszegi". A felelősségre vonást a nemzetgyűlés, képviselői kétharmad részének szavazatával hozhatta. A törvény hangsúlyozta a köztársasági elnök sérthetetlenségét, s kimondta, hogy büntetőjogi védelmét külön törvény³¹² biztosítja. A nemzetgyűlés a köztársasági elnök részére tiszteletdíjat állapít meg. A köztársasági elnöki tisztt ellátására szükséges hivatalt³¹³ a minisztérium szervezi, melynek költségeiről az állami költségvetés keretében kell gondoskodni.

Az 1946:I. törvénycikk értelmében a köztársasági elnök volt hivatott a magyar állam képviselőjére. Ő gyakorolta a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján - igen erős megkötöttségekkel - a végrehajtó hatalmat. A kormányzásban közvetlenül nem vehetett részt. A kormány elnökét csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a "meghallgatása" után, a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával; a kormány tagjait pedig csak a miniszterelnök "előterjesztése" alapján nevezhette ki és menthette fel. Az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket, valamint fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes ítélőbírakat a köztársasági elnök nevezte ki, e jogát azonban csak az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére gyakorolhatta.

A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a miniszterelnök /vagy az illetékes felelős miniszter/ ellenjegyzése volt szükséges. A miniszterelnöki ellenjegyzés az elnök felelősségét és jogát azonban nagymértékben csökkentette.

A köztársasági elnök képviselte Magyarországot nemzetközi téren. Követeket küldött és fogadott, konzulokat nevezett ki és megadta az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A minisztérium útján a külhatalmakkal szerződést köthetett, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozott, akkor annak megkötéséhez a nemzetgyűlés hozzájárulása volt szükséges. A köztársasági elnök így hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határain kívüli alkalmazására csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával, azaz előzetes felhatalmazásával volt jogosult.

A köztársasági elnököt megillette az államfő kegyelmezési joga, valamint háború vagy mozgósítás esetében a honpolgári kötelékből való elbocsátás joga /a minisztérium előterjesztésére/. Ő adományozhatta a nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket és a hivatali állások címeit. Ezek a jogok azonban hatalmi-politikai szempontból nem jöhettek számításba.

A köztársasági elnök nem lett a nemzetgyűléssel egyenlő jogú és rangú államhatalmi tényező. A törvényhozás körül csupán a csekélyebb jelentőségű jogok illették meg; nem élhetett sem a törvényszentesítés, sem az abszolút vétő jogával. A nemzetgyűlés által alkotott törvényeket 15 napon belül köteles volt aláírni és a kihirdetést elrendelő záradékkal ellátni. A kihirdetés előtt a köztársasági elnöknek csak egy ízben állt jogában a törvényt visszaküldeni a nemzetgyűléshez újabb megfontolás végett. A másodízben hozzá került törvényt viszont 15 napon belül köteles volt kihirdetni.

Az államfő a nemzetgyűlés feloszlatásához csak a kormány előterjesztése, illetve a nemzetgyűlési képviselők 40%-ának a felterjesztése alapján volt jogosult. Ezen kívül a köztársasági elnök a nemzetgyűlést egy ülészakban egyszer elnapolhatta, 30 napnál nem hosszabb időre. A nemzetgyűlés elnapolás utáni összehívásának a joga viszont nem a köztársasági elnököt, hanem a nemzetgyűlés elnökét illette meg. A nemzetgyűlés feloszlatás utáni összehívásának és megnyitásának, továbbá a nemzetgyűlés berekesztésének a joga sem illette meg a köztársasági elnököt, sőt e jog teljességgel hiányzott a törvényből és még csak utalás sem volt benne, hogy mely államhatalmi tényező lenne jogosult ezen intézkedések megtételéhez - amint arról már az MKP 1946 eleji törvénytervezete sem tett említést.

E "joghézag" Csorba János, a Magyar Közigazgatási Bíróság kisdzappárti elnöke, 1946. február 27-én feliratban hívta fel a nemzetgyűlés figyelmét.³¹⁴ Rámutatott arra, hogy ez a hiányosság tulajdonképpen kétszeres. Részen azért, mert az 1946:I. törvénycikk értelmében hatályukat veszítették a királyságra és a kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok, így ez a jogkör teljességgel szabályozatlan lett. Másrészt pedig azért feltűnő a nemzetgyűlés összehívásával, megnyitásával

és berekesztésével kapcsolatos jogok hiánya, mert ugyanakkor a törvény pontosan meghatározta a nemzetgyűlés feloszlatásának és elnapolásának a jogát.

A Magyar Közigazgatási Bíróság elnöke éles logikával és a tények szigorú számbavételével mutatott rá e "joghézag" lehetséges következményeire: "A törvénynek ez a hiányossága lehetővé tenné a parlament nélküli kormányzást. Elképzelhető ugyanis olyan eset, hogy a köztársasági elnök már a megbízatásának első idejében él a nemzetgyűlés feloszlatásának jogával, s miután a törvény sem a köztársasági elnöknek, sem a kormánynak nem teszi kötelességévé az új Nemzetgyűlés összehívását, illetőleg a választások kiírását, a köztársasági elnöki szék megüresedésének esetét kivéve, a törvény szó szerinti értelmezése alapján évekig lehetne parlament nélkül kormányozni. Ez a hiányosság a burkolt diktatórikus kormányzásnak lehet kiindulópontja."³¹⁵

Csorba János az állampolgárok "természetes és elidegeníthetetlen jogait" -t illetően is a törvény alapvető mulasztásaira világított rá. Tény, hogy az 1946:I. törvénycikk a magyar törvényalkotásban első ízben kodifikálta - a kisdzappárti, illetve részben a szociáldemokrata párti törvénytervezetek kezdeményezésére - az állampolgárok "természetes és elidegeníthetetlen" jogait.³¹⁶ A törvénycikk bevezetője kinyilvánította, hogy a köztársasági polgárai részére "biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést".³¹⁷ Ezek a jogok a következők voltak: "a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában".³¹⁸ Ezekről a jogokról - mutatott rá a törvényegyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam "valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja".³¹⁹

A Közigazgatási Bíróság elnöke rendkívül fontosnak tartotta azonban, hogy e deklarált jogok érvényesítése garanciát is kapjon, vagyis e jogokat "a független bíróság jogvédelme alá helyeztessék". Indoklásul hangsúlyozta: "Bírói jogvédelem nélkül ugyanis ezeknek a jogoknak a gyakorlatban való érvényesülése nincs biztosítva. Lehetőséget kell tehát adni az állampolgároknak arra, hogy jogsérelem esetén jogaik megóvása céljából a független bírósághoz fordulhassanak."³²⁰

A Magyar Közigazgatási Bíróság feliratához csatolt, 1946. március 1-én keltezett feljegyzés egyértelműen rávilágított e jogi hiányosságok valódi, politikai okaira: "A fentiek a törv. jav. /törvényjavaslat - F.G./ pártközi megvitatása során fölmerültek és tudatosan maradtak ki a szö-

vegből.³²¹ A feljegyzés egyúttal e "joghézagok" pótlásának várható elmaradása felől sem igen hagyott kétséget.

A magyar állam új közigazgatási alapokra való helyezése személyi változásokat is eredményezett az egyes államhatalmi szervekben. A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának 1946. február 4-i ülésén³²² Vásáry István a kisgazdapárt nevében "a legteljesebb bizalommal, teljes egyértelműséggel és a jövőbe vetett teljes reménységgel" Nagy Ferencet ajánlotta miniszterelnöknek. Vásáry javaslatát a koalíciós pártok jelen lévő képviselői - Rákosi Mátyás /MKP/, Szakasits Árpád /SZDP/, Farkas Ferenc /NPP/ - egyöntetűen helyesléssel fogadták, amivel gyakorlatilag eldőlt a köztársaság első miniszterelnökének személye.

1946. február 5-én Nagy Ferenc a nemzetgyűlésben lemondott házelnöki tisztről.³²³ Február 7-én pedig a nemzetgyűlés Varga Bélát választotta meg elnökévé.³²⁴ Ugyanezen a napon került sor a Tildy Zoltán miniszterelnök felmentéséről és az új kormány kinevezéséről szóló miniszterelnöki átirat felolvasására,³²⁵ valamint a köztársasági elnök legfelsőbb üzenetének kihirdetésére Nagy Ferenc miniszterelnök kinevezéséről.³²⁶

A nemzetgyűlés ugyancsak február 7-én megválasztotta az egyes bizottságokat, köztük a Politikai Bizottságot, valamint a Közigazgatási és Alkotmányügyi Bizottságot; változatlan létszámban, némi személycserével. A 36 tagú Politikai Bizottságban a kisgazdapárti Gyöngyösi Jánost és Tildy Zoltánt Dessewffy Gyula és Erőss János váltotta fel.³²⁷ A 21 tagú Közigazgatási és Alkotmányügyi Bizottságban pedig az ugyancsak kisgazdapárti Jékely László és Varga Béla helyére Adorján József és Baráth Endre került.³²⁸

XII.

A DEMOKRATIKUS ÁLLAMREND ÉS A KÖZTÁRSASÁG BÜNTETŐJOGI VÉDELME; AZ EMBERI ALAPJOGOK VÉDELME

A köztársasági törvényhez kapcsolódva, annak mintegy kiegészítéseként, különféle intézkedések történtek és további jogszabályok születtek, még ugyancsak 1946 folyamán.

A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i ülésén úgy határozott, hogy a párt "a köztársaság kikiáltásának napjára piros-fehér-zöld keretben, lehetőleg 48-as címerrel ellátott, lelkes hangú, a köztársaságot üdvözlő plakátot ad ki február 1-ére".³²⁹ A Központi Titkárság Révai Józsefet bízta meg a plakát szövegezésével.³³⁰

A "Magyarország: köztársaság" c. plakát³³¹ betűje és szelleme nem annyira "október", hanem sokkal inkább "március" örökségére utalt, egyúttal mintegy jelszó szerűen tartalmazta az elkövetkező esztendő gazdasági-politikai-ideológiai "forgatókönyvét"; s ezzel tulajdonképpen előzetes megfogalmazása volt a leendő "márciusi" Baloldali Blokk követeléseinek.³³²

A kommunista párt köztársasági plakátja, pontosabban egyes kitételeinek mondanivalója és szelleme ellen Drózdly Győző, a kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának képviselője a nemzetgyűlés 1946. február 13-i ülésén interpellált Nagy Imre belügyminiszterhez és Ries István igazságügyminiszterhez.³³³ Az éles hangú és állandó közbekiáltásokkal kísért interpellációban a kisgazda képviselő kifogásolta, hogy a plakát általánosságban és sommásan a "köztársaság ellenségei"-nek, "a nép nyomorán élőködő"-nek, az "állam pénzén meggazdagodó"-nak nevezte a "nagyfőkések"-et, a "nagyapok"-at, valamint az állami tisztviselőket. Ez utóbbiakkal kapcsolatban szó szerint idézte a plakát szövegét: "A köztársaság nem lesz addig a magyar nép állama, amíg a nagyapok büntetlenül izgathatnak a földreform, a demokrácia vívmányai ellen, amíg a hivatalokban a régi rend hívei ülnek, amíg büntetlenül lehet sikkasztani az állam pénzét."³³⁴

A plakát szövegezésének kétségtelen ellentmondásaira építve a képviselő a nemzetgyűlés nyilvánossága előtt a köztársaság megrágalmazásával vádolta a kommunista pártot. "Ha egy komoly politikai párt mondtotta -, melynek olyan kiváló vezére van, amilyet Rákosi Mátyásban van

szerencsém ismerni, súlyt fektet arra, hogy kijelentéseit a közvélemény komolyan vegye, akkor az a politikai párt gondolja meg azt, hogy mivel megy a nyilvánosság elé. ... büntetlenül sikkasztani egy jogállamban nem lehet. Aki tehát azt állítja, hogy Magyarországon, az új köztársaságban büntetlenül lehet sikkasztani az állam pénzét, az megvádolja, megrágalmazza, meggyalázza az új magyar köztársaságot.³³⁵

A képviselő a plakát kibocsátóinak az államrendőrség, illetve az államügyészség előtti kihallgatását és a bünvádi eljárás megindítását követelte, mivel "nyilvánvalónak látszik, hogy a Magyar Kommunista Párt vezetősége, amely a falragasz kibocsátóival kell, hogy azonos legyen, tud arról, hogy kik azok a közhivatalnokok, akik hivataluknál fogva rájuk bízott pénzvagyont büntetlenül elsikkasztják."³³⁶ Majd így folytatta, pontosabban fejezte be interpellációját: "Amennyiben pedig a nyomozás során megállapítást nyerne, hogy az állam pénzét büntetlenül sikkasztó tisztviselőkről szóló állítás valótlan, hajlandó-e az igazságügyminiszter úr utasítani az államügyészséget, hogy rágalmazás és a fiatal köztársaságunk ország-világ előtt való gyalázása miatt haladéktalanul indítsa meg az eljárást a falragasz kibocsátói ellen?"³³⁷

Az interpellációra Nagy Imre, kommunista párti belügyminiszter 1946. március 14-én, a nemzetgyűléshez intézett választ,³³⁸ melyben a bünvádi eljárás elejtéséről nyilatkozott: "Teljesen érthetetlen előttem az az érzékenység, amely a plakátban megfogalmazott politikai és erkölcsi követelményekkel kapcsolatosan megnyilvánul, mert az az érzésem, hogy ezeknek megvalósításával minden jószándékú magyar embernek egyet kell érteni. Éppen ezért, mert a plakátban sem izgatás, sem egyéb bűncselekmény tényálladékát megállapítani nem tudom, annak szerzője ellen sem bünvádi, sem egyéb eljárást folyamatba nem teszek."³³⁹ Ezzel a köztársasági plakáttal kapcsolatos vitatott kérdések lekerültek a napirendről.

Az ilyen és hasonló esetek "kivédését" is célozta az 1946. március 23-án kihirdetett és ugyanekkor hatályba lépett 1946:VII.törvénycikk "a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről".³⁴⁰

A demokrácia védelmét biztosító törvény gondolatát először a kisgazdapárt vetette fel, még közvetlenül az 1945 novemberi, nemzetgyűlési választási győzelme után. A Tildy-kormány programjának parlamenti vitáján, 1945. december 1-én Varga Béla a nyilvánosság előtt hivatkozott a miniszterelnök, a kormány és a kisgazdapárt programjának azon ígéretére, hogy "itt törvény fog születni a demokrácia védelméről. Várjuk ezt a javaslatot miniszterelnök úr, várjuk az igazságügyminiszter úrtól. Mi ezért a demokráciáért keservesen megszenvedtünk és megküzdöttünk, megküzdött az egész magyar nép, s ezért nem hagyjuk azt, hogy a szabadság és az egyenlőség, amely princípiuma a demokráciának, elveszen. Mi ott fogunk állni és törvényt kérünk arra, hogy ez a demokrácia, amely talán másképpen meg sem születhetett volna, mint vérben és szörnyű vajúdas-

ban, valóban évszázados közkinccse legyen végre ennek a sokat szenvedett magyar nemzetnek."³⁴¹

A kisgazdapárt a törvénytelen rendőrségi letartóztatásokkal és internálásokkal, valamint a "helyi kiskirályok" erőszakoskodásaival szembeni védelmet kívánta, illetve azt sürgette.³⁴² Emellett parlamenti többségének birtokában a törvényhozó hatalomnak szándékozott túlsúlyt biztosítani a végrehajtó hatalommal szemben, ahol viszont a kommunista párt és szövetségesei voltak erőfölényben /pl. Belügyminisztérium, rendőrség, Igazságügyminisztérium stb./.

A kommunista párt a kisgazdapárti győzelmet hozó választások után azonban - politikai okokból - még nem tartotta időszerűnek egy ilyen törvény meghozatalát. Holott jogilag ez legalábbis többszörösen indokolt lett volna. Hiszen az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrejötte óta már közel egy esztendő telt el, de még a háború előtti összes büntetőjogi és büntető eljárásjogi jogszabályok hatályban maradtak /kivéve azokat, amelyeket az 1945. január 20-án a szövetséges nagyhatalmak és Magyarország képviselői között Moszkvában megkötött fegyverszüneti egyezmény³⁴³ hatályon kívül helyezett/. Így paradox módon még mindig érvényben volt az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. törvénycikk,³⁴⁴ amely alapján a két világháború közötti Magyarországon nemcsak a fasiszta, nyilas pártokat tiltották be, de ez a jogszabály helyezte törvényen kívülre a Kommunisták Magyarországi Pártját is.

Az új államvédelmi törvény bevezetésének a Magyar Kommunista Párt számára legalkalmasabb időpontja a köztársasági államforma megteremtéséhez kapcsolódott. A törvénytervezetet a Szociáldemokrata Párt dolgozta ki.³⁴⁵ Az SZDP alkotmányjogi bizottsága 1946. január 10-én állította össze, illetve tárgyalta meg azt.³⁴⁶ E törvénytervezet alapján készítette el azután a szociáldemokrata vezetésű Igazságügyminisztérium a demokratikus állami rendszer és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslatot.

Arról a tényről, hogy "Törvényjavaslat készül a köztársaság védelméről", sajátos módon, a Kis Újság számolt be 1946. január 22-én. Noha a törvényelőkészítő munkából a kisgazdapárt - a korábbi kezdeményezése ellenére - kiszorult, mégis tudósított róla, pontosabban tudni vélte: "Az emberi szabadságjogokat maga az államformáról szóló törvényjavaslat biztosítja, ez a törvényjavaslat pedig az államfő személyének és a köztársasági államforma sérthetetlenségét van hivatva biztosítani."³⁴⁷

Az államvédelmi törvényjavaslatot Ries István igazságügyminiszter 1946. február 7-én nyújtotta be a parlamentben, s azt a nemzetgyűlés véleményezése céljából a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsághoz utalta át.³⁴⁸

"A demokratikus állami rendszer és a Köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat"³⁴⁹ 12 szakaszból állt. Kimondta, hogy büntettet követ el az, aki a demokratikus rend megbontására vagy meg-

döntésére, a köztársasági államforma jogellenes módon való megváltoztatására mozgalmat kezd, szervez, vezet, illetve anyagilag támogat; akár olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül oda irányul, hogy a köztársasági elnököt életétől, személyi szabadságától, alkotmányos hatalmától megfosssa. Az ilyen tettek büntetése halál vagy életfogytiglan tartó kényszermunka. Emellett bünteti a demokrácia elleni lázítás és izgatás különböző nemeit, így a rémhírterjesztést és a "suttogó propagandát", továbbá a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek magasztalását és feldícsérését. Az ilyen esetekben kiszabható büntetés 2 évtől 10 évig terjedő börtön. Előírta, hogy a törvény hatálya alá eső bűncselekmények elbírálása a népbírók hatáskörébe tartozik. Végül leszögezte, hogy a Büntetőtörvénykönyv 172.§-ának /2/ bekezdése /amely a magántulajdon védelméről szól és tiltotta az osztályellenes izgatást/, valamint az 1921.III. törvénycikk hatályukat veszítik.

A törvényjavaslat bizottsági tárgyalását megelőzően, 1946. február 15-én a nemzetgyűlés - a kisgazdapárt jelölése alapján - Sulyok Dezsőt választotta a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság tagjai sorába, a lemondó Adorján József helyére.³⁵⁰

A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságának 1946. február 20-i ülésén Orbán László /MKP/ terjesztette elő a törvényjavaslatot. A kommunista párti előadó bevezetőjében a törvényjavaslat parlamenti tárgyalását nemcsak szükséges, hanem egyenesen sürgős lépésnek tartotta. Szerinte a köztársaságról szóló törvény kimondta ugyan, hogy a szabadságjogok az állampolgárokat a "demokratikus rendszer keretein belül" illetik meg, de ezen elv gyakorlati megvalósulását törvényesen is biztosítani kell. Ugy vélte, hogy a törvényjavaslat nemcsak belpolitikai szempontból, hanem külpolitikai tekintetben is jelentős, mivel az újabb bizonyítéka annak, hogy a magyar demokrácia "gyökeresen le kíván számolni a múlttal".³⁵¹

A bizottsági ülésen elsőként Zsedényi Béla szólalt fel, a javaslatot egészében elfogadhatatlannak minősítve.³⁵² Kifogásolta, hogy az nemcsak a köztársaságot, hanem külön a "demokratikus állami rendszert" is védelmezni kívánja; holott az elvont jogi fogalom, amit "nem lehet tételes jogilag beleszorítani egy törvényjavaslatba". Másrészt a köztársaságot is bizonytalan fogalomnak tartotta, mert van demokratikus és van arisztokratikus köztársaság. Zsedényi azt indítványozta, vegyék be a törvényjavaslatba, hogy az a "demokratikus köztársaság" védelmét szolgálja. Zsedényi demokrácia felfogása a többségi elvet jelentette, azt, hogy a leendő törvénnyel a többségi elv alapján álló köztársaság védelmét kell biztosítani.

Zsedényi késznek mutatkozott ezen javaslatától is elállni, ha felvilágosítást kapna az "illetékesektől" arra vonatkozóan, hogy konkrétan és tételesen mit kívánnak különleges védelemben részesíteni. Nem tartotta ugyanakkor elfogadhatónak, hogy a törvényjavaslat a bírói gyakorlatra kívánja bízni a védelemben részesítendő alapintézményekkel kapcsolatos döntést. Hasonlóan bírálta a törvényjavaslatot azért is, mert

az osztályok, a tulajdon és a család védelmét figyelmen kívül hagyta. A bűncselekmények /láztás, lázadás, izgatás stb./ fogalmi meghatározásával kapcsolatban pedig különösen azt kifogásolta, hogy az addigi joggyakorlatban az izgatás alatt "nyilvános felhívást" értettek, s a törvényjavaslat viszont teljesen új meghatározását adja annak. "Itt kétségtelenül izgatás az is - mondta Zsedényi -, ha az nem nyilvános felhívással történik. Bizonyos beszélgetések, amelyeknek semmi különösebb jelentősége nincs, ide lesznek sorolhatók. Azt hiszem, nagy kárt okozunk, ha lefaragjuk a nyilvános felhívást az izgatásból."³⁵³

A kisgazdapárt nevében felszólaló Sulyok Dezső a Zsedényi által kifejtett szempontokkal messzemenően egyetértett, azokat fenntartás nélkül támogatta.³⁵⁴ A törvényjavaslatot csak az általános tárgyalás alapjául fogadta el. A javaslat 12 szakaszához 11 módosítást nyújtott be,³⁵⁵ de azok ismertetését, illetve bővebb kifejtését a részletes tárgyalás idejére tartotta fenn.

A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság ülésén a kommunista párti Rajk László és Orbán László, valamint a szociáldemokrata párti Faragó László egyöntetűen visszautasították Zsedényi és Sulyok észrevételeit, illetve módosításait. Rajk László elismerte ugyan, hogy "elvonatkoztatott" jogi szempontból igazuk lehet a törvényjavaslat ellenzőinek; azonban a valóságban szerinte nincs ellentmondás abban, hogy a javaslat a köztársaságot és a demokratikus állami rendszert is védelmezni kívánja, mivel a "demokratikus állami berendezkedés" a lényeg, amelynek a köztársaság csak formája.³⁵⁶ A további kifogásokat illetően pedig kijelentette, hogy azt a tulajdonjogot, amely az ipari nagytőkének és banktőkének "végtelen lehetőséget biztosít", a munkáspártok nem is akarják védelmezni; a család intézményéről pedig a törvényjavaslat bevezetőjében megfelelő állásfoglalás történik.

Faragó László - Rajkhoz hasonlóan - szükségtelennek ítélte a törvényes védelemben részesítendő intézmények tételes felsorolását; az izgatás fogalmával kapcsolatban pedig azt hangoztatta, hogy a pontosabb körülírás csak "szűkítő" jellegű lehet.³⁵⁷ Az izgatás differenciálatlan kezelése a törvényjavaslatban arra a kommunista párti igényre volt visszavezethető, hogy a büntett és a vétség fogalmának tudatos "átcsúsztatásával" olyan szélesre nyissák a büntetőjogi felelősségrevonás eseteinek a lehetőségét, amely gyakorlatilag körülhatárolhatatlan.

A vitát összefoglaló Orbán László elfogadta azokat az indítványokat, hogy a törvényjavaslatot vegyék le a napirendről; egyúttal azonban javasolta az alapelvek "tisztázását" pártközi értekezletre bízni. Zsedényi módosító javaslatait úgy minősítette, hogy azok nem a demokrácia hatályos védelmét célozzák, hanem éppen fordítva. Visszautasította azt az igényt is, amely a demokratikus állami berendezkedés védelmével kapcsolatban a törvényes védelemben részesítendő intézmények tételes felsorolására irányult. Indoklása szerint ezeket azért nem lenne helyes felsorolni, mert - úgymond - a későbbiekben felmerülő újabb, jelentős intézményeket akkor

nem lehetne védelemben részesíteni. Zsedényi azon javaslatát pedig, amely szerint a védelem tárgya a "demokratikus köztársaság" legyen, egyenesen úgy minősítette, hogy az lényegében a javaslat "lefegyverzését" jelenti, mivel "elsikkasztja a legfontosabbat, azt, hogy itt a demokratikus állami berendezkedés védelméről, s nem annak formája, a köztársaság oltalmazásáról van szó."³⁵⁸

A kisgazdapárti Pfeiffer Zoltán nem helyeselte, hogy a tervezet vitatott pontjait illetően pártközi értekezlet foglaljon állást. A kisgazdapárti igazságügyi államtitkár a bizottsági megegyezés nehézségeit elsősorban abban látta: főként a kommunisták "nem mondják meg őszintén, hogy a demokráciának mely intézményeit akarják büntetőjogi védelemben részesíteni."³⁵⁹ Ezen kívül azt is leszögezte, hogy a bizottságban nemcsak elvi különbségekről van szó, hanem a módszerekben is alapjaiban eltérnek egymástól a vélemények.

Az ugyancsak kisgazdapárti Erőss János egyetlen javaslatot tett, azt, hogy a bűncselekmények "egy bizonyos kategóriájában" ne népbíró-ság, hanem esküdthíróság ítélkezzék.³⁶⁰ Egyébként a végleges bizottsági állásfoglalást megelőző pártközi megegyezés mellett foglalt állást.

A Pfeiffer Zoltán hozzászólása nyomán kirobbant újabb vitában Rajk László az általa korábban elmondottakat azzal egészítette ki, hogy kitért "arra a felmerült szempontra, szabad-e a demokráciának erőskezűnek lennie és a nép érdekeit szem előtt tartva a maximális szigorral eljárni azokkal szemben, akik a magyar demokratikus államberendezkedés létre és annak fennállását biztosító köztársasági államformára törnek. Én - mondta a leendő belügyminiszter - a történelemben nem látok semmi olyan komoly átalakulást, amely az új berendezkedést nem a legdrágább szigorral és rendszabályokkal biztosította volna."³⁶¹ Az ülésen jelen lévő Ries István igazságügyminiszter arról beszélt - a weimari Németország példájára hivatkozva -, hogy a demokráciának létérdeke a törvényes védelem.³⁶²

A kompromisszumos megegyezést minden vonatkozásban nélkülöző közjogi- és alkotmányjogi bizottsági ülés újabb bizonyítéka volt a polgári és a kommunista jogfelfogás közötti különbségeknek, s még inkább a mögöttük meghúzódó hatalmi-politikai érdekeknek és törekvéseknek. A kisgazdapárt a leendő államvédelmi törvénnyel a polgári állami rend védelmét kívánta megteremteni, ami az MKP- és szövetségesei - számára teljességgel elfogadhatatlan volt. Az a "megoldás", hogy az új államvédelmi törvény pontosan definiálja a demokratikus állami rendszer fogalmát, azaz a meglévő koalíciós berendezkedést írja körül és annak védelmét szolgálja,³⁶³ a kommunista párt számára ugyancsak nem bizonyult járhatónak, mivel a koalíció /változatlan/ fenntartása a párt hosszabb távú hatalmi-politikai terveibe semmiképpen sem illett bele. Az MKP egyedül csak egy ún. kerettörvény létrehozását tartotta lehetségesnek és szükségesnek; ami éppen kerettörvény voltánál fogva a legáltalánosabb és legszélesebb megfogalmazással él. Ez viszont egyúttal azt is jelentette, hogy a törvény

konkrét értelmezését, a keretek kitöltését, vagyis a jogszabály végrehajtását a mindenkor pillanatnyi erőviszonyok határozzák meg.

A közjogi- és alkotmányjogi bizottsági ülés egyetlen "eredménye" az volt, hogy az addigi - az 1944 decemberi Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronttal létrejött - koalíció "repedéseit" nyilvánvalóvá tette. Emellett arra is rávilágított, hogy a törvényjavaslatot az eredeti terveknek megfelelően már nem lehet a nemzetgyűlés elé vinni.

A demokratikus állami rendszer és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat 1946. február 22-én pártközi értekezlet elé került.³⁶⁴ Itt mindössze néhány rész kérdésben született kompromisszum: a törvényjavaslat címét megváltoztatták, a "demokratikus állami rendszer" helyett a "demokratikus állami rend" kifejezéssel; a javaslat szövegébe bekerült /Kéthly Anna indítványára/, hogy konkrétan az 1946.I. törvénycikkben megfogalmazott államformáról van szó; és néhány esetben enyhítették a bűncselekmények minősítését a kiszabható büntetéssel együtt. E rész-kompromisszumok azonban nem változtattak azon a tényen, hogy a kisgazdapárt politikusai - Sulyok Dezsővel az élen - a védelem tárgyának pontosabb körülírását igényelték és több ponton enyhíteni igyekeztek a javaslaton. A munkáspártok viszont elleneztek minden olyan változtatást, amely az új államvédelmi törvény "méréséklésére" irányult.³⁶⁵

A minisztertanács 1946. február 28-i ülésén³⁶⁶ a kommunista párt vezetői élesen bírálták a kisgazdapárt magatartását és kifogásolták a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat előkészítésének elhúzódását. Sőt, Rákosi Mátyás szavai az elkövetkező napok politikai eseményeinek mintegy forgalókönyvét is tartalmazták. "Az, ami a nemzetgyűlésben tegnap történt"³⁶⁷ - mondta az MKP főtitkára -, a magyar parlamentarizmus szégyene, és súlyos következményei lesznek. Kijelentjük, hogy ez súlyos hiba volt és ezt tovább nem tűrjük. Nem lehet azt sem tűrni, hogy a köztársaság védelmének három olyan óre legyen, mint Vásáry, Sulyok és Pfeiffer. Ha a kisgazdapárt nem tud jobb garnitúrát felállítani, akkor magára vegye a politikai felelősséget."³⁶⁸

Minthogy az államrend büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslattal kapcsolatos február 29-i pártközi értekezlet³⁶⁹ is "eredmény" nélkül zárult, így a törvényjavaslat a március 5-i pártvezetői értekezlet elé került.³⁷⁰ A március 5-i pártvezetői értekezlet azonban, csakúgy mint a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság március 9-i ülése³⁷¹ már "eredményt" hozott a törvényjavaslatot illetően. E jogalkotási aktus politikai háttere az volt, hogy addigra - az MKP kezdeményezésére-nyomására - a koalíciós együttműködés a Baloldali Blokkal fémjelzett új "koordináta rendszerbe" került, amelyben a Sulyok-Vásáry féle csoportnak már nem volt helye.³⁷² Ezzel összefüggésben a február 29-i kisgazdapárti képviselői értekezlet - a koalíciós kompromisszumot kereső és elfogadó pártvezetőség nyomására - megvonta a bizalmát Sulyok Dezsőtől és az államvédelmi törvényjavaslat pártközi megbeszélésére Nagy Ferencnek adott felhatalmazást.³⁷³

Amárcius 5-i pártvezetői találkozón Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád és Nagy Ferenc "tisztázták" a pártok között felmerült nézeteltéréseket,³⁷⁴ s a március 6-i, Tildy Zoltán köztársasági elnöknel összeült pártvezetői értekezlet megegyezett az államvédelmi törvényjavaslat szövegében.³⁷⁵

A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságának 1946. március 9-i ülése³⁷⁶ a törvényjavaslatot elfogadta, sőt, a végrehajtott módosításával még szigorított is rajta. A legfontosabb ezek közül az volt, amely - törölve a "jogellenesség" és a "közvetlenség" kritériumát - kimondta, hogy "a köztársaság megdöntésére irányuló minden mozgalom vagy cselekmény jogellenes".³⁷⁷ A bizottság elvetette a kisgazdapárti Reicher Endre azon javaslatát, hogy "a jelen törvényben meghatározott büntettek elbírálása a törvényszék tanácsának hatáskörébe tartozzon", s ezzel továbbra is a népbíróságok hatáskörébe utalta a bűncselekménynek minősített esetek elbírálását. A bizottság tehát a törvényjavaslat jellegét, annak alapelveit - melyet a kisgazdapárt előzőleg még éles kritika tárgyává tett -, csak megerősítette. E bizottsági döntéssel a koalíciós pártok már a nemzetgyűlés ülése előtt megállapodtak a törvényjavaslat szövegezésében; vagyis az tulajdonképpen már "letárgyalva" került a parlament elé. A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat nemzetgyűlési vitájára - a történelem fíntoraként - éppen aznap került sor, amikor a kisgazdapárt hivatalosan elfogadta a Baloldali Blokk követeléseit.

A nemzetgyűlés 1946. március 12-i ülésén Orbán László (MKP) ismertette a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság jelentését, a törvényjavaslat egyes pontjait, illetve a már korábban kifejtett "érveit".³⁷⁸ A köztársaság megdöntésére irányuló cselekménynél a jogellenesség és a közvetlenség kritériumainak a törlését helyeselte, mert annak meghagyása szerinte "csak felesleges tautológia" lett volna. Szembeszállt azokkal a véleményekkel, amelyek az új rendtörvényt az 1921:III. törvénycikk "jogudótjának" tekintették; indokai azonban a demagógiát és a cinizmust sem nélkülözték: "Rossz volt az 1921:III. tc-nek a szigora s káros volt, mert a szabadság és a demokrácia ellen irányult. A mostani törvényjavaslatnak a szigora és erélye jó és üdvös, mert a szabadság és a demokrácia ellenségei ellen irányul. Abörtön és a bitó lehet jó és lehet rossz; az a kérdés, ki alkalmazza kivel szemben és milyen cél érdekében. ..." ³⁷⁹

Amit Orbán László a törvényjavaslat értékeléseként mondott, az a kommunista párt demokrácia felfogását, semmint egy előadó hivatalból pártokon felül álló nézeteit fejezte ki: "A magyar demokráciának egyelőre nem az a baja és nem abban áll a veszély, hogy túlságosan szigorú és túlságosan kemény. Inkább az a baja s a magyar demokráciára vonatkozólag a veszély abban áll, hogy egyelőre még túl elnéző és túl gyengekező az ellenségeivel szemben. ... Bizonyos fokig a magyar demokráciára is alkalmazni lehetne azt a régi cromwelli mondást, amely azt mondja; bízzunk Istenben, de azért tartsuk szárazon a puskaport." ³⁸⁰

Az általános vitában elsőként felszólaló kisgazdapárti Bognár József elismerte, hogy minden rendszer, de különösen az, amely "valóban a nép által a népért lévő rendszer akar lenni, amely népuralmat akar a szó szoros értelmében megvalósítani, gondoskodnia kell arról, hogy ne legyen hatalom ebben az országban, amely ezt a demokráciát megdöntheti".³⁸¹ Helyeselte, hogy a törvényjavaslat büntetőjogi védelmet szándékozik biztosítani minden olyan fellépés ellen, amely az 1946:I. törvénycikkben megalkotott demokratikus állami rendszer ellen irányul. A koalíciós szellemű felszólalást két ponton a kisgazdapárt szándékaival egészítette ki. A "B" listázás végrehajtásával párhuzamosan olyan közigazgatás megteremtését javasolta, amelyet az önkormányzatok "bástyái" vennének körül. Másfelől pedig elérkezettnek látta az időt arra, hogy a munkásság mellett a parasztságnak is meglegyen a saját érdekvédelmi szervezete.

Az MKP nevében felszólaló Horváth Márton pozitívan értékelte a törvényjavaslat parlamenti "vitáját", azt, hogy "teljes egyetértés alakul ki, olyan egyetértés, amely igen előnyösen különbözteti meg azt a tárgyalási hangot, amely ennek a döntő törvényjavaslatnak tárgyalásánál kialakul".³⁸² Konkrétan a kisgazdapárti képviselő koalíciós szellemű felszólalására utalt, de olyan logikával, hogy mostmár mintegy a kommunista párt ért egyet, illetve csatlakozik az elhangzott kisgazda felszólaláshoz.

E logika folytatásaként Horváth Márton sajátosan deklarálta a párt demokrácia felfogását: arról hallgatott, hogy a demokrácia kikre érvényes és mit szolgál; viszont "szabatosan" körülírta a "reakció" fogalmát, az "ellenség táborát". A felsorolás lényegét tekintve megegyezett az MKP köztársasági plakátjában foglaltakkal /nagyfőkések, nagykereskedők, egykori nagybirtokosok, közigazgatási tisztségviselők, nyilas elemek stb./. "A demokrácia megvédése csak azt jelentheti - mondotta -, hogy megerősítsük ezt a demokráciát, hogy továbbfejlesztjük a demokráciát azokkal az ellenségekkel szemben, amelyek már kimutatták a foguk fehérjét és amelyekre tudjuk - a legfőbb ideje -, hogy a törvény erejével és szigorával sokkal határozottabban csapjunk le..." ³⁸³

A szociáldemokrata Bechtler Péter - hasonlóan Horváth Mártonhoz - azzal foglalkozott, hogy az utóbbi időben "elszaporodott jobboldali megnyilvánulásokkal" szemben a kormányzat nem tanúsított megfelelő erélyt. Szembeszállt a törvényjavaslat ellenzőivel, akik azzal érveltek, hogy a nyugati, polgári demokráciák rendszerét nem védik ilyen szigorú törvények. Az államvédelmi törvény szigorúságát ő elsősorban azzal indokolta: "nem akarjuk, hogy a magyar demokrácia a weimari Németország sorsára jusson. De látjuk azt, hogy nemcsak Németországban esett a demokrácián súlyos sérelem, hiszen, Ausztriában a demokráciát szintén megdöntötték a fasiszták. De ugyanez volt a helyzet Olaszországban, majd Franciaországban, ahol demokrácia volt évtizedeken keresztül, azt lehet mondani évszázadon keresztül és akadt Laval, Belgiumban pedig támadt egy Rex, Norvégiában egy Quisling..." ³⁸⁴ Kifogásolta, hogy a köztársaság bevezetése óta már több mint egy hónap telt el, de a köztisztviselők, katonák stb.

még mindig nem tettek esküt a köztársaságra, a közhivatalokban pedig a külsőségek még mindig a királyságra emlékeztetnek.

Nánási László, a Nemzeti parasztpárt szónoka arról beszélt, hogy a demokráciát és a köztársaságot "inkább túl erős törvényekkel védjük, mert ha gyengülnek demokráciánk ellenségei, akkor majd lesz módunk enyhíteni ezeket a törvényeket".³⁸⁵

A Polgári Demokrata Párt elnöke, Szent-Iványi Sándor is "koalíciós" szellemben nyilatkozott, a törvényjavaslatot "időszerűnek és szükségesnek" tartotta. Egyetlen észrevétele az volt, hogy a népbíróági tanácsokba vonják be a Polgári Demokrata Párt képviselőit is.³⁸⁶ Tulajdonképpen a törvényjavaslatról függetlenül elvileg és gyakorlatilag is megfontolandónak vélte a halálbüntetés kérdését. Egyéni véleményétől függetlenül elismerte, hogy mindaddig, amíg Magyarországon halálbüntetés van "addig természetesen ... azt ebben a törvényjavaslatban is alkalmazni kell". Minthogy ezen alaptörvénynek szerinte "bírnia kell egy bizonyos messzetelektől méltóságérzéssel", ennél fogva a törvényjavaslat előkészítésével és parlamenti "vitájával" kapcsolatos kételyeinek adott hangot: "az ország nem azért küldte be a nemzetgyűlési képviselőket a nemzetgyűlésbe, hogy egymás között meghasonoljanak, hanem ellenkezőleg azért, hogy kezét kézben fogva dolgozzanak a békés kiegyenlítésben és Magyarországnak minél jobb viszonyok közé való juttatásáért".³⁸⁷

A demokrata néppárti Bálint Sándor tulajdonképpen azokat az aggályokat és kételyeket ismételte meg a javaslattal kapcsolatban, amelyeket még a februári bizottsági ülésen Zsedényi Béla és Sulyok Dezső hangoztatott. Az "államrend" kifejezést túlságosan "pontatlan és megfoghatatlan" fogalomnak minősítette, s azt az "alkotmány"-nyal javasolta helyettesíteni. Helytelenítette, hogy a törvényjavaslat teljesen a bírói gyakorlatra bízza annak eldöntését: melyek a demokratikus állami rendszer alapintézményei. Leginkább azonban azt kifogásolta, hogy "ezután nemcsak a nyilvános izgatás, hanem a magánbeszélgetésekben elhangzott kijelentések alapján is jöhet létre vádemelés és marasztaló ítélet".³⁸⁸ Kérte a nemzetgyűlést, hogy vegye fontolóra aggályait, mert "a szabadság levegője, a kritika lehetősége üdvösebb, termékenyebb lehet a demokráciának, mint a mindenütt kémet, feljelentőt, rendőrt látó, büntetéstől szorongó állampolgár félelemérzése".³⁸⁹ A kifogásai fenntartásával a törvényjavaslatot azonban elfogadta.

Bálint Sándor kritikai megjegyzéseihez a párton kívüli *Slachta Margit* csatlakozott, mindenekelőtt az ellen tiltakozva, hogy a törvényjavaslat nem az államrend "jogellenes módon való megváltoztatását", hanem magát a megváltoztatást minősíti büntettnek. Indítványozta a törvényjavaslatba felvenni, hogy "embertársainkat, polgártársainkat ne akadályozzuk vallásuk gyakorlásában, illetőleg, ha valaki akadályozza, akkor az vétséget követ el a demokrácia ellen".³⁹⁰

A kisgazdapárt korábbi álláspontját a törvényjavaslattal kapcsolatban az ellenzéki, illetve párton kívüli felszólalók képviselték. Felszólalá-

saik hozzájárultak ahhoz, hogy a közvélemény megismerhesse nézeteiket, jogfelfogásukat. Mindazonáltal kritikai észrevételeiknek, tiltakozásuknak a törvényjavaslat szempontjából nem volt gyakorlati jelentősége: a nemzetgyűlés 1946. március 12-i ülésén megszületett az 1946:VII. törvénycikk a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről.³⁹¹ Még a törvény kihirdetése és életbe lépése előtt - 1946. március 20-án - Nagy Imrét Rajk László váltotta fel a belügyminiszteri székben.³⁹²

Az 1946. március 23-án kihirdetett és hatályba lépett 1946:VII. törvénycikknek igen széles volt a hatóköre és rendkívül szigorúak a rendelkezései a bűncselekményeknek, illetve vétségnek minősített esetekben. A felettük való ítélezést a népbíróság hatáskörébe utalva, törvényes meghatalmazást adott a belügyi és igazságügyi szerveknek, melyekben az MKP dominanciája érvényesült. Ezzel a kommunista párt és szövetségesei olyan "eszköz" birtokába jutottak, amely valójában hatásosan biztosította érdekeik védelmét minden polgári kísérlettel szemben.

Mindössze néhány hét telt el a köztársasági államforma megteremtése után, amikor a belpolitikában és a jogalkotásban egyaránt lényeges változások történtek Magyarországon. Mintegy beigazolódni látszottak a kommunista párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt képviselőinek a köztársasági törvényjavaslat parlamenti vitáján elhangzott szavai; az ti., hogy ők az új államforma megteremtését nem egy folyamat lezárásaként, nem kiteljesedésként tekintik, hanem sokkal inkább valami új kiindulópontjaként.

A Magyar Kommunista Párt új - a kisgazdapártot fokozatosan felmorzsoló -, ún. "szalámi taktikája" megvalósításának első állomása a Baloldali Blokk létrehozása volt. A jogalkotás "Baloldali Blokkját" pedig az államvédelmi kerettörvény jelentette. Az 1946:VII. törvénycikk funkciója a gyakorlatban elsősorban az volt, hogy a "szalámi taktikához" mintegy jogalapot teremtve, annak törvényesítését szolgálja az elkövetkező esztendőben.

Az 1946:VII. törvénycikk a köztársasági elnök büntetőjogi védelmét is tartalmazta.³⁹³ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésén Zsedényi Béla ellentmondást látott a köztársasági elnök szűk jogköre és szigorú büntetőjogi védelme között: "ez a javaslat olyan védelmet ad a köztársaságnak mint a királyságnak, sőt nagyobbat. ... a külföldi köztársaságok alkotmányában sehol ilyen erős védelem a köztársasági elnök személyét nem érinti".³⁹⁴ A képviselő különösen azt kifogásolta, hogy miért van szükség a köztársasági elnök védelmére még abban az esetben is, ha az illető már nem tölti be ezt a tisztséget; ez "olyan nagyfokú azilumot ad, amelyet nem tudok megérteni" - mondta.

A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságának 1946. március 9-i ülése némi módosítást hajtott végre a törvényjavaslaton. Eszerint

a köztársasági elnök elleni rágalmazás, becsületsértés nem bűncselekménynek, hanem vétségnek minősül.³⁹⁵

Zsedényi Béla február 20-i, bizottsági kifogásaira Orbán László előadó tulajdonképpen a törvényjavaslat parlamenti tárgyalásán válaszolt. "Nem kétséges - mondta a kommunista párti képviselő -, hogy fiatal köztársaságunkban a köztársasági elnök ellen irányuló támadások lényegében véve a köztársaság ellen irányuló támadásnak minősülnek. Éppen ezért kell, hogy az ilyen támadásokat egy elbírálás alá vonjuk a köztársaság ellen irányuló támadásokkal."³⁹⁶

Az 1946:VII. törvénycikk alapján büntett miatt büntetendő, aki /egymaga vagy mással szövetkezve/ arra irányuló cselekményt követ el, hogy a köztársasági elnököt "életétől, testi épségétől, személyes szabadságától, vagy alkotmányos hatalmától megfoszsa", vagy "jogellenes módon arra kényszerítse, hogy alkotmányos hatalmát meghatározott irányban gyakorolja vagy ne gyakorolja", továbbá, aki a köztársasági elnököt "tettleg bántalmazza". A köztársasági elnök személye ellen tisztségének tartama alatt, vagy tisztségének gyakorlására vonatkozóan annak megszűnése után elkövetett rágalmazás vagy becsületsértés esetében "a valóság bizonyításának nincs helye; a bűnvádi eljárást hivatalból kell megállapítani".³⁹⁷ A törvény a kiszabható büntetés mértékét büntettnél 5 évi kényszermunkától a halálbüntetésig terjedően, vétség esetén pedig 5 évig tartható fogházban határozta meg.

Az államvédelmi törvényjavaslatot tárgyaló 1946. február 22-i pártközi értekezleten Sulyok Dezső azt indítványozta, hogy a törvényjavaslat 1.§-ába újabb bekezdésként kerüljön be a következő formula: "az a közhivatalnok, aki az 1946:I. törvénycikkben deklarált jogokat megsérti, büntettet követ el".³⁹⁸ A pártközi értekezlet Sulyok indítványáról úgy határozott, hogy az önálló törvényjavaslat formájában kerüljön a nemzetgyűlés elé. A törvényjavaslatot Ries István 1946. március 8-án terjesztette a minisztertanács elé, amely azt elfogadta.³⁹⁹

"Az emberi alapjogok hatályosabb védelméről" szóló törvényjavaslatot az igazságügyminiszter március 12-én - az államvédelmi törvényjavaslat parlamenti tárgyalásának napján, akkor, amikor a kisgazdapárt hivatalosan elfogadta a Baloldali Blokk követeléseit - *nyújtotta be a nemzetgyűlésben*,⁴⁰⁰ s egyúttal kérte a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsághoz való utalását.

"Az emberi alapjogok hatályosabb védelméről" szóló törvényjavaslat⁴⁰¹ szerint büntettet követ el és 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő az a közhivatalnok, aki "hivatali eljárásában vagy intézkedésével" másnak az 1946:I. törvénycikk bevezetésében foglalt valamely "természetes és elidegeníthetetlen jogát törvényellenesen megsérti".

A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésén foglalkozott a törvényjavaslattal.⁴⁰² Bencze Imre kisgazdapárti előadó az általa előterjesztett, meglehetősen rövid törvényjavaslaton lé-

nyeges szigorítást kívánt eszközölni.⁴⁰³ Hasonlóképpen foglaltak állást a bizottság többi, kisgazdapárti és pártonkívüli tagjai is. Zsedényi Béla szerint csak a szigorítással kerülne ez a törvényjavaslat harmóniába az államvédelmi törvénnyel, "melynek büntetései igen szigorúak".⁴⁰⁴ Pfeiffer Zoltán úgy vélte, az "egyensúly szempontjából" elfogadhatatlan, hogy az "esküt tett köztisztviselő büntetőjogi felelőssége csekélyebb legyen mint az állampolgáré".⁴⁰⁵

A kommunista párti Orbán László egyenesen furcsállotta, hogy a kisgazdapárti bizottsági tagok szigorítást kívánnak, míg az államvédelmi törvénynél "állandó enyhítést követeltek".⁴⁰⁶ Reisinger Ferenc az Igazságügyminisztérium szociáldemokrata államtitkára, valamint Zalán Kornél, az Igazságügyminisztérium kiküldöttje a törvényjavaslatot szintén az eredeti formájában javasolták meghagyni azzal az indokkal, hogy ez a büntetőtörvénykönyv rendszerébe "jobban bele illik".⁴⁰⁷

Hosszas vita után a bizottság az eredeti törvényjavaslatot egy szigorító büntetőjogi bekezdéssel egészítette ki. Eszerint ha a közhivatalnok másnak "jelentékeny kárt vagy más súlyos sérelmet okozott, a büntetés öt évig terjedhető fogház".⁴⁰⁸

A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságának jelentését az emberi alapjogok hatályosabb védelméről Bencze Imre kisgazdapárti előadó 1946. május 3-án terjesztette be a nemzetgyűlésben.⁴⁰⁹

A törvényjavaslat május 9-i parlamenti tárgyalásán sokkal inkább a polgári erők, semmint a munkáspártok exponálták magukat. Bencze Imre előadó után Hám Tibor kisgazdapárti képviselő aláhúzta, hogy a törvényjavaslat valamennyi párt teljes egyetértésével született meg. A törvényjavaslatot elsősorban ateiktetben tartotta lényegesnek, hogy ezáltal "minden állampolgár szabad lehessen az államhatalom végrehajtó közegeivel szemben is a törvény keretein belül és jogait háboríthatatlanul és csorbíthatatlanul gyakorolhassa".⁴¹⁰ A kommunista párti Kiss Károly viszont a törvényjavaslat kapcsán arról beszélt, hogy az állampolgárok "természetes és elidegeníthetetlen" jogai kikre nem fognak kiterjedni, s felszólalását egyúttal az államvédelmi törvény "népszerűsítésére" használta fel. "Ez a törvény nem lesz menedék a demokrácia ellenségei részére, nem jelent menlevelet, jogvédelmet az összeesküvők és a múltat visszaállítani törekvők részére. A nép ellenségeire, a demokratikus államrendünk felforgatóira a köztársaságunk védelmére hozott törvény teljes szigorával kell sújtani.

Mi üdvözljük ezt a törvényt. Fontos védeni az egyéneket, de még fontosabb demokráciánk rendjének védelme."⁴¹¹

A szociáldemokrata Kárpáti Antal felszólalását a két világháború közötti munkásmozgalom szociális elkötelezettségű hagyománya hatotta át, amikor úgy vélte, hogy nemcsak a közalkalmazottaknak, hanem "minden magyar állampolgárnak szolgálnia kell a köztársaságot, életével kell védenie, ha erre szükség van, osztozkodnia kell a nemzet jó vagy rossz

sorsában és részt kell vennie, testvériesen segítenie a közjó felépítésében".⁴¹²

Vásáry István pártonkívüli képviselő a kiskgazdapárt "tisztulási" folyamatát az emberi szabadságjogok védelmének rendezetlenségére vezette vissza. Az egykori kiskgazda képviselő lényegesnek tartotta az "emberi jogok" törvényi deklarálását és védelmét, de ennél is fontosabbnak vélte, hogy "az emberi jogok ne papíron legyenek, hanem élő valóságként éljenek".⁴¹³ A szintén egykori kiskgazda Dénes István felszólalása sajátos módon, logikailag megegyezett a kommunista párti képviselő felszólalásával. "Ha nem tudjuk biztosítani a munkásság kizsákmányolásának és a magyar nép megsarcolásának kizárását, akkor alapjogokról hiába beszélünk."⁴¹⁴ Az emberi alapjogokat ő is egyfajta "kizárásos alapról" ítélte meg - csak éppen ellenkező előjellel.

E parlamenti vitával megszületett az emberi alapjogok hatályosabb védelméről szóló 1946:X. törvénycikk,⁴¹⁵ amely május 27-én került kihirdetésre és ekkor lépett hatályba. A törvény hangsúlyozta, hogy a "természetes és elidegeníthetetlen jogok" megsértését szigorúan bünteti, azonban e jogoknak a független bíróság jogvédelme alá történő helyezését nem rendelte el.

Ezzel összefüggésben a köztársasági törvénybe foglalt emberi jogok közé a panaszjogot is fel kívánta venni Hegymegi Kiss Pál, egykori kiskgazda képviselő, a nemzetgyűlés 1946. május 22-i ülésén, a kormányhoz intézett interpellációban.⁴¹⁶ A képviselő a közigazgatási hatóságok jogsértő határozataival szembeni bírósági jogvédelem szabályozását indítványozta, azaz azt a jogot, amellyel az állampolgár "az államhatalom és a közigazgatás képviselőihez fordulhat és a maga igazát keresheti".⁴¹⁷ Az interpellációnak végül is nem volt fogamatja. Az emberi alapjogok védelméről szóló - és ekkorra már "letárgyalt" - törvény ezt nem említette és más jogszabály sem intézkedett erről. Ebből a "joghézagból" is adódott azután az a gyakorlat, hogy az állampolgároknak bármilyen rendű és rangú jogsérelmük esetén valójában nem volt hova fordulniuk jogorvoslatért.

XIII.

KÖZTÁRSASÁG, KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKI INTÉZMÉNY MAGYARORSZÁGON /1946-1949/

Az 1946. február 1-én megszületett köztársasági államforma és köztársasági elnöki intézmény az ún. alkotmánytörvény megszületéséig, lényegében 1949. augusztus 20-ig létezett Magyarországon.

Tildy Zoltán a köztársasági elnöki tisztséget 1948. július 30-ig töltötte be.⁴¹⁸ Röviddel a Magyar Dolgozók Pártja megalakítása, illetve a Kominform 1948. évi állásfoglalása után lemondásra kényszerítették.⁴¹⁹ Lemondatásának hátterében az húzódott, hogy vejét Csornoky /Bun/ Viktort, Magyarország kairói követét korrupció és hűtlenség vádjával őrizetbe vették.⁴²⁰ Tildyvel már a belügyi közlemény közzététele előtt ismertették az esetet, s csak miután lemondott köztársasági elnöki tisztéről, hozták nyilvánosságra az ügyet. Tildy Zoltán "lemondásával" a Független Kiskgazdapárt képviselő csoportjának 1948. augusztus 2-i értekezlete foglalkozott.⁴²¹ Ezen Bognár József ismertette, hogy Tildy távozásának oka "nem politikai, mert ő mindenkor a jelenlegi politikai helyzettel értett egyet. Lemondásának oka az, hogy családjához tartozó személy, gazdasági bűncselekményt... és kémkedési ügynek irányítója volt".⁴²² /Sic!/ Tildy Zoltán lemondását az országgyűlés 1948. augusztus 3-án fogadta el.⁴²³ Ugyanezen a napon az országgyűlés Szakasits Árpádot, a Magyar Dolgozók Pártja elnökét "választotta meg" köztársasági elnökké.⁴²⁴

A köztársasági elnöki tisztség betöltésével foglalkozó, 1948. augusztus 1-i pártközi értekezleten⁴²⁵ Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára bejelentette, hogy az MDP mint az ország legerősebb pártja, igényt tart az elnöki tisztre, melyre Szakasits Árpádot kívánja jelölni. Rákosi bejelentését mind a koalíciós, mind pedig az ellenzéki pártok tudomásul vették.⁴²⁶

A legmagasabb közjogi méltóság elvesztésének tényét a kiskgazdapárt képviselőcsoportjának augusztus 2-i értekezletén Bognár József sajátosan "koalíciós" szellemben értékelte: "Nem súlyos veszteség az elnöki tiszt elvesztése, mert szorosan vett értelemben hatásköre nem volt olyan jelentős. Rendkívül fontos ennek a tisztnak az elvesztése abból a szempontból, hogy hároméves pártpolitikai tevékenységünk során igen gyakran kompromittálták magukat a pártvezetők és a külföldi követek..."⁴²⁷

A köztársasági elnök jogköre az 1946:I. törvénycikkben valóban szűken lett megszabva; a gyakorlatban pedig e jogosítványok csak tovább szűkültek. Mindezek azonban a politikai harcok pillanatnyi eredményének tudhatók be: a kommunista párt sikeres politikája következményének, melyet a kisgazdák kezébe került köztársasági elnöki pozíció eljelentéktelenítéséért folytatott. A legmagasabb közjogi méltóság úgyszólván teljes ellehetetlenítésének szándékát igazolja, hogy az MDP új köztársasági elnöke, Szakasits Árpád még annyi közéleti aktivitást sem fejtett ki pozíciójában mint Tildy Zoltán. /Szakasits Árpád elnöksége inkább csupán egy esztendő "átmenetet" jelentett az 1949. évi alkotmány kollektív államfői státusához, melynek első elnöke lett./

A köztársasági törvény számos passzusa a gyakorlatban nem érvényesült maradék nélkül, sőt bizonyos esetekben sohasem realizálódott.

Az 1946:I. törvénycikk feltételekhez kötötte az elnök jelölését /50 képviselő írásbeli ajánlása/ és parlamenti megválasztását. Tildy Zoltán és Szakasits Árpád esetében a "jelölés" előzetes pártközi értekezletek tárgya volt, a "választás" pedig "közfelkiáltás", illetve "egyhangú szavazás".

A törvény az elnök felelősségre vonását 150 képviselő írásbeli indítványára tette lehetővé. Ezzel szemben Tildyt a veje ellen indított hűtlenségi per ürügyén "lemondatták", Szakasits Árpád pedig a köztársasági elnöki funkció 1949. évi megszüntetésével "automatikusan" a kollektív államfői testület, az Elnöki Tanács elnöke lett. /1950 áprilisában azonban letartóztatták, majd bebörtönözték./ A köztársasági elnök büntetőjogi védelme valójában írott deklaráció maradt.

Az 1946:I. törvénycikk szerint a kormány kinevezése a köztársasági elnök joga; a valóságban azonban ez pártközi megállapodások eredménye volt, amit /még mielőtt az elnök elé kerülne a "döntés"/ megvitatott a mindenkor parlamenti Politikai Bizottsága is. Ily módon nevezte ki Tildy Zoltán 1946. február 4-én Nagy Ferencet; 1947. május 31-én és szeptember 24-én Dinnyés Lajost miniszterelnökké.⁴²⁸ Majd 1948. december 10-én és 1949. június 10-én Szakasits Árpád "nevezte ki" miniszterelnökké Dobi Istvánt.⁴²⁹

A köztársasági törvényben az elnök a kormányzati politikát a felelős kormányon keresztül gyakorolja. A valóságban - úgy tűnik - ez nem történt meg. Az elnök a napi politika felett igyekezett maradni, eltekintve a nála szervezett konzultációktól, mint például az államvédelmi törvényjavaslatról 1946. március 6-án tartott pártvezetői értekezlet,⁴³⁰ a "köztársaságellenes összeesküvés" megbeszélése 1947. január 14-én,⁴³¹ vagy a nagybankok államosításának egyeztetése 1947. május 22-én.⁴³² A meghatározó tényező azonban itt sem az elnök volt.

A törvényi szabályozás szerint a köztársasági elnök képviseli Magyarországot: követeket, valamint konzulokat küld és fogad. Ajelentősebb szerződések, hadüzenet, békekötés csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával, előzetes felhatalmazásával érvényesek. A valóságban a köztársasági elnök külpolitikai téren szinte teljesen passzív volt; olyan időben, amikor a

második világháború lezárásaként rendkívül súlyos béke készült Magyarország számára. Tildy Zoltán az 1947:VII. törvénycikkben kapott a nemzetgyűléstől felhatalmazást arra, hogy "a békét megkösse és e célból meghatalmazottját a békeszerződésnek Magyarország részéről való aláírására kijelölhesse".⁴³³ A külföldi tárgyalások zöméből az elnök kimaradt, azt a kormány intézte. Sőt, a kormány követeket nevezett ki és fogadott el követi lemondásokat: 1947. június 6-án a kormány felmentette a washingtoni, a berni és a párizsi magyar követeket.⁴³⁴ Tildy Zoltán a magyar-szovjet barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény 1948. február 18-i megkötésére Moszkvába utazó magyar kormányküldöttség egyik tagja volt.⁴³⁵

A köztársasági elnök - miként a törvény jogosítja - a kormány vagy a képviselők 40 százalékának kérésére feloszthatja és elnapolhatja a nemzetgyűlést. A gyakorlat szerint viszont erről pártközi értekezleten döntöttek; így ezt követően oszlatta fel a parlamentet Tildy Zoltán 1947. július 25-én, és Szakasits Árpád 1949. április 12-én.⁴³⁶ A parlament összehívásával kapcsolatosan pedig - az 1946:I. törvénycikk szerint - semmiféle jogosítványai nem voltak az elnöknek.⁴³⁷ A köztársasági elnöknek nem volt "törvényszentesítési" és nem volt abszolút vétő joga sem.

Az 1946.: törvénycikk felhatalmazta a köztársasági elnököt, hogy a nemzetgyűlés által alkotott törvényeket a kihirdetés előtt egy ízben, újabb megfontolás végett visszaküldheti a nemzetgyűléshez, az észrevételei közlésével. E törvényadta jogot Tildy Zoltán köztársasági elnöksége idején egy alkalommal gyakorolta /Szakasits Árpád viszont egyszer sem/.

1946. december 4-én a nemzetgyűlés általánosságban megszavazta a szövetkezeti törvényjavaslatot.⁴³⁸ A december 13-i részletes vitában azonban a kisgazdapárt, érvényesítve többségét, két kérdésben /az ipari szövetkezetek jogállása és a Hangya-vagyon sorsa/ leszavazta az MKP-t és szövetségeseit.⁴³⁹ A köztársasági elnök - a munkáspártok nyomására élt törvényadta jogával és - nem járult hozzá a szövetkezeti törvény változatlan formában történő kihirdetéséhez, s azt visszaküldte a nemzetgyűléshez.

Nagy Ferenc miniszterelnök a nemzetgyűlésben ismertette Tildy Zoltán köztársasági elnök átiratát: "A nemzetgyűlés 1946. évi december hó 13. napján tartott 80. ülésében elfogadott, a szövetkezetekről szóló törvényjavaslat kihirdetéséhez a köztársasági elnök úr hozzájárulását nem adta meg, mert a törvényjavaslat 155.§-a megszorító rendelkezést tartalmaz és kimondja: 'Képesítéshez kötött ipart, az építőiparok kivételével a szövetkezet az 1922:XII. tc. 17.§-a alapján is gyakorolhat.' - A Magyar Köztársaság elnöke az ország demokratikus átalakulásának és jövőendő kiépítésének érdekében elengedhetetlenül szükségesnek tartja, hogy az ipari munkások körén belül létesítendő jogosítványok tekintetében különbség ne tétessék, és azért az ipari munkásság egy jelentékeny része, az építőipari munkásokra sérelmesnek tartja, hogy azokat, illetve azok szövetkezeteit a hivatkozott törvényhelyben az egyébként ipari mun-

kasságnak megadott jogokból kizárják. Ezért az 1946:I. tc. 9.§-ában biztosított jogánál fogva a kihirdetni kért törvényjavaslatot a miniszterelnök útján és ellenjegyzése mellett a magyar nemzetgyűlésnek azzal küldi vissza, hogy a 155.§. fentebb említett megszorító rendelkezését, figyelembe véve a köztársasági elnök úr észrevételeit, tegyék újabb megfontolás tárgyává.⁴⁴⁰ A nemzetgyűlés 1946. december 19-én Nagy Ferenc miniszterelnök előterjesztésére módosította a köztársasági elnök által visszaküldött törvényjavaslatot; azaz szótöbbséggel törölte a 155.§-nak az építőmunkásokra sérelmes pontját.

A köztársasági elnök a kegyelmi jogban korlátozva volt: a miniszterek amnesztíája és az általános közkegyelem következtében. E korlátozott kegyelmi joggal élve Tildy Zoltán 1948. január 31-én - az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc 100. évfordulója alkalmából - közkegyelemről határozott.⁴⁴¹

A köztársasági elnök "igazi" joga, amiben nem korlátozta sem a jogszabály, sem pedig a gyakorlat: az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó tisztviselők kinevezése volt. Ezen kívül az érdemrendek és kitüntetések adományozása - a miniszterelnök előterjesztésére - szintén az elnök kizárólagos jogát képezte.

A köztársaság legelső jogalkotásaként Károlyi Mihály egykori köztársasági elnök érdemeit iktatta törvénybe, még 1946. február 20-án.⁴⁴² Az 1946:II. törvénycikk Károlyi Mihály személyiségének tulajdonképpen egyfajta rehabilitációja volt. A törvényjavaslatot a nemzetgyűlés február 14-i ülésén a szociáldemokrata párti Faragó László ismertette, egyebek között a következő szavak kíséretében: "Egy rehabilitációs törvény van a nemzetgyűlés előtt. A nemzet rehabilitálni óhajtja önmagát, miután a történelem igazolta Károlyi Mihályt. Igazolta azért, mert azok a problémák, amelyeket Károlyi Mihály annakidején felvetett: a béke kérdése, a földreform, a köztársaság, a demokrácia, a becsület és az országépítés problémája, íme, itt vannak megint előttünk huszonhét esztendő után, és huszonhét esztendő árát kellett fizetnünk érte milliónyi emberrel, tenger könnyel, vérrel és szenvedéssel azért, mert nem 1918-ban, hanem 1945-ben kellett e kérdések megoldásához hozzáfognunk. ..." ⁴⁴³ A törvényjavaslathoz hozzászóló képviselők pártállásra való tekintet nélkül, egyhangúan, szinte közfelkiáltással fogadták el az 1946:II. törvénycikket.

A köztársaság kikiáltásának első évfordulójához közeledve a parlament törvényt hozott a *Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapításáról /1946:XXI. törvénycikk/*.⁴⁴⁴ A törvényjavaslat indoklása olyan rendjel megalkotását tartotta szükségesnek, amely "mind politikai, mind az adminisztrációs követelményeknek megfelel és ezáltal elesnek egyéb kitüntetések és jelvények használatának szükségessége, mivel elérnők azt, hogy ne essünk azoknak az országoknak a hibájába, amelyek a sokféle ilyen jelvény használatával azok erkölcsi és politikai jelentőségét devalválják".⁴⁴⁵ Az indoklás értelmében a Köztársasági Érdemrend "csak

kimagasló, rendkívüli érdemek jutalmazására alapíttatik", míg a Köztársasági Érdemérem "a kisebb érdemek jutalmazására".

Az Érdemrend és Érdemérem alapszabályait a miniszterelnök dolgozta ki és a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök hagyta jóvá. Az Érdemrend polgári és katonai tagozatának egyaránt 5 fokozata létezett /nagykereszt, középkereszt a csillaggal, középkereszt, tisztikereszt, kiskereszt/.⁴⁴⁶ Az Érdemérem pedig 3 fokozatú volt /arany, ezüst, bronz/.⁴⁴⁷ Az Érdemrendet és az Érdemérmet a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományozta,⁴⁴⁸ magyar és külföldi állampolgároknak egyaránt. Hasonlóképpen "köztársasági" kitüntetés volt a "Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja", amelyet az 1948:XVI. törvénycikk hozta létre.⁴⁴⁹ Ez a kitüntetés is 3 fokozatú /arany, ezüst, bronz/ volt, de ezt csak magyar állampolgárok kaphatták, akiket "szerzett érdemeikért a köztársasági elnök elnöki elismerésben részesít".

1947. január 15-én a "Haza szolgálatában szerzett érdemeik elismeréséül" a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét kapta: Nagy Ferenc miniszterelnök, Varga Béla a nemzetgyűlés elnöke, Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettes államminiszterek.⁴⁵⁰ Ugyanabban a kitüntetésben részesült 1947 decemberében Szekfű Gyula rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter "érdemes és eredményes munkássága elismeréséül".⁴⁵¹

A köztársaság fennállásának első évfordulója alkalmából az új államforma "megteremtése és felépítése körül szerzett érdemei elismeréséül" a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal kapták: Gyöngyösi János, Molnár Erik, Balogh István, Gerő Ernő, Ries István, Rónai Sándor, Bán Antal, Rajk László, Bárányos Károly, Dobi István, Nagy Imre, Kovács Béla, Jékely László, Veres Péter, Vas Zoltán.⁴⁵²

Szintén a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal vehette át 1947 nyarán Gulácsy György nemzetgyűlési képviselő,⁴⁵³ Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint Mihályfi Ernő tájékoztatásügyi miniszter.⁴⁵⁴ Farkas Ferenc nemzetgyűlési képviselőnek⁴⁵⁵ és Major Ákosnak, a Népbírók Országos Tanácsa elnökének⁴⁵⁶ a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét adományozta Tildy Zoltán.

1947 júliusában Károlyi Mihályt, volt magyar köztársasági elnököt, rk. követet és meghatalmazott minisztert "a magyar demokráciáért egy emberöltőn keresztül folytatott kiváló munkássága elismeréséül" a Magyar Köztársasági Érdemrend babérággal ékesített nagykeresztjével tüntette ki az államfő.⁴⁵⁷

Ugyancsak 1947 közepén a Magyar Köztársasági Érdemérem arany fokozatát kapták "a Neményi papírgyár oltási munkálataiban kiválóan résztvevő" Vancsa Sándor és Nagy István gyári munkások, valamint Kovács István tűzoltó.⁴⁵⁸ A kitüntetettek között jóval kevesebb fizikai dolgozót, vagy akár középvezetőt lehetett találni mint politikusokat; őket álta-

lában "csak" az érdeméremmel, ritka esetben az érdemrend alacsonyabb fokozataival jutalmazták.

1947 Karácsonyán az "országsszociális munkája terén kifejtett kiváló érdemeinek elismeréséül" a Magyar Köztársasági Érdemérem arany fokozatában részesült többek között: Tildy Zoltánné, Erdei Ferencné szül. Majláth Jolán, Gerő Ernőné szül. Fazekas Erzsébet, özv. Mónus Illésné, Rajk Lászlóné, Rákosi Mátyásné, Szakasits Árpádné, Vas Zoltánné.⁴⁵⁹

A "rendőrség megszervezése és megerősítése érdekében kifejtett érdemes és eredményes munkássága elismeréséül" Kádár János országgyűlési képviselő, volt budapesti főkapitány-helyettes 1948 januárjában a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal kapta.⁴⁶⁰ Ugyanerre a kitüntetésre terjesztették fel 1948 március folyamán Marosán Györgyöt, a Szociáldemokrata Párt főtitkár helyettesét "érdemes és eredményes munkássága" elismeréséül.⁴⁶¹ Pálffy György és Sólyom László altábornagyok a "demokratikus honvédség újjászervezése és megerősítése terén kifejtett érdemes és eredményes munkássága" elismeréséül a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét kapták Tildy Zoltántól 1948 januárjában.⁴⁶²

Rákosi Mátyás miniszterelnök helyettesnek abból az alkalomból, hogy a magyar köztársaság kormányának három éve tagja, "kiváló államférfiúi tevékenységének elismeréséül" Szakasits Árpád a Köztársasági Elnök Elismerésének Arany Koszorúját adományozta 1948 novemberében.⁴⁶³

A Magyar Köztársasági Érdemrend különböző fokozatait külföldi állampolgároknak is adományozták. 1947 áprilisában a "Magyarország felszabadítása során kimagasló érdemeket szerzett" K.J. Vorosilov marsall, F.J. Tolbuchin marsall, R.J. Malinovszkij marsall és V.P. Szviridov altábornagy a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét kapták.⁴⁶⁴

Tulajdonképpen az 1947-1949 között megkötött ún. barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményekhez fűződően, a kétoldalú kapcsolatok "elmélyítése terén szerzett érdemeikért" több állam vezetőit is kitüntették 1948 elején. Constantin Ionescu tábornok, a román vezérkar főnöke a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét vehette át.⁴⁶⁵ Jozef Cyrankiewicz lengyel miniszterelnök, Vladislav Gomułka és Antony Korzycki miniszterelnök helyettesek a Magyar Köztársasági Érdemrend babérággal ékesített nagykeresztjét kapták.⁴⁶⁶ Josip Broz Tito marsallt, jugoszláv miniszterelnököt a Magyar Köztársasági Érdemrend babérkoszorúkkal ékesített nagykeresztjével, Milovan Djilas tárcanélküli minisztert pedig a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjével tüntette ki Tildy Zoltán.⁴⁶⁷

Szakasits Árpád a "magyar-csehszlovák barátság ápolása terén szerzett érdemeik elismeréséül" a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét adományozta 1949 nyarán Rudolf Slansky képviselőnek, a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkárának, Zdenek Fierlinger miniszterelnök helyettesnek, Julius Duris földművelésügyi miniszternek, Zdenek Nejedly

közoktatásügyi miniszternek, Václav Nosek belügyminiszternek, Ludvik Svoboda honvédelmi miniszternek, Jaromir Dolanskynak, az Állami Tervhivatal elnökének és Ján Sefcik miniszterelnök helyettesnek.⁴⁶⁸

A Magyar Köztársasági Érdemrend kitüntetésben a polgári demokráciák állampolgárai is részesültek. Például a "magyarországi külföldi segélyakciók körül szerzett érdemeik elismeréséül" S.L. Sommer magyarországi UNRRA főmegbízott, valamint I. Zvolinszkij, a szovjet hadsereg ezredese, az UNRRA szállítási osztályának vezetője a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét vehette át 1947 nyarán.⁴⁶⁹ F.S. Curtis, a magyarországi UNRRA misszió igazgatója, L.V. Adams, az UNRRA magyarországi főmegbízottja, T. Roalston, a magyarországi Quarker Misszió vezetője és Kojcsa Ilona, az Unitárius Segélybizottság magyarországi megbízottja a Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztjét kapta.⁴⁷⁰

Harald Hamberg, az Aktiebolaget Svenska Kullagerfabriken vezérigazgatója a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét vehette át 1947 novemberében a Magyarország és Svédország között "régóta fennálló baráti összeköttetések" elmélyítéséért.⁴⁷¹

A köztársaság fennállásának egyik utolsó kitüntetési aktusa szinte parabolába illő volt. Szakasits Árpád államfő 1949. június 2-án a Köztársasági Elnök Elismerésének Arany Koszorúját adományozta a párizsi követi tisztségéről Budapesten lemondó, 75 esztendő Károlyi Mihálynak.⁴⁷²

1946-1949 között a Magyar Köztársasági Érdemrend különböző fokozataiból összesen 1464 került adományozásra, köztük Tildy Zoltán és Szakasits Árpád államfők 1947 és 1948 folyamán a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje láncsal kitüntetésben részesültek.⁴⁷³

Az 1946:I. törvénycikkben foglalt államfői jogkört a kisgazdapárti vezetésű Honvédelmi Minisztérium⁴⁷⁴ 1946 novemberében kibővíteni kívánta a honvédség feletti jogokkal. E szándék egyik nyilvánvaló háttere az lehetett, hogy a második világháborút lezáró párizsi békekonferencia 1946. november 15-én befejezvéen működését, megnyitotta a békeszerződés aláírásához és életbe lépéséhez,⁴⁷⁵ azaz Magyarország fegyverszüneti státusának a megszüntetéséhez vezető utat. Az ország nemzetközi jogi helyzetének megváltozására a Honvédelmi Minisztérium, illetve a kisgazdapárt idejében kívánt felkészülni - legalábbis ami a köztársasági elnök honvédség feletti jogkörét illeti.⁴⁷⁶

Az 1946 november második felében elkészült "Törvényjavaslat a katonai főhatalom gyakorlásáról" c. dokumentum⁴⁷⁷ lényegében megismételte az FKGP 1946 eleji köztársasági törvénytervezetében foglalt, honvédséggel kapcsolatos elnöki jogokat; némileg kiegészítve azokat. A törvényjavaslat szerint a köztársasági elnököt illeti meg "a honvédség vezérlete, vezénylete és belső szervezete tekintetében a rendelkezés joga" /1.§/. Ezen kívül a honvédség "csapattestparancsnoki, továbbá az ennél magasabb

parancsnoki, valamint az ezekkel egyenlő értékű szolgálati állásokat" a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök tölti be /2.§/. A honvédség tisztikarának tagjait az ezredesi, valamint az ennél magasabb rendfokozatba a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök nevezi ki /2.§/. A javaslat szerint a köztársasági elnök minden ilyen irányú rendelkezéséhez a honvédelmi miniszter ellenjegyzése szükséges /3.§/.

A Honvédelmi Minisztérium e törvényjavaslatot benyújtotta az Igazságügyminisztérium Törvényelőkészítő Főosztályára abból a célból, hogy azt igazságügyi szempontból tegyék vizsgálat tárgyává.⁴⁷⁸ Az Igazságügyminisztérium a javaslattal szemben több észrevételt, illetve elvi kifogást emelt. Miután az 1946:I. törvénycikk kimondta, hogy a végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolja; ennél fogva "a demokratikus rendnek megfelelő ezen a rendelkezésen a honvédség tekintetében nem tartjuk célszerűnek változtatni annál kevésbbé, mert megítélésünk szerint a honvédség tekintetében javasolt megkülönböztetés és az egyébként meghatározott alkotmányos rendtől való eltérés ellenkeznék a demokrácia elveivel".⁴⁷⁹ Sőt, a szociáldemokrata vezetésű Igazságügyminisztérium "Törvényjavaslat a köztársasági elnököt a honvédség tekintetében megillető jogkör gyakorlásáról" címen új törvényjavaslatot készített,⁴⁸⁰ amely lényegesen szűkítette a Honvédelmi Minisztérium által javasolt elnöki jogokat. Eszerint a honvédség vezérletére, vezényletére és belső szervezeteire vonatkozó jogokat a köztársasági elnök, a honvédelmi miniszter útján gyakorolja; ami alapján nem térne el "az eddigi alkotmányos és demokratikus konstrukciótól" - szövege az Igazságügyminisztérium indoklása.⁴⁸¹ A "honvédség és a polgári hatóságok közötti megkülönböztetést elkerülendő", az Igazságügyminisztérium elhagyta a Honvédelmi Minisztérium javaslatának ide vonatkozó részét. Amit viszont meghagyott, az az volt, hogy a honvédség tisztikarának tagjait az ezredesi, valamint az ennél magasabb rendfokozatba a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök nevezi ki.

Bár az Igazságügyminisztérium sem tartotta indokoltnak, hogy a kinevezések tekintetében a miniszterelnök tegyen előterjesztést a köztársasági elnöknek, azonban a honvédségi személyek esetében ennek az indokolatlan rendelkezésnek az esetleges hatályon kívül helyezését az adott helyzetben úgy minősítette, mint ami "ismét csak arra lenne alkalmas, hogy megkülönböztetést tegyen a honvédségi és a polgári személyek között, amit minden körülmények között elkerülendőnek tartunk".⁴⁸²

Az Igazságügyminisztérium a honvédelmi tárca törvényjavaslatával kapcsolatos észrevételeit és a saját törvényjavaslatát 1946. november 28-án elküldte a Honvédelmi Minisztériumba, mivel Bartha Albert a minisztertanács soron lévő ülésén be kívánta mutatni a törvényjavaslatot.⁴⁸³

A minisztertanács 1946. november 29-i ülésén azonban a törvényjavaslat nem került szóba;⁴⁸⁴ az még hetekig "lebegett". Sajátos módon

éppen a kisgazdapárti köztársasági elnök, Tildy Zoltán foglalt úgy állást 1947. január 20-án, hogy "a kérdés tárgyalása jelenleg nem időszerű".⁴⁸⁵ E döntéssel a törvényjavaslat végleg lekerült a napirendről.

A kisgazdapárt azon szándéka tehát, hogy a köztársasági elnök jogkörét a honvédség feletti jogokkal bővítsék, végül is torzó maradt. Mindazonáltal bizonyítékul szolgál arra, hogy ilyen irányú és jellegű politikai törekvések nemcsak 1946 elején, de a későbbiekben is léteztek Magyarországon.

Az 1946:I. törvénycikk "a köztársasági elnöki tiszt ellátására szükséges", ún. *Köztársasági Elnöki Hivatal felállításáról* intézkedett.⁴⁸⁶ A minisztertanács az Elnöki Hivatal vezetőjévé Jékely László kisgazdapárti nemzetgyűlési képviselőt jelölte,⁴⁸⁷ aki tisztségét 1947. június 20-ig látta el.⁴⁸⁸

A miniszterelnökség a Köztársasági Elnöki Hivatal, valamint az elnöki lakosztály számára 1946. február 6-án a Budapest, VIII. Reviczky u. 1. sz. alatt lévő és a főváros tulajdonát képező palotát jelölte ki.⁴⁸⁹ Majd e határozatát február 19-én hatályon kívül helyezve⁴⁹⁰ az Esterházy palotát /Budapest, VIII. Esterházy u. 40. sz./ utalta ki; felszólítva egyúttal a Lakáshivatal vezetőjét, hogy "az épületet szabaddá, valamint lakhatóvá és legkésőbb február hó 28-ig megbízottamnak átadni szíveskedjék".⁴⁹¹ Az Esterházy palotát csak a fentebbi határidő után sikerült a kijelölt célra alkalmassá tenni; amit az épület helyreállítására folyamatosan igényelt és a minisztertanács által kiutalt hitelek is alátámasztani látszanak.⁴⁹²

A Köztársasági Elnöki Hivatal státusát az 1946. május 24-i minisztertanács ülés fogadta el.⁴⁹³ A hivatal 48 fős létszámát pedig a július 26-i minisztertanács hagyta jóvá⁴⁹⁴ a következő megoszlásban: Fogalmazási szak 9 fő;⁴⁹⁵ Kezelési szak /Segédhivatal/ 13 fő;⁴⁹⁶ Műszaki segédtiszt szak 6 fő;⁴⁹⁷ Altiszt szak 20 fő.⁴⁹⁸ A Köztársasági Elnöki Hivatal költségeiről az állami költségvetés gondoskodott.⁴⁹⁹ A köztársasági elnök személyének védelmére testőrséget állítottak fel,⁵⁰⁰ 1946. május 10-én.

A köztársasági elnök tiszteletdíjáról az 1946:I. törvénycikk úgy határozott, hogy azt a nemzetgyűlés állapítja meg.⁵⁰¹ Jékely László, az Elnöki Hivatal vezetője 1946. április 11-én levélben fordult a miniszterelnökhöz, miszerint a köztársasági elnök "tiszteletdíja törvényhozási megállapítása iránt a Miniszterelnök Úr kell, hogy javaslatot tegyen. Mint-hogy mindezideig ezirányban intézkedés nem történt, kérem szíveskedjék a szükséges intézkedéseket e tárgyban megtenni".⁵⁰²

A köztársasági elnök tiszteletdíjáról és rendelkezési alapjáról a minisztertanács 1946. május 24-i ülésén határozott.⁵⁰³ A köztársasági elnök tiszteletdíját a miniszterelnök mindenkor fizetésének háromszorosában; rendelkezési alapját pedig tiszteletdíjának kétszeresében, vagyis a miniszterelnöki illetmények hatszorosában állapította meg. A köztársasági elnök tiszteletdíját tehát a minisztertanács szabályozta; a parlament e kérdéssel nem foglalkozott.

A köztársaság 1946. február 1-i életbe lépése - amely államjogi és politikai szempontból egyaránt alapvető változásokat eredményezett - sajátos módon *nem hozott változást az állami szimbólumban, címerben*. A köztársasági Magyarország állami szimbóluma az addig érvényben lévő, feudális eredetű, angyalos, szentkoronás "királyi" címer maradt; miután az 1946:I. törvény cikk a régi címet nem hatálytalanította és újról /vagy más egyébről/ sem határozott.

A köztársasági törvény előkészítésekor nem merült fel ez a kérdés, még kevésbé a rendezés igényével. Csupán a Független Kisgazdapárt 1946 eleji törvénytervezete tett említést a köztársaság címeréről: "az állam címe a történelmi magyar címer".⁵⁰⁴ A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i ülésén a párt köztársasági plakátjáról hozott döntésnél vetődött fel az az elképzelés, hogy a plakát "lehetőleg 48-as címerrel ellátott" legyen.⁵⁰⁵ Az MKP "Magyarország: köztársaság" című, nemzeti színű keretbe foglalt, piros betűs, szöveges plakátján azonban a "48-as címer" - amely valójában a "királyi" címer és nem az ún. Kossuth címer volt! - nincs feltüntetve.⁵⁰⁶

Az állami címer körüli rendezetlenség tényét a parlament nyilvánossága előtt először éppen a konzervatív, legitimista képviselő, Slachta Margit vetette fel - még a köztársasági törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján, 1946. január 31-én. Szerinte a Magyarország állami címerében lévő korona, éppúgy mint a Budapest székesfőváros címerében található korona "az élő koronát jelenti". Ennélfogva tehát, amikor "a Szent Koronát eltemetjük - mondotta -, nagy hiány, hogy az alapokmány a magyar címről nem rendelkezik. Valóban ellentmondás volna a magyar koronát a címeren hagyni akkor, amikor a szentistváni szellemet, tradíciót és a Szent Koronát el akarjuk helyezni a múzeumban."⁵⁰⁷ A címer változatlanul hagyását sajátos hasonlattal úgy minősítette, mintha "egy élelmiszerüzlet kirakatába ékszereket tennének ki". Slachta Margit gondolatmenete befejezéseként mintegy felszólította a képviselőket az általa tarthatatlannak tekintett ellentmondások felszámolására: "Ha belső logikával dolgozunk, igazabbak vagyunk, ha letöröljük a főváros és az ország címeréről a Szent Koronát."⁵⁰⁸

Hetekkel később szintén a parlamentben tette szóvá a szentkoronás címer használatával kapcsolatos észrevételeit Bechtler Péter. A szociáldemokrata párti képviselő egészen más elvi alapról, de ugyancsak az aggályait fejezte ki, 1946. március 12-én: "Köztársaság vagyunk és a koronás címer használható mindenütt. De ha az államforma megállapításánál ezt nem rendeztük, holott egy egyesület, egy helyi munkásegyesület megalakulásakor alapszabályban állapítják meg, hogy annak milyen bélyegzőt kell használnia, a magyar alkotmány legfőbb alaptörvényében, a köztársasági törvényben pedig még a címet sem rendeztük, éppen azért, mivel ezt a kérdést nem rendeztük, mindenki föltételezheti, hogy királysági köztársaság vagyunk. Azt hiszem, ezt nem akarja senki sem, tehát ezért sürgős volna, hogy ez az állapot, illetve kétértelműség megszűnjék."⁵⁰⁹

Az állami címerrel kapcsolatos előkészítő munkálatok a kommunista párt irányítása alatt álló Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztályán folytak,⁵¹⁰ lényegében két szálon. Az egyik koncepciót az aktuális politikai szempontok motiválták, a másikat pedig a történelmi tapasztalatok és hagyományok, nem utolsósorban pedig a címertani szakmai követelmények.

A "Törvényjavaslat a köztársaság címeréről és az állampecsétről" c. dokumentum⁵¹¹ a koronátlan kiscímet, a "Kossuth címet" szándékozott visszaállítani. A törvényjavaslat-tervezet 1.§-a kimondta, hogy "A Magyar Köztársaság címe: hasított pajzsos vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról vörös mezőben zöld hármashalomnak aranykoronás kiemelkedő középső részén ezüst kettőskereszt. A pajzsot jobbról cserfa, balról olajág övezi."⁵¹² Az állampecsétről pedig úgy intézkedett, hogy az 1.§-ban említett címet tünteti fel; körirata felül: "A MAGYAR KÖZTARSASÁG ÁLLAMPECSÉTJE"; alul pedig: "1946. január 31." Mivel az addigi joggyakorlatban az állam címerével kapcsolatos végrehajtás jogát egyes kérdésekben a miniszterelnök, más kérdésekben pedig a belügyminiszter gyakorolta, ennélfogva a javaslat a leendő törvény végrehajtását a miniszterelnökre, illetve a belügyminiszterre ruházta.

A törvényjavaslat indoklása⁵¹³ szerint az állami címer megállapításánál az a "legkézenfekvőbb" megoldás, hogy "miként a Magyar Népköztársaság idejében, úgy most is tartsuk meg az eddigi állami kiscímet",⁵¹⁴ elhagyva abból a királysági államformára utaló és a címerpajzsos nyugvó királyi koronát. Viszont a címerpajzsban lévő, három ágú nyílt korona a címerben továbbra is megmaradna, mivel ez "magában nem kifejezője a királysági államformának". A koronátlan kiscímer bevezetése mellett jogi és történeti érvek szóltak: a magyar állam címe "hosszú évtizedek óta ebben az alakban van nemcsak az országban, hanem nemzetközi viszonylatban is elterjedve", másrészt pedig ez a megoldás biztosítja legjobban "a sürgőssé vált és zökkenőmentes áttérést".

A Belügyminisztérium szociáldemokrata párti államtitkárának, Kis Rolandnak azonban egészen más tervei voltak a címerrel kapcsolatban.⁵¹⁵ Az ő utasítására készült el a "Törvényjavaslat az állam címeréről és az állampecsétről" c. dokumentum,⁵¹⁶ melynek 1.§-a már azt tartalmazta, hogy "A magyar köztársaság címe: piros pajzs, közepén kiterjesztett szárnyú fehér turulmadár,⁵¹⁷ amely karmaiban zöld olajágot tart."

Ezen törvényjavaslat indoklása⁵¹⁸ politikai és ideológiai "érveket" hozott fel az új címer mellett. Jellemző módon az új címer bevezetését nem tudta a köztársasági államformával összekapcsolni, hanem azt azzal magyarázta, hogy Magyarország "1945. évben történt felszabadulását követően... mélyreható politikai, társadalmi és gazdasági átalakulás történt, ... gyökeres szakítást jelentett a múlttal és a demokrácia alapelveivel össze nem egyeztethető régi eszmék teljes felszámolásával járt."⁵¹⁹ A korábbi címerek elvetésével és az új címer bevezetésével az "átalakulás ilyen gyökeres jellegét" kívánta kifejezésre juttatni.

Hogy a Belügyminisztériumban a címerrel kapcsolatban legalábbis megoszlottak a vélemények, azt a minisztérium "Pro domo"-ja is bizonyítani látszik.⁵²⁰ Ebben Szilágyi László miniszteri tanácsos jogi és címer-tani észrevételeit fejtette ki "Az állam címeréről és az állampecsétről" szóló törvényjavaslatról. Rámutatott arra: a magyar címeres emlékek sorában nincs annak nyoma, hogy vörös mezőben fehér sas, karmaiban zöld olajággal ábrázoltatnék; ellenben a fehér sas Lengyelország címeres emlékeiben szerepel. Hangsúlyozta, hogy törvényi szabályozás szükséges új állami címer bevezetése esetén; de ha az állami címer "a pajzsban lévő és történelmileg kialakult ősi állami címerábrázolástól el nem térő alakban állapítatik meg", úgy törvényi szabályozásra nincs szükség.

A Belügyminisztérium "Az állam címeréről és az állam pecsétjéről" szóló, Kis Roland-féle törvényjavaslat-tervezetet, valamint az ehhez tartozó indoklást 1946. február 27-én a miniszterelnöknek és a minisztereknek szándékozott megküldeni azzal a céllal, hogy a legközelebbi minisztertanácson beterjesszék.⁵²¹ Hogy e törvényjavaslat-tervezet eljutott-e a címzetekhez és egyáltalán mi lett a sorsa, arra inkább csak következtethetünk. Annyi bizonyos, hogy az február 28-án⁵²² és azután sem került a minisztertanács elé és sem akkor, sem a későbbiekben törvényerőre nem emelkedett.

A címerrel kapcsolatos belügyminisztériumi törvényelőkészítő munkálatokról, illetve a törvényjavaslatokról a miniszterelnökség valójában még hetek múlva sem volt kellőképpen informálva; amit a miniszterelnök április 16-i levele is dokumentál. Ebben Nagy Ferenc a címerre vonatkozóan kért tájékoztatást a belügyminisztertől: "Mivel értesülésem szerint Miniszter Úr tárcája - amelynek ügykörébe az állami címer tartozik - a címerkérdés rendezésére vonatkozó törvényjavaslat előkészítésével már foglalkozik, kérem, szíveskedjék velem vonatkozó elgondolását és álláspontját sürgősen közölni és azt is, hogy a törvényjavaslatot a Belügyminisztérium óhajtja-e a nemzetgyűléshez benyújtani, vagy pedig a törvényjavaslatnak az összkormány nevében leendő benyújtása az én feladatomat kell-e, hogy képezze?"⁵²³

E tájékozódás közvetlen előzménye tulajdonképpen az volt, hogy a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetője április 11-én visszas és egyenesen tarthatatlan állapotnak vélte, hogy a köztársasági államforma mellett közhatóságok - és főleg minisztériumok - a koronás címet használják levélpapírjaikon, bélyegzőiken, sőt a miniszteri személygépkocsikon is. Jékely László szerint ez a helyzet csak a nemzetgyűléshez benyújtandó törvényjavaslattal lenne megszüntethető. Kérte a miniszterelnököt, hogy a címerkérdés végleges rendezése tárgyában törvényjavaslatot készítsen elő és azt nyújtsa be a nemzetgyűléshez.⁵²⁴ Egyidejűleg informálta Nagy Ferencet arról is, hogy az Elnöki Hivatal bélyegzőin és nyomtatványain a "stilizált Kossuth címet" használja és kíváncsún tartaná a címerrel kapcsolatos törvényjavaslatot ilyen irányban kidolgozni. A címer használat ügyében egyébként követségek,⁵²⁵ minisztériumok⁵²⁶ és törvényható-

ságok⁵²⁷ hosszú hónapokon keresztül folyamatosan felkeresték a miniszterelnökséget.

*A miniszterelnök 1946. május 15-én a kormány szaktanácsadó testületétől, a Jogi Reformbizottságtól*⁵²⁸ kért szakvéleményt a címer esetleges megváltoztatásával kapcsolatban; pontosabban arra vonatkozóan, hogy "a szent korona a címernek elválaszthatatlan része-e és hogy a szent korona tanának érvényessége a beállott alkotmányjogi és közjogi változások folytán fennáll-e?"⁵²⁹

A Jogi Reformbizottság véleményét Moór Gyula jogász professzor fejtette ki, melyet a bizottság 1946. július 13-án egyhangúan elfogadott.⁵³⁰ A szakértői vélemény szerint a történetileg kialakult magyar címernek a szentkorona elválaszthatatlan része. Moór Gyula rámutatott arra, hogy a végbement alkotmányjogi és közjogi változások folytán megszűnt a szent korona tanának érvényessége: "amint a korona nem lehet a köztársaság jelképe, úgy a szent korona tana sem fér össze a köztársasági államformával". Mivel a magyar köztársaság gyökeres szakítást jelent a közel ezer éves államformával, ennél fogva "konzekvensen szakítania kell azzal a címerrel is, amely a régi alkotmányjogi állapotot fejezi ki". Hogy a köztársaság címere egészen új legyen-e, vagy a régi címer egyes elemeinek felhasználásával készüljön-e, azt a Jogi Reformbizottság "politikai célszerűség kérdésének" tekintette. Hangsúlyozta azonban azt, hogy lényegileg az utóbbi esetben is új címerrel lenne szó.

A szakértői állásfoglalás bizonyosnak tartotta, hogy a régi, történeti címerrel való szakítás "széles körökben nem lesz népszerű". Ezért úgy vélte: a régi címer "egyes alkatrészeinek az új címerben való felhasználása célszerűségi szempontból megokolt lehet".⁵³¹ Ez a vélemény viszont nem volt ellentétben - sőt, lényegében megegyezett - a Belügyminisztérium 1946 februári azon tervezetével, amely a koronátlan kiscímet javasolta állami címernek.

*A köztársasági Magyarország állami címere - az 1848-1849. évi, polgári demokratikus hagyományok, illetve jelképek folytonosságaként - a nemzeti jelleget és a köztársasági gondolkör szimbolizáló koronátlan kiscímer; az ún. "Kossuth címer" lett.*⁵³² Minthogy történelmileg kialakult, "ősi állami címerábrázolásról" volt szó, ennél fogva törvényi szabályozásra az életbe léptetéséhez nem volt szükség.

Valószínűsíthető azonban, hogy valamiféle belső utasítás, illetve testületi elhatározás a címer hivatalos bevezetését megelőzte. A rendelkezésre álló források viszont korántsem egyértelműek. Bizonyos dokumentum szerint "az ún. Kossuth címer használata *Miniszterelnök Úr kezdeményezésére* a magyar hatóságokra nézve kötelezővé vált".⁵³³ Más irat alapján pedig: "a címerforma a gyakorlatban már megoldást nyert, éppen a *köztársasági elnök úr által*, aki a korona nélküli ún. Kossuth címer használatát vezette be".⁵³⁴ /Kiemelések tőlem - F.G./

Hogy a koronátlan kiscímer pontosan mikor vált a magyar köztársaság állami címerévé, arra inkább csak közvetett bizonyítékaink vannak.

A Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1946. június 4-i száma volt az utolsó, amelynek címlapján még az angyalos, koronás "királyi" címer szerepelt.⁵³⁵ 1946. június 5. és november 30. között "interregnum" volt: a Hivatalos Lap címer nélkül jelent meg.⁵³⁶ 1946. december 1. és 1949. augusztus 18. között a Hivatalos Lap fejlécén a Kossuth címer volt látható.⁵³⁷

*Az 1946:I. törvénycikk, illetve az államfői jogok szabályozása nem érintett egy korábban politikai úton, eredetileg ideiglenes jelleggel életre hívott sajátos államhatalmi intézményt, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságát. Az 1944 végén megszületett és lényegében kezdettől fogva széleskörű politikai döntés előkészítő és törvényalkotó jogokkal felruházott intézmény 1946. február 1. után is változatlanul fennállott. Sőt, pozíciója tulajdonképpen csak megerősödött azáltal, hogy a köztársaság kikiáltása után már nemcsak a nemzetgyűlés szerepét szűkítette-korlátozta, hanem a köztársasági elnök jogkörét is!*⁵³⁸

A Politikai Bizottság nemcsak a nemzetgyűlés ideje alatt működött, de az 1947. augusztus 31-i, továbbá az 1949. május 15-i országgyűlési választások után is; vagyis a "fordulat évei", a kialakuló egypártrendszer feltételei között - egészen az alkotmánytörvény életbe lépéséig. A "kis nemzetgyűlés" fennállása alatt - 1945-1949 között - 36 alkalommal ülésezett.⁵³⁹ A hatalmi-politikai viszonyokban ezidőben végbement gyökeres változásokkal összhangban módosult a Politikai Bizottság funkciója, személyi összetétele⁵⁴⁰ és az elnevezése is.

A nemzetgyűlés 1947. április 15-i ülése - "pártközi megegyezés és a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, valamint a Szociáldemokrata Párt javaslatai alapján"⁵⁴¹ - az egyes bizottságokban "megüresedett" tagsági helyek betöltéséről szavazott. Sajátos módon a nemzetgyűlés Politikai Bizottságáról egy szó sem esett, holott ekkorra a PB-ben nyilvánvaló személyi és politikai változásokra került sor, a kommunista pártnak, illetve a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a kisgazdapártot felmorzsoló "szalámi taktikája" következtében. Így az 1947 áprilisi PB-ből a kisgazdapárti tagok egy része már minden valószínűséggel hiányzott /Pl. Dessewffy Gyula, Kovács Béla, Sulyok Dezső/, illetve kicserélődött. Pontosan csak annyi állapítható meg, hogy a Politikai Bizottság továbbra is 36 /35+1/ tagú volt, melybe a Független Kisgazdapárt 15, a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt 7-7, a Nemzeti Parasztpárt 2, a Magyar Szabadság Párt 1, a párton kívüliek pedig 4 képviselőt delegáltak.⁵⁴²

Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választások eredményeivel⁵⁴³ összhangban - újabb őrsgváltás zajlott le a Politikai Bizottságban. Az országgyűlés 1947. szeptember 17-i, második ülése - a pártok előzetes javaslata alapján - "megválasztotta" az immár 37 /36+1/ tagú Politikai Bizottságot.⁵⁴⁴ Az 1945-ös PB tagok közül 17-en ismét PB tagok lettek:⁵⁴⁵ /Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Kossa István, Rajk László, Rákosi Mátyás, Révai József /MKP/; Kéthly Anna, Kisházi Ödön, Szakasits

Árpád /SZDP/; B.Farkas Ferenc, Veres Péter /NPP/; Dobi István, Gyöngyösi János, Szabó Árpád /FKGP/; Balogh István /FMDP/; Vásáry István /MFP//. Az MKP képviselők teljes létszámban PB tagok lettek, viszont két "régi" kisgazda tag már "új" ellenzéki párt képviselőjében. Az 1945-ös PB soraiból különböző politikai okok folytán 18-an már nem lettek tagok.⁵⁴⁶ Közülük 11 egykori "erős" kisgazda kimaradt /Kovács Béla, Nagy Ferenc, Oltványi Imre, Rácz Lajos, Sulyok Dezső, B.Szabó István, Taksonyi János, Tildy Zoltán, Varga Béla, Virágh József, Vörös Vince/, akiknek egy része időközben nemcsak a pártból, de a közéletből is kiszorult, sőt már fizikailag sem volt az országban. A Politikai Bizottságba 19 új tag, részben koalíciós párti, részben pedig ellenzéki képviselő került be⁵⁴⁷ /Orbán László, Erdei Mihály /MKP/; Bán Antal, Ries István, Rónai Sándor, Szélig Imre /SZDP/; Darvas József, Erdei Ferenc /NPP/; Bárányos Károly, Filó Sámuel, Pongrácz Aladár, Szentiványi Lajos /FKGP/; Barankovics István, Eckhardt Sándor, Eszterhás György, Pécsi József /DNP/; Peyer Károly /MRP/; Pfeiffer Zoltán, Zsedényi Béla /MFP/. A Politikai Bizottság elnöke - a házszabályok ide vonatkozó rendelkezése és a PB ügyrendje értelmében - Nagy Imre /MKP/, az országgyűlés elnöke lett.⁵⁴⁸

Ami pedig a Politikai Bizottság összetételét illeti, a Magyar Kommunista Párt 10, a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt 7-7, a Nemzeti Parasztpárt és a Demokrata Néppárt 4-4, a Magyar Függetlenségi Párt 3, a Független Magyar Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt 1-1 képviselővel vettek részt benne; a párton kívüliek pedig akkor már hiányoztak a soraiból. Ez a Politikai Bizottság működött 1947-1949 között, a "fordulat éveiben", melynek eseményei e fórum politikai és személyi összetételének további módosulásában is kifejezésre jutottak. A politikai intézményrendszer átalakításával időközben ismét több /koalíciós és ellenzéki/ tag "lemorzsolódott".

A "lemorzsolódás" ténye az 1949. május 15-i országgyűlési választások⁵⁴⁹ után, június 9-én megalakult, ismét 37 /36+1/ tagú Politikai Bizottság összetételében kimutatható.⁵⁵⁰ Az egypártrendszerre való áttérés jegyében 15 "stabil" régi tag maradt⁵⁵¹ /Erdi Mihály, Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Kossa István, Orbán László, Rákosi Mátyás, Révai József, Ries István, Rónai Sándor /MDP/; Darvas József, Erdei Ferenc /NPP/; Dobi István, Gyöngyösi János /FKGP/; Balogh István /FMDP/. Ugyanakkor több, korábbi képviselő különböző politikai okok következtében ekkor, vagy már előzőleg elvesztette PB tagságát.⁵⁵² A PB 21 "új" tagja viszont zömmel - 15 fő - MDP képviselő volt⁵⁵³ /Apró Antal, Barcs Sándor, Dögei Imre, Harustyák József, Horváth Márton, Jóború Magda, Kiss Károly, Kovács István, Marosán György, Mónus Illésné, Nagy Dániel, Prieszol József, Ratkó Anna, Vajda Imre, Vas Zoltán/. A népfrontos "koalíciót" 5 személy reprezentálta⁵⁵⁴ /Bognár József, Ortutay Gyula /FKGP/, Czéh József /NPP/, Harrer Ferenc /MRP/, Parragi György /FMDP/. A Politikai Bizottság elnöke Olt Károly /MDP/, az országgyűlés elnöke lett.⁵⁵⁵

A parlament és a köztársasági elnök hatáskörét egyaránt korlátozó Politikai Bizottságot az 1949:XX. törvény,⁵⁵⁶ az alkotmánytörvény "megszüntette". Ez az aktus azonban úgy ment végbe, hogy a köztársasági elnöki intézményt és az országgyűlés Politikai Bizottságát "összeházasította". Kollektív államfői testületként 1949. augusztus 23-án létrejött az Elnöki Tanács, élén az Elnöki Tanács Elnökével.⁵⁵⁷ A hatalom eldőlte után létrejött új, 21 /17+4/ tagú kollektív államfői testületben az MDP 16, az NPP és az FKGP 2-2, az FMDP pedig 1 fővel képviseltette magát. A kollektív államfői testület a korábbi PB fontos, politikai döntéselőkészítő szerepéből már "veszített", amit mutatott például az is, hogy Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Rákosi Mátyás, Révai József az Elnöki Tanácsnak már nem lettek a tagjai. Az Elnöki Tanács a Politikai Bizottságtól "csupán" a sajátos törvényalkotói jogkört "örökölte", azaz törvényerejű rendeleteket hozhatott. Ez viszont az ekkorra már amúgy is alapvetően átalakult parlament törvényalkotó funkciójának a folyamatos és hatékony korlátozását szavatolta a továbbiakban is.

Az 1949:XX. törvény életbe lépésével Magyarország megszűnt köztársaság lenni; az Elnöki Tanács, illetve az Elnöki Tanács elnökségének a felállítása pedig felszámolta a köztársasági elnök intézményét.

Jegyzetek

- ¹ A debreceni feltámadás. Szerkesztették: Paál Jób és Radó Antal. Budapest, 1947. 155.p.
- ² 1944. október 15. után a Horthy Miklós nevével fémjelzett bármiféle jogfolytonosság alapját veszítette, mindazonáltal Rákosi Mátyás, Gerő Ernő és Nagy Imre december eleji moszkvai tárgyalásain "a szovjet kormány maximális türelmet és megértést tanúsított" Horthyval és a horthysta politikusokkal szemben. /Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet /1944-1945/. Akadémiai Kiadó 1981. 327.p.
- ³ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. Hiteles kiadás. Budapest, 1946. 9.p.
- ⁴ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 22.p.
- ⁵ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 23.p.
- ⁶ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés "hivatalos" elnök-jelöltje szentpéterei Kun Béla /1874-1950/ jogász, egyetemi tanár, egykori felsőházi tag volt. 1944-ig a debreceni egyetem egyházjogi tanszékét vezette. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökének megválasztásáról Nagy Ferenc a következőket írta visszaemlékezésében: "A nemzetgyűlés elnökévé egy szentpéterei Kun Béla nevű tanárt akartak megválasztatni a kommunisták. Valaki azonban elkiáltotta: - Uraim! hiszen ez a Kun Béla jobboldali ember volt a háború alatt. Lett erre megrökönyödés. Azzal mégsem akarták kezdeni, hogy már a nemzetgyűlés alakulásánál kimutassák, hogy aki jobbról közelíti meg a kommunista pártot, annak a múltját elfelejtik, tehát el kellett ejteni a jelöltet. Tanakodás indult meg, ki legyen a nemzetgyűlés elnöke. Ott állott a terem közepén tiszteletre méltó alakjával Zsedényi Béla debreceni /sic! -F.G./ jogakadémiai tanár, régi demokrata, s egyszerre csak elhangzott egy felkiáltás:
- Jó lesz Zsedényi Béla!
Így lett a nemzetgyűlés elnöke Zsedényi Béla..."
/Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. I. Európa-História, 1990. 98-99.p./

- 7 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 8.p.
- 8 Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága. /Új Magyar Központi Levéltár /továbbiakban: ÚMKL/ XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés./
Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 22.p.
- 9 Az INGY Politikai Bizottsága elnökének beszámolója az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szeptember 6-i ülésén. /Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 66.p./
A Politikai Bizottság eredete visszanyúlik az 1931:XXVI. törvénycikkkel létrehozott 33 tagú országos bizottsághoz, illetve az 1941:XI. törvénycikkkel 42 tagúra bővített országos bizottsághoz. Az ún. 33-as, illetve 42-es bizottság hatáskörébe tartozott az országgyűlés ellenőrzési jogának gyakorlása, közelebbről az, hogy "a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának" biztosításával kapcsolatos minisztériumi felhatalmazás alapján "tervbevett intézkedés helyességét és célszerűségét megvizsgálja és arra vonatkozólag véleményét nyilvánítsa... a minisztérium által bejelentett intézkedések körén túl is figyelmeztetheti úgy a minisztériumot, mint az országgyűlést a jelen törvény végrehajtása során tapasztalt hiányokra, javaslatokat tehet úgy a minisztériumnak mint az országgyűlésnek a jelen törvény végrehajtása körében kívánatos és célszerű intézkedésekre, végül javasolhatja az országgyűlésnek a jelen törvény végrehajtása körében a minisztérium felelősségre vonását." A 33-as, illetve a 42-es bizottság az országgyűlés elnapolása alatt, valamint annak esetleges feloszlása után is működött, utóbbi esetben egészen addig, amíg az új országgyűlés nem intézkedett. /Magyar Törvénytár. 1931. évi törvénycikkek. Budapest 1932. 285-286.p.; Magyar Törvénytár. 1941. évi törvénycikkek. Budapest én. 43.p./
- 10 A Politikai Bizottság ügyrendje. /ÚMKL XVIII-5. 11. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Nemzetgyűlés és az Országgyűlés Politikai Bizottságának ügyrendjei, a bizottság működéséről szóló jegyzőkönyvek, jelentések 1945-1949./
- 11 Az INGY PB több ízben ülésezett, így 1945. január 26-án és március 12-én Debrecenben; május 11-én, június 1-én, július 21-én, szeptember 27-én és november 15-én Budapesten. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei./

- 12 A Politikai Bizottság ügyrendje. /ÚMKL XVIII-5. 11. doboz./;
Gergely Ernő: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága. Jogtörténeti tanulmányok. III. kötet. Szerkesztette: Csizmadia Andor. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1974. 90.p.
- 13 A Mandátumvizsgáló Bizottság tagjait a nemzetgyűlés választotta meg.
- 14 Kovács Kálmán: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásának történelmi jelentősége. A magyar állam és jog fejlődése. /Válogatott tanulmányok./ Budapest, 1981. 120.p.
- 15 Kovács Kálmán: A jogalkotás kezdetei a felszabadult Magyarországon /1944-1946/. Jogtörténeti Szemle, 1987. 14.p.
- 16 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 33.p.
- 17 Föglein Gizella: Az államfői jogkör ideiglenes szabályozása és gyakorlása Magyarországon 1944-1946. Jogtörténeti Szemle, 5. 1992. 2.sz. 3-15.p.
- 18 Az 1946:I. törvénycikkkel a fentebbi rendelkezések - az utóbbi kivételével - hatályukat veszítették; a 14. §-ban foglalt, a közgazdasági elnök kinevezési jogkörére vonatkozó szabályozással.
- 19 A debreceni feltámadás... 209.p.
- 20 A minisztertanács 1944. december 23-i ülésének jegyzőkönyve. /Minisztertanács Titkárságának Központi Titkos Irattára. Minisztertanács jegyzőkönyvek. /továbbiakban: MTKTI, Mt. jkv./ Közli: Ruzsoly József: "Magyarország köztársaság". Az államfői jogok 1944-45-ben és az 1946:I.tc. létrejötte. I.rész. Állam és Igazgatás, 1986. 2.sz. 125.p./
- 21 A minisztertanács 1945. január 12-i ülésének jegyzőkönyve. /MTKTI, Mt. jkv. Uo. 125.p./
- 22 A minisztertanács 1945. január 25-i ülésének jegyzőkönyve. /MTKTI, Mt. jkv. Uo. 125.p./

- 23 81/1945. M.E.sz. Magyar Közlöny, 1945. február 5.;
- 24 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Nemzetgyűlés és az Országgyűlés Politikai Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei./
- 25 A hiányzó PB tagok közül Balogh István /FKGP/ miniszterelnökségi államtitkár és Gyöngyösi János /FKGP/ külügyminiszter a moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokon vettek részt, Gerő Ernő /MKP/ ekkor már Budapesten tartózkodott, többen viszont közlekedési nehézségek következtében maradtak távol.
- 26 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- 27 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- 28 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- 29 59/1945. Eln. sz. Magyar Közlöny, 1945. február 10.;
Föglein Gizella: A Nemzeti Főtanács létrejötte és működése Magyarországon /1945-1946/. Hitel, 1990. december 12. 22-24.p.
- 30 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága 1945. június 7-i ülésének jegyzőkönyve. ÚMKL XVIII-1. 10. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának jegyzőkönyvei./
- 31 1945-1949 között a parlament a kormányok részére az alábbi, rendeletek kibocsátására vonatkozó felhatalmazásokat adta:
1945:XI.tc.	/1945. december 16.	- 1946. március 1./
1946:VI.tc.	/1946. március 1.	- 1946. július 31./
1946:XVI.t.	/1946. július 31.	- 1946. október 31./
1946:XXVIII.tc.	/1946. október 31.	- 1947. február 28./
1947:VIII.tc.	/1947. február 28.	- 1947. május 31./
1947:XVI.tc.	/1947. május 31.	- 1947. szeptember 30./

1947:XXVI.tc.	/1947. szeptember 30. - 1948. április 30./
1948:XIV.tc.	/1948. április 30. - 1948. december 31./
1948:LVI.tc.	/1948. december 31. - 1949. december 31./
- 32 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- 33 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
E politikai bizottsági ülés jegyzőkönyve szerint Zsedényi Béla elnök már 1945. február 20-ra össze akarta hívni a PB-t, azonban "a kormány kérte az összehívás elhalasztását".
A minisztertanács 1945. április 25-én Vásáry István /FKGP/ pénzügyminisztert jelölte /sorsolta ki/ a Nemzeti Főtanács póttagjául, a miniszterelnök helyetteséül. /A minisztertanács 1945. április 25-i ülésének jegyzőkönyve. ÚMKL XIX-A-83. A minisztertanács jegyzőkönyvei. 24./
- 34 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. május 11-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- 35 A Nemzeti Főtanács 1945. április 17-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./
- 36 A minisztertanács 1945. március 8-i ülésének jegyzőkönyve. /MTKTI, Mt. jkv. Közli: Ruzsoly József: "Magyarország köztársaság".I. Állam és Igazgatás, 1986. 2.sz. 126.p./
- 37 A minisztertanács 1945. március 8-i ülésének jegyzőkönyve. /MTKTI, Mt. jkv. Uo./
- 38 A minisztertanács 1945. március 8-i ülésének jegyzőkönyve. /MTKTI, Mt. jkv. Uo./
- 39 539/1945. M.E.sz. Magyar Közlöny, 1945. március 24.
- 40 4 370/1945. M.E.sz. Magyar Közlöny, 1945. július 14.
- 41 Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1.doboz./
- 42 Miskolc, Makó és Pécs képviselőiről van szó.

- ⁴³ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1.doboz./
- ⁴⁴ A 22, illetve a 35 fő csak a politikai bizottsági tagok számát jelenti, az elnökök ebben nincsenek benne.
- ⁴⁵ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- ⁴⁶ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- ⁴⁷ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- ⁴⁸ Politikai Bizottsági határozatok az Alkotmányjogi Bizottság felállításáról. /ÚMKL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés./
- ⁴⁹ ÚMKL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.
- ⁵⁰ ÚMKL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.
- ⁵¹ "Dr. Bölöny József egyetemi tanár tervezete. AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS HATÁROZATA az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről." /Politikatörténeti Intézet Levéltára /továbbiakban: PIL/ 285.f. 5.cs. 5.őe./
- ⁵² "Dr. Bölöny József egyetemi tanár tervezete. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről." /PIL 283.f. 10.cs. 241.őe./; ÚMKL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.
- ⁵³ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1.doboz./
- ⁵⁴ 1 140/1945. M.E.sz. Magyar Közlöny, 1945. május 1.
- ⁵⁵ Népszava, 1945. május 1.

- ⁵⁶ Kis Újság, 1945. május 5.
- ⁵⁷ Kis Újság, 1945. május 10.
- ⁵⁸ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. május 11-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1.doboz./
- ⁵⁹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága 1945. június 7-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának jegyzőkönyvei./
- ⁶⁰ PIL 283. f. 10.cs. 241.őe.; Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága 1945. június 7-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁶¹ Bibó István: A demokratikus Magyarország államformája. Szabad Szó, 1945. június 10.; Bibó István: Válogatott tanulmányok. Második kötet. 1945-1949. Válogatta és az utószót írta: Huszár Tibor. Szerkesztette: Vida István. Magvető Kiadó 1968.8.p.
- ⁶² Magyar Nemzet, 1945. június 14.
- ⁶³ Kis Újság, 1945. június 21.
- ⁶⁴ ÚMKL Igazságügyminisztérium. T-623. /Közli: Ruszoly József: "Magyarország-köztársaság"...I. Állam és Igazgatás, 1986. 2.sz. 131.p./
- ⁶⁵ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. július 21-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./
- ⁶⁶ A Nemzeti Főtanács 1945. július 21-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ⁶⁷ 1 814/1945. E. sz. Magyar Közlöny, 1945. szeptember 5.
- ⁶⁸ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója...68.p.

Arra a tényre, hogy "fontos és lényeges parlamenti faktorrá növekedett a pártközi értekezlet" - az INGY PB 1945. július 21-i ülésén is utalt Zsedényi Béla. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./

- ⁶⁹ Ruszoly József: "Magyarország köztársaság" ...I. Állam és Igazgatás, 1986. 2.sz. 132.p.
- ⁷⁰ Gergely Ernő: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága. ...104.p.
- ⁷¹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója...69.p. /Zsedényi Bélának, az INGY elnökének bejelentése./
- ⁷² Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának névsora /31 tag/. /ÚMKL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés./
Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 69.p.
- ⁷³ Rákosi Mátyás, az MKP főtitkára az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségéhez 1945. szeptember 5-én keltezett levelében a következőket írta: "A mai napon kézhezvett felkérésre bejelentem, hogy a vezetésem alatt álló párt részéről jegyzőkül Béki Ernő és Kiss Károly nemzetgyűlési képviselőket, a Politikai Bizottságba tagokul:
- * Kádár János
Gerő Ernő
Révai József
Rajk László
Farkas Mihály
- nemzetgyűlési képviselőket, végül a magam személyét ajánlom." A levélben Kádár János neve kézzel van beírva, a név mellett csillag, s ugyancsak csillaggal jelzett utóiratként kézzel írt megjegyzés található: "Utólag bejegyezte a kommunista párt telefon bemondása alapján 1945. IX. 5." Olvashatatlan aláírás. /ÚMKL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés./
- ⁷⁴ Föglein Gizella: A parlamentarizmus "parlamentáris" korlátai Magyarországon /1944-1949/. Hitel, 1990. augusztus 22. 20-21.p.
- ⁷⁵ 1945:I. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n.71.p./
- ⁷⁶ 1945:II. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek... 71.p./

- ⁷⁷ Az 1945:II. törvénycikk a "m. kir. Kúriá"-t "Magyar Kúria"-ként említi.
- ⁷⁸ 1945:III. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek... 72.p./
- ⁷⁹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 67.p.
- ⁸⁰ 1945:VII. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek... 90-110.p./
- ⁸¹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. szeptember 27-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./;
A Nemzeti Főtanács 1945. október 9-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ⁸² Ruszoly József: "Magyarország köztársaság" ...I. Állam és Igazgatás, 1986. 2.sz. 133.p.
- ⁸³ 10 120/1945. M.E.sz. Magyar Közlöny, 1945. november 27.
- ⁸⁴ PIL 283.f. Faragó-féle választási statisztika. 1945. /Közli: Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947. Kosuth Könyvkiadó 1975. 98.p./
- ⁸⁵ Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947. ... 545.p.
- ⁸⁶ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./;
A Nemzeti Főtanács 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ⁸⁷ A Nemzeti Főtanács 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ⁸⁸ Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. /továbbiakban: Nemzetgyűlés Naplója./ Hiteles kiadás. I. kötet. Athenaeum, Budapest, 1946. 8-10.p.

- ⁸⁹ PIL 285.f. 5.cs. 6.őe.;
 ÜMKL XVIII-3. 1. doboz. /Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások után Kossa István már nem a szabad szakszervezetek, hanem az MKP képviselőjében lett a PB tagja./
- ⁹⁰ Hogy e jelenség mennyiben "csak" a pártközi megállapodások eredménye volt, vagy abban a szövetséges nagyhatalmak, pontosabban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság milyen szerepet töltött be, az további kutatások tárgyát képezi.
- ⁹¹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1945. december 5-6-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-1. 10.doboz./
- ⁹² Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 17-18.p.
- ⁹³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 133.p.
- ⁹⁴ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1945. december 5-6-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-1. 10.doboz./ E feltevést lényegében igazolta például az a tény, hogy a magyar-szovjet gazdasági együttműködési szerződést nem a nemzetgyűlés, hanem a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága javaslatára a Nemzeti Főtanács ratifikálta 1945. december 20-án. /ÜMKL XVIII-5. 1. doboz./
- ⁹⁵ "A Nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságának jelentése 'az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről' szóló 1. számú törvényjavaslat tárgyában". /Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés Irományai. /továbbiakban: Nemzetgyűlés Irományai./ I. kötet. Hiteles kiadás. Athenaeum, Budapest, 1945. 14-15.p.
- ⁹⁶ "Törvényjavaslat az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről". /Nemzetgyűlés Irományai.I. ... 1-3.p./;
 Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 194-196.p.
- ⁹⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 196.p.
- ⁹⁸ 1945:XI. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvény-cikkek... 134-136.p./;
 Föglein Gizella: Állami főhatalom Magyarországon a második világháború után /1944-1949/. Levéltári Szemle, 1991. 2.sz. 14.p.

- ⁹⁹ A független magyar felelős minisztérium alakításáról szóló 1848:III. törvénycikk 34.§-a a következő:
 "34.§. A bíraskodást a felső tábla által, saját tagjai közül titkos szavazással választandó bíróság, nyilvános eljárás mellett gyakorlandja, és a büntetést a vétséghez aránylag határozandja meg.
 Választatik pedig összesen 36 tag, kik közül azonban tizenkettőt az alsó tábla által a vádpör elévitelére kiküldött biztosok, tizenkettőt pedig a vád alá vont miniszterek vethetnek vissza. Az eként alakított, és tizenkét személyből álló bíróság fog fölöttök ítéletet mondani.
 /Magyar Törvénytár. 1836-1866. évi törvénycikkek. Budapest, Franklin Társulat 1896. 221.p./
- ¹⁰⁰ A Nemzeti Főtanács 1945. december 10-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./;
 Népszava, 1945. december 8.
 1945. december 7-én a szervezetileg megújult Nemzeti Főtanács tagjai és póttagjai közül Nagy Ferenc, Varga Béla és Szabó Pál esküt; Rajk László és Szeder Ferenc pedig fogadalmat tettek a nemzetgyűlésben. /Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 197.p./
- ¹⁰¹ A Nemzeti Főtanács 1946. január 4-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-4. 2. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ¹⁰² Népszava, 1946. január 6.
- ¹⁰³ Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950. Kossuth Könyvkiadó 1988. 132.p.
- ¹⁰⁴ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948. Szerkesztette: Rákosi Sándor és Szabó Bálint. Kossuth Könyvkiadó 1967. 106.p.
- ¹⁰⁵ Népszava, 1945. november 11.
- ¹⁰⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 65-66.p.
- ¹⁰⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 128.p.
- ¹⁰⁸ Szabad Nép, 1945. december 21.
- ¹⁰⁹ Szabad Nép, 1946. január 8.;

Források Budapest múltjából. IV. kötet. Források Budapest történetéhez 1945-1950. Szerkesztette: Gáspár Ferenc. Budapest Főváros Levéltárának kiadványa. 1973. 205.p.

¹¹⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 85-102.

¹¹¹ Szabad Szó, 1946. január 1.,
Szabad Szó, 1946. január 13.

¹¹² Haladás, 1945. november 17.

¹¹³ Haladás, 1945. december 8.

¹¹⁴ Világ, 1945. november 20.

¹¹⁵ Világ, 1945. december 29.

¹¹⁶ Világ, 1946. január 1.

¹¹⁷ Nagy Töhötöm 1945. szeptember 11-i jegyzete. /Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek. Buenos Aires 1963. 155.p./

¹¹⁸ Uo. 156-158.p.

¹¹⁹ Uo. 156.p.

¹²⁰ Mindszenty József: Emlékirataim. Negyedik kiadás. Szent István Társulat. Budapest 1989. 105.p.

¹²¹ XII. Pius pápa véleményét Mindszenty József terveivel kapcsolatban Nagy Töhötöm a következőképp interpretálta: "Mindszenty bíboros akaratából - mondtam - a régi, kiváltságos osztályok vannak előtérben és a Habsburgok restaurációja a titkos megbeszélések fő témája. Őszentsége egyszerű szavakkal válaszolt: 'Ne higgyék egyesek, hogy ismét visszatér a régi világ. Talán sohasem voltunk olyan messze a restaurációtól mint ma.'"
/Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek... 161.p./Nagy Töhötöm szerint báró Apor Gábor, a Vatikán utolsó magyar nagykövete is

hasonlóképp vélekedett a hercegprímás által óhajtott restaurációról: "Teljesen kilátástalannak tekintett egy Habsburg-restaurációt...szereinte ez sohasem valósulhat meg a királyság alapján." /Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek...163.p./;
Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944-1949. Kossuth Könyvkiadó 1983. 92.p.

¹²² A Mindszenty-per. A dokumentumkötetet összeállította, az előszót, Mindszenty József életrajzát írta, jegyzetekkel és annotált névmutatatóval ellátta: Gergely Jenő és Izsák Lajos. Reform Rt. 1989. 20.p.;
Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971. Kossuth Könyvkiadó 1985. 44.p.;
Orbán Sándor: Egyház és állam 1945-1950. Kossuth Könyvkiadó 1962. 97.p.

¹²³ Mindszenty József: Emlékirataim. ...106.p.

¹²⁴ Izsák Lajos: A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944-1949. Kossuth Könyvkiadó 1985. 66-74.p.

¹²⁵ 1946. január 8-án Slachta Margit a Keresztény Női Tábor nevében Mindszenty József hercegprímáshoz intézett levelet az államforma ügyében - melyet a Népszava "kivonatossan" közölt: "Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr! Kegyelmes Atyánk!
Januárban sorra kerül a parlamenten az a törvényjavaslat, amely hazánkat a királysági alapról a köztársasági alapra kívánja átvinni. Mindnyáján tisztában vagyunk azzal, hogy ez a fokról fokra való csúsztatás mit céloz. Így ez esetben arra dolgozunk, hogy ennek a törvényjavaslatnak tárgyalását elodázzuk ... minden képviselővel összeköttetést fog keresni a Keresztény Női Tábor /Katolikus Nők Pártja/, hogy érveléseit előadja, hogy az országnak miért feltétlen érdeke, hogy a királyság mellett maradjon.
Nagyméltóságodhoz intézett tiszteletteljes kérelmem oda irányul, kegyeskedjék a kormányzata alatt álló egyházmegye területén megválasztott képviselőknél odahatni, hogy ennek a javaslatnak tárgyalását odáztassák el bizonytalan időre, mint nem időszerűt. Ha pedig ennek meg nem nyerhetők, akkor kifejtetni nekik, hogy miért nagy veszteség a királyságtól elszakadni és miért veszedelmes a köztársasági alapra áttérni. ... Talán lehetne a plébánosokat oda irányítani, hogy egyházközségük vezető embereiből küldöttséget alakítsanak és a szervezetek nevében keressék meg képviselőiket, sürgetvén, hogy a választótömegek érzelmeit és álláspontját merjék képviselni. ..."
/Népszava, 1946. január 27./

- ¹²⁶ Nagy Töhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek. ... 170.p.
- ¹²⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ...115.p.
- ¹²⁸ Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947. Akadémiai Kiadó 1976. 141-142. p.
- ¹²⁹ Pápai Független Kisgazda, 1946. január 4.
- ¹³⁰ Magyar Nemzet, 1945. december 21.
- ¹³¹ Független Magyarország, 1945. december 24.
- ¹³² Világosság, 1945. december 25.
- ¹³³ Kis Újság, 1946. január 1.;
Kis Újság, 1946. január 3.
- ¹³⁴ Pápai Független Kisgazda, 1946. január 5.
- ¹³⁵ Sulyok Dezső: Zwei Nachte Ohne Tag. Zürich, 1948. 55-56.p. /Közli: Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947. ... 141.p./
- ¹³⁶ Néplap, 1946. január 9.
- ¹³⁷ Kis Újság, 1946. január 6.
- ¹³⁸ Kis Újság, 1946. január 8.
- ¹³⁹ Kis Újság, 1946. január 9.
- ¹⁴⁰ Ruszoly József: "Magyarország köztársaság". Az államfői jogok 1944-45-ben és az 1946:I. tc. létrejötte. II. rész. Állam és Igazgatás, 1986. 3.sz. 218.p.

- ¹⁴¹ Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon a felszabadulás után 1945-1947. Kézirat. Budapest, 1972. I. kötet. 478.p.
- ¹⁴² Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. I. ...228.p.
- ¹⁴³ Független Magyarország, 1946. január 14.
- ¹⁴⁴ Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947. ... 143-144.p.
- ¹⁴⁵ Szabad Nép, 1946. január 11.
- ¹⁴⁶ Nagy Vince: Októbertől októberig. Európa-História. 1991. 363.p.
- ¹⁴⁷ Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött.I. ...227.p.;
Némethy Jenő kérdésére, hogy milyen államformát tartana helyesnek, Varga Béla azt válaszolta: "Gyermekkoromban anyámmal minden reggel imádkoztunk a királyért és a hazáért, de most éljen a köztársaság." /Némethy Jenő: A Kisgazdapárt útja. A Függetlenségi Frontban 1945-1948. Második rész. Kézirat 1968. Országos Széchényi Könyvtár. Gyűjtemények. 57.p.; Közli: Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947... 144.p./
- ¹⁴⁸ Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött.I. ...96.p.
- ¹⁴⁹ Független Magyarország, 1946. január 14.
- ¹⁵⁰ Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött.I. ... 228.p.
- ¹⁵¹ Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947. 144.p.
- ¹⁵² Kis Újság, 1946. január 12.
- ¹⁵³ Független Magyarország, 1946. január 14.; Igazság, 1946. január 19.;
A képviselőcsoport döntéséről Balogh István /FKGP/ miniszterelnökségi államtitkár hangsúlyozta, hogy bár a "királyság intézményéhez sok dicsőség, nemes emlék,szent érzelem és dicső hagyomány fűző-

dik", de - az államforma ügye reálpolitikai kérdés: nem lehet a fejlődés menetével szembeszállni. /Magyar Nemzet, 1946. január 29./

¹⁵⁴ PIL 274.f. 16.cs. 90.őe. /Közli: Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947... 552.p./

¹⁵⁵ Kis Újság, 1946. január 12.

¹⁵⁶ Kis Újság, 1946. január 25.

¹⁵⁷ Szabad Nép, 1946. január 12.

¹⁵⁸ Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről. Jogtudományi Közlöny, 1982. 12.sz. 956.p.

¹⁵⁹ "Törvényjavaslat az államhatalom gyakorlásának végleges rendezéséről." PIL 283.f. 10.cs. 241.őe. /Kb. 3 gépelt oldal - F.G./;
Dokumentumok az államforma kérdésének 1946. évi rendezéséhez. Összeállította és közreadta: Vida István. Jogtudományi Közlöny, 1982. 12.sz. 970-971.p.;
Föglein Gizella: Államfői jogkör. II. Kommunisták tervei. Magyarország, 1990. augusztus 3. 25.p.

¹⁶⁰ Ez a fajta jogi álláspont valószínűleg a Szovjetunió 1936. évi alkotmányára vezethető vissza, amely szerint a végrehajtó hatalom legmagasabb szerve a minisztertanács: "The highest executive and administrative organ of the state power of the Union of Soviet Socialist Republics is the Council of Ministers of the USSR." /Constitutions of Nations. Volume III. Portugal to Yugoslavia. By Amos J. Peaslee. Copyright 1950 by Amos J. Peaslee. The Rumford Press Concord, N.H. 274.p./

¹⁶¹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./

¹⁶² "Törvényjavaslat az állami főhatalom gyakorlásáról." /PIL 283.f. 10.cs. 241.őe. /Kb. 8,5 gépelt oldal - F.G./;
Dokumentumok az államforma kérdésének 1946. évi rendezéséhez... Jogtudományi Közlöny, 1982. 12.sz. 971-973.p.;
Föglein Gizella: Államfői jogkör. III. A kisgazdák tervei. Magyarország, 1990. augusztus 10. 24-25.p.

¹⁶³ Független Magyarország, 1946. január 14.

¹⁶⁴ Független Magyarország, 1946. január 14.

¹⁶⁵ Szabad Nép, 1946. január 17.;
Magyar Nemzet, 1946. január 17.

¹⁶⁶ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

¹⁶⁷ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

¹⁶⁸ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

¹⁶⁹ Gergely Jenő: A politikai katolicizmus Magyarországon 1890-1950. Kossuth Könyvkiadó 1977. 238-239.p.

¹⁷⁰ Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László: Magyar állam és jogtörténet. Tankönyvkiadó 1978. 579.p.;
Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Akadémiai Kiadó 1966. 263-344.p.

¹⁷¹ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

¹⁷² Az emberi jogok dokumentumokban. Összeállította: Kovács István és Szabó Imre. Második kiadás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1980. 119-123.p.

¹⁷³ Nemzetközi szerződések. 1918-1945. Szerkesztette: Halmosy Dénes. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1966. 517.p.
/Az Atlanti Charta felhasználását Sulyok Dezső 1946. február 1-i, a köztársaságról tartott rádió előadásában el is ismerte. /ÚMKL Magyar Rádió Iratai. 1945-1947. II/35. Közli: Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről... 957.p./

¹⁷⁴ Nemzetközi szerződések. 1945-1982. Szerkesztette: Halmosy Dénes. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1985. 22.p.

¹⁷⁵ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

- ¹⁷⁶ "Törvényjavaslat Magyarország államformájának meghatározásáról." /PIL 283.f. 10.cs. 241.őe. /Közel 5 gépelt oldal - F.G./; Dokumentumok az államforma kérdésének 1946. évi rendezéséhez... Jogtudományi Közlöny, 1982. 12.sz. 973-975.p.; Föglein Gizella: Államfői jogkör. I. Szociáldemokrata tervek. Magyarország, 1990. július 27. 25.p.
- ¹⁷⁷ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.
- ¹⁷⁸ Népszava, 1946. január 10.
- ¹⁷⁹ Szabad Nép, 1946. január 12.; Szabad Nép, 1946. január 17.
- ¹⁸⁰ Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről... 956.p.
- ¹⁸¹ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.
- ¹⁸² PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.
- ¹⁸³ Az 1946. január 16-i pártközi értekezlet jegyzőkönyve nem maradt fenn, így csak a sajtó és egyéb, másodlagos forrás áll rendelkezésre.
- ¹⁸⁴ Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről...961.p.
- ¹⁸⁵ Szabad Nép 1946. január 17.; Magyar Nemzet, 1946. január 17.
- ¹⁸⁶ Magyar Nemzet, 1946. január 19.; A Tildyhez közel álló Demokrácia c. lap 1946. január 20-i vezércikében már mintegy előzetes kisgazdapárti nyomást kívánt gyakorolni a köztársasági törvényjavaslatot előkészítő pártközi tárgyalásokra: "Új és nagy próbatétele a koalíciónak, hogy a mutatkozó nehézségeket megoldják, az esetleges ellentéteket áthidalják, a párttervet összehangolják és megfelelő mértéktartással alárendeljék a magasabb nemzeti érdekeknek. Elnököt kell választani és az nem lehet a most érvényben levő koalíciós recept szerint 50 százalékban kis-

gazdapárti, a másik 50 százalékán nem osztozhat a többi párt. Hatáskört kell biztosítani az elnöknek, hogy tekintéllyel képviselhesse az államhatalmat befelé és kifelé, s a hatáskör csak az elnöké lehet, azon nem fog osztozni senkivel."

- ¹⁸⁷ Magyar Tudományos Akadémia. Kézirattár. /továbbiakban: MTA. Kézirattár./ Ms. 5 110/27-30. III/4/d.
- ¹⁸⁸ "Törvényjavaslat Magyarország államformájának meghatározásáról." /MTA. Kézirattár. Ms. 5 110/27. III/4/d/1./ Az egyeztetett törvényjavaslatot kidolgozó, sorozatos pártközi tárgyalásokról jegyzőkönyvek nem állnak rendelkezésre.
- ¹⁸⁹ Az 1920:II. törvénycikk is így foglalt állást.
- ¹⁹⁰ Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről... 962.p.
- ¹⁹¹ "Törvényjavaslat Magyarország államformájáról." /MTA Kézirattár. Ms. 5 110/28. III/4/d/2./
- ¹⁹² Kis Újság, 1946. január 24.
- ¹⁹³ A koalíciós pártok parlamenti csoportjai "időhiány" következtében nem a Pfeiffer-féle szakbizottság által készített változatot vitatták meg, hanem a pártok jogi szakértői által összeállítottat.
- ¹⁹⁴ A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a. Magyar Kommunista Párt parlamenti frakció üléseinek jegyzőkönyvei. 1945-1947./
- ¹⁹⁵ A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a./
- ¹⁹⁶ A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a./

- ¹⁹⁷ A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. /PIL 283.f. 8.cs. 1.őe./
- ¹⁹⁸ A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. /PIL 283.f. 8.cs. 1.őe./
- ¹⁹⁹ A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve /PIL 283.f. 8.cs. 1.őe./
- ²⁰⁰ Ruszoly József: "Magyarország köztársaság". ... II. rész Állam és Igazgatás, 1986. 3.sz. 220.p.; Kis Újság, 1946. január 24.
- ²⁰¹ A minisztertanács 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XIX-A-83. A minisztertanács jegyzőkönyvei. 82./; Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről... 963-964.p.
- ²⁰² Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 207-208.p.; "Törvényjavaslat Magyarország államformájáról". Indoklás. /Nemzetgyűlés Irományai. I. ... 40-43.p./
- ²⁰³ Magyar Nemzet, 1946. január 27.
- ²⁰⁴ Magyar Nemzet, 1946. január 27.; Világosság, 1946. január 27.
- ²⁰⁵ Magyar Nemzet, 1946. január 27.
- ²⁰⁶ A kiskgazdapárt szóbanforgó választmánya 1946. január 29-én, Nagy Ferenc felszólalása után, Tildy Zoltán elnökjelöltsége mellett foglalt állást. /Magyar Nemzet, 1946. január 30.
- ²⁰⁷ Nagy Ferenc felrótta Tildynek, hogy családi környezetének befolyása alá került. /Tildy Zoltán politikai indulását, későbbi magatartását is befolyásolta apósának sorsa, akit az 1919-es Tanácsköztársaság idején viselt jegyzői tisztsége miatt később felakasztottak./
- ²⁰⁸ Tildy Nagy Ferencet lenézte, műveletlennek, tanulatlannak tartotta. /Vida István: A Független Kiskgazdapárt politikája 1944-1947... 146.p./

²⁰⁹ Uo.

- ²¹⁰ Uo. Noha mindkét esélyes elnökjelölt református volt, ez azonban különböző súllyal esett latba: "Tildynél a reformátusságát hangsúlyozták, de a gyengeségeire gondoltak, a nehezen fenntartott felekezeti béke felborulásától tartottak, ha megint református lesz az államfő /Horthy is az volt/, amit Ravasz László püspök megértett: Nagy Ferencnél a reformátusságát ellensúlyozta származása és politikai öntudata." /Kovács Imre: Magyarország megszállása. Katalizátor Iroda, Budapest, 1990. 287.p./
- ²¹¹ A bajai pártelnök a kiskunhalasi pártszervezetnek az alábbi táviratot küldte: "...Központban tiltakoztunk. Tildynek bizalmatlanságot szavaztunk. ..." /Bajai Hírlap, 1946. január 30.; Közli: Vida István: A Független Kiskgazdapárt politikája 1944-1947... 146.p./
- ²¹² Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam ... Gondolat Könyvkiadó 1965. 215.p.
- ²¹³ Vida István: A Független Kiskgazdapárt politikája 1944-1947... 146.p.
- ²¹⁴ Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 215.p.
- ²¹⁵ A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. /PIL 283.f. 8.cs. 1.őe./
- ²¹⁶ Kovács Imre: Magyarország megszállása ... 287.p.
- ²¹⁷ Magyar Nemzet, 1946. január 27.
- ²¹⁸ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 21 tagjából azonban többen hiányoztak. Az ülésre meghívást kaptak a pártok vezetői és az igazságügyminiszter is.
- ²¹⁹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./

²²⁰ Föglein Gizella: Viták az állami főhatalomról - 1946. Múltunk, 1992. 1.sz. 23-45.p.

²²¹ Böhm Vilmos 1946. január 30-án, a köztársasági törvényjavaslat általános parlamenti vitájának napján levelet küldött Károlyi Mihálynak, melyben többek között az alábbiakat írta: "Saját pártomban azzal érveltem, hogy a szociáldemokrata párt ma az egyetlen párt a parlamentben, amely október táborában harcolt. Pártunk saját tradícióit, kötelező múltját, sőt becsületét is lábbal tiporja, ha nem áll október és annak vezére mellé. A pártvezetés nagy részében lelkesen fogadta a gondolatot, a tömegek, tisztek és altisztek a pártban nem is akartak beszélni más megoldásról. A legfőbb vezetés is elfogadta érvelésemet, csupán arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem szabad a koalíciót felrobbantani, és nem szabad Károlyi Mihályt a leszavazás kudarcának kitenni. Néhány napig olyan volt a helyzet, hogy én kénytelen voltam azzal operálni, hogy visszavonulok minden tevékenységtől, ha az októberi gondolatot az elnökválasztás körül sérelem éri.

Rákossal Bölöni tárgyalt, és én tárgyaltam vele. Rákosi más érvekkel operált. Azzal kezdte, miért nem jött Károlyi három hónappal hamarabb haza? Hiszen nem lehet 27 évi távollét után valakit megválasztani, aki nem ösmervén a részleteket, hazajön és beül az elnöki székbe. Nem kell magyaráznom, hogy felvilágosítottuk őt arról, hogy miért nem jöhetett haza. Betegség stb. okok dolgában mindent megmagyaráztunk. Így született meg az általam küldött Böhm-Bölöni aláírású távirat, és Bölöni külön távirata Rákosi felhatalmazása alapján.

Tildy eleve kijelentette, hogy az ő pártja nem lesz kapható Károlyi megválasztására. Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy ezt a határozottságot az is kiváltotta, hogy Tildy már akkor is aspirált az elnöki székre. ..." /Károlyi Mihály válogatott írásai 1920-1946. II. kötet. Válogatta és sajtó alá rendezte: Kiss Szilvia. Gondolat Könyvkiadó 1964. 413.p./

²²² Haladás, 1945. október 1.;
Haladás, 1945. november 3.;
Haladás, 1946. január 12.;
Haladás, 1946. január 31.;

²²³ A polgári demokrata párti Molnár Kálmán, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának volt tagja, 1946. január 24-én levélben fordult a Londonban élő egykori köztársasági elnökhöz: "Tildy

kb. két hónap előtt fejébe vette, hogy köztársasági elnök lesz. De az is meglehet, hogy Rákosiéké volt az iniciativa. Tildy azóta hűvös és merev pártjának olyan tagjaival szemben, kikről tudja, vagy sejti, hogy Gróf Úr hívei; Nagy Vince és Auer Pál csoportja kegyvesztett lett.

A szoc. dem. párt hetek előtt Gróf Úr elnöksége mellett kötötte le magát. ... Pár nap előtt *Szakasítsék a testvérpárt kívánságának engedve Tildy mellé álltak.* /Kiemelés tőlem -F.G./ Rákosiék kezdettől fogva azért tették ugyanezt, mert Tildy eddig is az ő zenéjükre táncolt és ezt remélték tőle a jövőben is. ...

Mindnyájan úgy látjuk, hogy akármelyik keskenyvágányú hazai nagyságot választanak meg, katasztrófa volna az országra. Kérve-kérjük, tegyen félre szubjektív szempontokat - arra gondolok, hogy a percmberkének ágálása és ez a hazai látókör nélküli, kicsinyes politizálás esetleg diszgyasztálja Önt -, és jöjjön azonnal haza..." /PIL 707.f. 84.őe./

²²⁴ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1.10.doboz./

²²⁵ Indítványa szerint: "a 4.§. első és második bekezdésének szövege helyett a következő szöveg szerepeljen a törvényjavaslatban: 'A köztársasági elnök választása titkos szavazás útján történik, a szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri.'" /A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./

²²⁶ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./

²²⁷ PIL 253.f. 1.cs. 62.őe. /Közli: Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947. ... 553.p./

²²⁸ A fővárosi törvényhatósági bizottság 1945 decemberi ülésén a tisztségviselők titkos választásánál a kommunista jelölt 193 helyett csak 121 szavazatot kapott, vagyis 72-vel kevesebbet, mint amennyit a pártközi megállapodás értelmében meg kellett volna szereznie. /A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./

²²⁹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./

- ²³⁰ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³¹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³² A kisebbségi vélemény eredeti, Révai József /MKP/ és Kis Roland /SZDP/ aláírásával ellátott példánya megtalálható: ÚMKL XVIII-1. 1. doboz. Nemzetgyűlés.
- ²³³ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³⁴ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³⁵ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³⁶ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³⁷ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³⁸ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²³⁹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²⁴⁰ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²⁴¹ A nemzetgyűlés házszabályai 2.§-ának /2/ bekezdése kimondja, hogy a választások eredményének kihirdetése után a 15. napon, vagy ha ez ünnepre esik, az erre következő köznap délelőtt 10 órakor a képviselők a nemzetgyűlés üléstermében összegyűlnek és a nemzetgyűlés megalakul. Eszerint az államfő nem rendelkezik a nemzetgyűlés összehívásának jogával. /Nemzetgyűlés Irományai.I. ... 20. p./

- ²⁴² A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ²⁴³ A módosítás az MKP nemzetgyűlési frakciójának 1946. január 23-i ülésén elfogadott javaslat volt. /ÚMKL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a./
- ²⁴⁴ "A Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottság által benyújtott törvényjavaslat Magyarország államformájáról." /Nemzetgyűlés Irományai.I. ... 64-67.p./
- ²⁴⁵ "Kisebbségi vélemények a Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslathoz." Beterjesztették Révai József /MKP/ és Kis Roland /SZDP/ nemzetgyűlési képviselők. /Nemzetgyűlés Irományai.I. ... 68.p./
- ²⁴⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 245.p.
- ²⁴⁷ "Az "0" csoport nevét Oltványi Imrétől, Ortutay Gyulától kapta, de annak tagja volt még pl. Barcs Sándor, Bognár József, Mihályfi Ernő.
- ²⁴⁸ Független Magyarország, 1946. január 28.
- ²⁴⁹ Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 216.p.
- ²⁵⁰ Dernői Kocsis Lászlóról a következőket írta egyik kortársa: "Ő a békési alakulás óta együtt dolgozott a sajtóban a párt vezetőivel, bizalmas jó viszonyban volt már Gaál Gasztonnal is. Ez a barátsága különleges helyzetet teremtett számára a pártéletben, s most is, amikor a párt legfelsőbb vezetésében személyi ellentétek dúltak, Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla éppúgy meghallgatta a véleményét, mint Tildy Zoltán, s látnivaló volt, hogy Dobi István is szívesen szót ért vele. Nem volt képviselő, de részt vett a vezetőség tanácskozásain. Ezt mindenki természetes dolgonak vette..." /Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 215.p./

- ²⁵¹ Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 215.p.
- ²⁵² Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött.I. ...233.p.
- ²⁵³ Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947... 147.p.
- ²⁵⁴ Magyar Nemzet, 1946. január 30.
- ²⁵⁵ Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947... 553.p.
- ²⁵⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 250-265.p.;
Földet, köztársaságot, állami iskolát! Viták a magyar parlamentben 1944-1948. Válogatta és a bevezetést írta: Balogh Sándor. Gondolat Kiadó 1980. 141-165.p.
- ²⁵⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 255.p.
- ²⁵⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 256.p.
- ²⁵⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 256.p.
- ²⁶⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 265.p.
- ²⁶¹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 268.p.
- ²⁶² Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 269.p.
- ²⁶³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 271.p.
- ²⁶⁴ A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946.VII. törvénycikket 1946. március 12-én emelte törvényerőre a nemzetgyűlés. Rajk László 1946. március 20-tól belügyminiszter.
- ²⁶⁵ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 279.p.

- ²⁶⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 285.p.
- ²⁶⁷ Eckhardt Sándor, Bálint Sándorral együtt a nemzetgyűlés 1945. december 6-i ülésén jelentették be, hogy "törvényhozói munkájukat" a Demokrata Néppárt tagjaiként kívánják folytatni. Egyidejűleg azt is közölték, hogy a párt képviselői csoportjának nevében Eckhardt Sándor van feljogosítva arra, hogy tárgyaljon és intézkedéseket foganatosítson. /Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 177.p./
A Független Kisgazdapárt vezetői nem emeltek kifogást a kilépési szándék ellen: "A listánkra felvettünk több demokrata néppártit és tudjuk, hogy ki fognak majd lépni. Ennek ideje ugyan még nem érkezett el - mondta Varga Béla, az FKGP ügyvezető elnöke -, de ha ki akarnak lépni tegyék, a Kisgazdapárt ezt sem akadályozza meg. A Házban majd valahol az egyik sarokban elhelyezik a két kilépőt s melléje teszik Slachta Margitot." /Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944-1949. ...264.p./
- ²⁶⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 291.p.
- ²⁶⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 292.p.
- ²⁷⁰ Az 1946. január 30-i nemzetgyűlés ülése 13.59-kor fejeződött be, míg több ülés ennél lényegesen később; pl. az 1945. november 30-i ülés csak 14.43-kor.
- ²⁷¹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 307.p.
- ²⁷² Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 311.p.
- ²⁷³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 314.p.
- ²⁷⁴ A részletes vitában felszólaló képviselők közül Kisházi Ödön, Faragó László, Révai József és Sulyok Dezső a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagjai is voltak; Faragó és Révai pedig a Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságé is.
- ²⁷⁵ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 319.p.

- ²⁷⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 323.p.
- ²⁷⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 327.p.
- ²⁷⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 329.p.
- ²⁷⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 332.p.
- ²⁸⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 333.p.
- ²⁸¹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 334.p.
- ²⁸² A módosító indítvány a következőt tartalmazta: a törvényjavaslatba foglalt "gondolat és vélemény szabad nyilvánítása" helyett a "gondolatnak és véleménynek írásban és szóban való szabad nyilvánítását".
- ²⁸³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 339.p.
- ²⁸⁴ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 339-340.p.
- ²⁸⁵ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 340.p.
- ²⁸⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 340.p.
- ²⁸⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 341.p.
- ²⁸⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 342.p.
- ²⁸⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 343.p.
- ²⁹⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 344.p.
- ²⁹¹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 345.p.

- ²⁹² 1946:I. törvénycikk Magyarország államformájáról. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 3-12.p./
L. Gál Éva: A köztársaság megteremtése Magyarországon /1946/. Századok, 1956. 1-2.sz. 170-203.p.;
Schmidt Péter: Magyarország - Köztársaság. Állam és Igazgatás, 1966. 2.sz. 97-104.p.
Csizmadia Andor: Az 1946. évi I. törvény alkotmányjogi jelentősége. Állam és Igazgatás, 1976. 1.sz. 1-10.p.
- ²⁹³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 350.p.
- ²⁹⁴ A köztársasági elnök megválasztásáról és eskütételéről jegyzőkönyv készült, melyet maga Tildy Zoltán is aláírt, s aláírását a miniszterelnök ellenjegyezte. /Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1946. évi 28. szám./
- ²⁹⁵ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 353.p.;
A köztársasági elnök akkori, párton belüli helyzetét egyik kortársa így véleményezte: "Azt hiszem, sok emberi csatát megharcolt pártvezérünk saját pártjában éppen akkor állt népszerűsége mélypontján, amikor szavazatainkkal a felszabadult ország, az új köztársaság legmagasabb közeleti méltóságává emeltük. Nagy Ferenc tekintélye növekedett." /Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 218.p./
- ²⁹⁶ Kovács Imre: Magyarország megszállása... 287.p.
- ²⁹⁷ Magyar Nemzet, 1946. február 2.;
Az Országos Nemzeti Bizottság 1946. január 28-i felhívása a köztársaság kikiáltásának megünneplésére szólított fel: "A magyar nemzet történetének egyik legnagyobb cselekedetét viszi véghez, új alkotmányának alapjait teszi le és szabadon dönt az államforma kérdésében. A világ legdemokratikusabb választójoga alapján egybegyűlt nemzetgyűlésünk a nép akaratának megfelelően kimondja, hogy Magyarország köztársaság.
A magyar köztársaság törvénybeiktatása az évszázadok óta folytatott szabadságharcoknak nagy győzelmi ténye. Az Országos Nemzeti Bizottság felhívja Nagy-Budapest és az egész ország népét, hogy február 1-én, pénteken ünnepi felvonulásokkal és gyűlésekkel adjon kifejezést örömének afölött, hogy megszületett a magyar köztársaság és egyben tegyen fogadalmat ezen a napon arra, hogy a nemzet

függetlenségét és a magyar nép szabadságát a demokratikus magyar köztársaság megőrzi és megvédelmezi minden támadással szemben." /Magyar Nemzet, 1946. január 29./

Illyés Gyula naplójában így örökítette meg 1946. február 1-ét: "1946. február 1. Ozora. A piactérről négyes sorokban egy nemzeti színű és egy egyházi zászló alatt körülbelül háromszáz ember vonul a Cincahídon át föl a várdombra, a templomba. Utánuk majdnem annyi legény, de már csak egyházi zászló alatt. Ez a köztársaság kikiáltásának ünnepe Ozorán. ..." /Illyés Gyula: Naplójegyzetek 1946-1960. Szépirodalmi Kiadó 1987. 19.p./

Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek 1946. február 1-én levélben fordult a miniszterelnökhöz és a nemzetgyűlés elnökéhez az államforma rendezéssel kapcsolatban. /ÚMKL Magyar Miniszterelnökség. XIX-A-1-j XXIII. tétel. 62. doboz. 1602/1946./ A miniszterelnökhöz írott levél eredeti példányának fénymásolata megtalálható a "Dokumentumok"-nál, a 196. oldalon - F.G./

A miniszterelnökhöz címzett levél túlsó oldalán ceruzával, kézzel írt feljegyzés olvasható: "M.E. úrnak referáltam. Utasítására: 'Balogh István államtitkár úr, adjon véleményyt.' 1946. II./7." /Olvaszhatatlan kézi aláírás - F.G./

A miniszterelnökség 1946. február 13-án az alábbi választ készítette el Mindszenty József esztergomi érsek részére:

"Főnagyságú és Főtisztelendő

MINDSZENTY JÓZSEF úrnak,

bíbornok, Magyarország Hercegprímása,
esztergomi érsek

ESZTERGOM

BÍBORNOK, HERCEGPRÍMÁS ÚR!

678/1946. számú átiratára van szerencsém a következőket nagybecsű szíves tudomására hozni.

Az államforma tárgyában benyújtott törvényjavaslat bár idegen megszállás idejében történt, annak meghozatalánál a megszállók a legcsekélyebb befolyást sem gyakorolták.

A magyar népet az akkori magyar kormány megkérdezte és az a múlt év november hó 4-én lefolyt választások alkalmával a magyar történelem folyamán első ízben adhatott szabadon választ. A választás tisztaságát soha senki kétségbe nem vonta, hanem arról még a nagyhatalmak is csak az elismerés hangján nyilatkoztak.

A képviselők pártéleti szólásszabadsága nem volt korlátozva. De korlátozva volt pártközi, tehát önkéntes elhatározás alapján a Parlamentben felszólaló képviselők száma.

Fogadja, Bíbornok, Hercegprímás Úr, őszinte nagybecsülésem nyilvánítását.

Budapest, 1946. évi február hó 13."

/ÚMKL Magyar Miniszterelnökség. XIX-A-1-j XXIII. tétel. 62. doboz. 1602/1946. /Fogalmazvány, aláírás nincs - F.G./

²⁹⁸ 1946:I. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 3.p./

A koalíciós sajtó címdalokon, illetve vezércikkekben méltatta a köztársaság megteremtését. Az írások egy része az új államforma bevezetésének történelmi-politikai jelentőségét, más részük viszont annak közjogi vonatkozásait emelte ki. A szociáldemokrata sajtó - csakúgy mint a párt 1946 eleji törvénytervezete is - 1918 /"október"/ történelmi örökségét hangsúlyozta. /Szakasits Árpád: Magyarországi köztársaság. Népszava, 1946. február 1./ Az SZDP elméleti folyóirata 1849., 1918. és 1946. köztársaságait hasonlította össze, lényegében minden tekintetben kiemelve az 1918-as köztársaságot. /Faragó László: Három magyar köztársaság. Szocializmus, 1946. 3-4.sz. 132-133.p./ A kisgazda sajtó a köztársasági törvényben foglalt "természetes és elidegeníthetetlen" jogokat taglalta. /Dessewffy Gyula: Az új világrend eszményei köztársasági törvényünkben. Kis Újság, 1946. február 2./ A kommunista sajtó 1848-1849 örökségére hivatkozott /Losonczy Géza: Magyar Köztársaság. Szabad Nép, 1946. január 27./; noha az 1946 eleji törvénytervezetekben csak az FKGP helyezkedett egyértelműen erre az alapra, az MKP sokkal inkább "március" /1919./ jogfolytonosságát hangsúlyozta.

Az egyházi sajtó a királyság alapjáról való "letérés" közjogi vonatkozásait elemezte /Egyed István: Magyar jogfolytonosság. Új Ember, 1946. január 6./, illetve a köztársasági törvényben foglalt emberi jogokkal foglalkozott. /Köztársaság. Új Élet, 1946. január 31./

²⁹⁹ Föglein Gizella: Az államfői jogkör és gyakorlása. A magyar palament 1944-1949. Tanulmányok. Készült Balogh Sándor egyetemi tanár szakmai irányításával. Szerkesztette és a függelékkel összeállította: Hubai László és Tombor László. Gulliver Lap- és Könyvkiadó. Budapest 1991. 44-81.p.

³⁰⁰ A Nemzeti Főtanács 1945. május 11-i, június 1-i és július 21-i üléseinek jegyzőkönyvei. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./

³⁰¹ A Nemzeti Főtanács 1945. november 2-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./

³⁰² A Nemzeti Főtanács 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./

- ³⁰³ A Nemzeti Főtanács 1945. december 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ³⁰⁴ A Nemzeti Főtanács 1946. február 1-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 2. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ³⁰⁵ A Nemzeti Főtanács 1946. február 1-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-4. 2. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ³⁰⁶ A Nemzeti Főtanács fennállásának egy esztendeje alatt az alábbi időpontokban tartotta üléseit:
1945: április 17., április 26., május 5., május 9., május 11., május 15., június 1., június 8., július 3., július 21., július 26., augusztus 13., szeptember 1., szeptember 27., október 9., november 2., november 15., december 10., december 20.
1946: január 4., január 7., január 12., január 16., február 1. /ÚMKL XVIII-4. 1. és 2. doboz. Nemzeti Főtanács./
- ³⁰⁷ 1946:I. törvénycikk. /Magyar Törvénytar. 1946. évi törvénycikkek... 3-12.p./
- ³⁰⁸ Föglein Gizella: Köztársasági elnöki jogkör /1946/. A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon. Szerkesztette: Pölöskei Ferenc. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Bölcsész tudományi Kar. Budapest 1990. 59-82.p.
- ³⁰⁹ Föglein Gizella: Reprezentáció, vagy főhatalom? Köztársasági elnöki jogkör, anno 1946. Magyar Napló, 1990. március 1.
- ³¹⁰ 1946:I. törvénycikk. /Magyar Törvénytar. 1946. évi törvénycikkek... 3-12.p./
- ³¹¹ Az eskü szövege a következő: "Én ... esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak kormányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítse." /Magyar Törvénytar. 1946. évi törvénycikkek... 6.p./
A fogadalom szövege a következő: "Én ... becsületekre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához

hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom." /Magyar Törvénytar. 1946. évi törvénycikkek... 6-7.p./

- ³¹² A köztársasági elnök büntetőjogi védelmét az 1946:VII. törvénycikk tartalmazza. /Magyar Törvénytar. 1946. évi törvénycikkek... 24-25.p./
- ³¹³ Köztársasági Elnök Néphivatala. /ÚMKL XVIII-7. 2.doboz./
- ³¹⁴ A Magyar Közigazgatási Bíróság nevében írt levél egy példányát Csorba János megküldte Szakasits Árpádnak, a Szociáldemokrata Párt főtitkárának is azzal a kéréssel, hogy tájékoztassa arról az SZDP képviselőcsoportját. /Magyar Közigazgatási Bíróság Alkotmányjogi Tanácsa. PIL 283.f. 10.cs. 241.őe./
A Közigazgatási Bíróság elnöke a nemzetgyűléshez intézett feliratát eljuttatta a kormányhoz és az igazságügyminiszterhez is. /ÚMKL XIX-E-1-c. T. 2094/1946. Igazságügyminisztérium. Törvény-előkészítő Főosztály./
- ³¹⁵ A Magyar Közigazgatási Bíróság feliratával kapcsolatban Nagy Ferenc miniszterelnök 1946. május 23-án Ries István igazságügyminiszterhez fordult azzal a kéréssel, hogy azt a minisztérium soron kívül tárgyalja meg és a kialakított véleményt juttassa el a miniszterelnökségre. /ÚMKL XIX-E-1-c. T. 2094/1946. Igazságügyminisztérium. Törvényelőkészítő Főosztály./
Az Igazságügyminisztérium 1946. június 13-án készítette el és továbbította a Közigazgatási Bíróság feliratával kapcsolatos véleményét a miniszterelnökhöz. A köztársasági elnök parlamenttel kapcsolatos "felemás" jogait az Igazságügyminisztérium teljesen helyénvalónak minősítette. Az indoklás szerint olyan államban, "ahol a király a törvényhozásnak a parlamenttel egyenrangú tényezője, valóban szó lehet arról, hogy az államfői tiszttel velejár a parlament irányában fennálló jogok teljessége, egyebütt azonban - ahol a törvényhozó hatalmat kizárólag a parlament gyakorolja - csupán célszerűségi okok indokolhatják, hogy az államfőt ezekből mennyi illessen meg". Ezzel összefüggésben viszont a minisztérium arra mutatott rá, hogy "a nemzetgyűlés tudatosan csupán olyan jogokat engedett az elnök számára, amelyek felfogása szerint a parlament akadálytalan működésének biztosítása végett elengedhetetlenül az elnökre voltak ruházandók", de amelyek egyúttal "lehetetlenné teszik, hogy az elnök a nemzetgyűlés fölé helyezkedhessék".

Az Igazságügyminisztérium az adott alkotmányjogi helyzetben nem abban látta a parlament nélküli kormányzás veszélyét, hogy a köztársasági elnököt nem illeti meg a nemzetgyűlés összehívásának joga, hanem elsősorban abban, hogy a nemzetgyűlési választásokról szóló 1945:VIII. törvénycikk egyszeri alkalomra szóló törvény volt, így a jövőre is hatályos választójogi törvény hiányában, a nemzetgyűlés feloszlása esetén, a választásokat nem lehetne megtartani. A szükséges intézkedéseket viszont rendeleti úton sem lehetne megtenni, mivel a kormány felhatalmazása közjogi természetű jogszabályok megalkotására nem terjed ki. Ennélfogva az Igazságügyminisztérium új választójogi törvény megalkotását sürgette, de legalábbis az 1945:VIII. törvénycikk ilyen értelmű mielőbbi módosítását. Emellett célszerűnek tartott volna a nemzetgyűlés házszabályai közé pótlólagosan bevenni olyan rendelkezést, amely minden esetben lehetővé tenné az államügyek vitelének folytonosságát. Eszerint a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága a nemzetgyűlés feloszlása, vagy megbízatásának megszűnése esetén is folytatná működését, egészen az új parlament összehívásáig, illetve az új Politikai Bizottság megválasztásáig. /ÚMKL XIX-E-1-c T. 2094/1946. Igazságügyminisztérium, Törvényelőkészítő Főosztály./ Ezen indítványok javaslatok maradtak, mivel ekkor sem az 1945:VIII. törvénycikk módosítására, sem a házszabályok kiegészítésére nem került sor.

³¹⁶ Föglein Gizella: "Természetes és elidegeníthetetlen jogok". Az 1946. évi köztársasági törvény. Magyar Nemzet, 1990. június 25.

³¹⁷ 1946:I. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 4.p./

³¹⁸ Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 4.p.

³¹⁹ Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 4.p.

³²⁰ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

³²¹ PIL 283.f. 10.cs. 241.őe. /Kézzel írt feljegyzés, olvashatatlan aláírás - F.G./

³²² A nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1946. február 4-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./

³²³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 357.p.

³²⁴ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 361.p.

³²⁵ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 365.p.

³²⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 366.p.

³²⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 385.p.

³²⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 383.p.

³²⁹ A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i ülésének jegyzőkönyve. /PIL 274.f. F:T-450./

³³⁰ PIL 274.f. F:T-450.

³³¹ A Magyar Kommunista Pártnak a "Magyarország: köztársaság" c. plakátja megtalálható: Országos Széchényi Könyvtár. Plakát- és Aprónyomtatványtár. /A nemzeti színű keretbe foglalt, piros betűs, szöveges plakáton a "48-as címer" nincs feltüntetve. A plakát eredeti példányának kicsinyített fénymásolata megtalálható a "Dokumentumok"-nál, a 197. oldalon - F.G./

³³² Föglein Gizella: Plakátvihar, 1946. Ring, 1990. január 31.30-31.p.

³³³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 554-558.p.

³³⁴ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 555.p.

³³⁵ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 556-557.p.

³³⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 557.p.

³³⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 558.p.

³³⁸ ÚMKL XVIII-1. 1. doboz. Nemzetgyűlés.

³³⁹ ÚMKL XVIII-1. 1. doboz. Nemzetgyűlés; Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 793-795.p.

- ³⁴⁰ 1946:VII. törvénycikk. /Magyar Törvénytar. 1946. évi törvénycikkek... 19-28.p./
- ³⁴¹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 57.p.
- ³⁴² Lásd: Futó Dezsőnek, a kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyán álló képviselőnek 1946. február 27-i interpellációit. /Nemzetgyűlés Naplója.I. ...640-643., 646-648., 657-660.p./
- ³⁴³ 1945:V. törvénycikk. /Magyar Törvénytar. 1943-1945. évi törvénycikkek... 73-79.p./
- ³⁴⁴ 1921:III. törvénycikk. Balogh Sándor-Föglein Gizella: Magyarország története 1918-1975. Szöveggyűjtemény. Tankönyvkiadó 1986. 27-30.p.
- ³⁴⁵ Vida István: A köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat megszületése. Történelmi Szemle, 1966. 2-3.sz. 245.p./;
Az államvédelmi törvényjavaslatához Ries István felkérése alapján és megbízásából dr. Zöldy Miklós legfőbb államügyész helyettes "előzetes tanulmányokat végzett és ezek alapján ő készítette el a törvényjavaslatnak és indoklásának első szövegét", amely az Igazságügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztálya munkájának alapjául is szolgált. /ÜMKL. Igazságügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály. XIX-E-1-c. Tj. 558/1946./
- ³⁴⁶ Világosság, 1946. január 12.
- ³⁴⁷ Kis Újság, 1946. január 22.
- ³⁴⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 383.p.
- ³⁴⁹ Nemzetgyűlés Irományai.I. ... 82-83.p.
- ³⁵⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 610.p.
- ³⁵¹ A Nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-1. 10.doboz./;

A kommunista párti előadó végezetül a következőket mondotta a törvényjavaslat kapcsán: "Jól tudom, hogy kizárólag büntetőjogi törvényekkel egy demokratikus államrendszert megvédeni nem lehet. A demokrácia ellenségeivel szemben minden eszközzel folytatni kell a harcot és a demokratikus pártok folytatják is ezt a harcot gazdasági, politikai és ideológiai eszközökkel is. Emellett azonban büntetőjogi védelemre is szükség van."

- ³⁵² A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVII-1. 10. doboz./
- ³⁵³ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-1. 10. doboz./
Zsedényi Béla egy általa meg nem nevezett, de nála lévő javaslatra hivatkozva indítványozta az államvédelmi törvényjavaslatba bevenni a következőket: "Büntetendő az, aki a parlamentáris demokrácia állami rendszerének megbontására, vagy megdöntésére parancsuralmi vagy egypártrendszeren alapuló kormányzat létesítésére ... törekszik".
- ³⁵⁴ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁵⁵ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÜMKL XVIII-1.10. doboz./
Sulyok Dezső a 11 pontos módosító indítványáról a következőket mondta: "Ezek nem az én egyéni javaslataim, hanem pártomnak letárgyalt és elfogadott javaslatai. Ezeket az illető szakaszoknál ismertetni fogom. Ha ezek a módosítások keresztül mennek, akkor meg vagyok győződve arról, hogy a javaslatot abban a szellemben fogjuk átdolgozni, ahogyan azt Zsedényi képviselőtársam kívánta. Mi nem beszéltünk egymással ezekről a dolgokról és mégis elégtétellel állapítom meg, hogy amiket ő kifogásol, azok az én módosító javaslataimban mind tárgyalva vannak." Sulyok Dezső 11 pontos módosító indítványai - amelyek valójában egy új törvényjavaslatot jelenthettek - a nemzetgyűlés szóban forgó közjogi- és alkotmányjogi bizottsági ülésén nem hangzottak el, mivel ott csak az "általános" vita zajlott le, bármiféle megegyezés nélkül. A törvényjavaslatot immár "részleteiben" is tárgyaló következő közjogi- és alkotmányjogi bizottsági ülés idejére - 1946. március 9. - viszont a kisgazdapárt vezetősége már hivatalosan is elfogadta a Baloldali Blokk követeléseit, aminek következtében a Sulyok-féle javaslatról el kellett hatá-

rolnia magát; másrészt pedig Sulyok Dezső ekkor már nem is volt az FKGP tagja, így a módosításokat pártja nevében ezen oknál fogva sem terjeszthette elő.

- ³⁵⁶ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁵⁷ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁵⁸ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁵⁹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁶⁰ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁶¹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁶² A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁶³ Vida István: A köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat megszületése... 247.p.
- ³⁶⁴ Világosság, 1946. február 23.
Apártközi értekezleten az MKP-SZDP-FKGP 3-3 fővel /Orbán László¹¹ /A/, Rajk László /A-P/, Rákosi Mátyás /P/, Faragó László /A-P/, Kéthly Anna /P/, Szakasits Árpád /P/, Pfeiffer Zoltán /A/, Sulyok Dezső /A-P/, Varga Béla /P// és az NPP 2 fővel /Erdei Ferenc /A/, Kondor Imre /A/ képviseltette magát. A tárgyaláson résztvett Nagy Ferenc /P/ miniszterelnök és Ries István igazságügyminiszter. /A politikások neve melletti A,P betűk az alkotmányjogi, illetve politikai bizottsági tagságra utalnak./
- ³⁶⁵ Vida István: A köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat megszületése... 248.p.

- ³⁶⁶ A minisztertanács 1946. február 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XIX-A-83. A minisztertanács jegyzőkönyvei. 90./;
Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947. ... 155.p.

- ³⁶⁷ A kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának összehangolt akciójaként a nemzetgyűlés 1946. február 27-i ülésén interpellációk sorozata hangzott el:
- Futó Dezső /az összkormányhoz/ a gyömrői tömeggyilkosok letartóztatása ügyében /640-643.p./
- Veér Imre /a kormányhoz/ a közéleti tisztaság tárgyában /643-646.p./
- Futó Dezső /a belügy- és igazságügyminiszterekhez/ a békéscsabai fogolykiszabadításról /646-650.p./
- Futó Dezső /a belügy- és igazságügyminiszterekhez/ Bánó Mihály volt kecskeméti rendőrezredes letartóztatása tárgyában /657-661.p./
- Gulácsy György /az összkormányhoz/ az új összeférhetetlenségi törvény mielőbbi megvalósítása tárgyában /661-663.p./
- Jaczkó Pál /a belügy- és igazságügyminiszterekhez/ a bírói és végrehajtó hatalom hatáskörének elválasztásáról /664-666.p./
- Patonay Elek /a belügyminiszterhez/ a nagykorösi február 17-i népítélet tárgyában /666-669.p./
- Nyírjessy Sándor /a belügyminiszterhez/ a fejevármegyei rendőrségi elbocsátások tárgyában /673-676.p./
/Nemzetgyűlés Naplója. I./

- ³⁶⁸ A minisztertanács 1946. február 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XIX-A-83. A minisztertanács jegyzőkönyvei 90./;
Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947. ... 155.p.

- ³⁶⁹ Vida István: A köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat megszületése... 248.p.

- ³⁷⁰ Szabad Nép, 1946. március 1.

- ³⁷¹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1.10. doboz./

- ³⁷² A Független Kisgazdapárt Országos Elnöksége 1946. március 11-én az alábbi 20 nemzetgyűlési képviselőt kizárta a párt soraiból: Dénes István, Drózdly Győző, Filler László, Halter Béla, Hegymegi Kiss Pál,

Kiss Ferenc, Kovács László, Ledniczky László, Lévy Zoltán, Nagy Vince, Nagyiván János, Némethy Jenő, Pászthory István, Stühmer-né Oberschall Ilma, Sulyok Dezső, Ternay István, Vásáry István, Vásáry József, Veér Imre, Veress Anna. /PIArch 285.f. 2.cs. 9.öe./
Közl.: Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947. ... 188.p./

³⁷³ Népszava, 1946. március 5.

³⁷⁴ Népszava, 1946. március 7.

³⁷⁵ Kis Újság, 1946. március 7.

³⁷⁶ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. /UMKL XVIII-1. 10. doboz./

³⁷⁷ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. /UMKL XVIII-1. 10. doboz./

A törvényjavaslat egyéb §-ain a bizottság által végrehajtott további módosítás volt:

1.§. /1/ a demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság "megbontása" helyett "megdőntése" került be;

2.§. c/ a "nép meghatározott csoportja" kitétel helyett az "egyes személyek vagy csoportok" került be;

d/ az "állampolgári jogegyenlőség" helyett az "állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség"-et iktatták be mint a védelem tárgyát;

3.§. a háborús- és népellenes bűncselekmények elkövetőit nemcsak ezen cselekményeik miatt nem szabad feldicsérni, hanem ezen személyek feldicsérése, függetlenül annak okától, a demokratikus államrend elleni szembehelyezkedéssel, illetve támadással azonos;

4.§. /1/ a denúciálásnak elejét véve az új szöveg legalább két személy jelenlétét követeli meg;

nemcsak a valótlan tények állítását és híresztelését, hanem a való tények célzatos beállítását is büntetni kívánja, vétségnek minősítve azt;

ezek büntetté abban az esetben minősülnek, ha azt széleskörű nyilvánosság előtt követi el valaki;

7.§. a köztársasági elnök elleni rágalmazás, becsületsértés nem bűncselekménynek, hanem vétségnek minősül;

10.§. a büntetési tételeknél többrendbeli módosítás következett be /egyes szakaszoknál büntett helyett vétség/; új elemként bekerült a külföldiek kötelező kiutasítása büntett miatt;

a belföldi elkövető pedig illetőségi községéből kitiltható lett; az eredeti törvényjavaslat csak az 1.§. esetében mondta ki, a módosított törvényjavaslat viszont a többi esetben is kimondta a vagyoni "elégtételt" /adott esetben a teljes vagyonekhozást/;

12.§. a Büntetőtörvénykönyv 172.§. /2/-nek az osztály, nemzetiség, hitfelekezet és tulajdon ellen irányuló izgatásra vonatkozó rendelkezései hatályon kívül helyeztetnek, a házasság intézményével kapcsolatos rendelkezések azonban érvényben maradnak.

³⁷⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 703-711.p.

³⁷⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 707.p.

³⁸⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 707. és 711.p.

³⁸¹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 713.p.

³⁸² Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 718.p.

³⁸³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 719.p.

³⁸⁴ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 726.p.

³⁸⁵ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 728.p.

³⁸⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 730.p.

³⁸⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 730.p.

³⁸⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 734.p.

³⁸⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 734.p.

³⁹⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 738.p.

- ³⁹¹ 1946:VII. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 19-28.p./
- ³⁹² Magyarország történelmi kronológiája. IV. 1944-197. Főszerkesztő: Benda Kálmán. Szerkesztő: Glatz Ferenc. Akadémiai Kiadó 1982. 1027.p.
- ³⁹³ 1946:VII. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 24-25.p./
- ³⁹⁴ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁹⁵ A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁹⁶ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 710.p.
- ³⁹⁷ 1946:VII. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 25.p./
- ³⁹⁸ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ³⁹⁹ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottságas 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁴⁰⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 712.p.
- ⁴⁰¹ Nemzetgyűlés Irományai.I. ... 20.sz.
- ⁴⁰² A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁴⁰³ A büntetési tétel felső határát 10 év fegyzázbüntetésben kívánta megszabni. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁴⁰⁴ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./

- ⁴⁰⁵ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁴⁰⁶ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁴⁰⁷ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁴⁰⁸ A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-1. 10. doboz./
- ⁴⁰⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 856.p.
- ⁴¹⁰ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 1029.p.
- ⁴¹¹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 1033.p.
- ⁴¹² Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 1038.p.
- ⁴¹³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 1041.p.
- ⁴¹⁴ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 1048.p.
- ⁴¹⁵ 1946:X. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 43.p./
- ⁴¹⁶ Nemzetgyűlés Naplója.II. ... 151-155.p.
- ⁴¹⁷ Nemzetgyűlés Naplója.II. ... 152.p.
- ⁴¹⁸ Magyarország történelmi kronológiája.IV. ... 1044.p.
- ⁴¹⁹ "Megkérdeztem, mit akarnak tulajdonképpen tőlem és Viktortól. Rákosi ekkor előhúzott az aktatáskájából egy géppel írt szöveget,

- letette az íróasztalomra és megkért, hogy az 'alkotmányos szokásoknak' megfelelően írjam meg kézírással lemondó levelemet..."
/Nagy Kázmér: Házi őrizetben. Az utolsó interjú Tildy Zoltánnal. Magyarország, 1990. március 9./
- ⁴²⁰ Csornoky Viktort a Népbíróság halálos ítélete alapján 1948. november 15-én kivégezték.
- ⁴²¹ A Független Kisgazdapárt képviselő csoportja 1948. augusztus 2-i értekezletének jegyzőkönyve. /PIL 285.f. 5.cs. 1.őe./
- ⁴²² A Független Kisgazdapárt képviselő csoportja 1948. augusztus 2-i értekezletének jegyzőkönyve. /PIL 285.f. 5.cs. 1.őe./
- ⁴²³ Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott országgyűlés naplója. /továbbiakban: Országgyűlési Napló/. IV. Hiteles kiadás. Budapest, 1949. 709-710.p.
- ⁴²⁴ "A Magyarország államformájáról szóló 1946:I. törvénycikk 7.§-ának rendelkezése értelmében az országgyűlés 1948. évi augusztus hó 3. napján tartott 79. üléséről felvett jegyzőkönyv a köztársasági elnök megválasztásáról és fogadalomtételéről." /ÚMKL XVIII-6.a. 7. doboz. III. Országgyűlés. Nem iktatott, vegyes iratok. 1947-1951./
Tildy Zoltán gyors eltávolítása után következett be az a példátlan eset, hogy Szakasits Árpád köztársasági elnök saját magához intézett levelet a minisztersége alóli felmentése tárgyában.
- ⁴²⁵ PIL 285.f. 5.cs. 1.őe.
- ⁴²⁶ A pártközi értekezleten egyedül a Demokrata Néppárt nem tett kötelező nyilatkozatot, mert "vezetőjük jelenleg nem tartózkodott Budapesten". Tildy lemondását azonban tudomásul vették, de más személyre vonatkozó bejelentést nem tettek. /A Keresztény Női Tábor is hasonlóképpen foglalt állást./ PIL 285.f. 5.cs. 1.őe./
- ⁴²⁷ PIL 285.f. 5.cs. 1.őe.
- ⁴²⁸ Magyarország történeti kronológiája.IV. ... 1036.p.; 1039.p.
- ⁴²⁹ Magyarország történeti kronológiája.IV. ... 1046.; 1049.p.
- ⁴³⁰ Kis Újság, 1946. március 7.

- ⁴³¹ Magyarország történeti kronológiája.IV. 1033.p.
- ⁴³² Magyarország történeti kronológiája.IV. ... 1036.p.
- ⁴³³ 1947:VII. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1947. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 20.p./
- ⁴³⁴ Magyarország történeti kronológiája.IV. ... 1037. p.
- ⁴³⁵ Magyarország történeti kronológiája.IV. ... 1041.p.
- ⁴³⁶ Magyarország történeti kronológiája.IV. ... 1038; 1048.p.
- ⁴³⁷ Ezt a csorbát csak az 1947. július 24-én kihirdetett, az országgyűlési választásokról szóló 1947:XXII. tc. 2.§./2/ kűszöbölte ki: "Az országgyűlés összehívására és berekesztésére a köztársasági elnök jogosult."
/Magyar Törvénytár. 1947. évi törvénycikkek... 204.p./
- ⁴³⁸ Nemzetgyűlés Naplója.IV. ... 764.p.
- ⁴³⁹ Nemzetgyűlés Naplója.IV. ... 779.p.
- ⁴⁴⁰ Nemzetgyűlés Naplója.IV. ... 434-435.p.
- ⁴⁴¹ A Magyar Köztársaság Elnökének 1948. évi január hó 31-én kelt elhatározása közkegyelem tárgyában.
/Magyar Közlöny, 1948. február 1./
- ⁴⁴² 1946:II. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 12-13.p./
- ⁴⁴³ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 574-575.p.
- ⁴⁴⁴ 1946:XXI. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 95.p./
Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946-1949. /Hadtörténelmi Közlemények, 1986. 1.sz. 154-173.p./;

/A "Magyar Köztársasági Érdemrend" fotóját lásd a "Dokumentumok"-nál, a 198-199. oldalon - F.G./

A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem sorozatát, illetve példányait a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Éremtára, valamint a Legújabbkori Magyar Történeti Múzeum Gyűjteményi Osztálya őrzi.

⁴⁴⁵ ÚMKL XVIII-1. 2. doboz.

⁴⁴⁶ A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályait a Magyar Közlöny, 1946. december 28-i, 296. számában tették közzé. Az alapszabályok kiegészítéskor a megnevezések és az ékítmények vonatkozásában történt továbbfejlesztés; ezáltal a fokozatrendszer a következő lett:

- nagykereszt lánccal /államfők részére/
- babérággal ékesített nagykereszt /kormányelnökök és hasonló tisztséget viselők részére/
- nagykereszt
- középkereszt a csillaggal
- középkereszt
- tiszti kereszt
- kiskereszt

/Magyar Közlöny, 1947. október 10./

A Magyar Köztársasági Érdemrend szimbólumában a nemzeti hagyományokat őrizte és külalakjában a korábbi kitüntetések gyakorlatát követte. Formája tulajdonképpen azonosnak mondható az 1848-1849-es szabadságharc hősei számára tervezett "Magyar Szabadságharc Érdemkereszt"-tel, illetve az 1922-ben alapított "Magyar Kereszt"-tel, amely 1935-től a "Magyar Érdemrend" elnevezést kapta. "Az Érdemrend formájának véglegesítése az Elnöki Hivatalnál folytatott többszöri megbeszélés eredményeként úgy rögződött, hogy a középrészbe Iván István /tervező ötvösművész - F.G./ elgondolása és terve alapján, egy Árpádház-címer került." /Takó István visszaemlékezése, aki hosszú évtizedeken keresztül az Állami Pénzverő kitüntetéskészítő részlegénél technikai munkakörben dolgozott. Közli: Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946-1949... 156-158.p./

A Magyar Köztársaság Érdemrend formái, szimbólumai:

- a keresztetek szárnyai fehér zománcúak
- a szárnyak 1 mm-es szegélye piros zománcú
- a középrész zöld zománc babérkoszorú övezte piros zománcmező
- a középrész előlapján: nemzeti színű zománcozású címerpajzs /amely az Árpádházi királyok pecsétjein és pénzein a XIII. század

első felétől feltüntetett, háromszög alakú, többször vágott /vízszintesen osztott/címerpajzs nemzeti színű hasonmása

- a középrész hátlapján: "1946." felirat olvasható.

A Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje vállszalaggal, a középkereszt nyakszalaggal, a kiskereszt mellre tűzve viselhető háromszög alakú szalaggal került rendszeresítésre és adományozásra.

A vállszalag 100 mm széles, 600 mm hosszú, élénk piros színű; széleitől 1/3-1/3-nyi távolságra 5 mm széles fehér alapon, 3 mm széles nemzeti színnel sávozott, fele részénél összehajtott, a jobb vállon átvetve a bal csípőnél rózsával összevarrva viselhető. A rózsza 65 mm átmérőjű, 13 mm magasságú korong, melynek palástborítása és belső díszje a szalag anyagából van kialakítva. A rózsza szalagsokron fekszik, az érdemrend nagykeresztje piros zsinóron a rózsára van felfüggesztve.

A nyakszalag 40 mm széles, 500 mm hosszú, élénk piros színű, széleitől 1/3-1/3-nyi távolságra nemzeti színnel sávozott; a középrészre fűzött érdemrenddel /középkereszt/ nyakba akasztva viselhető.

A kiskereszt-szalag háromszög alakú formája a nyakszalag szalaganyagából, a lovagkeresztek szalagformájával azonos módon hajtogatva és varrva készült.

/A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályai. Magyar Közlöny, 1946. december 28.; Magyar Közlöny, 1947. október 10./

⁴⁴⁷ Magyar Közlöny, 1946. december 28.

⁴⁴⁸ Föglein Gizella: A Magyar Köztársaság Érdemrend és Érdemérem, anno 1946. Ring, 1990. augusztus 15. 7.p.

⁴⁴⁹ 1948:XVI. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1948. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 61.p./
"A Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja kitüntetés az 1848-49-es időszak Magyar Katonai Érdemrendjének formai hagyományát újította fel /I-III. fokozat, 1948-1949./" /Pandula Attila: A magyar falerisztikáról. Levéltári Szemle, 1989. 1.sz. 15.p./

⁴⁵⁰ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. február 1.

⁴⁵¹ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. január 1.

- ⁴⁵² Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. február 1.
⁴⁵³ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. június 3.
⁴⁵⁴ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. június 19.
⁴⁵⁵ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. június 3.
⁴⁵⁶ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. június 20.
⁴⁵⁷ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. július 4.
⁴⁵⁸ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. július 30.
⁴⁵⁹ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. január 6.
⁴⁶⁰ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. január 25.
⁴⁶¹ PIL 283.f. 10.cs. 247.őe.
⁴⁶² Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. február 1.
⁴⁶³ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. november 1.
⁴⁶⁴ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. április 23.
⁴⁶⁵ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. január 31.
⁴⁶⁶ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. február 1.
⁴⁶⁷ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1948. február 7.
⁴⁶⁸ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1949. augusztus 9.
⁴⁶⁹ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. július 10.
⁴⁷⁰ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. július 10.
⁴⁷¹ PIL 283.f. 10.cs. 247.őe.

- ⁴⁷² Nehéz esztendőkről krónikája. 1949-1953. Dokumentumok. Szerkesztette és a bevezetést írta: Balogh Sándor. Összeállította: Balogh Sándor, Föglein Gizella, Szakács Sándor. Gondolat Kiadó 1986. 82.p. A történelem fítoraként a Magyar Köztársasági Érdemrend utolsó alkalommal 1949. október 12-én - a köztársasági államforma megszűnése után majdnem két hónappal - került adományozásra; Péter Gábor r. altábornagy a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét, Farkas Vladimir r. százados a tisztikeresztjét kapta. /Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1949. október 15./

Az 1946:XXI. törvénycikket a "Magyar Népköztársasági Érdemrend és Érdemérem" alapításáról szóló, az Elnöki Tanács 1949. évi 12.sz. törvényerejű rendelete hatálytalanította 1949. október 24-én. /Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1949. október 26./

- ⁴⁷³ Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946-1949... 162-163.p.

*Az adományozott érdemrendek állampolgárság, fokozat és szám szerinti összesített kimutatása.
 1947. január 15-1949. október 12.*

Sorszám	Állampolgárság	NK' lánccal	NK babérággal	NK	KK' csilaggal	KK	Tiszti kereszt	Kis kereszt	Összesen
1.	Magyar	2	5	33	57	112	282	451	942
2.	Szovjet	-	-	4	18	4	31	13	70
3.	Bolgár	-	-	15	6	4	3	1	30
4.	Lengyel	-	3	7	11	16	9	11	56
5.	Román	-	1	16	20	13	16	20	86
6.	Csehszlovák	-	-	14	16	16	24	20	90
7.	Jugoszláv	-	1	17	17	7	5	8	55
8.	Svéd	-	-	14	17	14	19	24	88
9.	Dán	-	-	1	1	5	8	10	25
10.	Angol	-	-	-	1	2	4	1	8
11.	Amerikai	-	-	-	-	1	-	-	1
12.	Görög	-	-	-	-	2	-	1	3
13.	Francia	-	-	-	-	5	-	-	5
14.	Spanyol	-	-	-	-	1	2	1	4
15.	Olasz	-	-	-	1	-	-	-	1
Összesen:		2	10	121	165	202	403	561	1464

* Nagykereszt
 ** Közékkereszt

/Uo. 164.p./

- ⁴⁷⁴ A Honvédelmi Minisztérium élén 1945. november 15. - 1946. augusztus 21. között Tombor Jenő; 1946. augusztus 21. - 1947. március 14. között Bartha Albert; 1947. március 14. - 1947. szeptember 24. között Dinnyés Lajos volt.
- ⁴⁷⁵ A békeszerződés életbe lépéséhez valójában csak a szövetséges nagyhatalmak ratifikációja volt szükséges. /Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950. Kossuth Könyvkiadó 1988. 132.p./
- ⁴⁷⁶ Föglein Gizella: Államfő és hadsereg Magyarországon /1946-1949/. Új Honvédségi Szemle, 1992. 4.sz. 51-58.p.
- ⁴⁷⁷ "Törvényjavaslat a katonai főhatalom gyakorlásáról". /ÚMKL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946. Igazságügyminisztérium Törvényelőkészítő Főosztály./ /Az iratból nem derül az ki, hogy ki, illetve kik készítették a törvényjavaslatot - F.G./
- ⁴⁷⁸ A törvényjavaslat benyújtói Idrányi Zoltán miniszteri tanácsos és Kovács György min. segédtitkár volt. /ÚMKL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946./
- ⁴⁷⁹ ÚMKL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.
- ⁴⁸⁰ "Törvényjavaslat a köztársasági elnököt a honvédség tekintetében megillető jogkör gyakorlásáról". /ÚMKL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946./
- ⁴⁸¹ A dokumentum végén négy, kézi aláírás található; közülük azonban csak egyetlen név /"Szabó"/ betűzhető ki egyértelműen - F.G./
- ⁴⁸² ÚMKL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.
- ⁴⁸³ ÚMKL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.
- ⁴⁸⁴ A minisztertanács 1946. november 29-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 151./
- ⁴⁸⁵ ÚMKL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946./ A dokumentáció 1947. szeptember 9-én irattárba került. - F.G./

- ⁴⁸⁶ 1946:I. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 12.p./
- ⁴⁸⁷ Kis Újság, 1946. február 2.
- ⁴⁸⁸ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1947. június 21.
- ⁴⁸⁹ ÚMKL XIX-A-1-j. II. tétel 40. doboz. 1231/1946. /Magyar Miniszterelnökség./
- ⁴⁹⁰ "Jékely miniszter úr közlése szerint az Esterházy palotát kérték és nem a Reviczky u. 1. számút. Az utóbbi említett igénybevétel iránt a Gazdasági Főtanácstól kaptunk értesítést, hogy kérjük. Tárgytalan a Reviczky u. 1. sz. ház igénybevétele." /A miniszterelnökség 1946. február 19-i feljegyzése. /ÚMKL XIX-A-1-j. II. tétel. 40. doboz. 1231/1946./
- ⁴⁹¹ ÚMKL XIX-A-1-j. II. tétel. 40. doboz. 1231/1946.
- ⁴⁹² A helyreállítási, illetve átalakítási munkálatokra, építési, felszerelési és berendezési költségekre például 1946. február 5-én 800 millió pengőt, március 8-án 20 milliárd pengőt, május 10-én 1 milliárd pengőt, július 12-én 5 milliárd pengőt, július 26-án 15 milliárd pengőt, szeptember 6-án - utólagos jóváhagyással - pedig 50 850 000 pengőt utalt ki a minisztertanács. /ÚMKL XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 88., 93., 107., 121., 124., 134./
- ⁴⁹³ A minisztertanács 1946. május 24-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 111./
- ⁴⁹⁴ A minisztertanács 1946. július 26-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 124./
Az 1946. augusztus 16-i minisztertanács pedig elnöki titkár felvételét és kinevezését hagyta jóvá az Elnöki Hivatalhoz. /ÚMKL XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 130./
- ⁴⁹⁵ Fogalmazási szak:
II. fizetési osztály	- Elnöki Hivatal vezetője	1 állás
IV. fizetési osztály	- Elnöki oszt. főnök	1 állás
V-X. fizetési osztály	- Elnöki tanácsos -segédfogalmazó	7 állás

- ⁴⁹⁶ Kezelési szak:
VII-XII. fizetési osztály
- segédhiv. főigazgató - irodasegédtitst 13 állás
/Köztük 2 irodaigazgató, 6 gépíró-titkárnő, 2 irattáros/
- ⁴⁹⁷ Műszaki segédtszti szak:
X-XII. fizetési osztály - műszaki segédtitst 6 állás
/Köztük: elnök:2 sofőr, elnök felesége: 1 sofőr, elnök családja: 1 sofőr,
hivatal vezetője: 1 sofőr, egyéb hivatali autó: 1 sofőr./
- ⁴⁹⁸ Altiszti szak:
X-XV. fizetési osztály - 20 állás
/Köztük: 3 elnöki ajtónálló, 1 elnöki inas, 2 hivatalfőnöki ajtónálló, 3
egyéb hivatali altiszt, 2 portás, 1 szakács, 2 kocsimosó./
- ⁴⁹⁹ Az Elnöki Hivatal például az 1946 márciusi kiadásaira 20 milliárd
300 millió pengő hitelt vett igénybe; ebből 250 millió pengő személyi
járandóságokra, 5 milliárd pengő dologi kiadásokra, 7 milliárd pengő
a köztársasági elnök rendelkezési alapjára, 3 milliárd pengő az
Elnöki Hivatal főnökének rendelkezési alapjára, 5 milliárd pengő
pedig átmeneti kiadásokra, "közszükséglet fedezésére" szolgált. /A
minisztertanács 1946. március 14-i ülésének jegyzőkönyve. ÚMKL
XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 94./
- ⁵⁰⁰ A minisztertanács 1946. május 10-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL
XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 107./
A testőrség felszereléseinek kiadásaira 10 milliárd 60 millió pengőt
utalt ki a minisztertanács 1946. augusztus 30-án. /ÚMKL XIX-A-83./
Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 133./
A testőrség elhelyezésére a Budapest, IV. Magyar u. 34. sz. házat,
vették igénybe. /UMK XIX-A-1-j. 7964/1946. Magyar Miniszterelnök-
ség./
A testőrség felállítását megelőzően a köztársasági elnök személyi
biztonságát 2 rendőrtiszt, 42 főnyi őrszemélyzet és 5 nyomozótiszt
látta el, akiknek ruházattal és felszereléssel, továbbá 2 személygép-
kocsival való ellátására először 10 milliárd pengő hitelt, majd 4 132
millió pengőt folyósított a minisztertanács. /A minisztertanács 1946.
február 22-i és április 18-i üléseinek jegyzőkönyvei. ÚMKL XIX-A-
83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 89., 101./

- ⁵⁰¹ 1946.I. törvénycikk. /Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek...
11.p./
- ⁵⁰² ÚMKL XIX-A-1-j. I. tétel. 40. doboz. 4201/1946. /Magyar Miniszter-
elnökség./
- ⁵⁰³ "Kivonat az 1946. évi május hó 24-én tartott minisztertanács jegyző-
könyvéből". /ÚMKL XIX-A-1-j. I.tétel 40. doboz. 4201/1946. Magyar
Miniszterelnökség./
A Pénzügyminisztérium államtitkára 1946. május 10-én a köztár-
sasági elnök tiszteletdíjával kapcsolatosan törvényjavaslat benyúj-
tását indítványozta a miniszterelnökhöz írt levelében; átmenetileg
pedig minisztertanácsi határozat alapján javasolta a tiszteletdíjat
"rendezni", illetve folyósítani. /ÚMKL XIX-A-1-j. I.tétel. 40. doboz.
5315/1946. Magyar Miniszterelnökség./
- ⁵⁰⁴ "Törvényjavaslat az állami főhatalom gyakorlásáról". /PIL 283.f.
10.cs. 241.őe./
- ⁵⁰⁵ A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i
ülésének jegyzőkönyve. /PIL 274.f. F: T-450./
- ⁵⁰⁶ Országos Széchényi Könyvtár. Plakát- és Aprónyomtatványtár.
- ⁵⁰⁷ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 305.p.
- ⁵⁰⁸ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 306.p.
- ⁵⁰⁹ Nemzetgyűlés Naplója.I. ... 726.p.
- ⁵¹⁰ ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. /Belügyminisztérium. Törvény-
előkészítő Osztály./
- ⁵¹¹ "Törvényjavaslat a köztársaság címeréről és az állampecsétről".
/ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium.
Törvényelőkészítő Osztály./

⁵¹² ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. /Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵¹³ "Indoklás 'A köztársaság címeréről és az állampecsétről' szóló törvényjavaslathoz". /ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztály./

⁵¹⁴ ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. /Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵¹⁵ A "Törvényjavaslat a köztársaság címeréről és az állampecsétről" c. dokumentum 1.§-a kézzel át van húzva. Mellette lévő papíron, tintával, kézzel írott szöveg olvasható: "1.§. /1/ A Magyar Köztársaság címere: vörös pajzs, közepén kiterjesztett szárnyú fehér turulmadár, amely karmaiban zöld olajágot tart." A lap alján ugyancsak kézi írás /de más személytől származó/ olvasható: "Kis Roland államtitkár utasítására". /ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵¹⁶ "Törvényjavaslat az állam címeréről és az állampecsétről". /ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵¹⁷ A "turulmadár" át van húzva és alatta kézi írás olvasható: "sas".

⁵¹⁸ "Indoklás 'Az állam címeréről és az állampecsétről' szóló törvényjavaslathoz". /ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵¹⁹ ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. /Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵²⁰ "Pro domo". /ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵²¹ A "Miniszterelnöknek és valamennyi miniszternek" c. kísérőlevél fogalmazványon több, olvashatatlan aláírás található. /ÚMKL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvényelőkészítő Osztály./

⁵²² A minisztertanács 1946. február 28-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 90./

⁵²³ ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 4202/1946. /Magyar Miniszterelnökség./

⁵²⁴ ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 4202/1946. /Magyar Miniszterelnökség./

⁵²⁵ A moszkvai magyar követség 1946. április 10-én a Külügyminisztérium útján érdeklődött a köztársaság hivatalos állami címeréről. /ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 4165/1946. Magyar Miniszterelnökség./
Később a budapesti török követség hasonló kéréssel fordult a miniszterelnökhöz. /ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 5210/1947. Magyar Miniszterelnökség./

⁵²⁶ A Földművelésügyi Minisztérium képviselője a címer körüli rendezetlen állapotokra hívta fel a miniszterelnök figyelmét 1946. május 6-án. /ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 5133/1946. Magyar Miniszterelnökség./
Az egyes minisztériumoknál a címerhasználat meglehetősen esetleges volt; például 1946 novemberében az Igazságügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium a koronátlan kiscímert használta; a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium pecsétjén viszont a szentkoronás "királyi" címer volt látható. /A minisztertanács 1946. november 29-i ülésének mellékletei. ÚMKL XIX-A-83. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 151./

⁵²⁷ Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága 1946. április 17-én, Fejér vármegye törvényhatósági bizottsága június 3-án, Vas vármegye törvényhatósági bizottsága szeptember 16-án; Kaposvár, Szeged és Miskolc törvényhatósági jogú városok június 19-én, július 16-án, illetve szeptember 30-án az állami címer mielőbbi olyan rendezése mellett foglaltak állást, hogy annak "képe és összetétele megegyezék a magyar állam köztársasági államformájával". /ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 7484/1946; 12118/1946.; 9950/1946.; 9433/1946.; 11812/1946. Magyar Miniszterelnökség./

⁵²⁸ Berényi Sándor: A magyar népi demokratikus állam közigazgatása. 1944-1945. Kossuth Könyvkiadó 1987. 90.p.

⁵²⁹ ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 7416/1946.

⁵³⁰ ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 5210/1946.

⁵³¹ ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 5210/1946.

⁵³² Föglein Gizella: A Magyar Köztársaság állami címere /1946-1949/. Levéltári Közlemények, 1991. 1-2.sz. 1-8.p.

⁵³³ A Külügyminisztérium 1947. április 21-i levele a miniszterelnökhöz. /ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 5210/1946. Magyar Miniszterelnökség./

⁵³⁴ A miniszterelnökség 1947. június 19-i levele a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetőjének. /ÚMKL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 5210/1946. Magyar Miniszterelnökség./

⁵³⁵ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap. 1946. 125. sz.

⁵³⁶ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1946. 126-274. sz.

⁵³⁷ Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1946. 275.sz. - 1949. 171-172.sz.

⁵³⁸ Lásd az 1946:I. törvénycikk. 13.§. /2/ bekezdését.

⁵³⁹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a nemzetgyűlés, illetve az országgyűlés Politikai Bizottsága az alábbi időpontokban tartotta üléseit:
1945: január 26., március 12., május 11., június 1., július 21., szeptember 27., november 15., december 20;
1946: február 4., február 15., április 3., május 2., május 7., szeptember 27.;
1947: május 6., május 13., május 31., szeptember 24.;
1948: január 13., január 29., február 19., március 23., április 27., május 11., június 10., július 7., augusztus 2., szeptember 30., november 24., december 10., december 16.;

1949: január 20., március 10., április 12., június 10., augusztus 12.
/ÚMKL XVIII-5. Ideiglenes Nemzetgyűlés, Nemzetgyűlés, Országgyűlés Politikai Bizottsága jegyzőkönyvei. 1-12. doboz./

⁵⁴⁰ A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának pártok szerinti összetétele. /ÚMKL XVIII-5. 11. doboz./;
Az országgyűlés Politikai Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./

⁵⁴¹ Varga Bélának, a nemzetgyűlés elnökének bejelentése a nemzetgyűlés 1947. április 15-i ülésén. /Nemzetgyűlés Naplója.VII. ... 534.p./

⁵⁴² A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának pártok szerinti összetétele. /ÚMKL XVIII-5. 11. doboz./

⁵⁴³ Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választásokon 5 031 025 választó 4 998 338 érvényes szavazatot adott le, melynek hivatalos végeredménye a következő volt:

	Szavazat		Mandátum	
MKP	1 113 050	22,3%	100	24,3%
DNP	820 453	16,4%	60	14,6%
FKGP	769 763	15,4%	68	16,5%
SZDP	744 641	14,9%	67	16,3%
MFP	670 546	13,4%	49	11,9%
NPP	415 465	8,3%	36	8,7%
FMDP	260 420	5,2%	18	4,4%
MRP	84 169	1,7%	6	1,5%
KNT	69 536	1,4%	4	1,0%
PDP	50 294	0,7%	3	0,7%

/Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 1945-1947. ... 525.p./

⁵⁴⁴ PIL 283.f. 10.cs. 247.őe.

⁵⁴⁵ PIL 283.f. 10cs. 247.őe.

⁵⁴⁶ Faragó László, Justus Pál, Szeder Ferenc /SZDP/, Kovács Imre /NPP/, Kovács Béla, Nagy Ferenc, Oltványi Imre, Rácz Lajos, Taksonyi János, Tildy Zoltán, Varga Béla, Virágh József, Vörös Vince /FKGP/, Moór Gyula, Szent-Iványi Sándor /PDP/, Sulyok Dezső /MSZP/, B. Szabó István /MFP/, Bölöni György /pkv/. /PIL 283.f. 10.cs. 247.őe./

⁵⁴⁷ PIL 283.f. 10.cs. 247.őe.

⁵⁴⁸ Az országgyűlés Politikai Bizottsága 1947. szeptember 24-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz./

⁵⁴⁹ Az 1949. május 15-i országgyűlési választásokon a választásra jogosultak 94,7%-a szavazott le; a szavazatok 95,6%-a esett a Magyar Függetlenségi Népfront jelöltjeire. A megválasztott 402 képviselő 71%-a az MDP tagja volt./ Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon. 1944-1949. ... 254.p./

⁵⁵⁰ Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott országgyűlés naplója. /továbbiakban: Országgyűlés Naplója./ Hiteles kiadás. I. kötet. Budapest 1950. 16.p.

⁵⁵¹ Országgyűlés Naplója.I. ... 16.p.

⁵⁵² Rajk László, Szakasits Árpád* /MDP/, Bán Antal, Kéthly Anna, Kisházi Ödön, Szélig Imre /SZDP/, Veres Péter /NPP/, Filó Sámuel, Pongrácz Aladár, Szabó Árpád, Szentiványi Lajos /FKGP/, Barankovics István, Eckhardt Sándor, Eszterhás György, Pécsi József /DNP/, Peyer Károly /MRP/, Pfeiffer Zoltán, Vásáry István, Zsedényi Béla /MFP/.

*Szakasits Árpád 1948. augusztus 3-tól köztársasági elnök.

⁵⁵³ Országgyűlés Naplója.I. ... 16.p.

⁵⁵⁴ Országgyűlés Naplója.I. ... 16.p.

⁵⁵⁵ Az országgyűlés Politikai Bizottsága 1949. július 10-i ülésének jegyzőkönyve. /ÚMKL XVIII-5. 1. doboz/.

⁵⁵⁶ 1949:XX. törvény. /Nehéz esztendőkről krónikája. 1949-1953. ... 123-134.p./

⁵⁵⁷ Országgyűlés Naplója.I. ... 243.p.

DOKUMENTUMOK

1945:I. TÖRVÉNYCIKK

a magyar állami szuverenitás gyakorlásáról
/Kihirdetett az 1945. évi szeptember hó 16. napján/

1.§. Az ideiglenes nemzetgyűlés - törvényerőre emelve a Debrecenben, 1944. évi december hó 22. napján tartott ülésében hozott határozatát - a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselőjévé nyilvánítja magát.

2.§. /1/ Ezt a törvényt az Országos Törvénytárban, mint az 1945:I. törvénycikket kell kihirdetni.

/2/ A kihirdetés céljára ezt a törvényt a következő bevezetéssel kell ellátni: "Emlékezetül adjuk mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország ideiglenes nemzetgyűlése a következő törvénycikket alkotta". Ezután következik a törvény szövege. A törvény szövegét a következő záradék rekeszti be: "Ezt a törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mindenki köteles megtartani". A záradékot az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke és a miniszterelnök írják alá.

3.§. A 2.§. /2/ bekezdésében foglalt rendelkezéseket az ideiglenes nemzetgyűlés által alkotott minden törvény kihirdetése tekintetében alkalmazni kell.

4.§. Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 71.p.

1945:II. TÖRVÉNYCIKK

az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlásáról
/Kihirdetett az 1945. évi szeptember hó 16. napján./

1.§. /1/ Az ideiglenes nemzetgyűlés - törvényerőre emelve a Debrecenben 1944. évi december hó 22. napján tartott ülésén hozott határozatát - az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlására nézve az alábbiak szerint rendelkezik.

/2/ Az államfőt megillető kinevezési jogkört a VI. fizetési osztályig bezárólag az egyes miniszterek, az V. fizetési osztálytól felfelé az illetékes miniszter előterjesztésére a miniszterelnök gyakorolja. Kivételt képeznek a politikai államtitkárok, továbbá a Magyar Kúria és a Közigazgatási Bíróság, valamint a Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke, akiket a minisztertanács javaslatára a nemzetgyűlés elnöksége nevez ki.

/3/ A honvédség tisztikarának tagjait a honvédelmi miniszter előterjesztésére a miniszterelnök nevezi ki, kivéve a tábornoki kar tagjait, akiket a miniszterelnök, a honvédezerkar főnöke, a honvédelmi miniszter és a honvédelmi minisztérium politikai államtitkárának előterjesztésére az ideiglenes nemzetgyűlés elnöksége nevez ki.

/4/ A miniszterelnöki szék megüresedése esetén az új miniszterelnököt a politikai bizottság előterjesztése alapján az ideiglenes nemzetgyűlés elnöksége bízza meg, egyhangú előterjesztés hiányában a nemzetgyűlés hivatott a megbízás adására.

2.§. Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 71.p.

1945:III. TÖRVÉNYCIKK

a Nemzeti Főtanácsról

/Kihirdetett az 1945. évi szeptember hó 16. napján./

1.§. Az ideiglenes nemzetgyűlés politikai bizottságának és az ideiglenes nemzeti kormányának a Debrecenben 1945. évi január hó 26. napján 59/1945. Eln. szám alatt a Nemzeti Főtanács felállítása tárgyában és a Budapesten, 1945. évi július hó 21. napján 1 814/1945. E. szám alatt a Nemzeti Főtanács hatáskörének kiegészítése tárgyában kibocsátott rendelkezései törvényerőre emeltetnek s egyszersmind - egységes szövegbe foglalás mellett - megfelelően kiegészítetnek. Ehhez képest a Nemzeti Főtanács szervezetét és jogkörét az alábbi rendelkezések határozzák meg.

2.§. /1/ Addig, amíg a magyar nép az államfői hatalom gyakorlásának módja felől nem dönt, az alkotmány szerint az államfőt megillető egyes jogokat a következő §-ok szerint háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolja.

/2/ A Nemzeti Főtanács tagjai:

az ideiglenes nemzetgyűlés elnöke vagy helyettese,

az ideiglenes nemzeti kormány elnöke vagy helyettese,

az ideiglenes nemzetgyűlés politikai bizottsága által választás útján kiküldött politikai bizottsági tag vagy póttag, aki nem tagja a kormánynak.

3.§. /1/ A Nemzeti Főtanács jogkörébe tartozik:

1. a miniszterek kinevezése a politikai bizottságnak a miniszterelnök javaslatára szótöbbséggel hozott határozata alapján;

2. a kormány tagjainak felmentése;

3. a közhivatali és más tisztségekre való azon kinevezések, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek.

4. címek adományozása, továbbá rendjelek és kitüntetések alapítása, illetőleg adományozása;

5. az 1939:II. tc. 6.§-ának 4. pontja szerint a honvédség kötelékébe tartozóknak az állampolgársági kötelekből elbocsátása;

6. a házassági jogról szóló 1894:XXXI. tc. 11. és 23. §-aiban meghatározott házassági akadályok alóli felmentés megadása;

7. a házasságon kívül született gyermek kegyelemből való törvényesítése;

8. az 1912:LXV. tc. 121.§-ában foglaltakhoz képest a nyugellátás kegyelmi úton való engedélyezése;

9. az elítéltek kegyelmeiben részesítése.

/2/ Általános kegyelmet /amnesztiát/ csak az ideiglenes nemzetgyűlés adhat.

4.§. A külügyek terén a Nemzeti Főtanács jogkörébe tartozik:

1. a követek küldése és a külállamok követeinek elfogadása;

2. a konzulok kinevezése és az idegen konzulok részére a működési engedély megadása;

3. a Magyarország nevében külállamokkal létesítendő nemzetközi szerződések aláírására jogosító felhatalmazás megadása és az aláírt nemzetközi szerződések megerősítése azzal, hogy a törvényhozás hatáskörét érintő nemzetközi szerződések megerősítéséhez az ideiglenes nemzetgyűlés politikai bizottságának előzetes hozzájárulása szükséges.

5.§. A Nemzeti Főtanács előadója a 2. és 3. §-ban felsorolt egyes jogok gyakorlásánál az ügy tárgya szerint illetékes miniszter, akinek javaslat-tételre van joga.

6.§. Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe.

Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 72.p.

1945:XI. TÖRVÉNYCIKK

az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről
/Kihirdetett az 1945. évi december hó 16. napján./

ELSŐ FEJEZET

A Nemzetgyűlés

1.§. /1/ A magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője az 1945:VIII. törvénycikk értelmében megtartott választások alapján megalakult Nemzetgyűlés; megalakulásával az Ideiglenes Nemzetgyűlés megbízata megszűnt.

/2/ A nemzetgyűlés állapítja meg Magyarország alkotmányát és államformáját.

2.§. /1/ A Nemzetgyűlés tagjai részére ugyanazt a mentelmi jogot biztosítja, mint aminőben az Országgyűlés tagjai részesültek.

/2/ A Nemzetgyűlés, annak bizottságai és tagjai, valamint működésük ugyanabban a büntetőjogi védelemben részesülnek, mint amelyet a büntetőtörvények az Országgyűlés, annak bizottságai és tagjai részére, valamint működésük védelmére biztosítanak.

3.§. A Nemzetgyűlés által alkotott törvények kihirdetésére az 1945:I. tc. 2.§-ának /2/ bekezdésében foglalt rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

4.§. A Nemzetgyűlés tagjai sorából 36 tagú politikai bizottságot választ. A politikai bizottság hatáskörébe tartozik fontos politikai döntések előkészítése, úgyszintén a jelen törvény és más jogszabályok szerint reáruházott egyéb feladatok ellátása.

MÁSODIK FEJEZET

A Nemzeti Főtanács

5.§. /1/ A Nemzeti Főtanács a Nemzetgyűlés elnökéből és a Nemzetgyűlés által választott további két tagból áll. A tagokon felül két póttagot kell választani. A Nemzeti Főtanács tagjai /póttagjai/ nem lehetnek a kormány tagjai.

/2/ Az 1945:III. tc. 2. §-ának ezzel ellentétes rendelkezései hatályukat veszítik.

/3/ A Nemzeti Főtanácsnak a jelen § /1/ bekezdése alapján való újjáalakulásával az eddigi tagok tisztsége megszűnik.

6.§. /1/ A Nemzeti Főtanács tagjai és póttagjai a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesznek.

/2/ Az eskü szövege a következő: "Én ... mint a Nemzeti Főtanács tagja /póttagja/ esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítse!"

/3/ A fogadalom szövege a következő: "Én ... mint a Nemzeti Főtanács tagja /póttagja/ becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nemzet javára gyakorlom."

7.§. A Nemzetgyűlés elnöke gondoskodik a Nemzeti Főtanács ülésének összehívásáról és vezeti annak tanácskozásait. A Nemzeti Főtanács szótöbbséggel határoz.

8.§. A Nemzeti Főtanács rendelkezései és intézkedései csak akkor érvényesek, ha azokat a miniszterelnök ellenjegyezte.

9.§. /1/ A miniszterelnököt a politikai bizottság kétharmad többségű határozata, ilyen hiányában pedig a Nemzetgyűlés határozata alapján a Nemzeti Főtanács nevezi ki és menti fel. Az 1945:II. tc. 1.§-ának /4/ bekezdése hatályát veszti.

/2/ A Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartoznak a közhivatali és más tisztségekre való azok a kinevezések, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják. A honvédség tábornokainak kinevezésére az előterjesztést a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter egyetértésben teszik meg. Az 1945:II. tc. 1.§. /2/ és /3/ bekezdésében, valamint az 1945:III. tc. 3.§. /1/ bekezdésének 3. pontjában foglalt ezzel ellentétes rendelkezések hatályukat veszítik.

10.§. /1/ A Nemzeti Főtanács tagjai ellen tisztségük betöltésének ideje alatt egyáltalában nem, tisztségük megszűnése után pedig az annak gyakorlásával kapcsolatos cselekedeteik vagy mulasztásaik miatt nem lehet bűnvádi vagy fegyelmi eljárást indítani vagy folytatni.

/2/ A tisztségük gyakorlásával kapcsolatban ellenük elkövetett bűncselekmények olyan elbírálás alá esnek, mintha az államfő ellen követték volna el azokat.

11.§. A Nemzeti Főtanács tagjait az alkotmány vagy a törvények megszegése esetében a Nemzetgyűlés felelősségre vonhatja. A felelősségre vonást a Nemzetgyűlés összes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. A bíraskodást a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. tc. 34.§-ának értelemszerű alkalmazása szerint szervezett bíróság gyakorolja.

HARMADIK FEJEZET
A magyar felelős minisztérium

12.§. A kormány a Nemzetgyűlés megalakulásától kezdődően mint magyar felelős minisztérium működik tovább.

13.§. /1/ A magyar felelős minisztérium a miniszterelnökből, három államminiszterből, akik közül kettő miniszterelnökhelyettes, továbbá belügy-, pénzügy-, külügy-, vallás- és közoktatásügyi, honvédelmi, földművelésügyi, kereskedelem- és szövetkezetügyi, közlekedésügyi, igazságügyi, iparügyi, közellátásügyi, népjóléti, újjáépítési és tájékoztatásügyi miniszterből áll.

/2/ Az ideiglenes nemzeti kormánynak a magyar felelős minisztérium kiegészítése tárgyában kiadott 11000/1945. M.E. számú rendelete jóváhagyatik.

14.§. /1/ A minisztérium, úgyszintén annak tagjai a Nemzetgyűlésnek felelősek.

/2/ A miniszterek felelősségrevonása felől az 1848:III. törvénycikkben meghatározott esetekben a Nemzetgyűlés határoz. A bíraskodást a Nemzetgyűlés tagjaiból az említett tc. 34. §-ának értelemszerű alkalmazása szerint szervezett bíróság gyakorolja.

15.§. A pénzügyminisztérium az állam gazdasági, pénzügyi és közgazgatási rendjének biztosítása érdekében rendelettel megtehet a rendkívüli helyzetben szükséges bármely magánjogi, büntetőjogi, közigazgatási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb rendelkezést és evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg, kivéve a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. E felhatalmazás alapján az állam főhatalmi szervezetét vagy annak működését érintő rendelkezéseket kibocsátani nem lehet. A kiadott rendeletek a Nemzetgyűlésnek - annak legközelebbi ülésén - utólagos jóváhagyás céljából bemutatandók. E §-ban foglalt felhatalmazás érvénye 1946. március hó 1-én megszűnik és megszűnik esetleges kormányváltás esetén is.

16.§. A jelen törvény kihirdetése napján lép hatályba.

Magyar Törvénytár. 1943-1945. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 134-136.p.

1946:I. TÖRVÉNYCIKK

Magyarország államformájáról

/Kihirdettetett mind a Nemzetgyűlésben, mind az Országos Törvénytárban az 1946. évi január hó 31. napján./

Magyarországon 1918. november 13-án megszűnt a királyi hatalom gyakorlása. A nemzet viszanyerte önrendelkezési jogát. Négy száz esztendő harc, az ónodi gyűlés, az 1849-es debreceni határozat, két forradalom kísérlete és az ezt követő elnyomatás után a magyar nép újra szabadon határozhat államformájáról.

Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot.

A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést.

Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen: a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezekről a jogokról egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.

E cél megvalósítására Magyarország Nemzetgyűlése mindenekelőtt a következő törvényt alkotja:

1.§. Az államhatalom kizárólagos forrása és birtokosa a magyar nép. A magyar nép a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés útján gyakorolja.

2.§. /1/ Magyarország köztársaság.

/2/ A köztársaság élén elnök áll. A köztársasági elnököt a Nemzetgyűlés négy évre választja.

3.§. Köztársasági elnökké minden magyar állampolgár megválasztható, aki harmincötödik életévét betöltötte és akinek nemzetgyűlési képviselői választójogosultsága van.

4.§. /1/ A köztársasági elnök választását jelölés előzi meg. A jelölés érvényességéhez a Nemzetgyűlés legalább ötven tagjának írásbeli ajánlása szükséges. A jelölést a Nemzetgyűlés elnökénél a szavazás elrendelése

előtt kell benyújtani. A Nemzetgyűlés minden tagja csak egy jelöltet ajánlhat. Annak, aki több jelöltet ajánl, mindegyik ajánlása érvénytelen.

/2/ Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, ez a Nemzetgyűlés tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében közfelkiáltással közútján történik. A szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri.

/3/ Ha az első szavazás alkalmával ezt a többséget egyik jelölt sem nyeri el, az /1/ bekezdésnek megfelelő új ajánlás alapján újból szavazást kell tartani. A második szavazás alapján való megválasztáshoz ugyancsak a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazata szükséges.

/4/ Ha a második szavazás alkalmával egyik jelölt sem nyerte el a megkívánt többséget, harmadszori szavazást kell tartani. Ez alkalommal csak arra a két jelöltre lehet szavazni, akik a második szavazás alkalmával a legtöbb szavazatot kapták. A harmadik szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki - tekintet nélkül a szavazásban résztvevők számára - a szavazatok többségét elnyerte.

/5/ A szavazási eljárást legfeljebb három egymásra következő nap alatt be kell fejezni.

5.§. Egymás után két ízben köztársasági elnökké senkit sem lehet megválasztani.

6.§. /1/ A köztársasági elnök a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz.

/2/ Az eskü szövege a következő:

"En... esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorolom. Isten engem úgy segéljen."

/3/ A fogadalom szövege a következő:

"En... becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom."

7.§. A köztársasági elnök megválasztásáról és esküjének, illetőleg fogadalmának letételéről jegyzőkönyvet kell készíteni. Ezt a jegyzőkönyvet a köztársasági elnök is aláírja: aláírását a miniszterelnök ellenjegyzi. A jegyzőkönyvet a hivatalos lapban közzé kell tenni.

8.§. Az első ízben megválasztott köztársasági elnök eskü-, illetőleg fogadalomtételével a Nemzeti Főtanács intézménye megszűnik.

9.§. A köztársasági elnök tizenöt napon belül aláírja és a kihirdetést elrendelő záradékkal látja el a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. A

kihirdetés elrendelése előtt az említett határidőben a törvényt újabb megfontolás végett, észrevételeinek közlésével, egy ízben visszaküldheti a Nemzetgyűlésnek; a Nemzetgyűlés által hozzá másodízben áttett törvényt azonban tizenöt napon belül kihirdettetni köteles.

10.§. /1/ A köztársasági elnök a Nemzetgyűlést egy ülésszakban harminc napnál nem hosszabb időre legfeljebb egy ízben elnapolhatja. Az elnapolás tartama alatt a Nemzetgyűlés elnöke legalább száz képviselőnek írásban előterjesztett indítványára az indítvány kézhezvételétől számított nyolc napnál nem távolabbi időpontra a Nemzetgyűlést összehívni köteles.

/2/ A köztársasági elnök jogosult a Nemzetgyűlés felosztatására, ha eziránt a kormány előterjesztést tesz vagy ha ezt a nemzetgyűlési képviselőknek legalább kétötöd része felterjesztésben kéri.

11.§. /1/ A köztársasági elnök képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban. Követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki és megadja az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A minisztérium útján szerződéseket köthet, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, a szerződés megkötéséhez a Nemzetgyűlés hozzájárulása szükséges.

/2/ A köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.

12.§. /1/ A köztársasági elnököt megilleti az államfő kegyelmezési joga, úgyszintén a törvényes akadályok alól az államfő részére fenntartott felmentés joga. Általános kegyelmet, valamint a miniszteri felelősség érvényesítéseképpen vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek, illetőleg legfőbb állami számvevőszéki elnöknek kegyelmet csak a Nemzetgyűlés adhat.

/2/ Háború vagy mozgósítás esetében a honpolgári kötelekből való elbocsátás felől a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök határoz.

13.§. /1/ A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja.

/2/ A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a Nemzetgyűlés politikai bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján pedig a minisztereket.

/3/ A kinevezett minisztérium a kinevezéstől számított nyolc nap alatt köteles a Nemzetgyűlés ülésében bemutatkozni. Ennek megtörténte előtt a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést nem oszthatja fel.

/4/ A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a miniszterelnök vagy az illetékes felelős miniszter ellenjegyzése szükséges.

14.§. /1/ A köztársasági elnök nevezi ki az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket, valamint fizetési osztályra

való tekintet nélkül az összes ítélőbírákat. A köztársasági elnök tölti be az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére azokat az egyéb tisztségeket, amelyeknek betöltését a törvényes rendelkezések az államfő hatáskörébe utalják.

/2/ A köztársasági elnök adományozhatja a Nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket és a hivatali állások címeit.

15.§. /1/ A köztársasági elnök tisztségéről csak a Nemzetgyűléshez intézett nyilatkozatban és a Nemzetgyűlés hozzájárulásával mondhat le. A Nemzetgyűlés tizenöt napon belül kérheti a köztársasági elnököt, hogy elhatárolását újból fontolja meg. Ha a köztársasági elnök elhatárolását fenntartja, a Nemzetgyűlés a lemondás tudomásulvételét nem tagadhatja meg.

/2/ Ha a köztársasági elnök meghal, a köztársasági elnöki szék más okból megüresedik vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására egyéb okból tartósan képtelenné válik, az új köztársasági elnök megválasztásáig a köztársasági elnöki jogkört a Nemzetgyűlés elnöke gyakorolja, azzal a korlátozással, hogy a Nemzetgyűlés által alkotott törvényt a Nemzetgyűlésnek újabb megfontolás végett nem küldheti vissza, a Nemzetgyűlést nem oszlathatja fel és a kegyelemezés jogával csak jogerősen elítéltek javára élhet.

/3/ Ha a köztársasági elnöki szék megüresedik vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására tartósan képtelenné válik, a Nemzetgyűlés elnöke gondoskodni köteles arról, hogy a Nemzetgyűlés az új köztársasági elnök megválasztása végett harminc napon belül összeüljön. Ha a Nemzetgyűlés megbízatása a köztársasági elnök választását szükségessé tevő körülmény bekövetkezése előtt megszűnt vagy a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést feloszlatta, a minisztérium köteles a választások megtartásáról olyan időpontban gondoskodni, hogy az új köztársasági elnök a választást szükségessé tevő körülmény bekövetkezésétől számított hatvan napon belül megválasztható legyen. Ilyen esetben a köztársasági elnök jogait a /2/ bekezdésben meghatározott korlátozással a feloszlátott Nemzetgyűlés elnöke; illetőleg annak a Nemzetgyűlésnek az elnöke gyakorolja, amelynek megbízatása a köztársasági elnöki szék megüresedése előtt megszűnt.

16.§. /1/ A köztársasági elnök személye sérthetetlen; büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja.

/2/ Ha a köztársasági elnök az alkotmányt vagy a törvényt megszegi, a Nemzetgyűlés öt - legalább százötven tag írásbeli indítványa alapján - összes tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében és a jelenlevők legalább kétharmad részének szavazatával felelősségre vonhatja. A bírászkodás a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. tc. 34. §-ának megfelelő alkalmazásával alakított bíróság joga.

17.§. /1/ A Nemzetgyűlés a köztársasági elnök részére tiszteletdíjat állapít meg.

/2/ A köztársasági elnöki tisztt ellátására szükséges hivatalt a minisztérium szervezi, a hivatal költségeiről az állami költségvetés keretében kell gondoskodni.

18.§. A bíróságok a bírói hatalmat a köztársaság nevében gyakorolják és ítéleteiket, valamint egyéb ügydöntő határozataikat "A Magyar Köztársaság nevében" hozzák.

19.§. Ez a törvény a Nemzetgyűlésben való kihirdetésével azonnal hatályba lép. Kihirdetésével hatályukat veszti a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok.

Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 3-12.p.

Miniszterelnök Ur!

Az államforma tárgyában benyújtott törvényjavaslat
keresén közjogi tisztem szerint, tehát kötelességszerűen meg-
állapítom, hogy annak tárgyalása

idegen megszállás alatt,
a magyar nép megkérdezése nélkül, a képviselők pártéleti szólás-
szabadságának korlátozásával folyt le; következésképp a nemzet é-
zek figyelembevételével gondolkodik és ítélkezik a történeten.

Amikor megállapításomról Miniszterelnök urat van
szerencsém értesíteni, fogadja hazafias tiszteletemet.

Esztergom, 1946 február hó 1.

Hercegprímás
biboros, hercegprímás
esztergomi érsek

11. MÁJUS
1946. MÁJUS 11.

XIX-A-1-j-XXIV-1446-1602
5

MAGYARORSZÁG: KÖZTÁRSASÁG!

Vége az idegen Heiburg-királyságnak!

Vége Horthy Miklós huszonöt éves város uralkodásának, mely kiszolgáltatta Hitlernek
hazánkat, vesztés háborúba vitte, pusztulásba döntötte Magyarországot!
Győzött a magyar nép évszázados ellenségével fölött!

Győzött Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, Petőfi Sándor,
Táncsics Mihály, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Ságvári Endre úgylé
Akarod, hogy a magyar nép győzelme végleges legyen?
Akkor semmisítsd meg a köztársaság ellenségét!

A köztársaság ellenségei:

a volt nagybirtokosok és kizsákmányolók, akik az új gazdaságot
akarják kiforgatni a földből.

A köztársaság ellenségei:

a régi szolgabírák, alispánok, reakciós tisztek,
akik újra csendőrszurovnyokkal szeretnék igazgatni a népet!

A köztársaság ellenségei:

a nép nyomorán élősködők, az állam pénzén gazdagodó nagybirtokosok!
Védd meg a köztársaságot! Semmisítsd meg ellenségét!

A magyar köztársaság munkát, emberhez méltó megélhetést,
nékülözéstől mentes életet, emberi jogokat ígér polgárainak

De amíg vannak, akik feketéznek, míg a munkások és parasztok, a dolgozó
értelmiség verajtáskozik, a jog — emberhez méltó élethez — papíron marad!
Amíg vannak, akik az állam terhére, a dolgozó nép rovására gazdagodnak,
addig nincs állásfoglalás, nem lehet élni jól, nincs emberi megélhetés!

Lágy rajta, hogy a magyar köztársaság beváltja ígéretét!

Sejts felélni az országot! Sejtsd le a feketézést, az adócsalást, az árverés-
tevényt, a köztársaság terhére élősködőket, az államot fosztogatók népellenes szellemét!

A magyar köztársaság a magyar nép állama legyen!

A köztársaság nem lesz addig a nép állama, amíg a nagypapok büntetlenül
igazgatnak a földreform, a demokrácia vívmányai ellen, amíg a hivatalokban
a népi szándék ellenében állnak, amíg büntetlenül lehet alkudozni az állam pénzét és
lehet nyaralozni a nép kenyerével!

A magyar köztársaság a nemzet egységére épül!

Is a reakcióval, mely meg akarja bontani a nemzeti egységet!
Is a magyar egység, a magyar demokrácia ellenségével!

ÉLJEN A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG!

A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT

1247
1948.

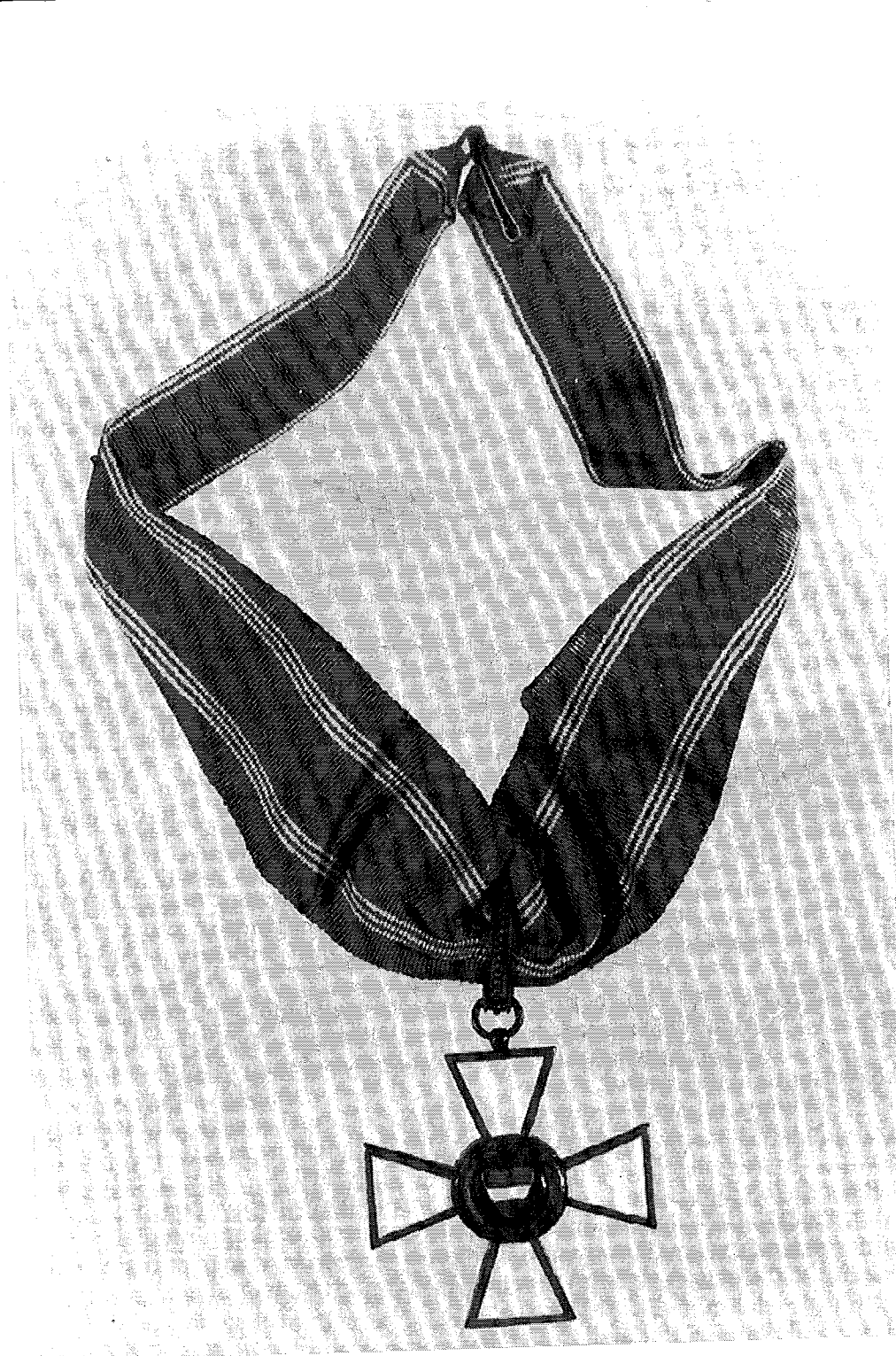
A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE

Önnek folyó évi január hó 31. napján kelt elnöki elhatározásával érdemes és eredményes munkássága elismerésül a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal adományozta. Erről ezuttal örömmel értesitem.

Budapest, 1948. évi január hó 31.-én.

miniszterelnök.

Nógrádi Sándor Urnak
miniszterelnökségi államtitkár,
B u d a p e s t.

Magyar Köztársasági Érdemrend középkereszt

1946:VII. TÖRVÉNYCIKK

a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről
/Kihirdettetett az 1946. évi március hó 23. napján./

1.§. /1/ Büntett miatt büntetendő, aki az 1946:I. törvénycikkben megalkotott demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti.

/2/ Büntettet követ el az is, aki az /1/ bekezdésben meghatározott mozgalomban vagy szervezkedésben tevékeny részt vesz vagy azt előmozdítja.

2.§. Büntettet követ el:

a/ aki az 1.§. /1/ bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság megváltoztatására lázít,

b/ a demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat,

c/ egyes személyek vagy csoportok ellen azok demokratikus vagy köztársasági meggyőződése miatt gyűlöletre izgat,

d/ az állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség érvényesülése ellen vagy nemzetiségi, faji vagy felekezeti gyűlölködésre izgat, illetőleg annak felkeltésére alkalmas más cselekményt követ el.

3.§. Vétséget követ el, aki háborús vagy népellenes bűncselekményt vagy a jelen törvényben meghatározott valamely cselekményt magasztal, vagy ilyennek elkövetőjét feldícséri.

4.§. /1/ Vétséget követ el, aki két vagy több személy jelenlétében olyan valótlán tényt vagy való tényt olyan módon állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy az 1.§. /1/ bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság iránt megvetést keltsen vagy nemzetközi megbecsülését csorbítsa.

/2/ az /1/ bekezdésben meghatározott cselekmény büntett, ha azt a Btk. 171.§-ának első bekezdésében megjelölt módon követték el.

5.§. Büntett miatt büntetendő, aki olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul,

a/ hogy a köztársasági elnököt életétől, testi épségétől, személyes szabadságától, vagy alkotmányos hatalmától megfosssa.

b/ avagy jogellenes módon arra kényszerítse, hogy alkotmányos hatalmát meghatározott irányban gyakorolja vagy ne gyakorolja.

6.§. Büntett miatt büntetendő, aki az 1. és 5. §-okban meghatározott bűncselekmények valamelyikének elkövetésére mással szövetkezik, a véghezvitel előkészítésére irányuló más cselekményt követ el, avagy az említett bűncselekmények valamelyikének elkövetésére izgat, mást felhív, ajánlkozik vagy vállalkozik.

7.§. /1/ Büntette^t követ el, aki a köztársasági elnököt - az 5.§. esetén kívül - tetteleg bántalmazza.

/2/ A köztársasági elnök ellen tisztségének tartama alatt vagy tisztségének gyakorlására vonatkozóan tisztségének megszűnése után elkövetett rágalmozgás vagy becsületsértés esetében a valóság bizonyításának nincs helye; a bűnvádi eljárást hivatalból kell megindítani.

8.§. /1/ Vétséget követ el, aki az 1. és 5. §-okban meghatározott valamely cselekményről, mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez és erről a hatóságnak, mihelyt lehetséges, jelentést nem tesz.

/2/ Az előbbi bekezdés alapján nem büntethető a tettes vagy részes hozzátartozója /Btk. 78.§./.

9.§. Nem büntethető a 6.§-ban említett előkészületi cselekmény elkövetője, ha a büntett véghezvitele az ő önkéntes visszalépése vagy elhárító tevékenysége folytán maradt el. Ugyancsak nem büntethető az sem, aki az 1.§. /1/ bekezdésében körülírt mozgalomtól vagy szervezkedéstől, avagy a 6.§-ban említett szövetségtől - mielőtt azt a hatóság felfedezte volna - eláll, ha társait a mozgalom vagy szervezkedés abbahagyására igyekezett reábirni vagy a mozgalmat, illetőleg a szervezkedést a hatóságnál feljelentette.

10.§. /1/ Az 1.§. /1/ bekezdésében és az 5. §-ban meghatározott cselekmények büntetése halál vagy életfogytig tartó kényszermunka, testi alkalmatlanság esetében életfogytig tartó fegyház, avagy kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama öt évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében öt évtől tizenöt évig terjedhető fegyház.

/2/ Az 1.§. /2/ bekezdésében, a 6. §-ban és a 7.§. /1/ bekezdésében meghatározott cselekmények büntetése kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama öt évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében öt évtől tizenöt évig terjedhető fegyház.

/3/ A 2. §-ban meghatározott cselekmény büntetése két évtől tíz évig terjedhető börtön.

/4/ A 3. §-ban, a 4. §. /1/ bekezdésében, a 7. §. /2/ bekezdésében, valamint a 8. §. /1/ bekezdésében meghatározott vétség büntetése öt évig terjedhető fegyház, a 4. §. /2/ bekezdésében meghatározott büntetté pedig öt évig terjedhető börtön.

/5/ A jelen törvényben meghatározott bűncselekmények esetében mellékbüntetésként a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését minden esetben ki kell szabni. A büntettek miatt külföldit az országból ki kell utasítani és a visszatéréstől örökre el kell tiltani, belföldit pedig abból a községből, ahol tartózkodása a demokratikus államrend szempontjából veszedelemes, akkor is ki lehet tiltani, ha az az elítéltné illetőségi helye. Az 1. §. /1/ bekezdésében meghatározott büntett miatt ezen felül az elkövető egész vagyonának, a jelen törvényben meghatározott egyéb büntettek miatt pedig egész vagyonának vagy vagyona meghatározott hányadának elkobzását is ki kell mondani.

11.§. /1/ Ajelen törvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása az ítélőtáblák székhelyén működő népbíróságok kebelében a /2/ bekezdés szerint öt tagból alakított külön tanács hatáskörébe tartozik.

/2/ A külön tanács elnökét /helyettes elnökét/ az ítélőbírák sorából az igazságügyminiszter jelöli ki, egy-egy tagját /póttagját/ pedig a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt helyi szervezetei küldik ki.

/3/ A jelen törvényben meghatározott bűncselekményekre a népbíráskodás körében irányadó anyagi és eljárási büntetőjogi szabályokat a jelen törvényből folyó eltérésekkel kell alkalmazni. A külön tanács eljárásában az 1945:VII. törvénycikkkel törvényerőre emelt 81/1945. M.E. számú rendelet 49. és 50. §-ai /az 1 440/1945. M.E. számú rendelet 20. §-a/ nem nyernek alkalmazást.

12.§. /1/ Ajelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

/2/ Az 1878:V. törvénycikkbe iktatott büntetőtörvénykönyv /Btk./ 172. §-a második bekezdésének az osztály, nemzetiség, hitfelekezet és tulajdon ellen irányuló izgatásra vonatkozó rendelkezése, az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. törvénycikk, valamint az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938:XVI. tc.- 5. §-a hatályát veszti.

Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 19-28.p.

1946:X. TÖRVÉNYCIKK

az emberi alapjogok hatályosabb védelméről

/Kihirdettetett az 1946. évi május hó 27. napján./

1.0§. /1/ Büntettet követ el és - amennyiben súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik - öt évig terjedhető börtönnel büntetendő az a közhivatalnok /1940:XVIII. tc. 3.§./, aki hivatali eljárásában vagy intézkedésével másnak az 1946:I. tc. bevezetésében foglalt valamely természetes és elidegeníthetetlen jogát törvényellenesen megsérti.

/2/ Ha azonban a cselekmény másnak jelentékeny kárt vagy más súlyos sérelmet okozott, a büntetés öt évig terjedhető fegyház.

/3/ A szabadságvesztés büntetésen felül a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését is ki kell mondani.

2.§. Ajelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é.n. 43.p.

Rövidítések

c.	című
cs.	csoport
DNP	Demokrata Néppárt
E.sz; Eln.sz.	Elnöki számú rendelet
é.n.	évszám nélkül
f.	fond
FKGP	Független Kisgazda- Földmunkás- és Polgári Párt
	Független Kisgazdapárt
FMDP	Független Magyar Demokrata Párt
INGY	Ideiglenes Nemzetgyűlés
INK	Ideiglenes Nemzeti Kormány
KB	Központi Bizottság
KNT	Keresztény Női Tábor
KV	Központi Vezetőség
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
M.E.sz.	Miniszterelnöki számú rendelet
MFP	Magyar Függetlenségi Párt
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNFF	Magyar Nemzeti Függetlenségi Front
MRP	Magyar Radikális Párt
MSZP	Magyar Szabadság Párt
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
Mt. jkv.	Minisztertanácsi jegyzőkönyvek
MTKTI	Minisztertanács Központi Titkos Irattára
NPP	Nemzeti Parasztpárt
OII	Országgyűlési Iroda Irattára
őe.	őrzési egység
p.	page, oldal
PB	Politikai Bizottság
PDP	Polgári Demokrata Párt
PIL	Politikatörténeti Intézet Levéltára
pkv	pártonkívüli
SZDP	Szociáldemokrata Párt
szsz	szabad szakszervezetek
tc., tv.	törvénycikk, törvény
tj.	tudniillik
UMKL	Új Magyar Központi Levéltár
	/=Magyar Országos Levéltár. Jelenkori Gyűjteménye./
ún.	úgynevezett
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
	/= az Egyesült Nemzetek Szervezetének
	Segélyező és Rehabilitációs Szervezete /

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

Föglein Gizella

ÁLLAMFORMA
ÉS
ÁLLAMFŐI JOGKÖR
MAGYARORSZÁGON

1944 - 1949

NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ
1993

J2 - 1658